

Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu: 3. serija - sv. IX

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1975**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:376625>

<https://doi.org/https://doi.org/10.52064/vamz>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-30**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

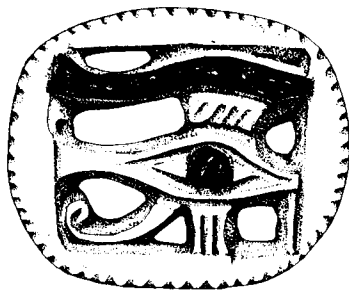

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VJESNIK

ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

3. SERIJA — SV. IX

ZAGREB
1975

Dosadašnje serije »VJESNIKA«:

VIESTNIK NARODNOGA ZEMALJSKOGA MUZEJA U ZAGREBU (I) za god. 1870., knj. II, 1876.
VIESTNIK HRVATSKOGA ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA, I—XIV (1879—1892)
VJESNIK HRVATSKOGA ARHEOLOŠKOGA DRUŠTVA, N. S. I—XXII/XXIII (1895—1941/1942)
VJESNIK ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU, 3. SERIJA (od 1958. dalje)

Redakcioni odbor:

STRUČNI KOLEGIJ ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

Odgovorni urednik:

DUJE RENDIĆ-MIOČEVIĆ

S A D R Ź A J

CONTENTS — INHALT — SOMMAIRE

ARHEOLOŠKE RASPRAVE I ČLANCI

RUŽA DRECHSLER-BIŽIĆ

- Istraživanje tumula ranog brončanog doba u Ličkom Osiku (tab. I—X) 1
Frühbronzezeitliche Tumuli in Lički Osik (Taf. I—X) 19

IVAN ŠARIĆ

- Japodske urne u Lici (tab. I—IV) 23
Les urnes japodiques en Lika (Pl. I—IV) 32

DUJE RENDIĆ-MIOČEVIĆ

- Jedan novi legionarski spomenik iz Varaždinskih Toplica (tab. I, II) 37
Un nouveau monument légionnaire provenant de Varaždinske Toplice (Pl. I, II) 46

IZ MUZEJSKIH ZBIRKI — GRAĐA

BRANKA VIKIĆ-BELANČIĆ

- Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu (tab. XXIX—LVI) 49
Antike Lampensammlung im Archäologischen Museum zu Zagreb (Taf. XXIX—LVI) 70

IVAN MIRNIK

- Skupni nalaz bizantskog brončanog novca 6. stoljeća iz Kaštel Starog (tab. I) 161
Hoard of Byzantine bronze coins of the sixth century from Kaštel Stari (Pl. I) 166

KRONIKA

- Terenska istraživanja i nalazi 167

Istraživanja japodskih naselja u Prozoru kod Otočca (*R. Drechsler-Bižić*) — Rekognosciranje i istraživanje u Požeškoj Kotlini 1975. godine (*V. Vejvoda*) — Istraživanja u Ludbregu 1975. godine (*B. Vikić-Belančić*) — Istraživanja antičkog naselja kod Prozora u Lici (*Arupium*) (*A. Rendić-Miočević*)

Izložbe

Minerva iz Varaždinskih Toplica i njezina preliminarna integracija (tab. I) (*M. G.*) — Skulpturalni drveni sarkofag iz starog Egipta (21. dinastija) — poklon vlade A. R. Egipta i učešće Jugoslavije u spasavanju nubijskih spomenika (tab. II) (*M. G.*) — Prilog arheologije povijesti Ludbrega u rimsko doba (*B. V.-B.*)

PRIKAZI

- H. GABELMANN, *Die Werkstattgruppen der oberitalischen Sarkophage*. Beihefte der Bonner Jahrbücher, Band 34 (Rheinland Verlag GMBH, Bonn 1973. (N. Cambi) 175

R. DRECHSLER-BIŽIĆ

ISTRAŽIVANJE TUMULA RANOG BRONČANOG DOBA
U LIČKOM OSIKU

Prilikom reambuliranja terena u okolici Gospića 1973. godine upozoreni smo da se nedaleko od Ličkog Osika nalazi na jednoj njivi nekoliko zemljanih humaka, na vrhu kojih, već u samom humusu, vlasnici zemlje prilikom oranja nalaze mnogo nanešenog neobrađenog kamenja, kojega inače na drugim, ravnim, dijelovima oranica nema.¹ Odmah smo otišli na spomenuti lokalitet i već na prvi pogled utvrdili da je ovdje zaista riječ o pravim tumulima.

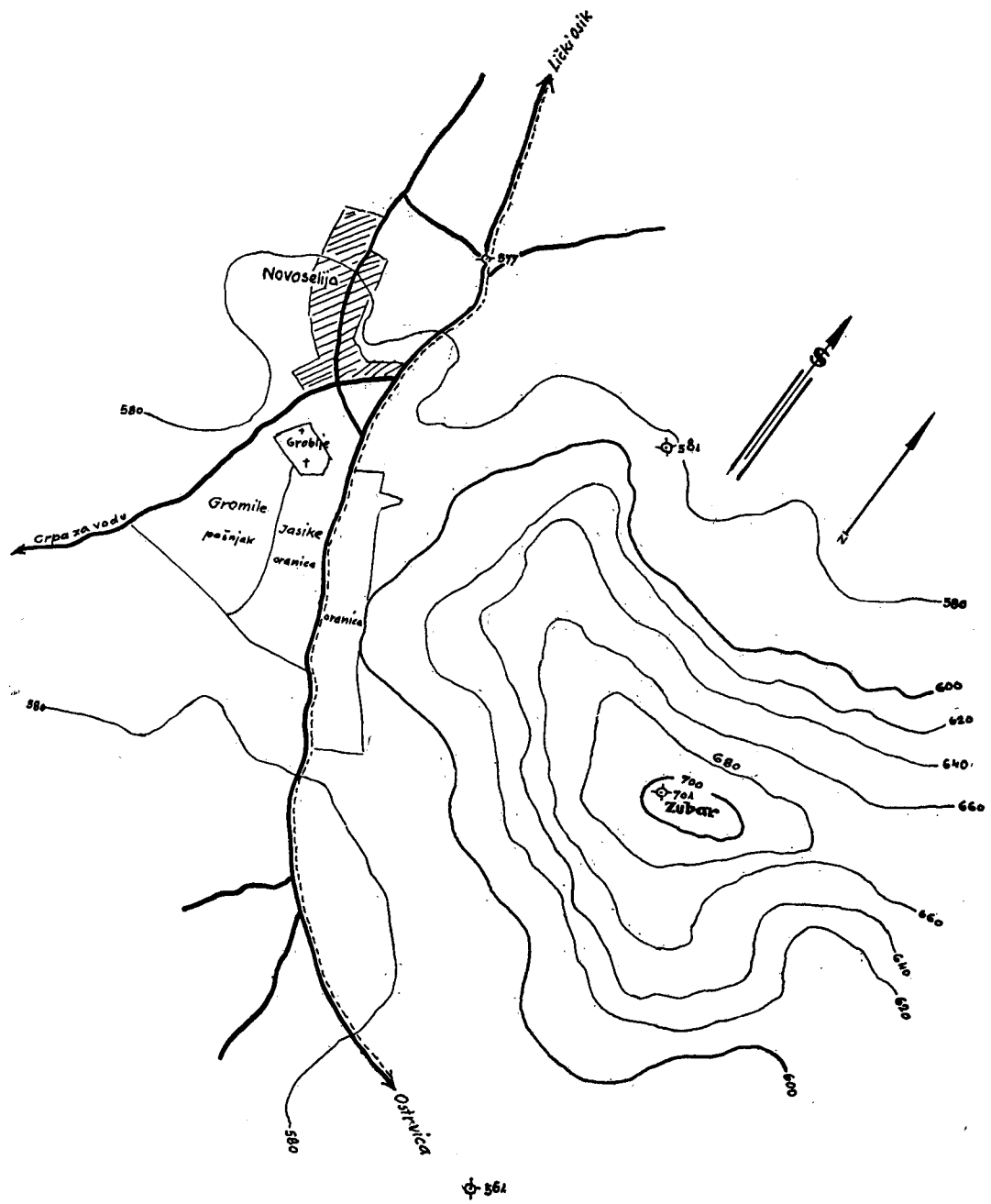
Lokalitet o kojem je riječ nalazi se oko 3 km sjeveroistočno od Ličkog Osika u zaseoku Novoselije (sl. 1). Put koji od Ličkog Osika vodi u Ostrvicu dotiče istočni dio sela i oko 1 km južnije prolazi pokraj recentnog groblja. Na tom mjestu, istočno od puta, na udaljenosti od oko 300 m nalazi se prahistorijska gradina »Zubar«, kota 701 na specijalnoj karti Gospić i Titova Korenica, zona 27. Padine ove gradine su pošumljene. Jugoistočna padina vrlo je strma, dok je nešto lakši prilaz na sjeverozapadnoj strani. Vrh je zaravnjen i bez vegetacije (tab. I, 1). Kulturni sloj je tanak, a ispod njega je odmah živac-kamen, od kojega je sazdano cijelo tlo gradine. Prilikom obilaska ovog objekta nađeno je samo nekoliko fragmenata grube tamnosmeđe keramike, potpuno atipične. Tragovi suhozida ili kakve druge obrambene utvrde nisu konstatirani.

U podnožju gradine, zapadno od puta, a južno od recentnog groblja, protežu se u pravcu sjever-jug oranice koje nose naziv Jasike i Gromile. Sam toponim Gromile indicirao je prahistorijske tumule, jer se nekropole s tumulima nazivaju različitim imenima, od kojih su najčešća, gromile, mogile, gomile. Uvidom na terenu utvrđeno je da na spomenutim njivama ima osam prahistorijskih tumula, raspoređenih u dva reda, i to: tumuli 1, 2, 3 i 4 poredani su u smjeru sjeverozapad—jugoistok, a nalaze se na zemljištu Save Vukelića iz Široke Kule i Ivana Oreškovića iz Novoselija, dok su tumuli 5, 6, 7 i 8 na zemljištu Jakova Oreškovića iz Novoselija. Pravac njihova pružanja paralelan je s prvom grupom (prilog 1).

Istraživanje ovih tumula izvršeno je u dvije kampanje 1974. godine.²

¹ Za ovaj podatak zahvaljujemo drugu Jovi Zagorcu iz Gospića, koji nam je prvi skrenuo pažnju na ovaj lokalitet.

² U prvoj ekipi sudjelovali su: Ružica Drechsler, kao rukovodilac radova, te Vera Vejvoda i Dubravka Balen, svi iz Arheo-

⊕ 581

Sl. 1

OPIS TUMULA³

Tumul 1 — kota 580,5

Na istočnoj strani recentnog groblja, na njivi Save Vukelića, nalazi se tumul visine 1,30 m. U osnovici, zajedno sa zemljanim plaštom koji je obradom terena malo razvučen, imao je promjer 7 m. Na ovom tumulu u vrijeme prošlog rata kopani su rovovi i tako je potpuno uništen. Jedino je na istočnom dijelu ostalo malo kamena od jezgre tumula, ali u njemu, prilikom iskopavanja, nije nađen nikakav trag groba ili bilo kakvih priloga.

Tumul 2 — kota 579,7

Ovaj tumul nalazi se također na njivi Save Vukelića. Zemljani humak bio je 1,56 m visok, a u osnovici je imao promjer 12 m. Nakon skidanja zemljanog plašta nađen je dio kamene jezgre tumula. Čini se, međutim, da je ta jezgra obradom zemlje najvećim dijelom uništena, te su ostala samo dva reda kamenja u dužini od 5 m i širini od 1,40 m. U tom kamenju nije bilo nikakvih ostataka groba ili bilo kakvih priloga.

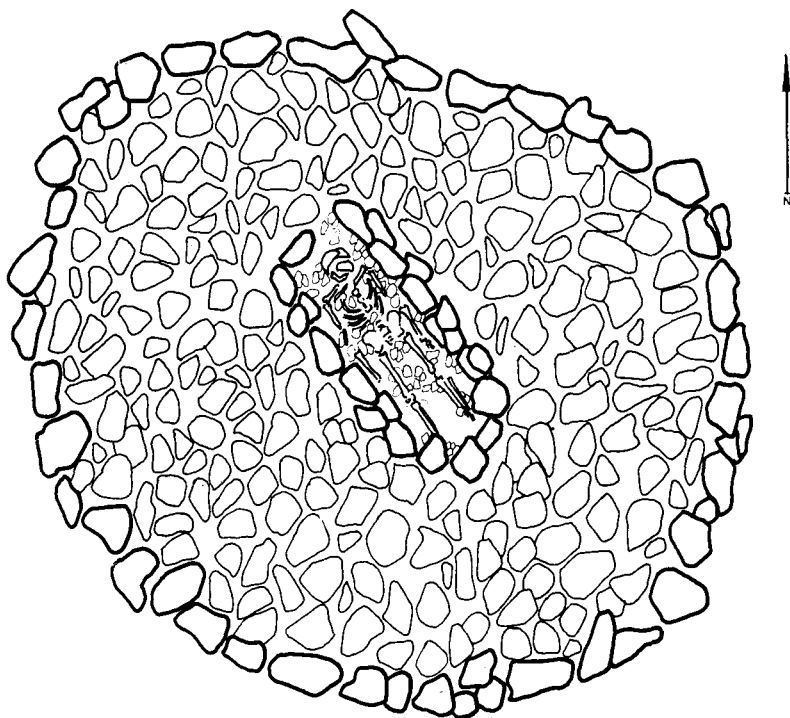
Tumul 3 — kota 581,0

I ovaj tumul bio je na zemljištu Save Vukelića. Zemljani humak bio je 1,20 m visok, a u osnovici je imao promjer 10 m (tab. II, 2 i prilog 1). Nakon skidanja zemljanog omotača, koji je na vrhu bio jako plitak (svega 0,30 m), otkopana je kamena jezgra visoka 0,98 m, a promjera 5,50 m (sl. 2). Tumul je konstruiran na slijedeći način: na prirodno nešto malo povišenom terenu stavljen je u krug niz većeg, neobrađenog kamenja, a cijela podnica ispunjena je manjim kamenjem. Oblik osnovice gotovo je idealan krug, koji je samo na sjevernoj strani nešto malo izbočen. Na dubini od 0,40 m od najviše tačke kamene jezgre nalazio se samo jedan skeletni grob. Skelet je bio ograđen sa dva reda lijepo poslaganog, neobrađenog kamenja. Dno te grobne konstrukcije bilo je pokriveno sitnim kamenjem koje je poslagano u jednom redu i tako činilo ravnu i čvrstu podlogu na koju je stavljen umrli. Grobna raka i skelet u njoj orijentirani su u smjeru sjeverozapad-jugoistok s pogledom na jugoistok. Skelet odrasla muškarca bio je dobro očuvan osim lubanje, koja je pod pritiskom kamenja polomljena u nekoliko dijelova. Umrli je ležao u opruženom stavu, na leđima, ruku pruženih uz tijelo. U grobu nije bilo priloga.

loškog muzeja Zagreb. Iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u radu ekipe sudjelovao je Ivan Šarić arheolog. Crtanje tumula, presjeka i grobova izveli su Ivan Šarić i Dubravka Balen, a fotografiranje Ivan Šarić i Ružica Drechsler. U drugoj kampanji sudjelovale su Ružica Drechsler i Dubravka Balen. Crtanje tumula, presjeka i grobnih konstrukcija izvela je Dubravka

Balen, a fotografiranje Ružica Drechsler. Geodetsko snimanje terena (Gromile i gradina Zubar) izvršio je Ivan Markovac, geodet iz Gospića. Nalaze su crtali Krešimir Rončević i Zoran Homen, student arheologije. Svim suradnicima najljepše zahvaljujem na pomoći i drugarskoj suradnji.

³ Položaj svih ovdje opisanih tumula nalazi se u prilogu 1 i 2 ovog rada.

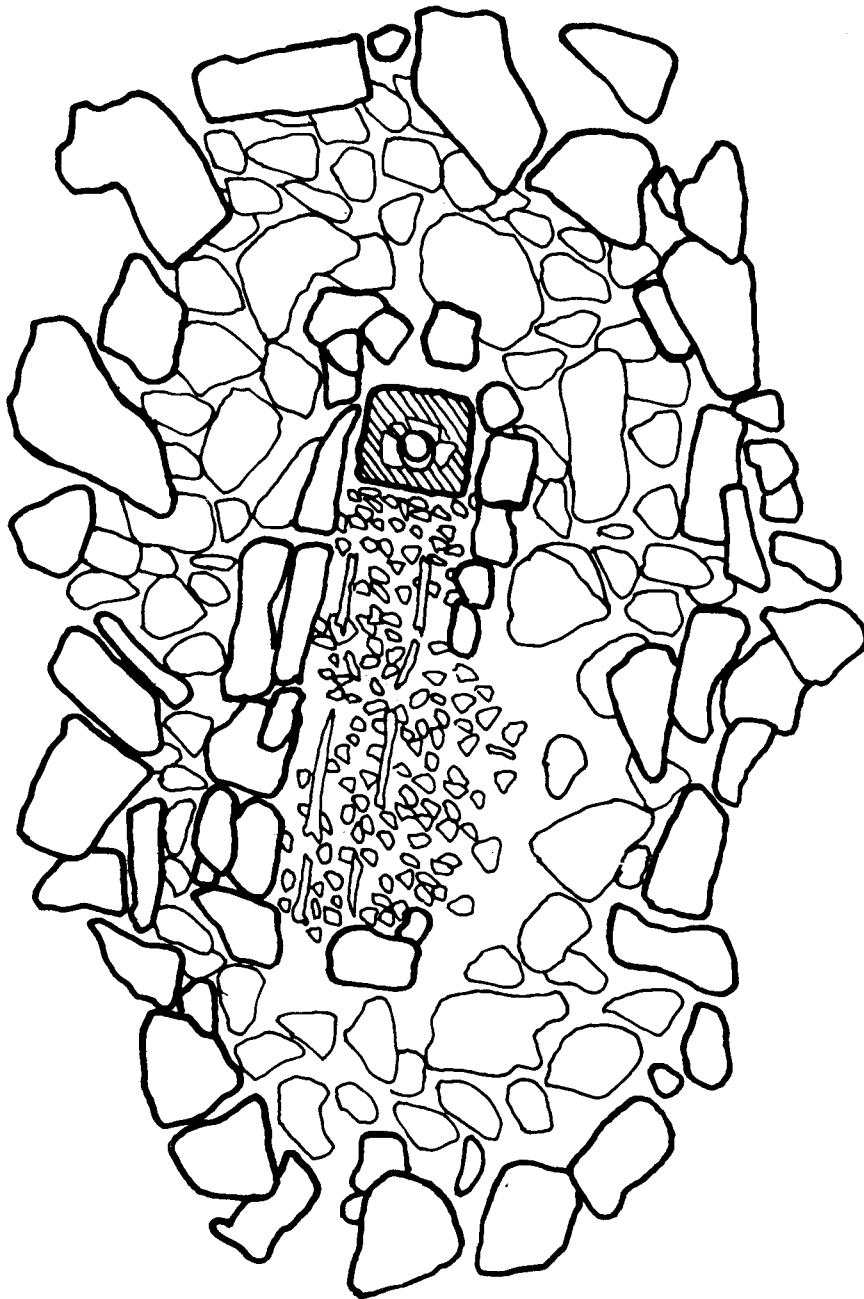

Sl. 2

Tumul 4 — kota 578,9

Ovaj tumul nalazio se na zemljištu Ivana Oreškovića. Zajedno sa zemljanim plaštom bio je visok 1,40 m, a osnovica je imala promjer 10 m.

Nakon skidanja zemljanog plašta nađena je kamena jezgra promjera $4,90 \times 3,30$ m, odnosno elipsoidnog oblika (tab. III, 2 i prilog 1). Objekt je oranjem jako oštećen, tako da barem dva gornja sloja kamena potpuno nedostaju. Prvobitna visina kamene jezgre mogla je iznositi oko 1,20 m, a sada je očuvana samo do visine od 0,60 m. Rub kamene jezgre omeđen je krupnim, neobrađenim kamenjem, a u sredini, na podnici, nalazi se nešto sitnije kamenje, ali ne manje od promjera $0,40 \times 0,40$ m (sl. 3). U centru jezgre nalazio se samo jedan grob u lijepo konstruiranoj kamenoj raki dužine 2,70 m (tab. III, 2 i IV, 2). Kamenje koje je činilo grobnu konstrukciju složeno je tako da ravne, iako neobrađene, površine kamena stoje s nutarnje strane groba jedna do druge te tako čine neku vrstu uredno složena, ravna zida. Obradom zemljišta ova je groba konstrukcija malo oštećena, jer na istočnom zidu nedostaje nekoliko većih kamena. Dno groba gusto je popločeno sitnim lomljenim kamenjem koje je zbog oštećenja jednog zida groba na tom mjestu malo rasuto (sl. 3). Grob je orijentiran u pravcu sjever—jug s pogledom na jug. Dubina grobne konstrukcije iznosi 0,40 m. Skelet odrasla muškarca koji je ležao na leđima u opruženom stavu, ruku spuštenih uz tijelo, bio je slabo očuvan: nađene su in situ samo kosti ruku i nogu, nešto smrvljenih kostiju

Sl. 3

zdjelice, jedno rebro i jedan kralježnjak. Na sjevernom dijelu groba, na mjestu gdje se trebala nalaziti lubanja, na popločenom se podu groba nalazila tanka pravokutna ploča od neobrađena kamena, dimenzija $0,43 \times 0,35$ m (tab. IV, 2). U sredini te ploče bila je nepravilna, prirodna šupljina. Na tu ploču bila je stavljena keramička posuda s dvjema drškama (tab. IV, 1 i VII, 2, 2a). Nakon što su uklonjene posuda i kamena ploča, nije nađen ni najmanji trag lubanje ovdje sahranjenog muškarca. Da je teška kamena ploča slomila kosti lubanje, ostali bi barem očuvani tragovi kostiju u prahu, a pogotovu zubi, koji se uvijek prilikom iskopavanja nađu očuvani, koliko god drugi dijelovi lubanje bili uništeni. Međutim, kopanjem do 0,40 m dubine ispod podnice groba ipak nije ništa nađeno osim čiste, sterilne crvenice (terra rossa).

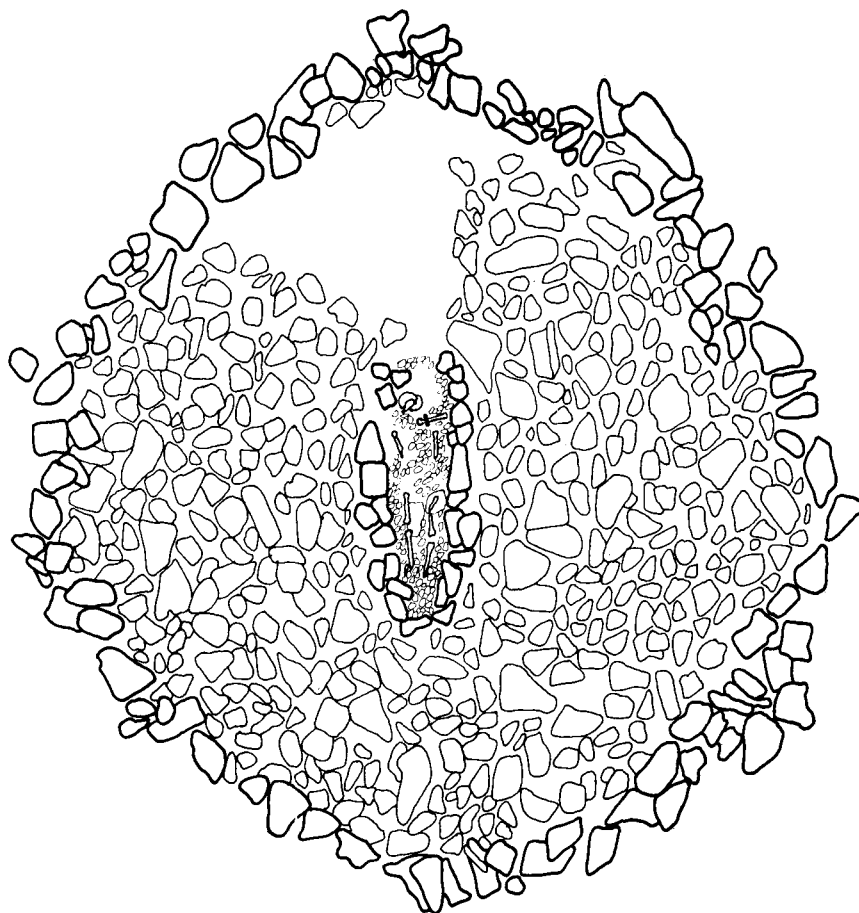
Tumul 5 — kota 580,1

Tumul se nalazio na zemljištu Jakova Oreškovića, i to uz sam južni rub današnjeg groblja.

Zemljani plašt, razvučen oranjem, bio je 2 m visok s promjerom od 9 m. Nakon skidanja zemlje utvrđeno je da su 2/3 kamene jezgre uništene, i to izgleda mnogo ranije, jer dio kompletne kamene konstrukcije potpuno nedostaje. Obično, kada se radi o oštećenjima prilikom oranja zemljišta, nedostaje samo nekoliko redova kamenja, i to s vrha. Međutim ovdje nedostaje kompletan dio podnice tumula, što je siguran znak da je uništen mnogo ranije, jer se oranje na ovom terenu ne provodi mehanizacijom i ne ide nikada dublje od otprilike četvrt metra. Dio očuvane kamene jezgre bio je 4 m dug, 1,20 m širok i 0,40 m visok te zapravo predstavlja samo komad podnice tumula. Među kamenjem nađeno je nekoliko malih fragmenata keramike, što je očit znak da je ovdje bio također jedan grob s keramičkim priložima koji su uništeni.

Tumul 6 — kota 578,9

Tumul se nalazio na zemljištu Marka Oreškovića. Promjer zemljanog plašta iznosio je 16 m, jer je i ovdje oranjem zemlja jako razvučena. Na vrhu tumula, na samoj površini, u promjeru od 3 m nađeno je kamenje. Promjer osnove kamene jezgre iznosio je 7 m, a visina 1,05 m (prilog 1, 2 i tab. I, 2 i V, 1). Kamena jezgra imala je oblik skoro potpunog kruga. Tumul je bio konstruiran kao i prethodni: po rubu kruga veliko, neobrađeno kamenje, podnica od nešto sitnijeg kamenja, a dalje nabacano kamenje do visine od 1,05 m. Na dubini od 0,60 m od vrha otkrivena je kamena konstrukcija groba dužine 2,60 m, a širine 1,02 m (tab. VI, 1, 2). Načinjena je kao i ostale ovdje spomenute grobne konstrukcije: kamenje, pravilno poredano, ograđuje prostor u kojem je podnica od lomljenog, sitnog kamena na kojem je bio skelet. Grobna je konstrukcija malo kod glave oštećena, odnosno nedostaje nekoliko većih kamena. Skelet je orijentiran u smjeru sjeverozapad—jugoistok s pogledom na jugoistok. Lubanja zdrobljena, a kosti ruku i nogu dosta dobro očuvane. Umrli je ležao na leđima, u opruženom stavu ruku spuštenih uz tijelo. Na lijevoj strani prsa, malo ispod ramena, nađena je vrlo

Sl. 4

dobro očuvana brončana bojna sjekira (tab. VII, 1 i VIII, 1 i sl. 4). Zanimljivo je napomenuti da u sjeverozapadnom segmentu kamene jezgre potpuno nedostaje kamenje sve do osnovice tumula, pa se može zahvaliti sretnoj okolnosti da ovaj grob nije opljačkan, iako je očito da je tu namjeru netko u davnini imao. Naime, skinuo je kamenje iz cijelog jednog segmenta, i to svega nekoliko centimetara od glave umrlog, te je zaista malo trebalo da naiđe na grob i odnese ovaj dragocjeni brončani nalaz.

Tumul 7 — kota 580,1

Tumul se nalazi na zemljištu Jakova Oreškovića, a po veličini je sličan tumulu 6. Promjer zemljanog omotača u osnovici iznosi 12 m, relativna visina je 1,50 m, prvotna visina kamene jezgre je 1,30 m, a sada je oranjem na vrhu dosta oštećena, tako da je sačuvana visina svega 0,80 m (tab. II, 1 i prilog 1). Promjer je kamene jezgre 6 m. Tumul nema idealno okrugao oblik nego je na jugozapadnoj strani

malo izdužen. U kamenoj jezgri, osim ostataka malih fragmenata keramike, nije nađeno ništa. Kako su i u ostalim tumulima u ovoj nekropoli grobovi bili relativno visoko u kamenoj jezgri, s pravom se može pretpostaviti da je grob bio obradom zemljišta uništen a ne opljačkan, jer bi u tom slučaju barem donekle ostala nedirnutna konstrukcija groba i skeleta u njemu.

Tumul 8 — kota 580,6

Tumul se nalazi na zemljištu Jakova Oreškovića, a djelimično je i vlasništvo sela (tab. I, 2 i III, 1). Promjer zemljanog omotača je 15 m, a visina 4 m. Radovima na vodovodnoj mreži potpuno je uništen, i po podacima radnika koji su kopali jamu za betoniranje šahta u samom središtu tumula ovdje nije bilo nikakva kamenja ni ostataka materijalne kulture, pa se mora pretpostaviti da je ovaj objekt već ranije vjerojatno uništen.

*

Rano i srednje brončano doba u Lici donedavno je bilo poznato samo po rijetkim slučajnim nalazima koji su dospjeli u Arheološki muzej u Zagrebu.⁴ Kakva su bila naselja i nekropole tog doba, kakva materijalna kultura, tko su bili nosioci te kulture, odnosno u kojoj je mjeri bila autohtona i što je sve utjecalo na njezino formiranje te kako je djelovala na kasniji razvoj kultura željeznog doba (Japodi) — sva ta pitanja bila su potpuno nerasvijetljena. Tek 1956. godine otkrivena je velika nekropola srednjeg i kasnog brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina te se na osnovi karakterističnih pojava na keramici i metalnim priložima donekle proširilo znanje o zbivanjima koja su prethodila pojavi japodske kulture. Za koju se sada s više sigurnosti može tvrditi da počinje svoj razvoj na temeljima autohtonih kultura srednjeg brončanog doba uz pojave kulturnih utjecaja, korijene kojih treba tražiti u srednjoj Evropi i Podunavlju.

Do otkrivanja tumula u Ličkom Osiku (Novoselije) također nije bilo podataka o razvoju ranog brončanog doba u Lici. Dva tri slučajna nalaza samo su bila znak da je i u to vrijeme u ovoj regiji bilo života. Istraživanje nekropole u Ličkom Osiku unijelo je u ovo pitanje nešto više svjetla.

Nekropola u Ličkom Osiku sastoji se od osam zemljanih tumula s kamenom jezgrom. Kako je zemljani omotač svakog tumula stalnom obradom terena jako razvučen, nije se mogla sasvim precizno odrediti njegova prvotna visina ni promjer osnove, ali se može pretpostaviti da nije bio mnogo veći od kamene jezgre tumula koji je pokrivao. Kamene jezgre, iako mjestimično nešto snižene zbog odbacivanja kamenja koje je smetalo pri oranju, bile su sve sličnih dimenzija: visine od 0,90—1,20 m, a promjera osnove od 4—5 m, s izuzetkom tumula 6, koji je imao promjer 7 metara. Svi su tumuli bili jednako konstruirani: u osnovi krupno obrađeno kamenje poredano u pravilan krug, sitnije kamenje nabacano do visine od cca

⁴ R. Drechsler, Zbornik 5, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac, 1973, str. 132 (bodež iz Manite drage). N. Pandžić-Majnarić, Rad

vojvođanskih muzeja, sv. 20, Novi Sad, 1971, str. 14,2 (krilasta igla iz Krbavice).

0,60 m, u centru tog kamenja grobna konstrukcija, koja se opet pokriva kamenjem sve do vrha tumula. Grobna konstrukcija sastoji se od 1—2 reda lijepo složenog neobrađenog kamenja, a podnica se ispunjava sitnim, lomljenim kamenjem gusto složenim jedno pokraj drugog, tako da čini neku vrstu ravne kamene podloge. Na tu podlogu stavlja se umrli u ispruženom stavu, ruku spuštenih uz tijelo, a u jednom tumulu nalazi se po pravilu samo jedan grob. Grobovi su orijentirani u smjeru sjever-jug, s malim otklonom u smjeru sjeverozapad—jugoistok. Kamenje od kojega je konstruiran tumul vapnenastog je sastava, a nalazi se na padinama gradine Zubar koja je jedini kameni objekt u okolici, jer je sav ostali teren ravan i sastoji se od obradive crvene zemlje (terra rossa).

Ovdje opisan način sahranjivanja u rano brončano doba u Lici nije izolirana pojava na području zapadnog Balkana. Slične pojave zapažene su u zapadnoj Srbiji, Bosni (glasinačko područje), Crnoj Gori, Dalmaciji i Istri. U posljednjih nekoliko godina sve se više istražuju tumuli ranog i srednjeg brončanog doba u tim regijama i kada se usporede s tumulima u Ličkom Osiku, dolazi se do nesumnjivo mnogih zajedničkih elemenata, od kojih su dva najvažnija i za sva ovdje spomenuta geografska područja zajednička: osnovni vid nekropole su tumuli, a dominantan ritus inhumacija. Zbog toga ovdje treba ukratko ukazati na zajedničke elemente i razlike u načinu sahranjivanja u tim regijama.

U Istri je 1954. i 1957. godine B. Bačić⁵ istražio nekoliko tumula na području oko Rovinja i u neposrednoj okolici Pule (Šandalja) te u široj regiji južne Istre (tumuli u naselju Krmeda). Grobovi iskopani na tri razna lokaliteta u južnoj Istri sadržavali su zgrčene skelete, a grobne konstrukcije su zapravo sanduci od tankih, lijepo složenih kamenih ploča. S nekropolom u Ličkom Osiku slični su po tome što su: a) orijentirani, kako navodi Bačić, kao i općenito svi grobovi ovog doba u Istri, više od sjevera prema jugu nego od istoka prema zapadu, b) u grobovima je dno bilo pokriveno s nekoliko centimetara debelim slojem sitnog šljunka ili valutka (Krmeda, Šandalja).⁶

Detaljan izvještaj o iskopavanjima tumula na Cetini, koje već nekoliko godina istražuje I. Marović, još nije objavljen. Poznate su ipak činjenice da se u kamenim tumulama sahranjuju mrtvaci u zgrčenu položaju, slično kao u Istri. Nešto više podataka iz te regije imamo o lokalitetu Obrovac—Han kod Sinja.⁷ Prema podacima Z. Vinskog, nađena su ovdje dva brončana triangularna bodeža, za koje autor kaže da prema tipološkim odlikama pripadaju izrazito unjetičkom tipu, a datira ih u stupanj bronca A₂ ranog brončanog doba. U jednom grobu sa zgrčenim skeletom u kamenom sanduku u sklopu tumula kod Sinja, što ga je iskopao I. Marović 1958. godine, nađeni su triangularni bodež i kratki brončani mač s metalnom drškom.

⁵ B. Bačić, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LVI—LIX/2, Split, 1954-57. i Jadranski zbornik IV, Rijeka-Pula, 1959-60.

⁶ Ibid., Jadranski zbornik IV, str. 199. Autor navodi: »Dno groba je bilo pokriveno malenim kamenčićima, valucima s morske obale. Orijentacija groba bila je skoro točno

sjever-jug, s otklonom svega 4° od sjevera prema zapadu«.

⁷ A. Benac, 42 Bericht der RGK, Berlin, 1962, str. 140 i dalje; B. Čović, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1963, str. 46; Z. Vinski, Vjesnik AMZ, ser III, sv. II, Zagreb, 1961, str. 13, 15 i 19, s citiranom literaturom.

Za ovaj grob, zbog tipoloških odlika brončanog mača, Z. Vinski predlaže datiranje u stupanj bronca A₂—B₁ po kronologiji Reinecke. Kao što se iz ovog vidi, oblici do sada poznatih nalaza iz tumula ranog brončanog doba srednjodalmatinskog zaleđa jasno ukazuju na moguće veze s kasnijim fazama unjetečke kulture, a to u isto vrijeme predstavlja i zajedničku crtu i istovremenost s nalazima iz Ličkog Osika, o čemu će još biti opširnije govora. Zajednički im je, razumije se, i sam tip grobnice — kameni tumul.

U Crnoj Gori postoje dvije vrste tumula — zemljani i kameni. Na osnovi detaljne analize pogrebnog rituala, većina ovih tumula pripada specifičnoj grupi koja se javlja na tlu ove republike i susjedne Albanije, a za teritorij zapadnog Balkana vezuje ih samo tip grobnice-tumul.⁸

M. i D. Garašanin dali su opširnu analizu načina sahranjivanja u tumulima zapadne Srbije i konfrontirali ih s glasinačkim i tumulima drugih susjednih područja (Podrinje, Hercegovina), našavši između jednog i drugog pogrebnog rituala mnogo sličnosti.⁹ Prema njihovim podacima, u kulturi ranog brončanog doba u zapadnoj Srbiji sahranjuje se u tumulima koji su u pravilu srednjih dimenzija, a pretežno su zemljani. U njima su dvije vrste sahranjivanja: inhumacija u zgrčenom položaju i spaljivanje. Grobovi su srazmjerno siromašni priložima. Umrli se sahranjuju u kamenim sanducima, ali je čest slučaj da se grob ograđuje sasvim nemarno većim neobrađenim kamenjem i opet pokriva kamenjem. Kao što se iz ovog kratkog pregleda vidi, tumuli zapadne Srbije slični su tumulima iz Ličkog Osika po tome što su sličnih dimenzija i što je donekle slično ograđivanje groba većim neobrađenim kamenjem.

Najveća sličnost kako u pogledu konstrukcije tumula tako i u pogrebnom ritualu zapaža se između tumula u Ličkom Osiku i onih na glasinačkom području. B. Čović je u svom radu »Pogrebni običaji prahistorijskih stanovnika glasinačkog područja«¹⁰ opisao sve do sada sigurno utvrđene tumule ranog brončanog doba te regije i utvrdio između ostalog: tumuli ranog brončanog doba na Glasincu (osim manjih izuzetaka) imaju 8—12 m promjer osnove, a svi su relativno niski, odnosno ispod jednog metra. Rađeni su od kamena i zemlje, tri su kamena, a samo jedan zemljani. Sahranjivanje u ispruženom stavu prevladava u ovom periodu (sporadično se javlja i spaljivanje). U grobovima ima malo nalaza, i to pretežno oružja: kamene sjekire, kremene strelice i brončani bodež, a rjeđe keramičke posude i nakit (tumul u Županovićima, gdje je nađeno 26 brončanih dugmeta).¹¹ Nekropole ovog vremena na Glasincu sastoje se od manjih grupa tumula koje su geografski dosta udaljene jedne od drugih. Svi ovi podaci vrlo dobro odgovaraju situaciji u Ličkom Osiku, gdje se vide iste ili slične dimenzije tumula i njihovo grupiranje u manje skupine, slične grobne konstrukcije, a osobita je sličnost u položaju umrlog, odnosno sahranjivanje u ispruženom stavu. U svim ostalim ovdje pomenutim regijama ova pojava nije zapažena: prevladavalo je ili sahranjivanje u zgrčenom stavu ili spaljivanje. Važno je napomenuti i to da je,

⁸ M. Parović-Pešikan i V. Trbuhović, *Starinar* XXII, Beograd, 1971, str. 133.

⁹ M. i D. Garašanin, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, sv. XIII, Sarajevo, 1958, str. 5—19.

¹⁰ B. Čović, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, sv. XVIII, Sarajevo, 1963, str. 5—24.

¹¹ *Ibid.*, str. 44.

prema podacima koje je skupio Čović u spomenutom članku, analiza pogrebnog rituala i priloga materijalne kulture pokazala da se na glasinačkom području može pratiti siguran kontinuitet od ranog brončanog doba do punog željeznog doba. Konture takva kontinuiteta, otkrićem tumula u Ličkom Osiku i nekropole u Bezdanjači, počinju se otkrivati i na tlu Like. Inhumacija u opruženom stavu izrazita je u tumulima u Ličkom Osiku kao i u Bezdanjači, nekropoli srednjeg i kasnog brončanog doba, a skoro isključivo zastupljena tijekom cijelog trajanja starijeg i mlađeg željeznog doba (kultura prahistorijskih Japoda).

Pojavom ovakvih nekropola s tumulima u Lici dopunjava se i još jednom potvrđuje i konstatacija M. i D. Garašanina da se . . . »na celom području zapadnog Balkana ima još od početka metalnog doba računati sa jednim u suštini jedinstvenim kulturnim razvojem, koji se dalje može pratiti do punog halštatskog perioda«. ¹²

Što se tiče priloga u grobovima ovdje spomenutih regija, oni se po svojim tipološkim osobinama međusobno razlikuju, što ovisi od utjecaja koji prodiru na pojedine tačke iz bližih susjednih teritorija. Tako na primjer nalazi iz Crne Gore predstavljaju lokalni razvoj kulture brončanog doba obogaćene importom iz Egeje, ¹³ dok se na nalazima iz Istre primjećuju utjecaji panonske i srednjoevropske (unjetičke) kulture ranog brončanog doba. ¹⁴ Zapadna Srbija i glasinačko područje u ovom pogledu također stoje djelomično pod utjecajem iz panonskog, a djelomično karpatskog areala, uz isto tako jasno izražene lokalne utjecaje (u Srbiji bubanjsko-humski elementi kao veze s kulturom balkansko-anadolskog kompleksa).

ANALIZA I KRONOLOGIJA NALAZA IZ TUMULA U LIČKOM OSIKU

Prilikom opisa nekropole napomenula sam da su samo u dva, od osam tumula, nađeni prilozi u grobovima. Ipak, oni su po svojim tipološkim odlikama toliko karakteristični da se na osnovi njihove analize može sa sigurnošću utvrditi nekoliko važnih činjenica za razvoj ranog brončanog doba u Lici.

U grobu tumula 6 na lijevoj strani prsa skeleta nađena je dobro očuvana brončana sjekira (tab. VII, 1 i VIII, 1). Po obliku pripada grupi sjekira s cjevastim tuljcem za nasađivanje drvenog drška (dio drveta nađen je i u tuljcu ove sjekire). Dimenzije ovog primjerka iznose: dužina 26 cm, dužina tuljca 11,6 cm, širina leđa sjekire 5,5 cm, promjer tuljca 2,5 i 2,2 cm. Tuljac je na cijeloj duljini ukrašen dubokim, koncentričnim kanelurama. Leđa sjekire imaju oblik kreste (Kammförmige Axt), a usko i dugačko sječivo završava se stanjenom, segmentnom sječicom. Kresta je ukrašena duboko urezanom linijom od koje vertikalno polaze dvije takođe duboko urezane linije koje se na izduženom dijelu sjekire približavaju jedne drugima, produbljuju i tako u obliku kanelura paralelno teku skoro do kraja, gdje se opet malo iznad sječice razdvajaju i završavaju.

Sjekire ovog tipa poznate su u arheološkoj literaturi kao bojne sjekire, što znači da spadaju u vrstu oružja, a ne oruđa. Neki autori odriču im svaku praktičnu

¹² M. i D. Garašaniin, o. c., str. 6.

¹⁴ B. Bačić, Jadranski zbornik IV, str. 199.

¹³ M. Parović-Pešikan i V. Truhović, o. c., str. 137.

upotrebnu vrijednost, navodno zbog toga što imaju oblik koji ne bi mogao služiti kao sredstvo za napad i što su mahom lijepo ukrašene. Zbog toga ih smatraju samo simbolom dostojanstva kakvog poglavara ili važnijeg člana plemena.¹⁵ Nasuprot tome mišljenju, najveći broj arheologa ipak ih smatra oružjem, odnosno bojnim sjekirama, što ne isključuje mogućnost da su ih mogli nositi i neki odabrani pojedinci, s obzirom na činjenicu da je u rano brončano doba bronca još uvijek bila vrlo dragocjen metal, pa ovakvi predmeti nisu morali biti pristupačni svakom članu plemena.

Ovim sjekirama posvetili su u novije vrijeme više pažnje L. Hájek,¹⁶ a zatim M. Pernička i V. Podborsky,¹⁷ koji su ih podijelili u tri varijante: prvoj varijanti pripadaju sjekire koje imaju leđa u obliku kreste, poznate pod nazivom sjekire tipa Křtěnov, drugoj varijanti pripadaju sjekire koje imaju leđa u obliku lepeze, a trećoj sjekire kojih su leđa u obliku puno lijevane polukugle. Ovom podjelom izvršena je samo tipološka, a ne i kronološka distinkcija, a nju je prihvao i B. Hänsel. A. Mozsolics¹⁸ podijelila je ove sjekire na dvije varijante: sjekire tipa Křtěnov pripisala je nešto starijoj grupi (grupa A), a sjekire koje imaju leđa u obliku lepeze mlađoj grupi (grupa B). Ovakvu podjelu, kao i datiranje, s pravom je osporio B. Hänsel.¹⁹ Kako sjekira iz Ličkog Osika, prema tipološkim odlikama, pripada donekle u grupu bojnih sjekira varijante 1 prema podjeli čeških arheologa, odnosno tipu Křtěnov, to će ovdje biti nešto opširnije govora samo o tom tipu sjekira. O njima je dosta podataka dao B. Hänsel, i to prvenstveno za one iz Karpatske kotline, ali ipak uzimajući u obzir i važnije nalaze izvan ovog područja. Ukupno je u Evropi za sada registrirano 25 lokaliteta na kojima su nađene ove sjekire.²⁰ Iz podataka u popisu koje daje spomenuti autor, kao i iz do sada objavljenih radova u kojima se spominju, može se zaključiti da su rasprostranjene na prilično širokom području od Donje Austrije do Švedske.²¹ Najgušće su zastupljene ipak na relativno uskom prostoru Karpatske kotline i u dijelovima Čehoslovačke i Mađarske, koji ne ulaze u sastav Karpatske kotline.²² Zbog gustine sjekira tipa Křtěnov na spomenutom području neki ih nazivaju i sjekire češko-ugarskog tipa.²³

¹⁵ M. Novotná, *Prähistorische Bronzefunde*, Abt. IX, Bd. 3, München, 1970, str. 54.

¹⁶ L. Hájek, *Památky pravěk XLIII*, Praha, 1947—48, str. 96—101.

¹⁷ M. Perničká — V. Podborsky, *Sborník prací Fil. fak.*, 8. Brno, 1959, str. 5.

¹⁸ B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der Mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Teil I, Bonn, 1968, str. 57—58.

¹⁹ A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, Budapest, 1967, str. 29, ff. (*Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*). Najnoviji pokušaj autorice da sjekire s lepezastim leđima stavi u mlađu grupu od sjekira tipa Křtěnov opovrgao je B. Hänsel (o. c. str. 58).

²⁰ B. Hänsel, o. c., str. 185, lista 38.

²¹ M. Gimbutas, *Bronze age cultures in Central and Eastern Europe*, Paris-Hague-London, 1965, str. 64.

²² Prema podacima B. Hänsela, o. c., lista 38, pojedinačni primjerci nađeni su u Jugoslaviji, Austriji, Njemačkoj (Šlezija, Meklenburg, Bavarska) i Rumunjskoj, a smatraju se većinom importom iz već spomenute češko-mađarske postojbine. Tako H. Arberman (*Praehistorische Zeitschrift XXIV*, Berlin, 1933, str. 21, sl. 14) kaže da ovaj jedan primjerak, nađen u Švedskoj, nesumnjivo pripada grupi importiranih nalaza, koji su u ovu regiju dopremljeni iz srednjeg Podunavlja.

²³ S. Foltiny, *Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens*, Bonn, 1955, str. 73 i odgovarajuća literatura.

U starijoj literaturi mahom su bile datirane u srednje brončano doba.²⁴ Hänsel je, na osnovi popratnih nalaza u grobovima u kojima su priložene, ovu kronologiju nešto promijenio²⁵ i sjekire tipa Křtěnov kronološki odredio na slijedeći način:

— sjekire zapadnog dijela Karpatske kotline vremenski je smjestio u svoj stupanj FD III (Frühe danubische Bronzezeit), što odgovara stupnju bronca A₂ po Reineckeovoj kronologiji.²⁶ Za ovakvo datiranje oslonio se prvenstveno na nalaze sjekira u ostavama Hajdúsámson i Apa te na jedan nalaz sjekire iz groba u nekropoli Megyaszó, koja sadrži isključivo nalaze ranog brončanog doba. Isto vrijedi i za primjerak sjekire iz prahistorijskog naselja Barca u Slovačkoj.²⁷

— sjekire istočnog dijela Karpatske kotline datirao je u prelaz od FD III na MD I stupanj (Frühe danubische — Mittlere danubische Bronzezeit), što odgovara prelazu od stupnja bronca A₂—B₁ po periodizaciji Reinecke. Za ovakvo datiranje poslužila mu je ostava iz prahistorijskog naselja Nitriansky Hrádok—Zamčček u Slovačkoj, a koja je nađena u tzv. srednjem Mad'arovce sloju kojeg karakteriziraju bogato ukrašene igle okrugle glave s kraja ranog i početka srednjeg brončanog doba.²⁸ Ovu ostavu datirala je, nekoliko godina kasnije i M. Novotná u isti period. O nalazu je dala neke bliže, do tada nepoznate podatke, odnosno da je ostava nađena u jednoj jami (Kulturgrube) utvrđenog naselja zajedno sa keramikom Mad'arovce kulture, te je na osnovu te keramike i izvršila datiranje u »klasičnu fazu« Mad'arovce kulture.²⁹

Dva nalaza ovog tipa sjekire, oba iz grobnih cjelina u Austriji, također pripadaju, sudeći po nalazima koji su bili s njima, istom vremenu kao i ove spomenute. U grobu 4 u nalazištu Unternalb (sjeverna Austrija) ovu sjekiru dobro datira igla s okruglom koso probušenom glavom u stupanj bronca A₂—B₁.³⁰ Prije nekoliko godina u Donjoj Austriji nađena je još jedna sjekira u Alberndorfu. Prilikom zemljanih radova slučajno su otkopana dva groba. Umrli su ležali u zgrče-

²⁴ Ibid., str. 74. K. Willvonseder, o. c., str. 72—74.

²⁵ B. Hänsel, o. c., str. 55—57.

²⁶ Ibid., prilog 1.

²⁷ Ibid., tab. 5, Hajdúsámson; tab. 6, Apa (Satu Mare); tab. 8,1-9 Megyaszó i tab. 8,10-37, Barca. Sve nabrojane sjekire imaju lepezasta leđa, osim primjerka iz Apa.

²⁸ Ibid., str. 56. U napomeni 9, na istoj stranici, autor se zahvalio A. Točíku na podatku o spomenutim iglama, ne navodeći nikakve pobliže podatke o ovoj ostavi, iako je spominje u citiranom radu na str. 51, sl. 34,1-11. Naime, u samoj ostavi nema igala o kojima autor govori, ali se zato nalazi keramika Mad'arovce kulture (M. Novotná, o. c. str. 54). Ostavu Nitriansky Hrádok publicirao je A. Točík u *Archeologica Slovaca Fontes*, Tom. V, Bratislava, 1964 i A. Točík — J. Vladar, *Slovenská archeologia* XIX, 2, Nitra, 1971, str. 381, sl. 14.

²⁹ M. Novotná, o. c., str. 30 i 54; tab. 19, 340 i 341 i tab. 49,1-11. Ovakvo datiranje daje i M. Gimbutas, o. c., str. 64; isto datira i L. Hájek, *Památky Právěk XLIII*, Praha, 1950, str. 100, dok ih Willvonseder stavlja na prijelaz od ranog na srednje brončano doba, odnosno u stupanj bronca A₂—B₁ (K. Willvonseder, *Die Mittlere Bronzezeit in Österreich*, Wien, 1937, str. 74). Ovdje je navedeno samo nekoliko datiranja iz starije i novije literature koja se oslanjaju na sigurne zatvorene nalaze u ostavama i grobovima. Međutim ima autora koji smatraju da je ovaj tip sjekire rasprostranjen uglavnom u srednje brončano doba. Popis te starije literature dali su S. Foltiny, o. c., str. 73—74 i L. Hájek, o. c., str. 99—100.

³⁰ K. Willvonseder, o. c., str. 74.

nom položaju. U grobu 1 pored sjekire lepezasto proširenih leđa (Fächerformige Axt) bila je igla s okruglom pločastom glavom (Scheibenkopfnadel) i triangularni bodež sa četiri okrugla otvora na proširenom gornjem dijelu i sa četiri sačuvane zakovice.³¹

Pittioni je oba ova groba datirao u stupanj bronca A₂ prema Reineckeovoj periodizaciji. Ukratko rečeno, u Karpatskoj kotlini, kao i u njezinu bližem susjedstvu, ove vrste sjekira spadaju u kulturnu grupu Otomani — Mad'arovce, odnosno obuhvaćaju FD III i MD I stupanj Hänselove kronološke podjele. To je kraj ranog i početak srednjeg brončanog doba po Reineckeovoj periodizaciji, odnosno vrijeme od 1600—1500. pr. n. e.

U Češkoj i Moravskoj nađen je značajan broj sjekira tipa Křtěnov koje je detaljnije obradio L. Hájek (vidi bilješku 16). Neke su nađene kao pojedinačni nalazi, a za sada nijedna na ovom teritoriju nije bila u grobnoj cjelini. Najviše ih je u ostavama, i to u Češkoj: Křtěnov, Ves Touškov i Libochovice, a u Moravskoj Křenovice.³² Osim sjekire iz Křenovica, koje su leđa u obliku lepeze, sve ostale pripadaju grupi sjekira s leđima u obliku kreste, odnosno tipu Křtěnov, koje Hänsel datira u vrijeme bronce A₂ s tendencijom prijelaza na stupanj bronca B₁.³³

Upoređivanjem svih do sada poznatih i uglavnom publiciranih cjevastih sjekira s nalazom iz Ličkog Osika treba istaći sljedeće: sjekira iz Ličkog Osika pripada u osnovnim crtama sjekirama tipa Křtěnov, odnosno prvoj varijanti po klasifikaciji Hájeka i drugih čeških autora.³⁴ Međutim detaljnom analizom sjekirâ ovog tipa moglo se uočiti da unutar te grupe postoje neke manje tipološke razlike koje u vezi s analizom naše sjekire treba ovdje istaknuti. Naime, sjekire tipa Křtěnov mogle bi se podijeliti u dvije varijante: varijanti I pripadale bi sjekire koje na kresti, ispod urezane linije, imaju obavezno ornament u obliku niza kratkih urezanih crtica, a cjevasti tulac za nasadivanje drške na jednom je kraju širi (2—5 mm). Ovoj varijanti pripadaju skoro sve sjekire češko-moravske i djelo-

³¹ R. Pittioni, *Archaeologia Austriaca*, 37, Wien, 1965, str. 18—24. Skeletni grob 1, sl. 3 i prilozi iz groba 1, sl. 4.

³² L. Hájek, o. c., str. 97, sl. 1, 1-15; str. 98, sl. 2, 1-2 i sl. 3, 1-4; str. 99, sl. 4, 1.

³³ Već je L. Hájek u citiranom radu, str. 100, zaključio da su sjekire tipa Křtěnov porijeklom iz Mađarske i da nisu u kulturnom pogledu ograničene na jednu određenu regiju. Kultura grobnih humaka srednjeg Podunavlja, po njegovu mišljenju, odigrala je posredničku ulogu u prenošenju ovih sjekira u Češku i dalje na sjever, sve do Švedske. S ovim se mišljenjem ne bih mogla potpuno složiti jer smatram da se na osnovi novijih rezultata može sa sigurnošću reći da su spomenute sjekire nastale ranije, odnosno potkraj ranog brončanog doba, i da nisu baš karakteristične za srednje

brončano doba nego su, kako je to naglasio i Hänsel, ograničene na relativno uzak geografski prostor i kratko vremensko trajanje. Ako ih je i bilo u nalazištima kulture grobnih humaka srednjeg Podunavlja, one za taj period nisu karakteristične u tom arealu.

S. Foltiny, o. c., str. 73—74, navodi mišljenja većeg broja arheologa o postanku i razvoju ovih sjekira. M. Novotná, o. c., str. 55, govori samo o njihovu rasprostranjenju, ne ulazeći u pitanje njihova porijekla. B. Hänsel, o. c., str. 57—58, smatra da je domovina ovih sjekira transilvansko-mađarska regija, jer po njegovim riječima Češka to ne bi mogla biti zbog toga što su tamo nađene samo mlađe varijante, dok stariji oblici iz kojih se one razvijaju ne idu na zapad dalje od istočne Austrije i Moravske.

³⁴ Usporedi bilješku 17.

mično slovačke regije.³⁵ Varijanti II pripadale bi sjekire koje na kresti nemaju spomenuti ornament crtica, a sama kresta je nešto veća nego kod onih varijante I i na donjem dijelu polukružno zasvođena. Ove sjekire pojavljuju se u Karpatskoj kotlini, i to u njezinom zapadnom dijelu, zatim u srednjoj Mađarskoj, u Vatinu u Vojvodini, a jedan primjerak registriran je, kao import iz Podunavlja, čak u Švedskoj (Strö — Švedska, Solt — Mađarska, Vatin — Jugoslavija). Osim ovih detalja na sjekirama ove grupe zapaža se još jedan detalj kojega nema na češko-slovačkim primjercima. To je ili prstenasto proširenje na jednom kraju tuljca (sjekira iz nalazišta Solt, Hänsel, o. c. tab. 1, 33), ili proširenje s obje strane cjevastog tuljca na mjestu gdje se on spaja sa sječivom sjekire (primjerak iz ostave Apa, Hänsel, o. c., tab. 6, 5).

Sjekira iz Ličkog Osika sjedinjuje u sebi elemente i jedne i druge varijante: po dimenzijama — odnosno vitkosti — sječiva, kao i po karakterističnoj proširenosti jedne strane tuljca za nasađivanje, približava se varijanti I. Interesantno je napomenuti da su od velikog broja sjekira, kojih se dužina kreće od 20—24 cm, jedino sjekire iz Ličkog Osika i Křtěnova najveće — obje imaju sječivo dugačko po 26 cm! S druge strane, zbog nedostataka urezanih crta i po samom izgledu kreste primjerak iz L. Osika više nalikuje na primjerke varijante II. Kresta njegove sjekire je veća, skoro polukružna, a donji rub je konkavno izvučen dok češko-moravski primjerci imaju donji rub kreste ravno rezan. Ono pak što je izdvaja od ostalih ovdje navedenih varijanti jest način izrade ornamenta na sječivu. Naime, paralelne urezane linije na svim drugim sjekirama povučene su sasvim uz rub sječiva, kojeg uzdužna sredina ostaje prazna (usp. tab. X, 1—8). Na primjeru iz Ličkog Osika te se linije odmah ispod kreste približavaju jedne drugima, postaju dublje i u vidu dubokih kanelura paralelno teku do kraja sječiva, pokrivajući cijelu njegovu površinu. Osim toga jasno se vidi da su one bile udubene u negativu, odnosno u kalupu, i da nisu nakon odlijevanja naknadno urezane, što je, čini se, slučaj na nekim od ovdje spomenutih sjekira.

Zbog uočenih brojnih varijacija u tipovima cjevastih sjekira izvršila sam ovdje novu podjelu, i to tako da sam postojeće varijante sjekira tipa Křtěnov čehoslovačkih arheologa zamijenila nazivom *g r u p e A, B i C*. Dalje sam unutar grupa A izdvojila dvije varijante, pa bi sada konačna podjela izgledala ovako:

Grupa A

Varijanta I

Ovamo sam ubrojila sjekire koje imaju leđa u obliku kreste, označene kao tip Křtěnov. Sjekire ove varijante imaju malu, polukružnu krestu ukrašenu redovito nizom urezanih kratkih linija, a donji dio je ravan. Ograničene su na relativno uzak geografski prostor Češke, Moravske i Slovačke (tab. X, 3, 4).

³⁵ Karakteristični primjerci publicirani su kod Hájeka, o. c., str. 97—99 — vidi bilješku 32.

Varijanta II

Ovoj varijanti pripadale bi sjekire s velikom, polukružnom krestom, a rasprostranjene su u zapadnim dijelovima Karpatske kotline i u Transdanubiji (Mađarska). Ovamo pribrajam i sjekire iz Vatina i Ličkog Osika (tab. X, 5—8).

Primjerci ove varijante imaju svaki za sebe po neki detalj što ga drugi nemaju. Prema tome, sjekira iz Ličkog Osika nesumnjivo je jedan novi oblik i po mojem mišljenju potječe iz neke radionice na prostoru Transdanubije ili zapadnih dijelova Karpatske kotline, koju za sada nije moguće bliže locirati. Što se tiče njezine kronologije, nema nikakvog razloga da se izdvoji od ostalih sjekira tog tipa, datiranih u posljednje faze ranog brončanog doba i prijelaza na srednje brončano doba (bronca A₂—B₁), kako je to već učinio B. Hänsel.³⁶

Grupa B

Ovoj grupi pripadaju sjekire koje imaju leđa u obliku lepeze. Rasprostranjene su od Karpata, preko Mađarske i Češke do Donje Austrije (tab. X, 1, 2).

Grupa C

Samo dva primjerka sjekira s polukruglastim leđima pripadaju ovoj grupi, i to jedna iz Mađarske, a druga iz Slovačke. (B. Hänsel, str. 186, lista 40 i table 1,32 i 12,14).

*

Iz tumula 4 potječe posuda nađena u grobu na kamenoj ploči, o čemu je bilo opširnije govora prilikom opisa tumula 4 u ovom radu. Posuda je tamno smeđa, mjestimično siva, neujednačeno pečena, dosta loše fakture u prijelomu, ali glatke površine. Ona spada u grupu trbušastih posuda nešto šireg, cilindričnog vrata, koji je na rubu malo razgrnut. Na trbuhu su dvije trakaste drške sa zadebljanim rubovima i dva bradavičasta ispupčenja s kružno udubenim rubom oko njih. (Dimenzije: visina 24 cm, promjer trbuha 25 cm, visina vrata 6,3 cm, promjer vrata 17 cm.) Osim spomenutih bradavica, na površini posude nema nikakvih drugih ornamenata (tab. VII, 2, 2a; tab. IX, 1).

Posuda je vjerojatno načinjena na licu mjesta, a po tipološkim odlikama neki je elementi povezuju sa širim područjima rasprostranjenja brončanodobne keramike. To se osobito odnosi na trakaste drške sa zadebljanim rubovima i karakteristična bradavičasta ispupčenja koja se javljaju na keramici ranog brončanog doba od Čehoslovačke, Mađarske i Austrije sve do naše obale. Tako u prahistorijskom naselju Nitriansky Hrádok-Zamčček, poznatom već po nalazu ostave sa sjekirama tipa Křtěnov, ova ispupčenja javljaju se na keramici isto kao i spomenuti tip

³⁶ B. Hänsel, o. c., prilog 1 i kronološka tabela na str. 21.

drške.³⁷ Treba napomenuti da su ovdje češći oblici keramike koja nije ornamentirana, i baš na takvim primjercima jedini su ukras drške i bradavice. Najveću sličnost s posudom iz Ličkog Osika pokazuje amfora bikoničnog trbuha koji prelazi u zaobljeni oblik, cilindričan i pri vrhu razgrnut obod, dvije trakaste drške sa zadebljanim rubovima i karakteristične bradavičaste ukrase. J. Vladar je datira u kasnu fazu Mad'arovece kulture.³⁸ U naselju starijeg i srednjeg brončanog doba Vesele u Slovačkoj pojavljuje se također brojna keramika na kojoj su kao ukras bradavičasta ispupčenja rađena na isti način kao i na ostalim spomenutim lokalitetima.³⁹ U Mađarskoj se ovaj ukras javlja na posudu već u Hatvan kulturi ranog brončanog doba i traje dalje do u srednje brončano doba.⁴⁰ U Donjoj Austriji treba spomenuti ostavu posuđa iz nalazišta Maisbirbaum, u kojoj također ima bliskih analogija posudi iz Ličkog Osika. Willfonseder je datirao ostavu u svoj stupanj bronca C.⁴¹ Slično su ukrašeni i neki primjerci keramike iz Böhheimkirchena i Schönbühela, koji se datiraju u bronca A₂ stupanj, a traju i dalje u srednje brončano doba.⁴²

U neposrednoj blizini Like, u podvelebitskom području (Podgorski kanal), nedavno je V. Miroslavljević otkrio u spilji »Vlaška peć« keramiku ranog brončanog doba. Ova keramika ima dobru fakturu, glatku površinu, a odlikuje se trbušastim oblicima posuđa i bradavičastim ukrasima. Na velikom fragmentu jedne takve posude nalazi se bradavičasti ukras načinjen u istoj maniri kao i onaj na posudi iz Ličkog Osika.⁴³ Slični ukrasni elementi zapaženi su i u Bosni i zapadnoj Srbiji.⁴⁴ U Bosni je na više nalazišta ranog i srednjeg brončanog doba također zapažen velik broj trakastih drški sa zadebljanim rubom, a urna u tumulu 8 u Belotiću (zapadna Srbija) na zadebljanom trбуhu ima četiri trakaste drške između kojih su bradavičasta ispupčenja. Humak 8 spada u grupu vremenski mladih humaka, odnosno prilozu u njemu, po podacima M. i D. Garašanin . . . « ukazuju na vreme Reineckeove faze bronca C, iako pojedine indicije govore i za nešto kasniju epohu.«⁴⁵

Prema svemu ovdje rečenom čini se da se keramička posuda iz tumula 4 u Ličkom Osiku kronološki može sasvim dobro uklopiti u okvir koji je već dat za sjekiru iz tumula 6. Naime, iz ovih nekoliko primjera moglo se vidjeti da spomenuti oblici keramike traju od ranog brončanog do u srednje brončano doba pa čak i dalje, a da prostor na kojem se nalaze obuhvata široku geografsku regiju koja se prostire od srednje Evrope do Jadrana.

Način gradnje tumula, način sahranjivanja i sve ovdje navedene analogije koje arheološke nalaze, pa prema tome i nekropolu u Ličkom Osiku, datiraju u prijelaz od ranog na srednje brončano doba potvrđuju već iznesene teorije mnogih

³⁷ A. Točik, o. c., sl. 33, sl. 16,3; str. 35, sl. 17,1-3.

³⁸ J. Vladar, o. c., str. 276, sl. 20.

³⁹ A. Točik, o. c., tab. LII, 11; tab. LIV, 7; tab. LIX, 2.

⁴⁰ N. Kalicz, *Archaeologia hungarica* SN XLV, Budapest, 1968, tab. LXXII, 7, 4; LXXXII, 7; LXXXIV, 6; CX, 4; CXI, 6.

⁴¹ K. Willfonseder, o. c., str. 366 i tab. 16,3.

⁴² R. Pittioni, o. c., str. 369 i sl. 260,1 i 261,2-3.

⁴³ V. Miroslavljević, *Arheološki radovi i rasprave JAZU*, Zagreb, 1974, str. 269 sl. 2,2 i tekst na str. 266.

⁴⁴ B. Čović, *Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo*, tab. XXI, 2, 8.

⁴⁵ M. i D. Garašanin, *Zbornik radova Narodnog muzeja III*, Beograd, 1962, str. 60 i 65, sl. 8.

autora, suštinu kojih je već prije desetak godina iskazao A. Benac tvrdeći da je kontinentalni dio naše zemlje bio zahvaćen u starije i srednje brončano doba snažnim kulturnim utjecajima iz Podunavlja i srednje Evrope. Po njegovu mišljenju mnogi od elemenata materijalne kulture s tih područja došli su bez sumnje trgovačkim putem ili razmjenom, što se odnosi osobito na metalne proizvode.⁴⁶ Nalazi nekropole u Ličkom Osiku samo su još jedna nova potvrda ovom mišljenju. U isto vrijeme oni su trenutno najstariji sačuvan siguran trag kontinuiranog življenja na tom tlu. Autohtoni razvoj, u kojem se intenzivno osjećaju utjecaji srednje Evrope, Karpatske regije i Podunavlja (Transdanubija), može se sada pratiti preko nalaza ranog brončanog doba iz Ličkog Osika i srednjeg i kasnog brončanog doba nekropole u Bezdanjači kod Vrhovina⁴⁷ sve do početka i razvoja japodske kulture od kraja kasnog brončanog doba nadalje. Zahvaljujući nalazima iz Ličkog Osika, kao i onima iz Bezdanjače, očito je da se razvoj materijalne kulture ranog i srednjeg brončanog doba u Lici ne bi mogao izdvojiti iz zajedničke slike razvoja prahistorijskih kultura ostalih dijelova zapadnog Balkana.

POPIS I SADRŽAJ TABLI

Tabla I

Sl. 1, gradina Zubar; sl. 2, pogled na tumule 6, 7 i 8.

Tabla II

Sl. 1, tumul 7; sl. 2, tumuli 3 i 4.

Tabla III

Sl. 1, tumul 8; sl. 2, tumul 4, kamena jezgra.

Tabla IV

Sl. 1, tumul 4, detalj groba s posudom na ploči; sl. 2, tumul 4 — kamena jezgra s grobnom konstrukcijom.

Tabla V

Tumul 6 — kamena jezgra.

Tabla VI

Sl. 1, tumul 6 — kamena jezgra s grobnom konstrukcijom; sl. 2, tumul 6 — presjek grobne konstrukcije.

Tabla VII

Sl. 1, brončana bojna sjekira iz tumula 6; sl. 2 i 2a, posuda iz groba tumula 4.

Tabla VIII

Brončana bojna sjekira iz tumula 6.

Tabla IX

Keramička posuda iz groba tumula 4.

Tabla X

Sl. 1, Tipovi brončanih cjevastih sjekira: 1, Alberndorf, grob 1; 2, Hronský Beňadik; 3, Křtěnov; 4, Nitriansky Hrádok—Zameček; 5, Vatin; 6, Apa (Satu Mare); 7, Lički Osik; 8, Solt.

⁴⁶ A. Benac, Materijali sa VI kongresa jugoslav. arheologa, Beograd, 1963, izd. ADJ, Beograd, 1964, str. 49. Vidi takođe bilješku 12.

⁴⁷ R. Drechsler, UISPP — VIIIe Congrès, Beograd, 1971, str. 90—92.

POPIS I SADRŽAJ PRILOGA

Prilog 1. Situacijski plan lokaliteta Gromile s označenim položajem tumula. Mjerilo 1 : 500.
Prilog 2. Vertikalni presjek tumula 6. Mjerilo 1 : 100.

POPIS I SADRŽAJ SLIKA

Slika 1. Geodetska snimka gradine Zubar i lokaliteta Gromile. Mjerilo 1 : 5000.
Slika 2. Tlocrt tumula 3 s položajem grobne konstrukcije. Mjerilo 1 : 25.
Slika 3. Tlocrt tumula 4 s položajem grobne konstrukcije. Mjerilo 1 : 25.
Slika 4. Horizontalni presjek tumula 6 na dubini od 0,60 m s grobnom konstrukcijom.
Mjerilo 1 : 25.

ZUSAMMENFASSUNG

FRÜHBRONZEZEITLICHE TUMULI IN LIČKI OSIK

Gelegentlich der Erforschung des Geländes in der Umgebung von Gospić im Jahre 1973, wurde eine Nekropole von 8 erdenen Tumuli am Rande der Ortschaft Lički Osik entdeckt. Die Lokalität heisst »Gromile« und befindet sich am Fusse einer prähistorischen Wallburg (Tafel I, 1). Ausgrabungen der Wallburg wurden nicht unternommen; jedoch, nach den an der Oberfläche gefundenen Tonscherben zu urteilen, war hier eine Siedlung erst seit früher Eisenzeit, und folglich gehören die Tumuli nicht den Bewohnern der erwähnten Siedlung sondern sind früheren Datums. Die Tumuli sind, wie aus dem Plan ersichtlich ist, in zwei parallelen Reihen nebeneinander errichtet. (Anhang 1). Im Laufe des Sommers 1974 wurden alle acht Tumuli — deren Mehrzahl durch Bodenbearbeitung ziemlich beschädigt war — erforscht.

Alle Tumuli waren annähernd ähnlicher Dimensionen: 0,90—1,30 m hoch, mit einem Durchmesser von 9—16 m, durch ständiges Pflügen abgeflacht und in die Breite gezogen. Die Tumuli bestanden aus einer Erdhülle und einem Steinernem Kern. (Querschnitt des Tumulus 6 in Anhang 2). Die Konstruktion der Tumuli war folgende: in der Mitte befanden sich grössere unbehauene Steine in einem fast vollkommenen Kreis angeordnet, welcher bis zu einer Höhe von cca. 0,5 m mit kleinen Steinen angefüllt war; in der Mitte dieses Kreises befand sich das eigentliche Grab; dieses bestand aus 1—2 Reihen schön aneinander gefügter, unbehauerer Steine und war mit zersplittertem, enggepacktem Gestein ausgelegt; auf dieser steinernen Unterlage wurden die Toten in ausgestreckter Lage, mit entlang dem Körper ausgestreckten Armen gebettet. In der Regel befindet sich in einem Tumulus nur ein einziges Grab. Alle Gräber waren in Richtung N—S ausgerichtet, mit kleinen NW — SO Abweichungen.

In nur zwei Tumuli wurden Beigaben vorgefunden, diese waren jedoch in ihrer Beschaffenheit so charakteristisch dass anhand derselben eine Datierung der Nekropole möglich war. Aus diesem Grund werden hier nur die Tumuli 4 und 6 — in welchen die Beigaben gefunden wurden — Erwähnung finden.

Tumulus 4 hatte samt seiner Erdhülle eine Höhe von 1,40 m und einen Durchmesser von 10 m (Bild 3 und Tafel III, 2, Tafel IV, 1, 2). Nach Entfernung der Erdhülle wurde der steinerne Kern blossgelegt; dessen Masse betrug $4,9 \text{ m} \times 3,30 \text{ m}$. Das Objekt war durch ständiges Bearbeiten der Erde dermassen stark beschädigt dass zumindest die beiden obersten Steinreihen vollkommen fehlten. Der ursprüngliche steinerne Kern hätte folglich eine Höhe von 1,20 m haben können, während er gegenwärtig eine Höhe von nur 0,60 m aufweist. In der Mitte des Kerns befand sich nur ein einziges Grab; die Steine desselben sind mit der geraden, wenn auch unbehauenen Seite nach innen gerichtet und bilden somit eine mehr oder weniger glatte Wand. Der Boden des Grabes ist mit kleinen, enggepackten Steinen ausgelegt. Im Grabe befand sich das Skelett eines Mannes in ausgestreckter, N—S ausgerichteter Lage, mit entlang der Körpers gestreckten Armen. Das Skelett war in schlechtem Zustand; in situ wurden nur die Knochen der Arme und Beine gefunden. Im nördlichen Teil des Grabes wo sich der Kopf hätte befinden sollen, befand sich eine rechteckige, steinerne Platte auf welcher ein Tongefäss stand. Nach Entfernung des Gefässes wurde auch nicht die geringste Spur des Schädels des Verstorbenen gefunden, werden auf der Steinplatte noch unterhalb derselben, obwohl noch 0,30 m tief unterhalb des Grabbodens gegraben wurde. Darum wird angenommen dass hier vielleicht ein Krieger bestattet wurde der irgendwo im Kampfe gefallen war und es nicht möglich gewesen war alle Körperteile ins Grab zu legen. Oder es handelt sich vielleicht um eine rituelle Handlung welche die Enthauptung eines Verstorbenen vorsah — worüber wir jedoch keinerlei Anhaltspunkte besitzen.

Das im Grabe gefunden Gefäss war beschädigt, doch waren alle Teile desselben erhalten geblieben und es konnte folglich gut rekonstruiert werden. (Tafel IX, 1, und Tafel VII, 2, 2a). Im Gefäss waren keinerlei Beigaben vorhanden. Das Tongefäss hat eine glatte, bräunlich-graue Oberfläche, einen zylinderförmigen Hals und charakteristische, warzenartige Ausbuchtungen, bandartige Henkel mit verdickten Rändern wie sie in Gräbern und Depotfunden der letzten Stufe der Frühbronzezeit vorkommen (Bronze A₂—B₁) in der Tschechoslovakei, Ungarn und Österreich, sowie im westlichen Balkan (siehe Anmerkung 37—44).

Tumulus 6 war, einschliesslich der Erdhülle 1,35 m hoch, mit einem Durchmesser von 16 m, der durch ständige Bearbeitung des Bodens stark erweitert war. Die Höhe des steinernen Kerns betrug 1,05 m, sein Durchmesser 7 m. Unterhalb 0,60 m des obersten Randes befand sich ein aus Steinen gebautes Grab, ähnlich demjenigen im Tumulus 4 (Tafel V, 1, 2, und Tafel VI, 1, 2.). Auf der linken Brustseite des männlichen Skeletts wurde eine bronzene Streitaxt gefunden (Tafel VII, 1, und Tafel VI, 1).

Ihrer Form nach zählt die Streitaxt zur Gruppe der Schaftröhrenäxte, welche je nach Beschaffenheit der Nacken wiederum in 3 Gruppen zerfällt: fächerförmige, kammförmige und kugelförmige Äxte. Nach B. Hänsel wurden in Europa insgesamt 25 Streitäxte gefunden, wovon die kammförmigen Äxte die häufigsten und bekanntesten sind und deren Streufunde sich über das Karpatenbecken, die Tschechoslovakei und Österreich erstrecken. Nur einzelne Exemplare befinden sich noch im Süden von Schweden, Nord- und Mitteldeutschland und in Jugo-

slawien. Auf Grund begleitender Funde in Hortfunden und Gräbern werden diese Streitäxte in die späten Phasen der Frühbronzezeit eingestuft, d. h. nach Reineckes Chronologie gehören sie zur Stufe Bz A₂—B₁.

Bei Vergleichen des Fundes aus Lički Osik mit allen anderen bekannten und veröffentlichten Schaftröhrenäxten muss folgendes betont werden: die Äxt aus Lički Osik gehört, ihren Grundzügen entsprechend, zu den kammförmigen Streitäxten (Typus Křtěnov), d. h. nach Klassifikation Tschechischer Autoren, zu der ersten Variante. Bei weiterer Analyse von Äxten dieses Typs wird man gewahr dass innerhalb dieser ersten Gruppe einige kleinere Typologische Unterschiede bestehen. Demzufolge habe ich eine neue Einstufung der Schaftröhrenäxte entworfen, und zwar dermassen dass ich die bestehenden drei Varianten in Gruppen A, B und C umbenannt, und innerhalb der Gruppe A zwei Varianten aufgestellt habe. Infolgedessen würde die Einteilung der Schaftröhrenäxte jetzt so aussehen;

Gruppe A

Variante I

Hierzu zählen Äxte mit kammförmigen Nacken, als Křtěnov Typ bezeichnet. Die Äxte dieser Variante haben einen kleinen, halbkreisförmigen Kamm dessen unterer Teil gerade geschnitten ist — und sind auf einen relativ kleinen geographischen Raum beschränkt: Tschechei, Slowakei und Mähren (Tafel X, 3 und 4).

Variante II

Zu dieser Variante zählen Äxte mit grossem, halbkreisförmigem Kamm; sie erscheinen in Teilen des Karpatenbeckens und in Transdanubien. Zu dieser Variante zählen auch die Äxte aus Jugoslawien, aus Vatina und Lički Osik (Tafel X, 5, 7).

Gruppe B

Zu dieser Gruppe zählen alle Äxte mit fächerförmigen Nacken. Streufunde derselben erstrecken sich von den Karpaten über Ungarn, Tschechoslowakei bis Niederösterreich. (Tafel X, 1, 2).

Gruppe C

Äxte mit kleinen, halbkugeligen Nacken sind äusserst selten; gegenwärtig sind uns insgesamt nur zwei Exemplare bekannt; eines stammt aus Ungarn, das andere aus dem Karpatenbecken.

Bei den Äxten der Gruppe A, Variante I, bemerken wir dass sie sich alle durch kleine aber charakteristische Einzelheiten von einander unterscheiden. Meiner Ansicht nach, beruht dies auf der Tatsache dass jede dieser Äxte aus einer anderen

Werkstatt stammt. Die Axt aus Lički Osik muss ebenfalls einer Werkstatt zugeschrieben werden deren Ortslage vorläufig nicht näher bestimmt werden kann, die aber in den westlichen Teilen des Karpatenbeckens oder in Transdanubien zu suchen wäre. Betreffs der Datierung dieser Streitaxt besteht keine Ursache sie von ähnlichen Äxten dieser Variante abzusondern, die — wie schon von B. Hänsel vorgeschlagen — in die letzte Stufe der Frühbronzezeit (Bronze A₂—B₁) einzustufen sind.

VERZEICHNIS UND INHALT DER TAFELN

- Tafel I
Abb. 1, Wallburg »Zubar«; Abb. 2. Ansicht der Tumuli 6, 7 und 8.
- Tafel II
Abb. 1, Tumulus 7; Abb. 2. Tumuli 3 und 4.
- Tafel III
Abb. 1, Tumulus 8; Abb. 2, Tumulus 4, steinerne Kern.
- Tafel IV
Abb. 1, Tumulus 4, Detail der Grabes mit Tongefäss auf der steinernen Platte; Abb. 2, Tumulus 4, steinerner Kern mit Grabkonstruktion.
- Tafel V
Tumulus 6 — steinerne Kern.
- Tafel VI
Abb. 1, Tumulus 6 — steinerne Kern mit Grabkonstruktion; Abb. 2, Tumulus 6 — Querschnitt der Grabkonstruktion.
- Tafel VII
Abb. 1, bronzene Streitaxt aus Tumulus 6; Abb. 2 und 2a, Tongefäss aus Grab 4.
- Tafel VIII
Bronzene Streitaxt aus Tumulus 6.
- Tafel IX
Tongefäss aus dem Grabe in Tumulus 4.
- Tafel X
Abb. 1, Typen bronzener Schafttröhrenäxte: 1, Alberndorf, Grab 1; 2, Hronský Beňadik; 3, Křténov; 4, Nitriansky Hrádok-Zameček; 5, Vatin; 6, Apa (Satu Mare); 7, Lički Osik; 8, Solt.

BEILAGEN

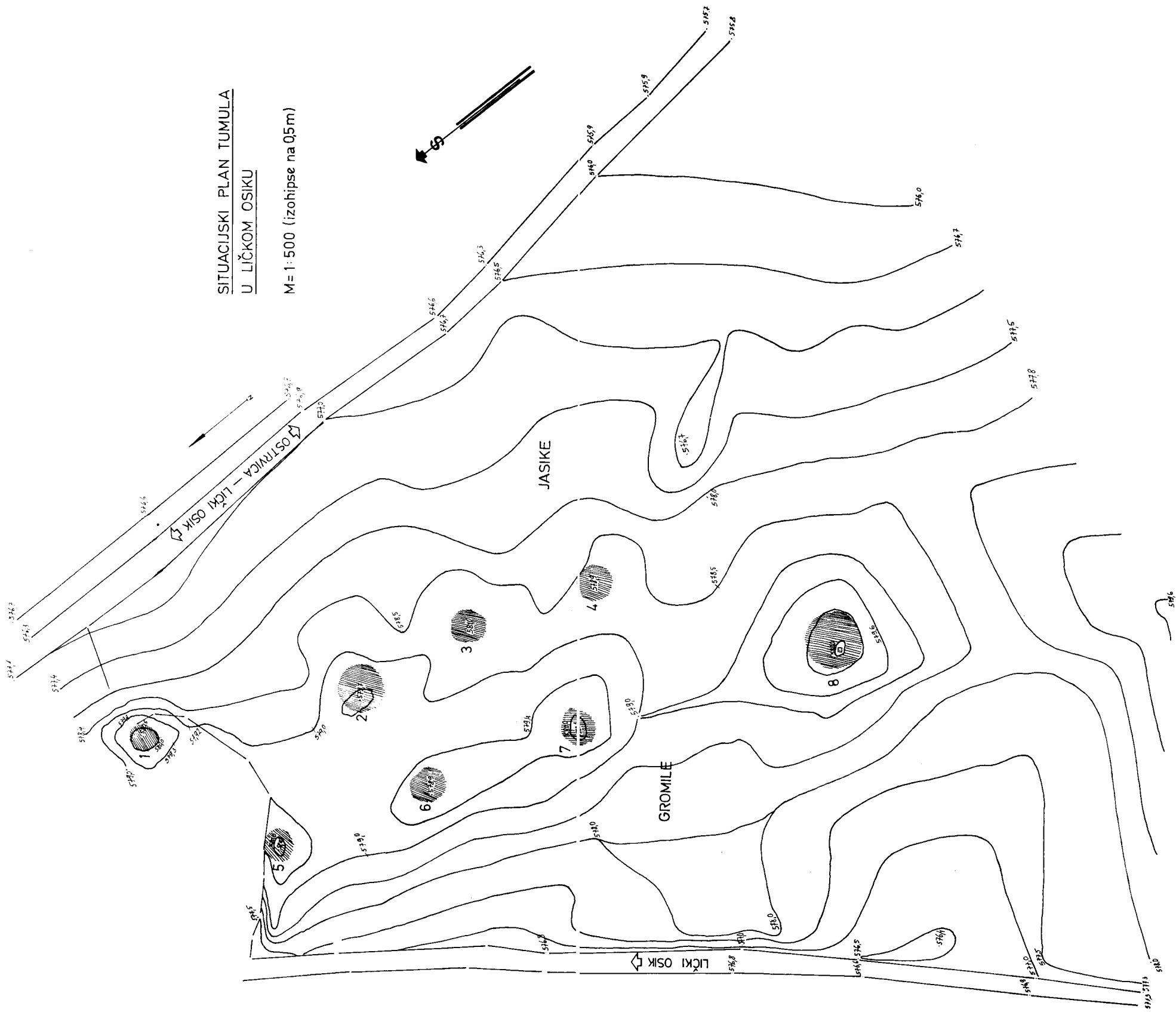
1. Lageplan der Lokalität Gromile mit Aufzeichnung der Lage der Tumuli. Massstab 1 : 100.
2. Senkrechter Querschnitt des Tumulus 6. Massstab 1 : 100.

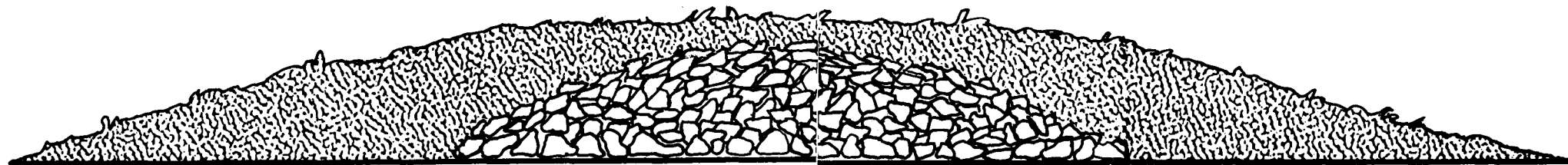
TEXTABBILDUNGEN

1. Geodetische Aufnahme der Wallburg »Zubar« und der Lokalität Gromile. Massstab 1 : 5000.
2. Grundriss des Tumulus 3 mit Lage der Grabkonstruktion. Massstab 1 : 25.
3. Grundriss des Tumulus 4 mit Lage der Grabkonstruktion. Massstab 1 : 25.
4. Wagrechter Querschnitt des Tumulus 6 in einer Tiefe von 0,60 m mit Grabkonstruktion. Massstab 1 : 25.

SITUACIJSKI PLAN TUMULA
U LIČKOM OSIKU

M=1:500 (izohipse na 0,5m)

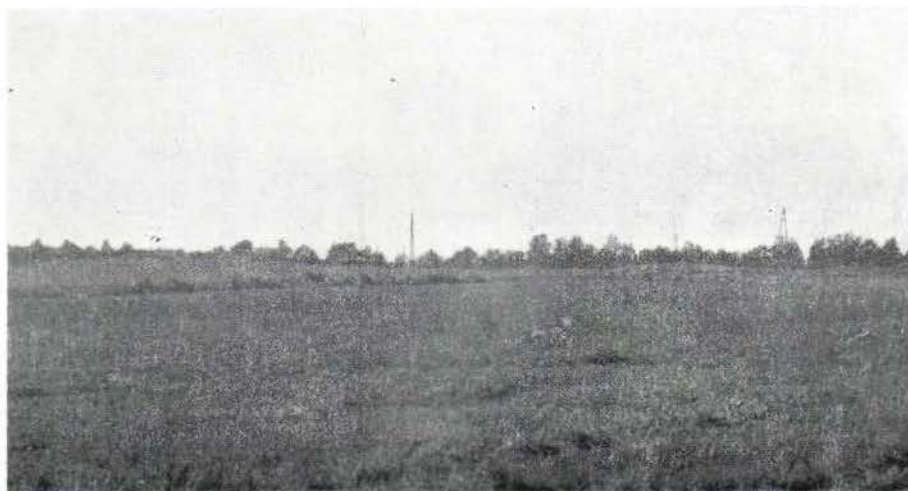

1

2

1

2

1

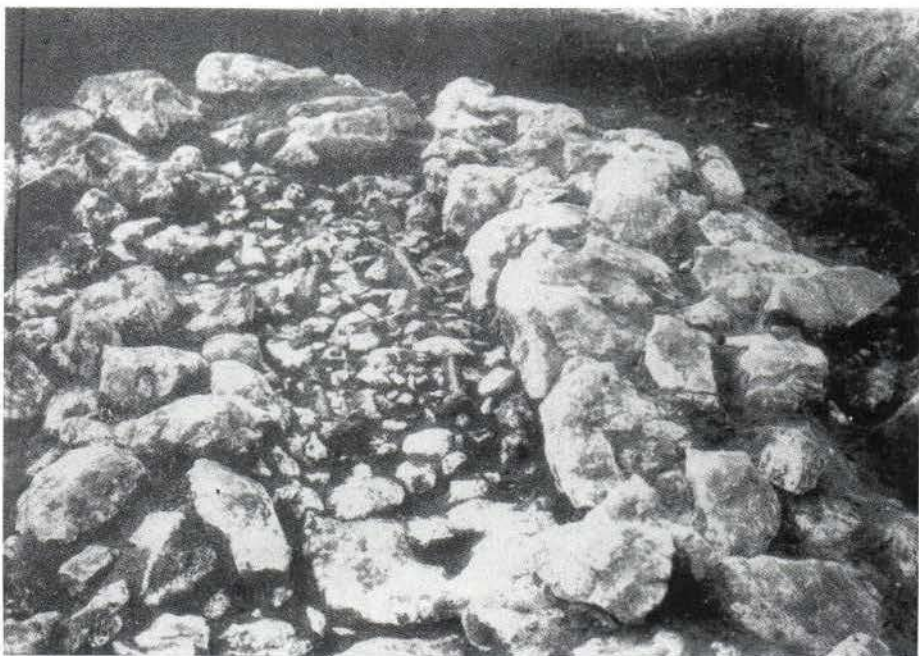
2

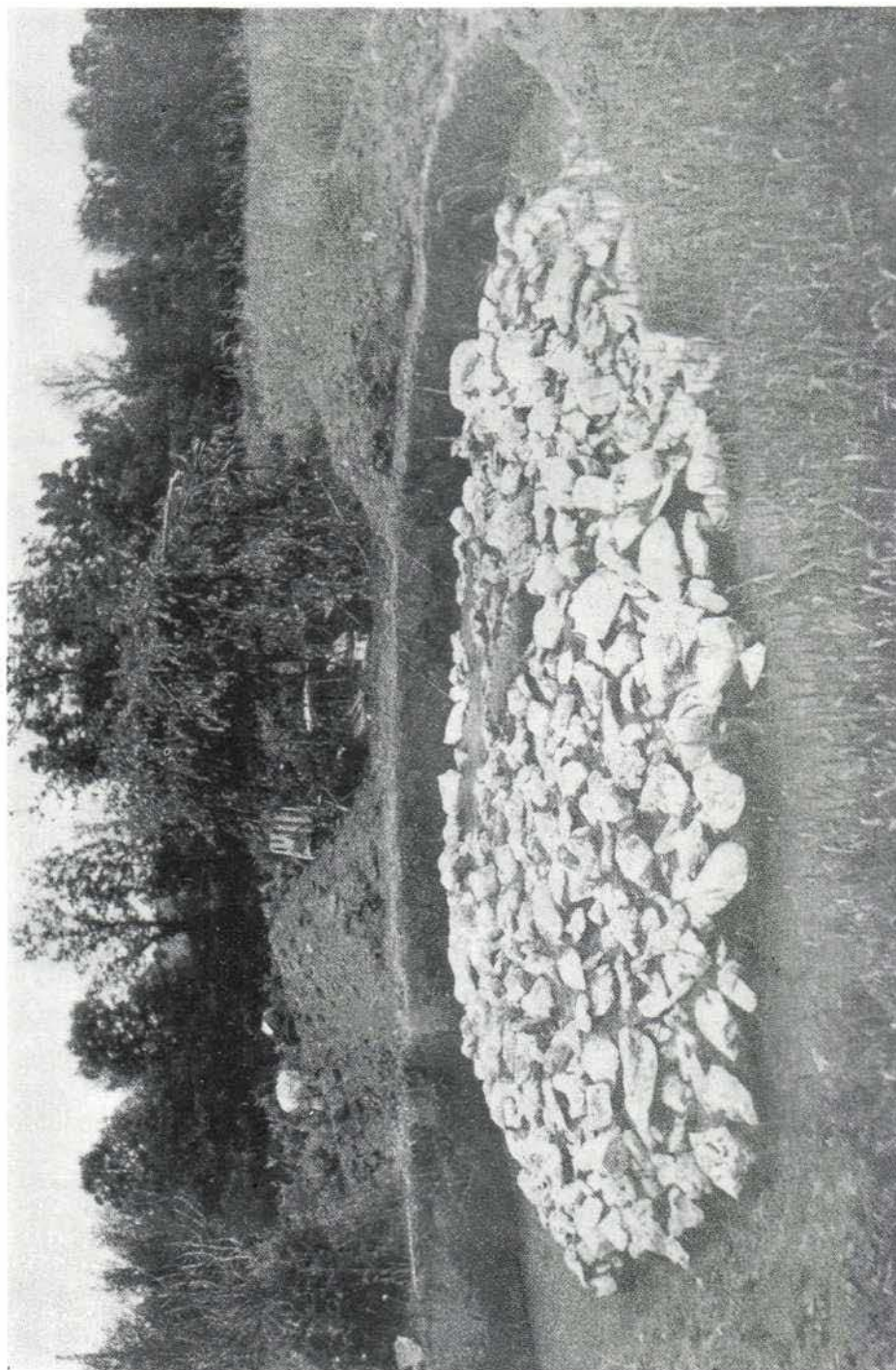

1

2

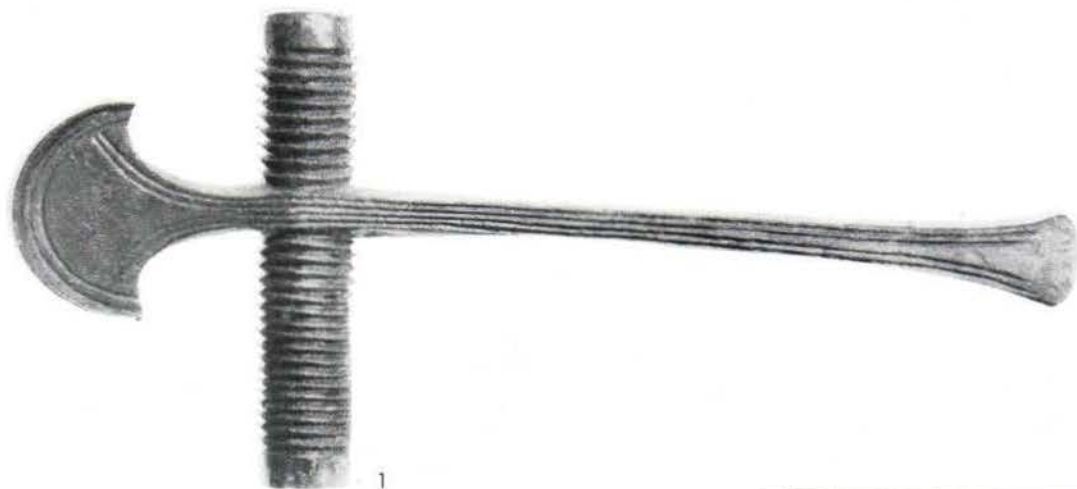

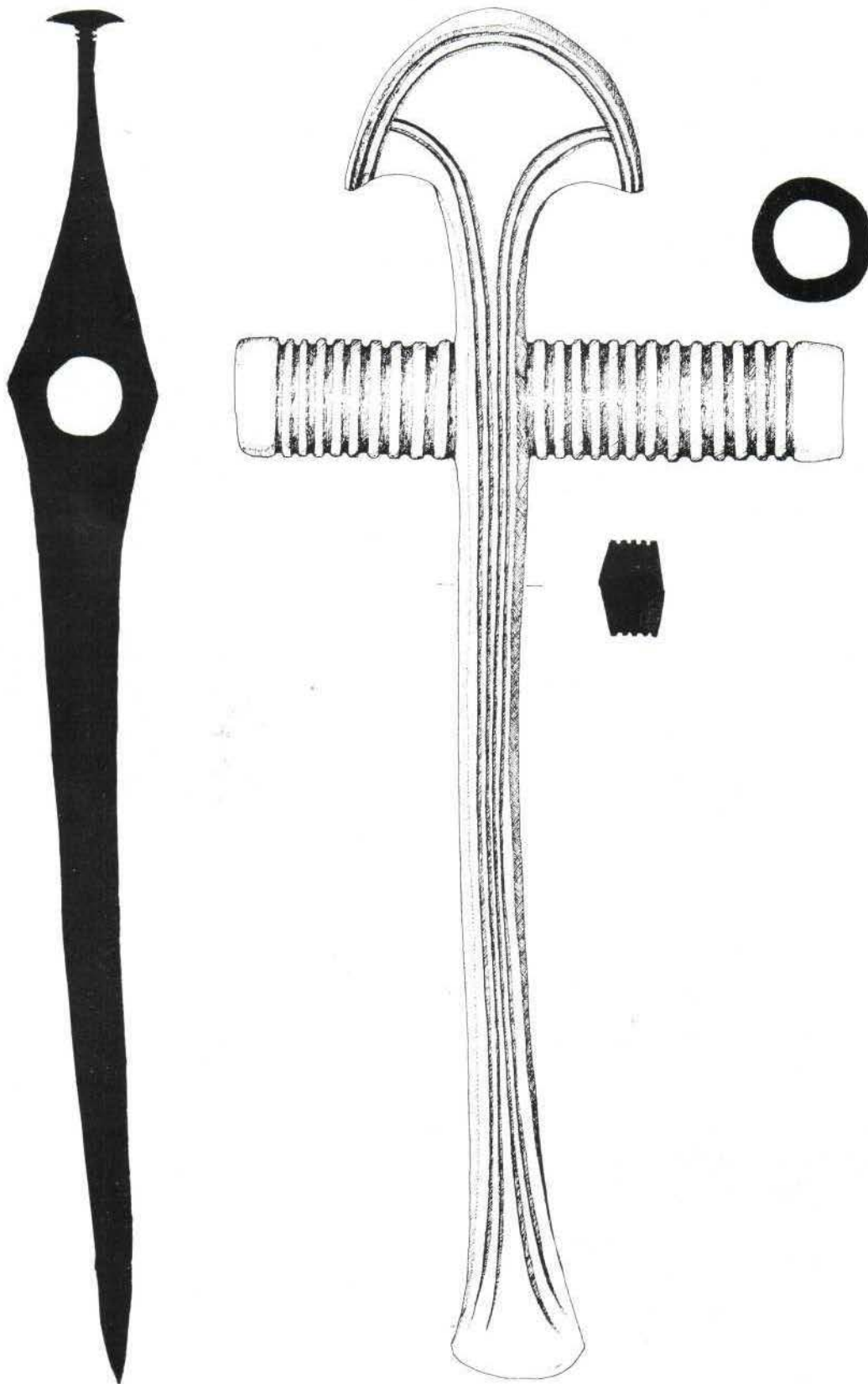

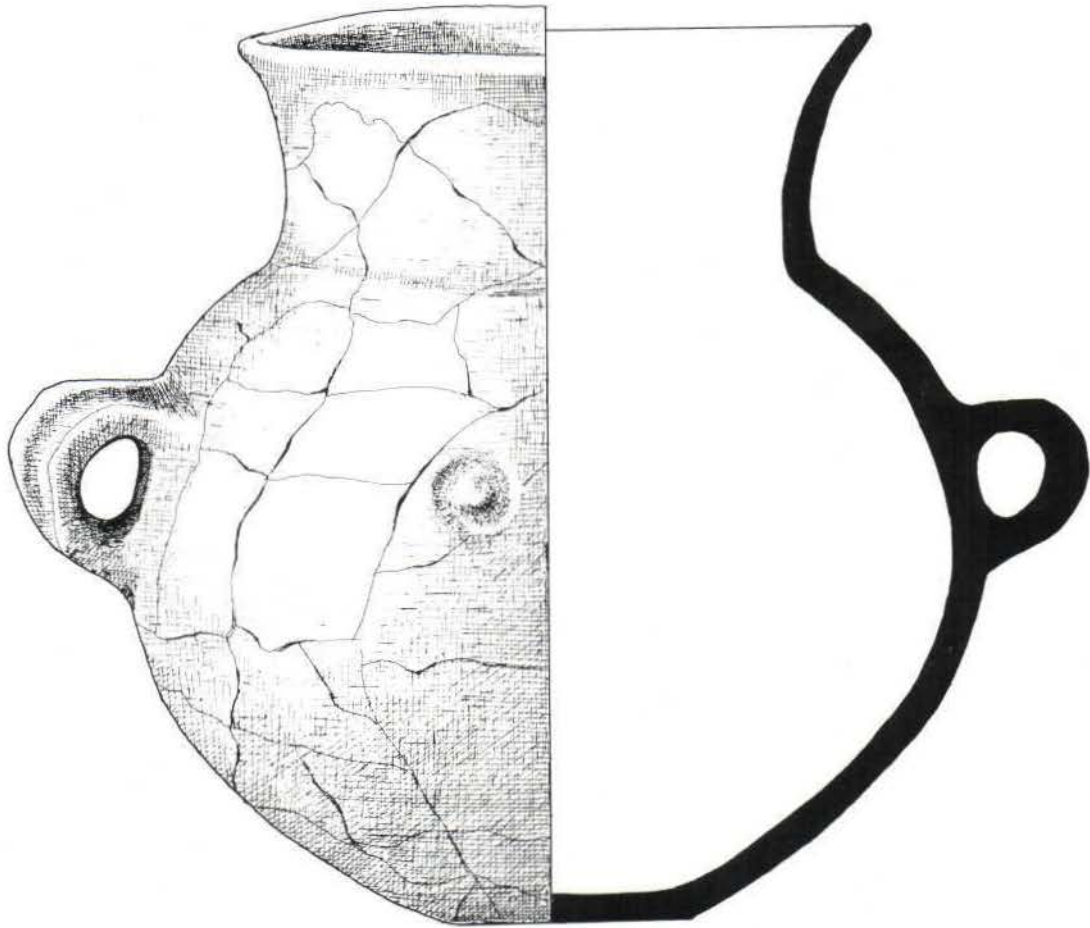
1

2

I. ŠARIĆ

JAPODSKE URNE U LICI

Prilikom obilaska Like nisam više zatekao na terenu mnoge antičke kamene spomenike što ih spominju stariji pisci. Premda su neki preneseni u muzejske ustanove, velik ih je broj netragom nestao. Većinom su upotrijebljeni kao građevni materijal za kuće, ceste i ostalu građu. Neke sam ipak, usprkos slaboj nadi, zatekao sačuvane, kao ove dvije urne koje ovdje ponovno objavljujem s nekim dopunama njihovoj interpretaciji.

I

Na području Široke Kule zatekao sam u rujnu 1971. godine kod bunara »Čekrk« spomenik, urnu koju već 1834. godine na tom mjestu spominje Julius Fras.¹ Isti spomenik spominju kasnije muzejski povjerenici u svojim pismima tadašnjem arheološkom muzeju u Zagrebu.² Godine 1898. objavljuje ga Šime Ljubić, a godinu dana kasnije i Josip Brunšmid, žaleći što zbog vremenskih prilika nije mogao učiniti prijepis natpisa.³ Obojica, zainteresirani prvenstveno za natpis, ne donose opis spomenika, koji 1900. godine kompletnije objavljuje Karl Patsch.⁴

To je velika kamena kvadratna urna s latinskim natpisom koja već godinama služi mještanima kao pojilo za stoku; kako danas postoji novo betonsko pojilo, njezina »funkcija« pomalo odumire. Leži, kako sam naveo, pokraj bunara zvanog »Čekrk« koji se nalazi malo dalje od samog mjesta Široka Kula. Urna je načinjena od tvrda, sivoplavog kamena, što ga nalazimo na području Like. Visoka je 64 cm, široka 74 cm, a bočne su joj strane duge 83 cm. S gornje strane učinjen je otvor

¹ F. J. Fras, *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze*, Agram, 1835, p. 216.

² Zahvaljujem kolektivu Arheološkog muzeja u Zagrebu što mi je omogućio uvid u arhiv muzeja. — Podaci o urni nalaze se u pismu Aleksandra Lochnera datiranom u Širokoj Kuli 2. svibnja 1878. godine i u pismu Jerka Pavelića datiranom u Gospiću 22. siječnja 1890. Vidi arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu, fascikl »Široka Kula«.

³ Š. Ljubić, Crtice iz mog putovanja po južnoj strani Gornje Krajine i gospičko-otočke pukovnije, *Viestnik hrvatskoga arheološkog društva* (u daljnjem tekstu VHAD), god XI, Zagreb, 1889, p. 108. J. Brunšmid, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije*, VHAD, NS III, Zagreb, 1898, p. 184.

⁴ K. Patsch, *Die Lika in römischer Zeit*, Wien, 1900, col. 65.

za posudu s pepelom pokojnika, dimenzija 40×45 cm, a dubok 30 cm. Rub otvora oblikovan je s unutrašnje strane stepenasto izrađenim utorom za poklopac, koji se nije sačuvao. Bočne strane i stražnja strana urne glatke su i bez ukrasa. S prednje strane nalazi se natpisno polje omeđeno s obje bočne strane 13 cm širokom, istaknutom kamenom plohom, koja se prema vrhu neznatno proširuje. Kamene izbočene plohe završavaju s gornje strane 20 cm širokim kvadratnim konzolnim završetkom. Na krajevima konzola primjećuju se tragovi neke kružne obradbe, vrlo vjerojatno mjesto predviđeno za ukrasne rozete (tab. I, 1 i 2). Premda na ovoj urni ne nalazimo urezane crteže s figuralnim prikazima, što je jedna od karakteristika tzv. japodskih urni, nesumljivo je da se i ona, zbog svog specifičnog oblika, ubraja u tu vrstu spomenika. Manju ili veću sličnost vidimo kad usporedimo naš primjerak s ostalim već objavljenim japodskim urnama.⁵ Izbočene kamene plohe, što izgledaju poput »jako istaknutih širokih letvi«, nose plastični reljefni prikaz.⁶ Na jednoj i drugoj strani prikazana je životinja, okrenuta glavom prema gore (tab. I, 2). Naglašena trokutasta glava te blago savinuto tijelo sa četiri noge priljubljene uz podlogu prikazuju guštera koji se penje uz kosu plohu. Realističan prikaz i dobra izvedba odaju vješta klesara. Tu je majstoru kao uzor mogao poslužiti gušter, poznat pod pučkim nazivom zelembač, a kojeg nalazimo i na području Like.

Prikazi životinja izvedeni u plastičnom reljefu poznati su od ranije na spomenicima toga tipa. D. Sergejevski donosi dvije urne s tako izvedenim prikazom. Na fragmentu urne iz Ripča i na urni nađenoj u Jezerinama prikazani su u toj tehnici također gmazovi — zmije, smještene na istom mjestu kao i prikazi u naše urne.⁷ Prikaze guštera nalazimo i na rimskim kamenim kvadratnim urnama i nadgrobnim cibusima. Pretpostavlja se da ti prikazi smješteni ispod ili, kao što je to i kod naše urne slučaj, sa strane natpisnog polja predstavljaju simbole smrti i uskrsnuća.⁸ Isti smisao imaju i zajednički prikazi guštera i leptira, koji povezani sa simbolikom sna i buđenja dopunjuju simbolični smisao spavajućeg Erosa.⁹

Naš reljefni prikaz valja tumačiti na sličan način te ga tako približiti kulturnoj simbolici koju imaju zmije prikazane na japodskim urnama.¹⁰ Poput zmija, i gušter je povezan s podzemnim svijetom te ima vjerojatno i sličan kulturni smisao, vezan uz vjerovanje o smrti i zagrobnom životu.¹¹ Taj se kulturni smisao vrlo dobro dopunjuje i s vrstom spomenika na kojem se prikazi nalaze. Prikaz guštera dopunio bi ujedno i repertoar životinjskog svijeta koji se javlja na japodskim urnama. Kako se pretpostavlja, ti prikazi mogu imati i zaštitni simbolični

⁵ D. Sergejevski, Japodske urne, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu (u daljnjem tekstu GZM), NS IV—V, Sarajevo 1950, p. 44—93 (o njihovom obliku vidi p. 79 sqq.); I. Čremošnik, Rimski spomenici iz okolice Bihaća, GZM, XII, Sarajevo, 1957, p. 163.

⁶ Zanimljivo je da K. Patsch, o. c., col. 65, kod opisa spomenika izričito spominje istaknute široke letve, ali ne i plastični reljefni prikaz.

⁷ D. Sergejevski, o. c., p. 48—49, tab. II, 1, p. 57—58, tab. VII, 2, tab. VIII, 1 i 2.

⁸ J. M. C. Toynbee, *Animals in roman life and art*, Thames and Hudson, London, 1973, p. 221.

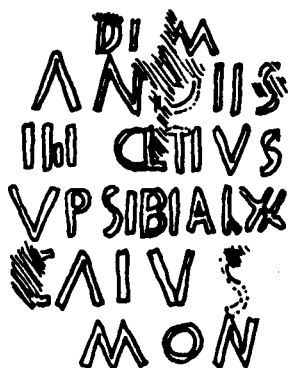
⁹ F. Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*, Paris, 1942, p. 408.

¹⁰ D. Sergejevski, o. c., p. 70.

¹¹ O značenju guštera u antici vidi O. Keller, *Die antike Tierwelt II*, Leipzig, 1913, p. 408; J. M. C. Toynbee, o. c., p. 220 sqq.

smisao, koji proizlazi iz njihovog totemističkog podrijetla.¹² Takvo objašnjenje našeg reljefa približilo bi ga karakteru prikaza na rimskim grobnim spomenicima (glava meduze), s time da je taj apotropejski vid ovdje izražen simbolom bliskim domaćem vjerovanju.

Natpisno je polje visoko 46 cm i široko 55 cm. S gornje je strane oštećeno pukotinom koja u luku presijeca cijeli gornji dio prednje strane. Natpis je vrlo oštećen, a pojedina su slova potpuno nečitka. Sastoji se od 6 redova a pisan je rustičnom kapitalom. Objavljen je u CIL III, 3001 i 10024. Ovdje navodim natpis kako ga je vidio i pročitao Patsch.¹³

*Di[s]/ M(anibus)/ Andes /e[t?] Cleus
(?)/ v(ivi) p(osuerunt) sibi a(nmor-
um) LXX./ Caius/ .MON..*

Sl. 1

Ime *Andes* susrećemo kod Japoda (CIL III: 10035, 13278, 14012, 14013), kao i izvan tog područja.¹⁴ Karakteristično je za Japode, a vjerojatno je keltskog podrijetla.¹⁵ Analogija pak za ime *Cleus*, koje predlaže Patsch, ne nalazimo na natpisima rimskog doba u našim krajevima. S obzirom na to da Patsch smatra kako u trećem redu slovo *T* nije sigurno, Mommsen predlaže čitanje *Clitus*, ime koje se u nas ne javlja u tom obliku, ali se može pretpostaviti prema imenu *Cliticus* (CIL III, 10079),¹⁶ koje je od njega izvedeno. Kako se čini, bit će da je slovo *C* u trećem redu krivo čitano; možda se radi o slovu *O* koje je oštećeno. Kako se vidi iz natpisa, ispred tog slova ima još dovoljno prostora za jedno drugo slovo, a čini se da se i vide tragovi nekog slova. Vjerujem stoga da se može pretpostaviti i čitanje nekog drugog imena.

Karakteristično je za našu urnu da latinski natpis nije uklopljen u uobičajenu shemu pročelja antičkog hrama, što je zajedničko mnogim do sada nađenim ja-

¹² I. Cremošnik, Narodna simbolika na rimskim spomenicima u našim krajevima, GZM, NS XII, Sarajevo, 1957, p. 221 sqq.

¹³ K. Patsch, o. c., col. 65.

¹⁴ Otok kod Knina, CIL III 13249, i *Burnum*, CIL III 2824.

¹⁵ A. Mayer, Die Sprache der alten Illyrier, Wien, 1959, Band II, p. 7; K. Patsch, o. c.,

col. 65; D. Rendić-Miočević, Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije, Vjesnik dalm. LII, 1935—1949, Prilog II, p. 22; G. Alföldy, Die Personennamen in der römischer Provinz Dalmatia, Heidelberg, 1969, p. 358.

¹⁶ Albona: *Sexto / Clitici / Mater p(osuit)*

podskim urnama s latinskim natpisom.¹⁷ To je svakako urna koja je od tradicionalnih elemenata, karakterističnih za japodske urne, zadržala samo blago istaknute kamene istake s konzolnim završecima, koji — manje ili više izraženi — ostaju s vremenom jedini svjedoci što govore o domaćem podrijetlu tih spomenika.

II

Patsch navodi da su u Komiću u Lici slučajno nađene tri kamene urne.¹⁸ Od toga spominje dvije ugrađene u kuću Vuje Opalića, danas kuća Mane Opalića u zaseoku Opalići. Jednu od spomenutih urni, kako sam navodi, nije mogao vidjeti jer je bila nekom nadogradnjom potpuno zaklonjena. Prijepis natpisa i objavljeni crtež učinjeni su prema crtežu i prijepisu Jove Omčikusa, koji je vidio spomenik i poslao podatke Arheološkom muzeju u Zagrebu. Na temelju tih istih podataka već je 1898. godine Brunšmid objavio spomenik.¹⁹ Kad sam u rujnu 1972. godine obilazio taj kraj, zatekao sam spomenutu urnu ispred kuće Mane Opalića. Sadašnji vlasnik kuće, unuk Vuje Opalića, nedavno ju je prilikom popravka kuće izvadio iz ugla zgrade i nije ju ponovno ugradio.

To je također kvadratna kamena urna s latinskim natpisom (tab. IV), izrađena iz mekanog kamena, vjerojatno lapora, crvenkaste boje. Stražnja strana i bočne strane su oštećene. Nedostaju djelomično dijelovi bočnih strana, dok je stražnja strana potpuno odbijena, pa se sačuvalo samo dno urne. Visina urne je 48 cm, širina 61,5 cm, a bočne su joj strane duge 43,5 cm. S gornje strane učinjen je otvor za olu, dubok 20 cm. Širina otvora iznosi 43 cm, dok se dužina zbog oštećenja nije mogla točno izmjeriti; trebala bi iznositi otprilike 25—26 cm. Obodni rub otvora s prednje strane i s bočnih strana širok je 9 cm. Poklopac koji je pripadao urni nije sačuvan. Urna je bila većih dimenzija, ali je prilikom sekundarne upotrebe klesanjem snižena po visini. Prednja joj je strana također oštećena, otučena nekim predmetom. Po sredini prednje strane nalazi se natpisno polje, koje je nekad bilo omeđeno s bočnih strana i s gornje strane reljefnim prikazom. Kako se po ostacima može zaključiti, s bočnih su strana vjerojatno bili prikazani obli polustupovi. Dvije usporedno urezane linije u obliku trokuta čine zabat na gornjem dijelu prednje strane. U sredini zabatnog polja učinjena je rozeta pomoću dviju urezanih koncentričnih kružnica. Vrh zabata nije sačuvan.

Očito je da je majstor tu preuzeo shemu stele s pročeljem hrama, kod kojeg su vidljivi ostaci nekad prikazanih polustupova. Zbog oštećenja ne mogu se prepoznati pojedini detalji koji su prikazani na Omčikusovu crtežu. Ne mogu se raspoznati kapiteli, premda ih možemo pretpostaviti s obzirom na sadržaj prikaza. Isto tako i horizontalna greda vrlo malo prelazi vanjski rub vertikalnog nosača, za razliku od dojma što se dobiva gledajući crtež objavljen kod Brunšmida i Patscha²⁰ (sl. 2). Prikaz pročelja antičkog hrama s natpisnim poljem zauzima središnji dio prednje strane urne, dok se s lijeve i s desne strane tog

¹⁷ D. Sergejevski, o. c., p. 62, 8, tab. VII, 2, tab. X, XII 1.

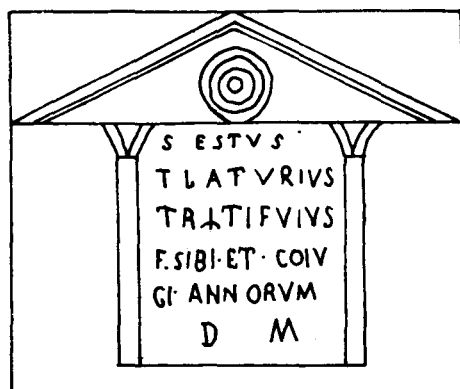
¹⁸ K. Patsch, o. c., col. 38 sqq.

¹⁹ J. Brunšmid, o. c., p. 181.

²⁰ Ibidem, fig. 84; K. Patsch, o. c., col. 41, fig. 5.

prikaza vide 14 cm široke ravne plohe bez ukrasa, s tragovima otklesivanja. Na tom su se mjestu nalazile izbočine s konzolnim završecima, poput onih na prije opisanoj urni iz Široke Kule. Te su izbočine, prilikom ugrađivanja urne u zid kuće, otučene kako ne bi virile iz ravnine pročelja.²¹

Natpisno polje, nekad smješteno između »stupova« i »arhitrava«, visoko je 34 cm a široko 30 cm. Natpis od šest redova pisan je slovima rustične kapitale. Tekst natpisa objavljen je u CIL III 15055, a donose ga Brunšmid i Patsch.²²

*Sestus /Tlaturius/ Triti f(ilius) vi(v)us /
f(ecit) sibi et co(n)iu/gi annorum/ D(is)
M(anibus)*

Sl. 2

Sumnjajući u točnost Omčikusova prijepisa natpisa, stariji pisci čitaju nomen *Tlaturius* kao *Platurius* ili *Platorius*, imajući u vidu poznato ilirsko ime *Plator*.²³ Na natpisu je ipak točno urezano slovo T, te smatramo da se radi o imenu *Tlaturius*, koje se prvi put javlja u našim krajevima.²⁴ Kombinacija slova *tl* nepoznata je u latinskom jeziku, gdje se — ukoliko je trebala doći — zamjenjuje slovom »l«. Budući da se ta kombinacija slova u ovom slučaju nalazi u osobnom imenu jednog Ilira, smatramo da se radi o jednoj osobitosti autohtonog jezika, u kojem je kombinacija slova *tl* moguća. To potvrđuje i ime *Tloantius* na natpisu Privilice u okolici Bihaća.²⁵

Ilir Sesto Tlaturije (*Sestus Tlaturius*) dao je vjerojatno za života ukrasiti urnu crtežima. S lijeve bočne strane urezao je majstor sigurnim potezima prikaz dupina (tab. II, 1 i III 1). Imajući u vidu oštećenja te smanjenu prvotnu visinu urne, prikaz dupina zauzimao je nekad središnji dio lijeve bočne strane, položen po dijagonalnoj osi plohe. Dupin je okrenut glavom udesno. Tijelo mu je ocrtano sa tri krivulje koje svojom zakrivljenošću prikazuju dupina u skoku. Taj je prikaz

²¹ Ova tvrdnja dokazana je u daljnjem tekstu činjenicom da kod desnog bočnog prikaza nedostaju dijelovi crteža koji su logično morali postojati, a nalazili su se na danas izgubljenom dijelu urne.

²² J. Brunšmid, o. c., p. 181. Radi nejasnog prijepisa natpisa Brunšmid čita *Trati filius* umjesto *Triti filius*.

²³ Ibidem; K. Patsch, o. c., col. 41.

²⁴ S takvim čitanjem slaže se i prof. D. Rendić-Miočević, koji me na takvo čitanje imena i upozorio te mu se i ovdje na tome zahvaljujem.

²⁵ I. Čremošnik, Narodna simbolika na rimskim spomenicima u našim krajevima, GZM, NS XII, Sarajevo, 1957, p. 224.

postignut napetom i u luku izvedenom linijom leđa, koja se naglo spušta i završava u njušci životinje, te nešto blaže zakrivljenom linijom trbuha. Repna peraja ocrtana je krivuljom koja svojim krajevima prati završetke leđne i trbušne linije. Manje leđne i trbušne peraje prikazane su urezima što koso dodiruju linije leđa i trbuha, dok dvije urezane crte dopunjuju repnu peraju. Karakteristična leđna peraja, koja je vjerojatno bila prikazana, nije sačuvana jer je crtež oštećen. Dupinovo oko izvedeno je zatvorenom linijom bjeloočnice s ucrtanom šarenicom u obliku kružića.

Zanimljiv je urezani prikaz dupina, tog čestog i omiljenog motiva grčke i rimske umjetnosti. Stiliziran u stilu grčke arhajske umjetnosti, izgleda kao prenesen s neke grčke vaze tog doba.²⁶ Majstor, vezan uz tradicionalne domaće izražajne mogućnosti, oblikuje upravo na takav način dupina, poznavajući njegov lik i shvaćajući njegov kulturni smisao s nekog suvremenijeg predloška.²⁷ Ne odbacujući u širem kontekstu njegov simboličan smisao vezan uz more i vodu, mogao bi dupin povezan i s »vodenim«²⁸ božanstvima aludirati na nimfe, čiji je kult u ovim krajevima štovan.²⁸ Imajući pak u vidu karakter spomenika na kojem se prikaz nalazi te općenito smisao prikaza dupina na sepulkralnim spomenicima, trebali bismo ga tumačiti kao aluziju na neku vodu izvan ovog svijeta ili kao simboličnu vezu s nekom drugom obalom na koju pristaju duše pokojnika.²⁹ Takav njegov kulturni smisao imao je, pretpostavljam, u vidu i vlasnik urne kad ju je dao ukrasiti prikazom dupina.

Urezani prikaz na desnoj bočnoj strani urne mnogo je slabije sačuvan. Zbog nasjelog taloga i vjerojatno gorih uvjeta u kojima se ta bočna strana urne nalazila izbrisali su se pojedini detalji crteža, pa se i pitanje sadržaja prikaza može tumačiti dvojako. Nacrtna su kola s konjem usmjerena ulijevo (tab. II, 2 i III, 2). Na kolima s prednje strane, iznad lijevog prednjeg kotača, vide se sigurni ostaci prikaza jedne ljudske figure u profilu. Kola su prikazana s dva kotača. Obruč kotača čine dvije koncentrične kružnice. Svaki kotač ima osam žbica koje se radijalno šire iz osovine kotača. Prikaz desnog kotača samo je djelomično sačuvan zbog navedenih oštećenja bočnih strana urne. Ovaj prikaz vješto izabranim detaljima postiže smišljenu stilizaciju kola sa četiri kotača. U rimsko doba takav tip kola poznat je pod nazivom *carruca*.³⁰ To su kola što ih vuku dva konja ili mule, a služila su za prije-

²⁶ O utjecaju grčke arhajske umjetnosti vidi, D. Sergejevski, o. c., p. 72.

²⁷ Prikaze dupina susrećemo na rimskim kamenim sepulkralnim spomenicima i s područja Like. Na kamenoj kvadratnoj urni nađenoj u Lovincu prikazani su nad natpisnim poljem dupini izvedeni u plastičnom reljefu (K. Patsch, o. c., col. 54, 10). Na sarkofagu nađenom u Prozoru prikazani su također dupini izvedeni u plastičnom reljefu, smješteni sa strana natpisnog polja (J. Brunšmid, o. c., p. 187, 90).

²⁸ Nema dugo da je nedaleko od Komića u selu Gornja Ploča seljak kod izvora vode

iskopao žrtvenik posvećen nimfama. Taj kult je potvrđen i na spomenicima u okolini Bihaća (vidi Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1966, p. 289). Na jednoj ari nađenoj nedaleko od Golubića dupin je prisutan vjerojatno kao atribut boga Binda — Neptuna; vidi B. Raunig, Fragment japodske urne iz Golubića kod Bihaća GZM, NS XXIII, Sarajevo, 1968, p. 102.

²⁹ F. Cumont, o. c., p. 83, 4 i 155, 4.

³⁰ Daremberg — Saglio, *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, I, p. 998 (*Carruca*, fig. 1198),

voz ljudi i smatrana su luksuznim kolima. Pretpostavlja se da nisu bila natkrivena, a na prikazima za koje se smatra da prikazuju upravo tu vrstu kola susrećemo se s istim oblikom kotača kao i u našem prikazu.³¹

Kola vuče jedan konj. Možemo pretpostaviti da je majstor želio prikazati dva konja, iako to nije crtežom naglasio. Konj je prikazan s dosta kratkim tijelom, što susrećemo na još nekim crtežima konja na japodskim urnama a što u konkretnom slučaju može biti i posljedica ograničenog raspoloživog prostora za željeni prikaz.³² Prednje noge konja izbačene su prema naprijed u jednom neprirodnom položaju, a stražnje su dosta stilizirane. Kopita su naglašena i relativno dobro predstavljena. Rep konja prikazan je sa dvije linije i dosta je tanak. Nažalost nije sačuvan prikaz glave i vrata konja. Odbijanjem i otklesivanjem bočnih istaka uništen je taj dio prikaza. Od konjske opreme sačuvan je samo djelomični prikaz uzde, izveden jednom urezanom linijom.

Prikaz ljudske figure najslabije je sačuvan. Vidljiv je trup obučene figure koja sjedi, premda se tragovi sjedala ne mogu konstatirati. Sačuvan je i dio vrata figure a iznad toga tragovi linija koje mora da su prikazivale pokrivalo za glavu. Glavu i detalje lica nije moguće prepoznati, iako su oni sigurno bili nacrtani. Prema položaju uzde ta osoba mora da je desnom rukom držala uzdu i upravljala kolima. Do tog su prikaza sačuvani tragovi linija, koji su možda ocrtavali još jednu ljudsku figuru, smještenu također s prednje strane kola. Naime, vrlo je teško s obzirom na sačuvanost površine te bočne strane sa sigurnošću izdvojiti ureze što su nastali naknadnim oštećivanjem od onih koji pripadaju crtežu.

Vrlo je vjerojatno da su kod Ilira, kao kod Grka i Rimljana, kola bila element pogrebne povorke.³³ D. Sergejevski objašnjava neke scene na velikoj urni iz Ribića kao dio pogrebne povorke ili aluziju na igre u čast pokojnika.³⁴ Ovo prvo objašnjenje bilo bi logično i za naš prikaz. S druge strane, ako se prihvati ideja da je na fragmentu urne iz Golubića i na urni iz Ribića prikazan heroizirani pokojnik, mogli bismo s dosta sigurnosti pretpostaviti da scena na našoj urni prikazuje pokojnika ili pokojnike, Tlaturija i njegovu ženu, kako odlaze s ovoga svijeta. Vjera u zagrobni život potvrđena je kod Japoda ne samo ritualom libacije prikazanim na urni iz Ribića, nego i priložima iz grobova prahistorijskih Japoda.³⁵ U okviru tog vjerovanja predodžba o smrti kao o vožnji na drugi svijet bila je sigurno prisutna. Takvo objašnjenje našeg prikaza približilo bi ga ujedno sličnim prikazima na rimskim grobnim spomenicima, gdje ti prikazi, bilo da stoje u vezi sa zanimanjem pokojnika ili u vezi s kulturnom simbolikom, predstavljaju čest likovni motiv.³⁶ Čine nam se podjednako prihvatljivima obje gore navedene pretpostavke koje su bliske

³¹ M. Šeper, Rimska kola iz Poljanca kod Ludbrega, *Arheološki radovi i rasprave*, II, Zagreb, 1962, p. 140.

³² R. Vasić, *Hronološka podela japodskih urni*, *Živa Antika*, god. XVII, Skoplje, 1967, p. 224.

³³ D. C. Kurtz — J. Boardman, *Greek burial customs*, Thames and Hudson, London, 1971,

p. 142 sqq.; J. M. C. Toynbee, *Death and burial in the roman world*, Thames and Hudson, London, 1971, p. 43 sqq.

³⁴ D. Sergejevski, o. c., p. 69.

³⁵ *Ibidem*, p. 67 (sadržaj slika).

³⁶ M. Šeper, o. c., p. 412.

karakteru prikaza na ostalim japodskim urnama, a i vremenu sahranjivanja u našu urnu.

Oba urezana crteža nalazimo po prvi put na japodskim urnama. Crteži su izvedeni tehnikom urezivanja koja je primijenjena i na svim dosada poznatim japodskim urnama ukrašenim figuralnim scenama ili ornamentima.³⁷ Na obje bočne strane urezan je po jedan prikaz koji zauzima središnji dio plohe. Nisu dodavani nikakvi drugi crteži, nema ispunjavanja praznog prostora (*horror vacui*), nije prikazana linijom ni površina mora ni zemlje.³⁸

III

Okolnosti u kojima su nađene naše urne pružaju vrlo malo podataka za neko preciznije datiranje. Za prvu urnu ne znamo odakle potječe. Priča o tome da ju je neka žena donijela na glavi i danas se zadržala u narodu.³⁹ Očito je da se urna tu već dugo nalazi kad predaja nije zabilježila odakle potječe i tko ju je našao nego se kroz generacije pričom prenosi podatak da je odnekle dovučena. Iz toga bi se moglo zaključiti da urna zaista i nije iz ovog kraja, premda je teško u to povjerovati s obzirom na veličinu i težinu spomenika. Urna je vjerojatno nađena u Širokoj Kuli ili u njezinoj bližoj okolici, gdje ima prahistorijskih i antičkih lokaliteta.⁴⁰

Urnju iz Komića donio je prijašnji vlasnik Vujo Opalić s lokaliteta »Crkvina«, za koje mjesto narod tvrdi da je tu nekad postojala »grčka« crkva. Tako nazvana mjesta često nalazimo u Lici i uglavnom predstavljaju prahistorijske ili antičke lokalitete. Na »Crkvini« u Komiću nailazimo i danas na ostatke rimske opeke i maltera, ali tragovi zidova koji se tamo nalaze ne pripadaju antičkoj arhitekturi.⁴¹ Kako je ta građevina bila vjerojatno građena i od rimskih spolija, moguće je da je urna već bila u sekundarnoj upotrebi kad ju je vlasnik našao i ugradio u zid svoje kuće.

Na urni iz Široke Kule nema ni crteža s figuralnim prikazima ni ornamentalnih motiva karakterističnih za japodske urne, dekorativno-simbolični repertoar sveden je na plastični reljef, predstavnika izrazito rimskih likovnih shvaćanja koji bi je približio urni Sestenijske datiranoj u 3. st. n. e.⁴² Isti je slučaj i s urnom Aurelija Makse nađenom u Doljanima, koja također kao i naša urna nema karakterističnih slika, a čini se da nije više niti služila kao urna.⁴³ Naša bi urna svakako pripadala onoj grupi japodskih urni koje potvrđuju daljnji razvitak tog tipa japodskog spomenika, a koji vjerojatno predstavlja i posljednju fazu tog razvitka.⁴⁴

³⁷ D. Sergejevski, o. c., p. 65 (način izradbe).

³⁸ Ibidem, p. 57 (to je karakteristika prikaza i na ostalim japodskim urnama).

³⁹ Taj se podatak nalazi u pismu A. Lochnera (vidi bilješku 2): »... na jednoj lokvi, gdje narod blago napaja, nalazi se tzv. kamenica, kažu da ju je jedna žena na glavi

donijela, a nebi je mogla ni četiri vola izvući, mnijem sjegurno...«.

⁴⁰ K. Patsch, o. c., col. 60.

⁴¹ Ibidem, col. 38 sqq.

⁴² D. Sergejevski, o. c., p. 57—59; B. Raunig, o. c., p. 103.

⁴³ D. Sergejevski, o. c., p. 60—62.

⁴⁴ R. Vasić, o. c., p. 230.

Kod urne iz Komića susrećemo se s potpuno romaniziranim oblikom ilirske onomastičke formule, oblikom koji pretpostavlja punu prisutnost rimskih građana u toj ilirskoj sredini.⁴⁵ Pri tome moramo imati u vidu zabačenost kraja, nepristupačan teren i otpor romanizaciji koja u takvim krajevima prodire sporije, što potvrđuje i dugo trajanje tog specifičnog oblika grobnog spomenika.

Sve te okolnosti nisu dovoljne za neko uže datiranje naših urni. One su svakako iz rimskog vremena. S obzirom na to da obje nose posvetnu formulu *D(is) M(anibus)* datiramo ih u 2. stoljeće n. e., to jest u drugu polovicu 2. stoljeća. Pri tom moramo imati u vidu činjenicu da se naše urne po svojim karakteristikama uklapaju u grupu mlađih japodskih urni datiranih nešto kasnije.⁴⁶ Takvom datiranju govore u prilog i prikazi izvedeni na našim urnama koji unose nove motive u već poznati repertoar, potvrđujući još jednom kontinuitet domaćeg likovnog i oblikovnog izraza i njegovo prilagođavanje novim kulturnim tradicijama.⁴⁷ Taj se vid prilagođavanja vrlo dobro reflektira u oblikovanju pojedinih detalja i figura na urni iz Komića. S jedne strane oblikovanje prednje plohe urne i svođenje sadržaja bočnih prikaza na likovnu simboliku koja nije tipična za tu vrstu ilirskog spomenika treba se objasniti utjecajem rimskih sepulkralnih spomenika. S druge strane urezani prikazi, premda donekle sadržajno i kompozicijski siromašniji, izvedeni su u tradicionalnoj tehnici grafita, noseći u izrazu elemente prvenstveno domaće likovne baštine.

U ovom nam se času čini bitnom i činjenica da su ove urne nađene izvan dosada poznatih nalazišta u okolici Bihaća. Premda okolnosti u kojima su naše urne nađene ne ukazuju na konkretna nalazišta, teško je pretpostaviti da ne potječu s nekropole u bližoj okolici današnjeg mjesta nalaza. Prostor na kojem se javljaju karakteristične japodske kvadratne urne ne može se više ograničiti samo na okolicu Bihaća, nego njih možemo očekivati i na širem području japodskog teritorija. Nadajmo se da će buduća istraživanja u Lici upotpuniti novim nalazima tu sliku.

POPIS I SADRŽAJ TABLI

Tabla I

1. urna iz Široke Kule, bočni pogled;
2. isto, prednja strana

Tabla II

1. urna iz Komića, crtež ugraviranog lika (dupin) s lijeve bočne strane;
2. isto, s desne strane (kola).

Tabla III

1. urna iz Komića, lijeva bočna strana;
2. isto, desna strana

Tabla IV

Urna iz Komića, prednja strana s natpisom

⁴⁵ D. Rendić-Miočević, o. c., p. 38 sqq.

⁴⁶ D. Sergejevski, o. c., p. 65; R. Vasić, o. c., p. 230.

⁴⁷ D. Rendić-Miočević, Problemi romanizacije Ilira s osobitim obzirom na kultove i onomastiku, Simpozijum o Ilirima u antičko doba, Sarajevo, 1967, p. 152 sqq.

POPIS I SADRŽAJ SLIKA

Slika 1.

Crtež natpisa s urne iz Široke Kule (prema K. Patschu).

Slika 2.

Crtež prednje strane urne iz Komića s natpisom, prema J. Brunšmidu i K. Patschu.

R É S U M É

LES URNES JAPODIQUES EN LIKA

En Lika (R. S. de Croatie), dans la région de Široka Kula, près du puits appelé »Čekrk« se trouve une grande urne en pierre que les habitants utilisent comme abreuvoir pour le bétail. Elle est mentionnée pour la première fois dans la littérature dès 1835 et fut publiée plus tard à plusieurs reprises.

C'est une urne carrée avec inscription latine, faite en pierre dure bleue gris du pays. Elle a 64 cm de hauteur, 74 cm de largeur, ses côtés latéraux ont 83 cm de longueur. Une ouverture de 40 × 45 cm et de 30 cm de profondeur pour le vase contenant les cendres du défunt, est pratiquée à la partie supérieure. La partie supérieure de l'ouverture est bordée d'une rainure graduée pour le couvercle, qui n'a pas été conservé. Les côtés latéraux et arrière de l'urne sont lisses et sans ornements. Sur le côté avant de l'urne se trouve un espace d'inscription bordé des deux côtés latéraux de saillies en pierre de 13 cm de largeur. Les saillies en pierre se terminent sur le côté supérieur par une fin carrée en forme de console, et sont ornées de reliefs plastiques représentant un lézard.

Bien que cette urne ne comporte pas de dessins sculptés avec représentations figurales ou ornementales, caractéristiques pour ce que l'on appelle »les urnes japodiques« (D. Sergejevski, Japodske urne, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu NS IV—V, Sarajevo 1950, page 44—93), il est indubitable que par sa forme spécifique, elle soit au nombre des monuments de ce genre. Les représentations d'animaux en relief plastique sur les monuments de ce type sont aussi connus d'une époque antérieure. Sur un fragment d'urne découverte à Ripač et sur une urne de Jezerine, cette technique est appliquée pour représenter les serpents, occupant la même place que sur notre urne. Nous pensons que notre représentation en relief doit être aussi interprétée par le même symbole culturel que celui des serpents représentés sur les urnes japodiques. A l'instar des serpents, le lézard a également quelque lien avec les enfers et avec la croyance en la vie dans l'au-delà, et cette signification culturelle est très bien complétée par une sorte de monument sur lequel se trouvent les représentations. On suppose également que les représentations du monde animal sur les urnes japodiques peuvent aussi avoir une signification symbolique de protection. Cette explication de notre relief le rapprocherait du caractère des représentations figurant sur les monuments funéraires romains, étant donné que cette forme apotropaïque est ici exprimée par un symbole proche de la croyance populaire. Les dimensions de l'espace d'inscription sont de 46 × 55

cm. L'inscription est très endommagée et certaines lettres sont tout à fait illisibles. Elle est écrite en capitales rustiques, en six lignes. Publiée en CIL III 3001 et 10024.

Le nom *Andes* qui apparaît sur l'inscription est fréquent chez les Japodes; on suppose qu'il est d'origine celte. Selon K. Patsch, on ne trouve pas sur les inscriptions de l'époque romaine dans nos régions le nom *Cleus* lu à la troisième ligne, tandis que le nom *Clitus* dont la lecture est proposée par Mommsen n'apparaît pas sous cette forme chez nous, mais on peut le supposer d'après le nom *Cliticus* (CIL III 10079). Compte tenu des endommagements et de la lacune à la troisième ligne de l'inscription, on peut supposer aussi la lecture de quelque autre nom.

Il est caractéristique pour notre urne que l'inscription latine ne soit pas insérée dans la figuration usuelle de la façade du temple antique, ce qui est commun à de nombreuses urnes japodiques avec inscription latine. La représentation de la façade du temple antique est certes due à l'influence de la romanisation, et à l'intérieur du développement et des changements de style, présents sur les urnes japodiques, elle représente une phase de ce développement.

Notre urne est certes un exemplaire qui a perdu les dessins sculptés des motifs figuratifs ou ornementaux des éléments autochtones traditionnels, et qui n'a gardé que la forme qui, avec le temps, reste l'unique élément caractéristique de ce genre de monument.

II

Au village de Komić, également en Lika, se trouve encore aujourd'hui, devant la maison de Mane Opalić, une urne carrée en pierre avec inscription latine. Jadis incorporée dans la maison comme matériau de construction, elle a déjà été vue auparavant et publiée seulement en partie. L'urne est réalisée en pierre de marne tendre de couleur rougeâtre. Sur les côtés latéraux et arrière, l'urne est endommagée. La hauteur de l'urne est de 48 cm, sa largeur de 61,5 cm et les côtés latéraux ont 43,5 cm de longueur. Une ouverture de 20 cm de profondeur est pratiquée dans la partie supérieure pour l'olla cinéraire. La largeur de l'ouverture est de 43 cm tandis que sa longueur ne peut pas être définie exactement à cause de l'endommagement. Le couvercle qui faisait partie de l'urne n'a pas été conservé.

Le côté avant de l'urne est également endommagé, cogné avec quelque objet. Au milieu de la partie avant il y a un espace d'inscription qui était jadis encasté dans la représentation de la façade du temple antique. De cette représentation deux lignes parallèles taillées, formant un triangle, c'est-à-dire le fronton de quelque façade représentée, ont été conservées dans la partie supérieure du côté avant. Une rosette simple a été réalisée au milieu de l'espace du fronton.

La façade jadis figurée du temple antique et l'espace d'inscription occupent la partie centrale du côté avant, tandis qu'à gauche et à droite de cette figuration on voit une surface plane de 14 cm de large portant des traces de dégrossissage. A cet endroit se trouvaient les saillies en pierre avec fins en forme de consoles semblables à celles de l'urne décrite plus haut. Lors de l'encastement de l'urne dans

le mur de la maison, le maçon a enlevé les saillies en pierre, afin qu'elles ne dépassent pas de la surface plane de la façade.

L'espace d'inscription a 34 cm de hauteur et 30 cm de largeur. L'inscription a 6 lignes; elle est écrite en capitales rustiques, publiée en CIL III 15055. Sur l'inscription est mentionné le nom illyrien autochtone: *Sestus Tlaturius*. L'urne est ornée de dessins gravés. Sur le côté latéral gauche est gravée une représentation de dauphin, et sur le côté latéral droit est dessiné un char à cheval, dirigé vers la gauche. Sur le char, dans la partie avant, on voit des vestiges certains d'une figure humaine représentée de profil. Ces deux figurations sont partiellement endommagées à la suite d'endommagements ultérieurs des côtés latéraux de l'urne et des saillies en pierre détachées.

Le dessin du dauphin stylisé dans le style de l'art archaïque grec semble être transposé de quelque vase grec de cette époque-là. Sans rejeter dans un vaste contexte sa signification symbolique liée à l'eau et à la mer, le dauphin lié aux divinités «des eaux» pourrait être une allusion aux Nymphes dont le culte était vénéré dans ces régions. D'autre part, ayant en vue le caractère du monument sur lequel se trouve la représentation et la signification générale de la figuration du dauphin sur les monuments funéraires, nous pensons qu'elle doit être interprétée comme une allusion à quelque eau hors de ce monde, ou comme lien symbolique avec un autre rivage où viennent les âmes des défunts. Le propriétaire de l'urne avait vraisemblablement en vue une telle signification culturelle lorsqu'il la fit orner d'une figuration de dauphin.

Le dessin stylisé du char à cheval représente probablement un char romain, connu sous le nom de *carruca*. Nous trouvons souvent ce type de char sur les reliefs romains. Les figurations des chevaux étaient connues auparavant sur les urnes japygiques, et certaines représentations ressemblent beaucoup à notre dessin. La représentation de la figure humaine est la moins bien conservée — on voit le corps d'une personne vêtue, assise. Il est impossible de reconnaître la tête ni les détails du visage bien qu'ils aient été certainement dessinés. Quelques traces de lignes qui pourraient peut-être faire partie du dessin d'une autre figure humaine sont visibles sur cette représentation. En effet, étant donné la mauvaise conservation de la surface et des côtés latéraux, il est très difficile de distinguer les entailles apparues à la suite d'endommagements ultérieurs des traits gravés ayant éventuellement fait partie du dessin. Cette figuration pourrait être interprétée de deux façons.

On suppose que certaines scènes de l'urne trouvée à Ribić représentent un convoi funèbre ou des jeux en l'honneur du défunt. Puisque chez les Illyriens, de même que chez les Grecs et les Romains, le char faisait le plus vraisemblablement partie du convoi funèbre, il serait logique d'interpréter notre représentation comme une partie de scène de ce genre. Cette même représentation pourrait être interprétée aussi par le symbolique culturelle liée à la croyance en l'existence de la vie dans l'au-delà, croyance qui est confirmée également par une présentation d'une scène de libations sur l'urne de Ribić. Si l'on accepte l'idée que le défunt héroïsé est représenté sur le fragment de l'urne de Golubić et sur l'urne de Ribić, nous pourrions supposer que le défunt, ou le défunt et son épouse quittant ce monde

sont représentés sur notre urne. Une telle explication de notre figuration la rapprocherait des représentations semblables figurant sur les monuments funéraires romains. Ces deux suppositions nous semblent acceptables; elles sont proches du caractère des représentations sur les autres urnes japodiques, et de l'époque d'inhumation dans notre urne.

Ces deux représentations gravées apparaissent pour la première fois sur des urnes japodiques; elles sont réalisées selon une technique de gravure qui était appliquée sur toute les urnes japodiques ornées de scènes figurales et connues jusqu'à présent.

III

Comme les autres exemplaires d'urnes japodiques avec inscription latine, nos urnes datent de l'époque romaine. Etant donné qu'il n'existe pas de renseignements sur les circonstances dans lesquelles les urnes furent initialement découvertes, la tentative de fixer les dates de nos exemplaires plus rigoureusement est rendue difficile et incertaine.

Sur l'urne de Široka Kula, il n'y a ni dessin avec représentations figurales ni motifs ornementaux gravés caractéristiques pour ce groupe de monuments. Il faudrait certainement la dater d'un peu plus tard, avec le groupe des urnes japodiques plus récentes. L'affirmation du relief plastique, représentant expressif de la compréhension des arts plastiques romains la rapprocherait de l'urne de *Sestenius* trouvée à Jezerine, et datée du IIIe siècle de notre ère. L'urne découverte à Komić appartient aussi au groupe des urnes japodiques plus récentes. Nous datons de la IIe moitié du IIe siècle de notre ère nos deux urnes, lors de quoi nous devons avoir en vue que par leurs caractéristiques témoignant d'une puissante influence du monument sépulcral romain, elles se rattachent au groupe précité des urnes japodiques plus récentes, également datées d'une peu plus tard.

Malgré l'influence évidente des monuments sépulcraux romains, nos urnes confirment encore une fois la continuité de l'expression des arts plastiques et de la forme, présente dans l'application de la technique traditionnelle des graffiti et de la forme spécifique du monument funéraire.

Jusqu'à présent, des exemplaires connus d'urnes japodiques ont été découverts exclusivement dans des localités des environs de Bihać (R. S. de Bosnie-Herzégovine). Bien que les circonstances dans lesquelles nos exemplaires furent découverts n'indiquent pas de localités concrètes, il est difficile de supposer qu'ils ne proviennent pas de la nécropole des proches environs du lieu actuel des fouilles. Etant donné ce fait, l'espace où apparaissent les urnes japodiques caractéristiques en pierre, ne peut plus être limité à la région relativement restreinte autour de Bihać; nous pouvons espérer donc en trouver aussi dans une région plus vaste du territoire japodique de jadis.

DESCRIPTION DES PLANCHES

Planche I

1. Urne cinéraire provenant de Široka Kula, vue de côté; 2. la même urne, vue de face.

Planche II

1. Urne cinéraire provenant de Komić – dessin du dauphin gravé sur le côté gauche;
2. la même urne: dessin de la gravure — chariot — sur le côté droit.

Planche III

1. Urne de Komić, vue du côté gauche; 2. la même urne, vue du côté droit.

Planche IV

Urne de Komić, vue de face.

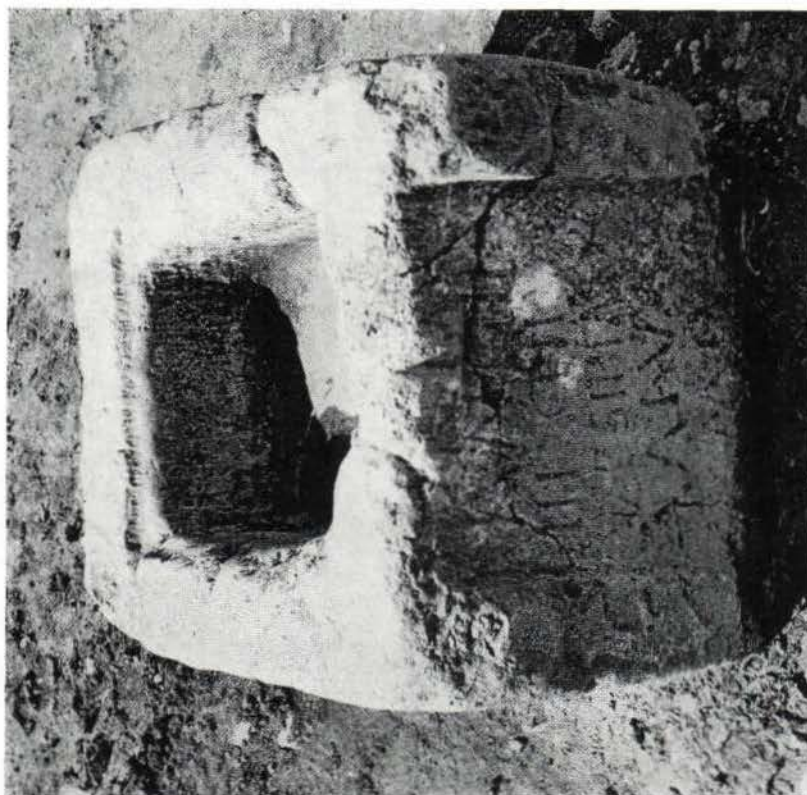
DESCRIPTION DES FIGURES DANS LE TEXTE

Figure 1

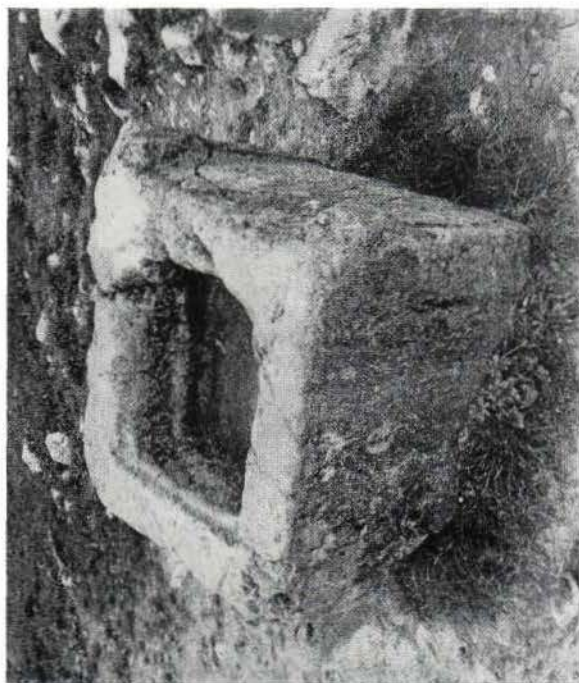
Dessin de l'inscription gravée sur la face de l'urne de Široka Kula (d'après K. Patsch).

Figure 2

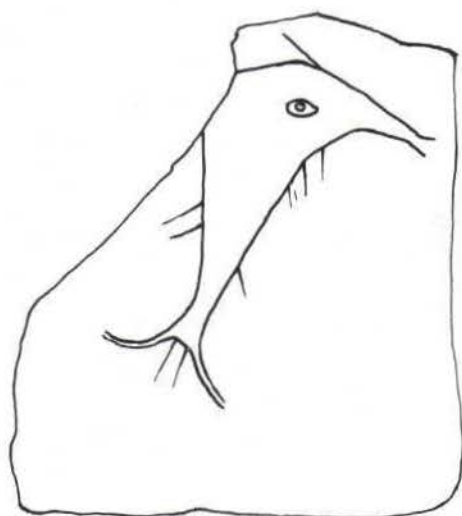
Urne provenant de Komić, dessin de l'inscription (d'après J. Brunšmid et K. Patsch).

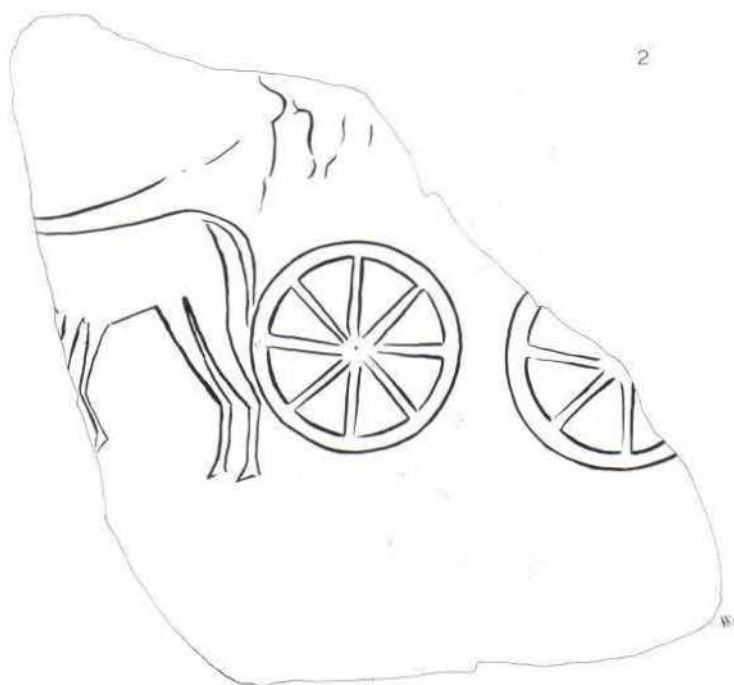
2

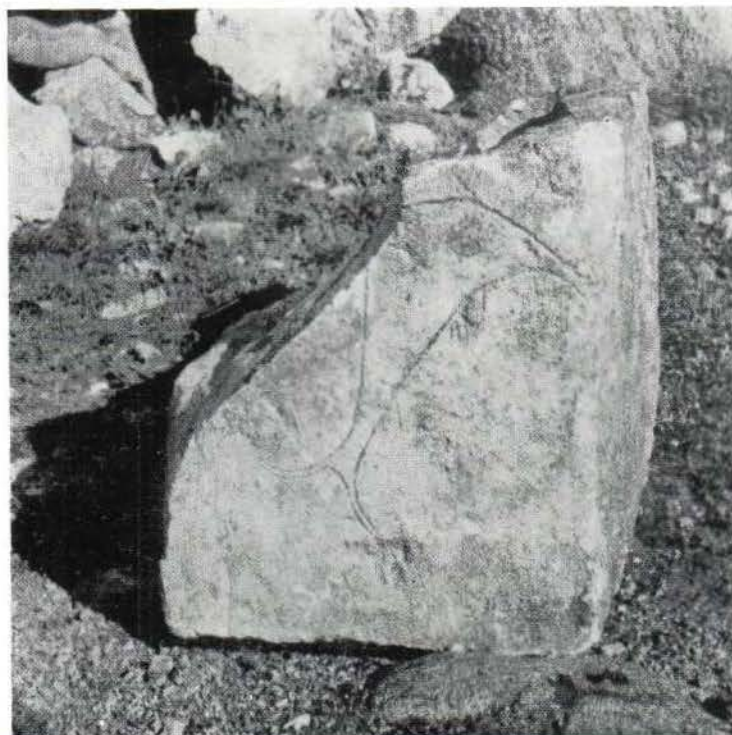
1

1

2

1

2

DUJE RENDIĆ-MIOČEVIĆ

JEDAN NOVI LEGIONARSKI SPOMENIK IZ VARAŽDINSKIH TOPLICA

(*Legio XIII gemina Martia victrix Severiana*)

U toku sistematskih arheoloških istraživanja velikog termalnog kompleksa u Varaždinskim Toplicama (*Aquae Iasae*), koja pod stručnim vodstvom M. Gorenca i B. Vikić-Belančić još od 1953. godine provodi Arheološki muzej u Zagrebu,¹ otkriveni su — uz drugu građu, napose izvanredno zanimljive ostatke arhitekture i graditeljske cjeline — i brojni epigrafski spomenici, cijeli i fragmentarni, među kojima posebnu pažnju privlači nalaz vojničkog natpisa na zavjetnom žrtveniku (sl. 1 i tab. I) posvećenu Fortuni (*Fortunae Augustae*).

Spomenik je otkriven u vrijeme spomenutih radova 1962. godine južno od ulaza u tzv. »kupališnu baziliku«, odnosno od nekih kasnijih prigradnji koje su tu nastale vjerojatno dok je zgrada još služila svojoj svrsi. Nalaz ovog važnog epigrafskog spomenika spomenut je već u posljednjem od spomenutih izvještaja što su ga objavili voditelji istraživanja (»Završna istraživanja antičkog kupališnog kompleksa u Varaždinskim Toplicama«), pa je tu bilo i najavljeno da će spomenik biti »predmet posebne obrade« potpisanoga.² Prema opisu koji su dali autori, »teren je bio već u antičko doba nasut, pa je u slojevima nasipa, na dubini od 3 m otkrivena jedna olovna vodovodna cijev...«³ pod kojom je, također u nasipu, otkriven žrtvenik, nađen u ležećem položaju (tab. II).

Žrtvenik je povećih dimenzija (visina 1,22 m), a izrađen je od pješčenjaka od kakvog su materijala i drugi slični spomenici toga kraja. Oblikom je nalik poznatim žrtvenicima karakterističnim za taj dio panonskog područja. Značajke su im: relativno visoka stopa (baza), nešto uži visoki trup i plitka profilirana kruna koja završava dosta visokim »akroterijalnim« dodatkom s naznačenim samo, upisanim volutama. Kao jedini dekorativni element, ne ubrajajući u to već spomenutu i za takve spomenike tipičnu višeslojnu profilaciju koja odozdol i odozgor uokviruje trup žrtvenika, na ovom se našem spomeniku javlja užetu sličan tordirani umetak

¹ Izvještaj o tim istraživanjima objavljeni su u Vjesniku Arheološkog muzeja u Zagrebu (dalje Vjesnik AMZ), 3. ser. sv. I, (1958)

str. 75 i d., sv. II (1961), str. i d. i sv. IV (1970), str. 121 i d.

² Vjesnik AMZ, IV, str. 130, bilj. 6.

³ Spom. mjesto (str. 130).

koji najprije flankira natpisno polje, odnosno pročelnu stranu samoga trupa spomenika, a onda kao tampon-pojas s tri strane dijeli bazu spomenika od profilacije kojom zapravo počinje njegov glavni dio, trup. Isti motiv upotrijebljen je i kao ukras u završnom dijelu spomenika završavajući donju liniju plastično oblikovanog akroterija između ugaonih voluta.

Ostale su dimenzije spomenika: visina baze 0,26 m, širina 0,58 m; širina pročelja trupa 0,42 m; visina gornje dvodjelne profilacije 0,125 m, širina 0,25 m; debljina spomenika iznosi 0,23—0,25 m. (Natpisno polje: 0,62×0,42 m).

Žrtvenik je uglavnom dobro sačuvan s izuzetkom donjeg desnog dijela na pročelnoj strani — do samog natpisnog polja — koji je vjerojatno još u antičko doba bio obijen. Natpisno polje sačuvano je potpuno, iako mu je tordirani element koji ga zatvara s desne strane prilično otučen.

Natpisno polje maksimalno je iskorišteno te njegovih deset redaka — samo posljedni redak ispisan je znatno manjim slovima od ostalih koja su u prosjeku visoka 4—5 cm — teku od gornje do donje profilacije, odnosno od lijevog do desnog tordiranog elementa.⁴

Tekst natpisa glasi:

Fortunae Aug(ustae). /T(itus) Fl(avius) Titi fil(ius), Papir/ia, (domo) Oesci, Domi/tius Valerian/⁸us, (centurio) legiona/rius factus at (=ad) /suffragium leg(ionis)/ XIII gem(inae) M(artiae) v(ictricis) Seve(rianae). /V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)/ ¹⁰C(laudio?) Po[m]peiano et [Paelig]n[ian]o co(n)s(ulibus).

Žrtvenik je, kao što se vidi, podigao Fortuni (*Fortunae Augustae*) centurion XIV legije Tit Flavije Domicije Valerijan, podrijetlom iz mezijskog grada *Oescus*-a. U onomastičkoj formuli Tita Flavija zapažamo neke posebnosti, kako u njezinu sadržaju tako i u obliku u kojem nam je predana; napose je pak zanimljiva s obzirom na vrijeme iz kojega spomenik potječe (prva polovica 3. st. n. e.).

Tit Flavije — čija imena asociraju na onomastičke tradicije flavijejske dinastije — ima dva kognomena. Oba su, očito je, gentilnog ili bolje gentilicijskog karaktera. Dok je prvi izvorno predan poznati rimski gentilicij (*Domitius*), drugi je kognomen i z v e d e n od gentilnog imena sufiksom *-ianus*, koji najčešće upućuje na određeni adoptivni čin. Nije li, možda, dakle, naš Tit Flavije Domicije Valerijan tek adopcijom ušao u *gens Flavia*?^{4a} Neobična je i predana forma filijacije u kojoj se

⁴ Najveća su slova u 1. i 7. retku (5,2 cm) dok je veličina ostalih: 4,5 cm (r. 2, 4, 6), 4,2 cm (r. 8) i 4 cm (r. 3, 5).

^{4a} Analiza razvoja njegove onomastičke (antroponimske) formule kao da upućuje i na neke ranije adoptivne procese u Valerijanovu životu, koji je možda ranije pripadao rodu (*gens*) *Domitia* (m. *Domitius*), dok je drugi kognomen, *Valerianus*, mogao

nastati od gentilicija poznate rimske obitelji *Valeria*. Svakako se u njegovim imenima, izravno ili neizravno, nadovezuje tradicija, ili barem reminiscencija, na brojne predstavnike spomenutih italskih obitelji (*Valerii, Domitii, Flavii*) u provincijama pa i u krajevima iz kojih potječe ili u kojima je živio i djelovao kao vojnik ovaj Mezijski. Treba, međutim, imati u vidu i dru-

Sl. 1

ime (adoptivnog?) oca pojavljuje u punom obliku (*Titi fil.*), a ne pokraćeno (*T. fil.*), kako se to ime u filijaciji — a i u položaju prenomena — redovito javlja. Kao da ono tu i nije prenomenskog već kognomenskog karaktera! Tribus *Papiria* kojoj je pripadao dedikant poznata je kao tribus spomenutog mezijskog grada iz kojega je podrijetlom (*domo Oesci*).^{4b} U tom gradu, kako je rečeno, Fortunin kult nam je zajamčen, a *Oescus* je, kao grad u pozadini limesa, bio i legijskim sjedištem, što je sve moglo imati odraza na Valerijanov životni put i njegovu odanost rodnom kraju.

Tit Flavije Domicije Valerijan bio je vojnik, zapravo pripadnik nižeg komandnog kadra (centurion) sa službom u XIV legiji »gemini« koja se upravo, na ovom jasijskom natpisu, koliko nam je poznato, prvi put javlja s tako obimnom počasnom titulaturom: *legio XIII gemina Martia victrix Severiana*. Istina je da tu nedostaju još neki nazivi, odnosno imena koje je legija nosila, tako *Antoniniana*, pa i *Alexandriana*, kojim se, kao i već spomenutim nazivom *Severiana*, isticala počast koju su joj iskazali članovi dinastije Severa. Spomenuta se legija — ne računajući njezin vrlo čest spomen bez ikakvih popratnih počasnih i drugih naziva — na spomenicima najčešće javlja s ovim nazivima: *leg. XIII gemina*,⁵ *gemina victrix*,⁶ *gemina Martia*,⁷ *gemina Martia victrix*,⁸ *gemina Antoniniana*,⁹ *gemina Severiana*,¹⁰ *gemina Severiana Alexandriana*¹¹ itd.

Ova njezina najnovija potvrda iz naših krajeva, gdje su tako reći sumirani nazivi koje je ta legija dobivala u tijeku svoga postojanja i djelovanja, nosi nesumnjivo i određene kronološke vrijednosti vezane uz taj njezin »*cursus honorum*«. Posljednji u nizu spomenutih počasnih naziva — *Alexandriana* (uostalom kao i sam naziv *Severiana*, koji je na spomenicima mnogo češći, a koji ima i na ovom našem natpisu) — dobila je legija za Aleksandra Severa (222—235), što pruža prvi sigurni kronološki okvir — *terminus ante quem* — za datiranje natpisa koji će se moći odrediti i preciznije.¹²

ge mogućnosti i putove koji su doveli do tako složene i ne baš česte formule u imenima spomenutoga, koje ovdje ne možemo — a nije ni potrebno — istraživati.

^{4b} Usp. W. Kubitschek, *Imperium Romanum tributim descriptum*, Pragae Vindobonae — Lipsiae, 1889, str. 237, s. v. *Oescus* (*Moesiae*).

⁵ Spominjemo samo natpise iz Gornje Panonije (s današnjeg jugoslavenskog područja) koji su objavljeni u jedinom izišlom svesku korpusa *Antike Inschriften aus Jugoslavien* (dalje: AIJ), I, Zagreb, 1938: br. 232, 261, 378, 446, 509, 510, 512, 566, 568 (v. *Indeks* u Situli, 5— A. i J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*,

⁶ Dessau, ILS 3697.

⁷ Dessau, ILS 8972.

⁸ AIJ, 242; dalje primjere vidi u Dessau, ILS 1061, 1092, 2648, 2660. *Martia victrix* je naslov što ga je legija dobila za Nerona, 61. god. (RE, B. XII, 1727, s. v. *legio*).

⁹ AIJ 520; CIL III 4173, 4393 = 11086, 4439 = 11094, 10942, 10943, 11152, 11204, 13451, 14358² i drugdje.

¹⁰ AIJ 552; CIL III 11108, 11124, 11126, 11172 15180¹ i drugdje.

¹¹ CIL III 14357 (usp. CIL X 1254, XIII 1890 i drugdje).

¹² Time nije bio još završen povijesni razvoj počasnih naziva ove legije koje su joj idući carevi, kao i oni do tada, obilno podjeljivali. Na spomenicima se legija još naziva i *Maximiana* (CIL III 11189), *Gordiana* (CIL III 1911), *Philippiana* (v. RE, B. XII, 1747).

Centurionska funkcija Tita Flavija Domicija Valerijana koju je obavljao u spomenutoj legiji također je izražena na poseban način koji očito govori i o posebnom postupku kojim je postigao taj čin. U frazi »(*centurio*) *legionarius factus ad suffragium*«, koja prethodi spominjanju legije u kojoj je službovao, vidimo dva momenta koja je postavljač natpisa htio posebno istaknuti. U prvom se redu Tit Flavije time predstavlja kao legijski centurion (*centurio legionarius*), što je, iako nije predstavljalo veći čin od centuriona neke druge vojničke jedinice, napose u pomoćnim četama, ipak značilo veću čast. Isticanje tog legijskog centurionata, koji se uostalom vidi već i iz samog spomena legije u kojoj je Tit Flavije bio u službi, znak je da je legijski centurionat definirana funkcija i čast koja se, kad je za to bilo opravdanih razloga — kao ovdje — posebno takvom i označavala. Treba, naime, pretpostaviti da je Tit Flavije iz neke druge kategorije centurionata (iz neke druge vojničke formacije nižega reda) — a možda i iz nižeg vojničkog čina u samoj legiji — postigao navedeni čin, zbog čega vjerojatno, u znak zahvalnosti, i postavlja ovaj žrtvenik božici *s r e c e* (*Fortunae Aug.*) koja mu je bila tako sklona. Isticanjem pak da je taj čin i položaj u legiji postigao *ad suffragium*, dakle glasanjem a ne imenovanjem od strane odgovarajućeg višeg časnika spomenute legije, htio je dedikant istaći taj posebni i rjeđi postupak kojim mu je bio dodijeljen čin legijskog centuriona. Sličnu formulu nalazimo i na jednom natpisu iz *Cillium*-a u Africi:¹³ (*centurio*) *factus ex suffragio leg(ionis) eiusdem*. . . , što pokazuje da su se obje formule upotrebljavale *ex aequo* za izražavanje izbornog karaktera centurionske funkcije (*ad suffragium* = *ex suffragio*). U posljednjem primjeru izostala je, dakako, oznaka *legionarius*, koju bi na osnovi našeg novog natpisa također trebalo pretpostaviti.

Preostaje još pitanje preciznijeg datiranja spomenika.¹⁴ Sastavljač natpisa sam se pobrinuo za to pa je dedikaciju završio, kako to nerijetko biva kod takvih natpisa, datiranjem po konzulima. Tekst desetoga retka s imenima dvaju konzula nije se na žalost dobro sačuvao, a već je ionako pisan znatno manjim slovima pa je čitanje prilično otežano. Ime prvospomenutog konzula nije sporno, jer je lijevi dio retka u kojemu mu je ime zabilježeno doživio znatno manja oštećenja nego njegov desni dio, koji je i inače na čitavom spomeniku više stradao. Prvi konzul je, dakle, Pompejan (*Pompeianus*), dok se od imena njegova druga u konzulatu sa sigurnošću može pročitati samo jedno slovo (*N*), negdje otprilike na sredini riječi. ne računajući krajnje *O* (ablativni nastavak), koje nam, međutim, ne može pri utvrđivanju imena pomoći. Konzula s imenom *Pompeianus* bilo je nekoliko i u samom 3. stoljeću n. e., u koje ulazi, široko uzevši, ovaj dedikacioni spomenik. Nalazimo ih u toj funkciji 209. godine (drug u konzulatu: *Avitus*),¹⁵ 231. (drugi

¹³ Dessau, ILS, sv. III, pars II str. CLXXIX (Addenda et Corrīgenda) ad n. 2658.

¹⁴ Prvu kronološku indikaciju, kako je već spomenuto, daju nam sami nazivi legije što ih nosi na ovom spomeniku iz Var. Toplica. Naziv *Severiana* ne dopušta datiranje spo-

menika prije vladavine Severa, a to znači prije kraja 2. ili početka 3. stoljeća.

¹⁵ Usp. E. J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, London 1969, str. 189 (*Pompeianus, Avitus*, a. u. c. 962); A. E. Samuel, *Greek and Roman Chronology*, München 1972, str. 271 (*Pompeianus — Avitus*).

konzul: *T. Flavius Sallustius Paelignianus*)¹⁶ i 241. (konzulski drug cara Gordijana II).¹⁷ Posljednji primjer valja a priori eliminirati, jer se u našem natpisu ime konzula Pompejana nalazi na prvom mjestu (u navedenom primjeru je na drugome, jer prvo mjesto pripada, normalno, caru). Isto tako ne dolazi u obzir ni konzulski par iz 209. godine (*Pompeianus — Avitus*) jer u imenu drugog konzula ne nalazimo slovo *N* sačuvano u našem natpisu, a osim toga ime je prekratko za restituciju koja traži barem desetak slova. Ostaje, dakle, kao jedina mogućnost srednja od triju pretpostavki, tj. 231 godina, kada su dužnost konzula obavljali *Claudius Pompeianus* i već spomenuti *T. Flavius Sallustius Paelignianus*. Na osnovi toga i predlažemo ovakvu restituciju 10. retka *Po[m]peiano et [Paelig]n[ian]o co(n)s(ulibus)*.¹⁸ To se datiranje podudara i s vremenom kada je *XIII legio gemina* već nosila i počasni naziv *Severiana* po caru koji je u doba ove dedikacije još bio živ. Naš je natpis još jedna potvrda kako je spomenuta legija svoje severijanske atribute dobila i počela nositi prije 231. godine, odnosno da ih je zadobila između 222. i 231. godine n. e.

Točna linija kretanja kao ni sva mjesta boravka XIV legije (gemine itd.) nisu poznati, a još manje znamo o područjima i mjestima u kojima su se povremeno nalazile njezine *vexillationes*. Osnovni punktovi koje je ta poznata rimska legija držala na dunavskom limesu, i to kroz duže razdoblje, ipak su poznati: bio je to ponajprije logor u Vindoboni,¹⁹ gdje je legija, čini se, bila stacionirana još i prije prvog dačkog rata, a onda, po završetku ratova s Dačanima, Carnuntum,²⁰ koji je još u toku ratovanja napustila glasovita XV legija »*Apollinaris*«, koja je u njemu boravila od osnutka toga velikog logora. Naša je legija, kao drugi po redu garnizon karnuntinskog logora, ostala u njemu skoro dva stoljeća, čineći, zajedno s drugim panonskim legijama (*X gemina, I adiutrix, II adiutrix*), čitavo to vrijeme čvrst obrambeni sustav dunavsko-panonskog limesa.²¹

Literarni izvori dopuštaju pretpostavku da je XIV legija (gemina) još u 1. stoljeću n. e. barem kraće vrijeme boravila i u provinciji Dalmaciji. Tacit opisujući događaje koji su se u Carstvu zbivali za prve velike krize i borbe za prijestolje, nakon Neronove smrti, spominje da su se na početku 69. godine n. e. Otonu pri-

¹⁶ E. J. Bickerman, sp. dj. str. 189 (*Claudius Pompeianus — T. Flavius Sallustius Paelignianus*); A. B. Samuel, sp. dj. str. 272 (*Claudius Pompeianus — T. Flavius Sallustius Paelignianus*).

¹⁷ E. J. Bickerman, sp. dj. str. 189 (*Imp. Gordianus II. — (Clodius) Pompeianus*); A. E. Samuel, sp. dj. str. 272 (*Imp. Gordianus II — (Clodius) Pompeianus*).

¹⁸ Nije neobično što se od bogate antropimske formule konzula, posebno Paelignianove, u našem natpisu javljaju samo dva prividno ogoljela kognomena (*Pompeianus — Paelignianus*), jer je to za natpise poput ovoga, koji oskudijevaju prostorom, skoro redovita pojava. Zapravo se, kako smo pretpostavili u restituciji spomenutog mje-

sta u ovom natpisu (r. 10), uz kognomen prvospomenutog konzula, tj. ispred samog kognomena, može čitati slovo *C*, no pitanje je da li se ono daje restituirati u *Claudius*, za što je običnija kratica *Cl*. (Ipak, usp. *legio VII C(laudia!) p. f.*).

¹⁹ Usp. A. Mocsy u RE, Supplementband IX (1962), 615.

²⁰ Ibidem, 615, 616; usp. i E. Swoboda, Carnuntum. Seine Geschichte und seine Denkmäler (4. Aufl.), Graz-Köln, 1964, str. 47 (»das zweite Carnuntiner Hausregiment«). Prema Swobodi, legija je u Carnuntum došla najkasnije 114. godine.

²¹ A. Mocsy, sp. mj.: X gem. — *Vindobona*, XIV gem. — *Carnuntum*, I adiutrix — *Brigetio*, II adiutrix — *Aqincum*.

družile legije iz Dalmacije i Panonije (*«e Dalmatia Pannoniaque»*) i da su prema Italiji bile krenule *«septima a Galba conscripta, veteranae undecima ac tertia decima et praecipui fama quartadecumani»*.²² Prema mišljenju mnogih, ta glasovita (*«praecipui fama»*) XIV legija nalazila se tada, kao i spomenuta XI, također u Dalmaciji, gdje se bila zatekla na putu iz Britanije, svog tadašnjeg sjedišta, prema Istoku.²³

Kasnije tragovi — natpisi — upozoravaju na prisutnost nekih dijelova (?) te legije i u drugim nekim dijelovima Panonije (*Ad Flexum, Aquincum i dr.*),²⁴ ali se na temelju njih ne mogu izvoditi sigurni zaključci o kretanju čitave legije ni o novim njezinim sjedištima poslije napuštanja logora u Karnuntumu. Njezin spomen na natpisima raznih panonskih — i ne samo panonskih — lokaliteta trebat će prvenstveno tumačiti privremenim rasporedom nekih njezinih manjih jedinica, koje su bilo samostalno, bilo udružene sa sličnim jedinicama nekih drugih legija kao *vexillationes*²⁵ činile posadu nekih manjih vojnih punktova, u pozadini, ili su bili dodijeljeni kao čuvari reda središnjoj ili lokalnoj provincijalnoj administraciji. Poznato je da su vojnici raznih panonskih legija, pa tako i XIV (gemine), bili dodijeljeni čak i uredu namjesnika provincije Dalmacije u Saloni!²⁶

Aquae Iasae nisu dosad dale ni jednu epigrafsku potvrdu prisutnosti predstavnika ove legije u tom poznatom panonskom, jasijskom, lječilištu i naselju.²⁷ Umjesto njih nalazimo tu kao dedikante, u prvom redu nimfama, zaštitnicama ljekovitih izvora, pripadnike XIII legije (gemine), i to iz redova njezinog najvišeg komandnog kadra, što i ne mora biti podatak koji bi govorio o prisutnosti neke veksilacije te legije u ovom jasijskom središtu. Zavjetni žrtvenici koje su oni tu postavili nimfama vjerojatno su samo znak zahvale tim zaštitnicama zdravlja (*Nymphae salutare*)²⁸ za postignuto poboljšanje zdravstvenog stanja i izvršenje ranije preuzetog zavjeta. Nasuprot tome u drugom jednom također gornjopanonskom (jasijskom?) lječilištu, današnjem Topuskom, u kojemu je posebno bio

²² *hist.* II, 11; ili drugdje: *«...quartam decumam legionem magna ipsam fama...»* (II, 32).

²³ Usp. A. Betz, *Untersuchungen zur Militärgeschichte der römischen Provinz Dalmatien*, Baden b. Wien, 1938, str. 56 (usp. osobito str. 54 i 73 gdje su citirani svi do tada poznati natpisi iz Dalmacije koji spominju XIV legiju).

²⁴ Usp. A. Mocsy, sp. mj. 615.

²⁵ Usp. natpis na crijepu iz Mirebeaua u Francuskoj: *vexil(latio) ili vexi(lationes) (?) legionum I, VIII, XI XIII, XXI* (riječ je o ekspediciji korpusa koji se 70. godine n. e. po posebnom zadatku zatekao u zemlji keltskih Lingona, o kojoj govori Tacit, *hist.*, IV, 68); usp. R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, Paris, 1914, str. 338 i 343.

²⁶ Usp. A. Betz, sp. djelo, str. 53; A. Mocsy, sp. mj. 617.

²⁷ U posljednjem izvještaju (koji je ujedno i završni) o radovima u Var. Toplicama (Vjesnik AMZ, IV, str. 151, bilj. 13, spomenut je jedan takav, još neobjavljeni, nalaz, ali je tu ime XIV legije pogrešno odštampano umjesto imena XIII legije (gemine), čiji su se spomenici već i prije nalazili na tom području.

²⁸ Takvu dedikaciju, uz jedan još neobjavljeni natpis u term. kompleksu, nose i natpisi AIJ 462, 464, dok drugi neki imaju *Nymphis Augustis* (AIJ 465) ili samo *Nymphis* (AIJ 463) odnosno *Silvanis Augustis* (AIJ 467, 468) što će najvjerojatnije trebati smatrati jednim te istim (*Silvanae = Nymphae*). Samo je jedna od objavljenih dedikacija uz Nimfe uključivala i neko drugo božanstvo: *Dianae et Nymphis* (AIJ 461).

razvijen kult Silvana i Diane(?) — štovanih djelomično i pod domaćim imenom (*Vidasus, Thana*)²⁹ — vidimo kao dedikante tim »ilirskim« božanstvima, uz pripadnike drugih nekih panonskih legija (*leg. X gemina, leg. I adiutrix*), običnih vojnika, i nekoliko vojnika XIV legije (gemine): *Cepasius Secundus, mil(es) leg(ionis) XIII g(eminae)*, CIL III 14045 = AIJ 509; *Pap(irus) Terminalis et Iul(ius) At(i)lius, mil(ites) leg(ionis) XIII g(eminae)*, CIL III 14048 = AIJ 512. Prisutnost većeg broja običnih vojnika u tom starom naselju, gdje je postojalo svetište Vidasa i Tane, kojemu su se u štovanju pridružili i ovi obični pripadnici rimske vojne postade — možda i sami panonskog podrijetla — nesumnjivo indicira da je tu neko vrijeme bila jedna (?) veksilacija u kojoj je bilo i pripadnika XIV legije (gemine). Natpis CIL III 10828 = AIJ 520, koji je Valerije Ver *centurio leg(ionis) XIII gemine Antoniniana* postavio »*pro salute imp(eratoris) M(arci) Aurelii Antonini pii felicis Aug(usti) et Iuliae Aug(ustae) matris Aug(usti) et castrorum*« i koji je mnogo kasniji od spomenutih, trebao bi također potjecati s tog lokaliteta, iako mu samo mjesto nalaza nije poznato.³⁰

Poznata su nam i tri natpisa s imenima te legije iz Siscije: CIL III 15181¹ — = AIJ 552, CIL III 3972 = AIJ 568, CIL III 3970 = AIJ 566. Posljednja dva spominju našu legiju pod običnim starim imenom *leg(io) XIII g(emina)* — AIJ 568 pripada urni (?) kornikularija Gaja Sempronija Severa, a AIJ 566 urni veterana spomenute legije i bivšeg konzularnog beneficijara Marka Aurelija Glabiona — dočim joj natpis AIJ 522, koji je postavio također konzularni beneficijar Marko Aurelije Diogen (možda sa svojim drugom, čije se ime u natpisu nije sačuvalo?), daje već epitet »severijanska«: *leg. XIII g(emina) Sever(iana)*.

Spomenuti natpisi, a ovima treba pribrojiti još i nekoliko natpisa s današnjeg slovenskog dijela gornje Panonije (*Neviodunum, Praetorium Latobicorum*), očito potvrđuju prisutnost bilo čitave XIV legije, bilo detaširanih njezinih odreda ili manjih jedinica na gornjopanonskom području, posebno pak na onom njegovom dijelu koji su u antičko doba još nastavali Jasi, a koje je bilo poznato po tolikim ljekovitim izvorima što ih je Rim od samog dolaska u te krajeve obilno eksploatirao. Vojnički element bio je, sudeći po tome što nam pružaju natpisi, važan činilac u društvenim, ekonomskim pa i kulturnim zbivanjima na tom području, još i kao aktivan sloj rimske vojne organizacije, ali i kasnije kad se je, po završetku aktivne službe, tu zadržavao i preuzimao i druge, građanske, obaveze i dužnosti, napose u municipalnoj administraciji.

Tit Flavije Domicije Valerijan, koji je »božanskoj Fortuni« postavio opisani zavjetni spomenik, učinio je to dok je još bio u aktivnoj vojničkoj službi. I on je, kao i spomenuti dedikanti sličnih žrtvenih spomenika iz tog starog lječilišnog mjesta iz XIII legije (gemine), pripadao komandnom legijskom kadru (*centurio legionarius*). Stoga, iz istih razloga, i njegovu prisutnost u jasijskim toplicama najvjerojatnije treba dovesti u vezu s nekim osobnim njegovim razlogom (lije-

²⁹ Vidi A. Mayer, *Vidasus, der illyrische Silvanus*, *Vjesnik HAD*, n. s., 22—23, 1941—1942, str. 187 i d.; isti, *Die illyrischen Götter Vidasus und Thana*, *Glotta*, 31, 1951, H. 3—4, str. 235 i d.

³⁰ Prema AIJ (sp. mj.) »*war in Topusko im Hofe des Badearztes*« (usp. i *Vjesnik HAD* n. s., IX, 1906/7, str. 138, br. 268).

čenje ?), iako se a priori ne mogu isključiti ni druge pretpostavke koje bi govorele za kakav službeni motiv njegova boravka u toj sredini.

Zanimljivo je da se Valerijan — koji je s ponosom u natpisu naveo dosta riječak put kojim je dospio do legijskog centurionata: (*centurio*) *legionarius factus ad suffragium leg(ionis) XIII gem(inae) M(artiae) v(ictricis) Seve(rianae)* — nije u tom svetištu nimfa zavjetovao, poput drugih brojnih dedikanata, pa i onih iz redova vojske, tim zaštitnicama jasijskih termalnih izvora i zdravlja uopće, nego božici Fortuni (*Fortunae Augustae*).

Posvete ili zavjeti Fortuni posve su rijetki u ovom dijelu Panonije.³¹ Stoga je i ova neobična posveta u svetištu jasijskih nimfa vrijedna pažnje. Dedicacijska formula *Fortunae Augustae* povezana je čini se s carskim kultom, ako se s njom može dovesti u vezu jedna druga panonska posveta — *Fortuna Augustorum*, kako pretpostavlja A. Mócsy.³² Iako se ne može negirati da je i spomenuta dedikacija makar neizravno bila povezana i s tom »carskom interpretacijom« Fortunina kulta, čini nam se da nam sam natpis pruža podatak za uvjerljivije tumačenje te zasad izuzetne pojave. Tit Flavije Domicije Valerijan je, naime, rodom iz Oeska poznatog donjomezijskog grada i legijskog središta na dunavskom limesu (*domo Oesci*), u kojemu se nalazilo Fortunino svetište (hram).³³ Veza s rodnim krajem tu je svakako očita, a zavjet u čast božanstva koje je bilo osobito štovano u rodnom gradu dedikanta potvrđuju i drugi primjeri iz vojničke povijesti Carstva.³⁴ Time su kontinuitet i duhovna prisutnost u zavičaju osoba bačenih na daleka ratišta, u provincije ili na same granice Carstva bili održavani do eventualnog povratka u rodni kraj. Taj povratak međutim, nije bio tako čest, jer su se bivši vojnici, kao veterani, mnogo češće zadržavali u kraju gdje su provodili posljednje godine aktivne službe ili su pak odlazili u druge krajeve gdje im je bilo stavljeno na raspolaganje državno zemljište (*ager publicus*).

Značenje ovog novog vojničkog spomenika iz Varaždinskih Toplica je višestruko. Prije svega dao nam je novu potvrdu prisutnosti pripadnika XIV legije (gemine) u ovom dijelu Panonije i prvi spomen te legije uopće na natpisima ovog jasijskog lječilišta na kojima su otprije poznati pripadnici drugih »panonskih«

³¹ AIJ donose samo jednu potvrdu, iz Ptujja (Poetovio), i to ne kao dedikaciju (ova naime glasi: *Volcano Aug. sac.*) već kao topografski o toj gornjopanonskoj koloniji »*vicus Fortun(ae) a templ(o) Fortunae ad horr(ea) ...*«, AIJ 340. U Celeji (AIJ 42) nalazimo dedikaciju *Fortunae stabili*, no to je već izvan naše provincije.

³² Sp. mjesto, 734; usp. Burgenland Heimatbl. XIII, 1951, str. 7, br. 110. — Mócsy (na sp. mjestu) navodi razne oblike Fortunina kulta kao i epitete koje nosi ta božica na spomenicima Panonije. Posebno želimo upozoriti na epitet *salutaris* koji nosi na jednom natpisu (CIL III 14359²⁶), a koji, kako je rečeno, prvenstveno pripada nimfama.

³³ Vidi Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas, sv. 2, Prag 1969, str. 953, s. v. *Oescus*. Ovaj mezijski grad, utvrđen dvostrukim bedemima, bio je također legijskim sjedištem.

³⁴ Spominjemo natpis iz Trilja u Dalmaciji (područje antičkog Tilurija s poznatim legijskim logorom, prvenstveno VII legije — *legio VII C. p. f.* — objavljen od potpisanoga u Vjesniku za arheol. i hist. dalm., LIII, 1952, str. 230, br. 41, a koji je konzularni beneficijar Septimije Justijan posvetio Jupiteru (*IOM*), Junoni (*Iunoni reginae*), *Fortunae reduci* i *Gen(io) Luci Ang(itiae)*. Ova zadnja spomenuta dedikacija tiče se dedikantova rodnog (?) mjesta, *Lucus Angitiaie* danas Luco u Italiji.

legija. Prisutnost centuriona te legije u ovom lječilištu — bez obzira na to da li je on tu došao službeno, u nekoj veksilaciji, ili privatno, kao običan pacijent — njegov boravak u Toplicama (*Aquae Iasae*) je precizno datiran 231. godinom, što bi moglo značiti i prisutnost same legije u to vrijeme u ovim dijelovima Gornje Panonije. Natpis nam je nadalje dao jedno od sada najpotpunijih imena XIV legije (*gemina Martia victrix Severiana*), koji je kronološki sinhroniziran sa spomenutim datiranjem. Na kraju, tu su i neke druge posebnosti, rijetke za spomenute krajeve (dedikacija vjerojatno tračkoj Fortuni, domaćoj zaštitnici dedikantova rod-nog grada Oeska, višeimena onomastička formula dedikantova koja vjerojatno otkriva složeni put njegova ulaska u *gens Flavia*, putem adopcije (?), kao i isto tako neobičan put njegova napredovanja u vojničkoj službi — *centurio legionarius factus ad suffragium* — što sve skupa daje izvanredno važne nove podatke o vojničkoj, i ne samo vojničkoj, prošlosti naših krajeva u onim pomalo već nemirnim vremenima, kad je prisutnost rimskih jedinica ponovno bivala aktuelnom u područjima koja su se već dulje vremena ubrajala u pacificirana, dakle bez vojske (*»provincia inermis«*).

R É S U M É

UN NOUVEAU MONUMENT LEGIONNAIRE PROVENANT DE VARAŽDINSKE TOPLICE

(*Legio XIII gemina Martia victrix Severiana*)

A l'occasion des recherches du complexe architectural thermal antique de Varaždinske Toplice (*Aquae Iasae*), effectuées depuis 1953 par le Musée Archéologique de Zagreb sous la conduite de M. Gorenc et B. Vikić-Belančić, un monument sacrificatoire antique (*ara votiva*) en grès local avec inscription importante pour l'histoire militaire de ces régions, notamment de Pannonie, a été découvert en 1962 au Sud de l'entrée de ce que l'on appelle la »basilique des thermes« (voir Pl. II). Le monument est très bien conservé (voir fig. 1 et Pl. I), ainsi que l'inscription elle-même, bien que la dernière ligne portant la datation d'après les consuls soit assez usée, et il n'a été possible de la restituer qu'après bien des efforts.

L'autel a été posé dans cet établissement thermal par Titus Flavius Domitius Valerianus, centurion de la XIVe légion, qui y est mentionnée, pour la première fois, semble-t-il, sur des épigraphes antiques, avec les titres quasi complets qu'elle avait obtenus durant son existence: *legio XIII gemina Martia victrix Severiana*. Bien entendu, il manque encore quelques titres, connus d'après d'autres sources, tels *Antoniniana* et *Alexandriana*, qui, néanmoins, accompagnent alternativement certains de ses titres fréquents précités.

Le monument fut élevé en 231, c'est-à-dire sous le consulat de Claudius Pompeianus et de Pelignianus, et consacré à la Fortune (*Fortunae Augustae*) également,

semble-t-il, parce que Fortuna était particulièrement vénérée et avait un célèbre sanctuaire avec temple à Oescus, ville thrace, d'où était aussi originaire le dédicateur T. Fl. Domitius Valerianus, »*centurio legionarius*«. Cette fonction avait été obtenue dans des circonstances assez peu en usage, donc non pas par une voie régulière, puisque Valerian devint centurion au suffrage de son (?) unité (*centurio legionarius factus ad suffragium legionis . . .*).

Le riche sujet de l'inscription de ce nouveau monument militaire provenant de Varaždinske Toplice, où certains fonctionnaires militaires de quelques autres légions étaient connus, et se soignaient probablement aux sources thermales et, plus tard, prononçaient des vœux à l'intention de leurs nymphes protectrices (*Nymphae salutare*), nous fournit l'occasion de connaître encore quelques points des déplacements, sinon de toute la XIVe légion, du moins de quelques unes de ses unités ou individus — ce qui indique bien entendu que la légion même n'était pas loin. Nous devons ainsi prendre en considération qu'après avoir été stationnée à Vindobona et notamment à Carnuntum, où elle est demeurée environ deux siècles — O compris quelques autres centres pannoniens (Aquincum et autres) — ladite légion a séjourné elle aussi dans nos régions actuelles (on connaît déjà en effet des inscriptions qui la mentionnent à Siscia, à Nevioudunum et à Praetorium Laticorum, auxquelles il faut ajouter à présent Aquae Iasae) bien que, comme cela est déjà dit, sur la base de toutes ces preuves épigraphiques isolées, il faut conclure seulement qu'à l'époque où elle y fit son apparition (première moitié du IIIe siècle de notre ère), sa résidence fut déplacée vers les frontières Sud de la province et que ses *vexillationes* occupèrent ainsi quelques centres pannoniens de moindre importance, assumant les tâches qui leur étaient spécialement assignées.

Vu dans ce contexte, notre nouvelle inscription de Varaždinske Toplice approfondit nos connaissances aussi bien sur le déplacement de cette fameuse légion que sur le rôle de romanisation que ses ressortissants assumaient avec ceux des autres légions, notamment de la XIIIe légion également géminée, que nous retrouvons dans cette même station thermale (Aquae Iasae).•

BRANKA VIKIĆ-BELANČIĆ

ANTIČKE SVJETILJKE U ARHEOLOŠKOM MUZEJU U ZAGREBU

II DIO*

Svjetiljke s pečatom — Firma-svjetiljke (katalog br. 431—975)
Loeschcke tip IX i X, Ivanyi tip XV—XVII.

Ovaj se tip svjetiljki radi svoje funkcionalnosti vrlo brzo proširio i stoga je postao takmac ostalim svjetiljkama s ukrasom. Oblik je više kruškolik-recipient (zdjelica) je okrugao, a nos nešto izdužen i na vrhu zaobljen. Disk je obrubljen prstenom koji može biti zatvoren ili otvoren, a kod varijante s kanalom plastična se traka nastavlja duž kanala i koljenasto zavija pri vrhu nosa. Kanal može biti uži ili širi, a u njemu je obično rupica, okrugla ili ovalna, koja je služila za dovod zraka. Ponekad su bile dvije ili tri rupice. Otvor za ulje nalazi se većinom na sredini diska, međutim u primjeraka ukrašenih reljefom bila su najčešće dva otvora, sa strane, dijagonalno položena iznad ili ispod reljefa. Kod ranih firma-svjetiljki na širim i nešto visećim ramenima javljaju se tri ušice za vješanje, no kako su bile krhke, ubrzo su zamijenjene bradavkama raznog oblika: polukružnim, dugoljastim, prizmatičnim, kvrgastim ili posve zakržljanim, koje gube funkcionalnost i postaju samo ukrasni element. Najčešće ih je tri, ali mogu biti samo dvije na bočnim stranama ramenog pojasa. Ovaj tip svjetiljki rijetko ima dršku, ali ako se javlja, tada se nalazi nasuprot nosu ili na sredini diska. Na donjoj strani svjetiljke obično su nanosena dva koncentrična prstena ili kružnice, unutar kojih je radionički, odnosno majstorski, pečat. Na kasnijim primjercima i onima rađenim u provincijalnim radionicama rijetko se nalazi pečat, a dno je ravno ili nešto udubljeno. Pečat ili »firma« sastoji se od cognomena, nomena ili prenomena, a kod nekih se javljaju početna slova »tria nomina«. Imena su u nominativu ili genitivu, ponekad uz dodatak F (fecit ili figlina). Rani primjerci imaju češće ispod pečata vijenac s palminom grančicom, sam vijenac, srololik listić, kružić ili više njih slovo ili koji drugi znak, koji vjerojatno predstavlja seriju. Pečat je bio najčešće reljefan, a izuzetno urezan. Ukrašan na ovom tipu svjetiljki rijedak je i skroman.

* Prvi dio svjetiljki iz ove zbirke objavljen je u Vjesniku AMZ 3. s. V 1971.

Raniji i kvalitetni importirani primjerci imaju ukras u obliku maske, glave ili poprsja, a ponekad i životinjski lik (lavlja glava, orao, labud i dr.).

Prema dosadašnjim istraživanjima čini se da su najjači centri proizvodnje bili u sjevernoj Italiji (osobito u Modeni), o čemu donosi vijest i Plinije St.⁸⁶ U okolici Modene nađen je pečat L. AEMILI FORTIS, a u Vindonissi svjetiljka s pečatom MVTINAE MENANDER FECIT.⁸⁷ Od kraja I st. n. e. počinje proizvodnja firma-svjetiljki i u rimskim provincijama, isprva pomoću uvezenih kalupa, a kasnije i posve samostalno.

U Panoniji se također razvila lokalna proizvodnja te se osim svjetiljki koje su rađene prema italskim uzorcima i pomoću uvezenih kalupa javljaju i primjerci koji pokazuju slabije pročišćenu i pečenu glinu i manje vještu ruku. Na ovima se rjeđe javlja pečat.

Kao i sve ostale vrste svjetiljki, i tzv. firma-svjetiljke imaju svoje razvojne faze. Loeschcke ih je prema materijalu iz Vindonisse podijelio na dvije grupe, i to na tip IX i tip X.⁸⁸ Kod tipa IX uočio je tri varijante:

- a) zatvoren prsten oko diska, na vratu nosa plitka brazda u obliku slova I
- b) zatvoren prsten oko diska, na vratu nosa kratak i uzak kanalić
- c) prsten oko diska otvara se prema uskom jezičcu na vratu nosa

Tip X ima otvoren prsten prema kanalu što vodi do otvora za fitilj na vrhu nosa. Kanal je kod ranih primjeraka dosta uzak, dok se kasnije proširuje i ima ravnomjeran razmak.

Loeschcke donosi i jedan kraći oblik tipa X, kod kojeg su recipijent i nos vezani neposredno, bez vrata. On je vjerojatno nastao pod utjecajem vrlo rasprostranjenih i omiljenih svjetiljki kratka zaobljena nosa (Loeschcke tip VIII).⁸⁹

Ivanyi je za panonske svjetiljke dala nešto drukčiju podjelu i signaturu, i to na tri tipa: tip XV, XVI i XVII.⁹⁰ Tip XV odgovara Loeschcke tipu IX, varijanti a i b, tj. ima zatvoren prsten oko diska, a na vratu nosa brazdu u obliku slova I ili pak dublji kanalić, na kraju zaobljen (sl. 1 a, b, Sisak).

Tip XVI odgovara tipu Loeschcke IX, varijanti c, te ima prsten malo otvoren prema jezičcu na vrhu nosa (sl. 1 c, Sisak).

Tip XVII identičan je s tipom Loeschcke X, samo što je među panonskim materijalom varijanta s užim kanalom dosta rijetka, a prevladava ona sa širim kanalom (sl. 1 d, Sisak). Osim toga javlja se i kraći tip s kanalom (sl. 1 e, Osijek).

Ivanyi u grupu firma-svjetiljki ubraja i neke srodne svjetiljke,⁹¹ i to:

1. svjetiljke sa dva ili više noseva i drškom u obliku lista.
2. svjetiljke s ispupčenim središnjim dijelom u obliku rozete ili školjke.

⁸⁶ Plinije St. Hist. Nat. XXXV, 160.

⁸⁷ CIL 6689, 12.; S. Loeschcke, Lampen aus Vindonissa, 1919, str. 282. U našoj zbirci nalazi se svjetiljka s pečatom MUTINAE (br. 752 iz Siska).

⁸⁸ S. Loeschcke, o. c., str. 256.

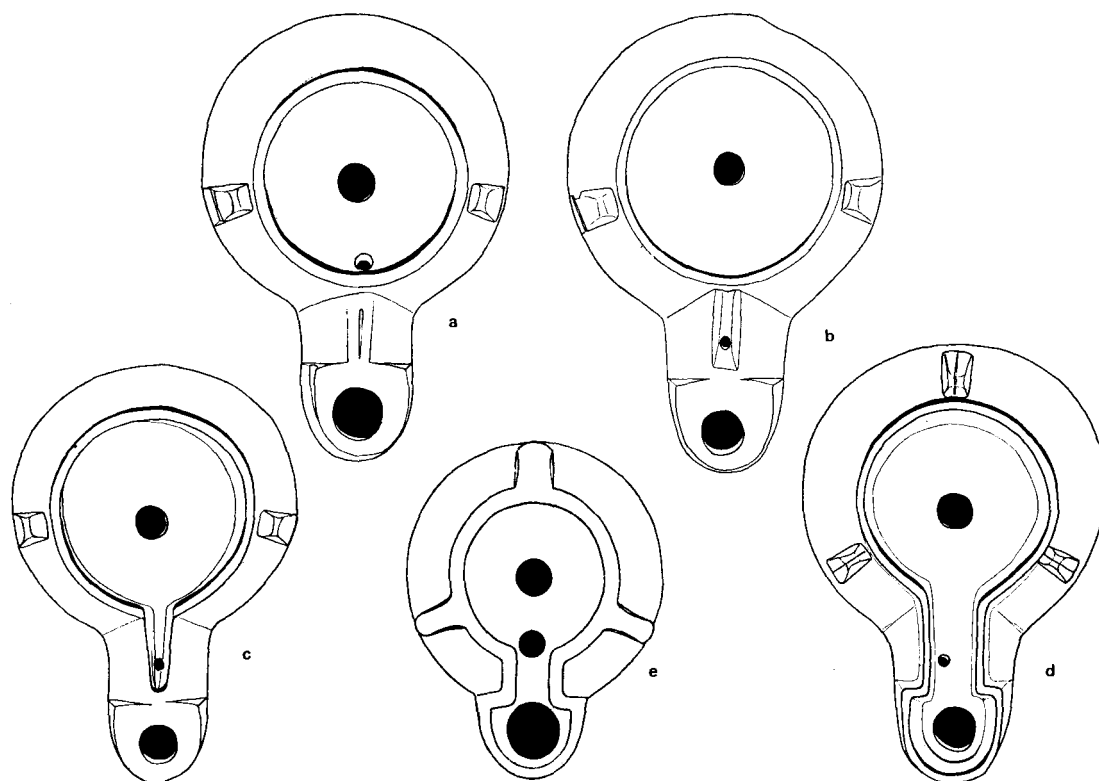
⁸⁹ Zapravo je utjecaj bio obostran, jer su bradavke na svjetiljkama Loeschcke tipa

VIII preuzete s tzv. firma-svjetiljki. Loeschcke smatra da je izumitelj firma-svjetiljke kraćeg oblika s kanalom majstor Eucarpus.

⁹⁰ D. Ivanyi, Die Pannonische Lampen. Diss Pann., ser. 2, br. 2, 1935, str. 15 i 16.

⁹¹ D. Ivanyi, o. c., str. 19.

3. svjetiljke u obliku češera (šišarke).
4. svjetiljke s prstenastom središnjom drškom i reljefima na ispupčenoj gornjoj površini.

Sl. 1 — Tipovi i varijante firma-svjetiljki

Čini mi se da bi svjetiljke u obliku češera trebalo uvrstiti među figuralne, odnosno svjetiljke koje predstavljaju neke plodove ili predmete, jer osim kratkog kanalića nemaju ništa zajedničko s firma-svjetiljkama.

Na osnovi svjetiljki iz antičkog Poetovija, Fischbach⁹² ih je također podijelio na tri tipa koji potpuno odgovaraju tipovima Ivanyi, ali imaju drukčiju signaturu — tip A s kanalom identičan je s tipom XVII, tip B s tipom XVI, a tip C s tipom XV. Ovaj je autor zapravo uveo u stručnu literaturu termin firma-svjetiljke, koji je općenito prihvaćen.

Pri obradbi naših svjetiljki citirat ću tipove prema Loeschckeu i Ivanyi, a u samom katalogu prema Ivanyi, jer se njezina tipologija odnosi na panonski materijal.

U pogledu kronologije firma-svjetiljki postoje razlike među autorima. Loeschcke npr. smatra da su se firma-svjetiljke pojavile oko 75. godine,⁹³ a Fremmers-

⁹² O. Fischbach. *Römische Lampen aus Poetovio*, 1896, str. 16 i 57.

⁹³ S. Loeschcke, o. c., str. 289.

dorf drži da su nešto ranije i da su nastale u razdoblju između 60—70-tih godina.⁹⁴ Na ovu pretpostavku navela ih je činjenica da firma-svijetiljke nisu nađene u ranocarskim kastelima augustovskog, tiberijanskog i kladijevskog vremena, nego tek u vespazijanskom Hofheimu, i to samo raniji tip Loeschcke IX.⁹⁵ Stoga Loeschcke pojavu firma-svijetiljki vezuje uz epohu Flavijevaca, dok za razvijeniji tip s kanalom (tip X) smatra, na osnovi materijala iz Vindonisse, da je bio u upotrebi tek oko 100. godine, tj. na prijelazu I i II st.

Materijal s panonskog područja dopušta stanovitu korekciju Loeschckeova datiranja, tj. pomicanje vremenske granice nešto unatrag i unaprijed. Grobne cjeline emonskih nekropola vrlo su važne za vremensku determinaciju pojave i trajanja firma-svijetiljki.

Već je Ivanyi na temelju grobova iz Ptuja pomakla granicu za firma-svijetiljke na početak I. st.⁹⁶ I u emonskoj nekropoli nadjene su svjetiljke tipa Ivanyi XV i XVI (Loeschcke tip IX) uz novac Germanika i Tiberija,⁹⁷ ali ostala građa u tim grobovima ne odgovara istom vremenu nego je nešto mlađa. Na temelju grobova iz Emone, u kojima sav prilog pripada istom vremenu, može se pojavu firma-svijetiljki pomaknuti najranije u doba cara Klaudija, odnosno oko sredine I st.⁹⁸ U tom su se razdoblju izrađivali stariji tipovi, Loeschcke tip IX i Ivanyi tip XV i XVI. I za razvijeniji tip s kanalom može se pomaknuti vremenska granica nekoliko desetljeća ranije, tj. u doba Vespazijana i Dominicijana, zašto opet daju podršku grobne cjeline emonskih nekropola.⁹⁹ U tom se razdoblju stariji tipovi bez kanala javljaju usporedno s mlađim tipom Loeschcke X, Ivanyi XVII.¹⁰⁰

U pogledu donje granice trajanja firma-svijetiljki, mogu se provesti još veće korekcije prema Loeschckeovu datiranju. Tako npr. stariji tipovi ne izlaze iz upo-

⁹⁴ F. Fremmersdorf, *Römische Bildlampen*, 1912, str. 125.

⁹⁵ E. Ritterling, *Kastel Hofheim. Nassau Annalen* 40,1912.; S. Loeschcke, o. c., str. 269.

⁹⁶ D. Ivanyi, o. c., str. 17. Naime, u Ptuju su nađene u istom grobu firma-svijetiljke uz novac Agripe, Germanika, Kaligule, Klaudija, Dominicijana i Trajana. Međutim ako je u jednom grobu novac iz različitih razdoblja, pri datiranju dolazi u obzir samo najmlađi novac.

⁹⁷ Npr. u grobu 17 (tip XV, Fortis) s Tiberijevim novcem; u grobu 480 (tip XV, Strobilis i tip XVI, Phoetaspi) uz Germanikov novac; u grobu 19 (tip XVII, Lupati) uz Tiberijev novac i u grobu 227 (tip XVII, Cresces) s Tiberijevim novcem. S. Petru, *Emonske nekropole* (odkrite med 1935—1960). *Katalogi in Monografije* 7, 1972, str. 49, T. XXXI, 1 i 10 i T. LXXX,4. — L. Plesničar-Gec, *Sjeverno emonsko grobišče*, *Katalogi in Monografije*

8, 1972, str. 17, T. V, 13, str. 187, T. LXIII,10 i dr.

⁹⁸ Npr. grob 26 (tip XV, Cerinth) uz Kladijev novac, keramiku i staklo iz istog vremena; grob 494 (tip XV, Fortis) s fibulom iz sred. I st. S. Petru, o. c., T. III a i T. CXXIII, 18. — grob 665 (tip XV, Strobili) s Kladijev novcem. L. Plesničar-Gec o. c., str. 243, T. CLIII, 14.

⁹⁹ Npr. grob 27 (tip XVII) uz barbotinsku posudu flavijevskog vremena; grob 77 (tip XVII, Fortis) uz Dominicijanov novac; grob 104 b (tip XVII, QGC) uz Vespasijanov novac; grob 792 (tip XVII, Cassi) uz Vespazijanov novac, grob 602 (tip XVII, QGC) uz Nervin novac i grob 873 (tip XVII, Octavi) s Vespazijanovim novcem. S. Petru, o. c., T. III, 12, T. IX, 3, T. XIV, 53 i T. XXXIX, 3.

¹⁰⁰ Npr. u grobu 303 u Emoni svjetiljka tipa XV, Fortis i tipa XVII, QGC nađene zajedno. S. Petru, o. c., T. XXVII, br. 29 i 32.

trebe na početku II st.,¹⁰¹ a tip s kanalom traje daleko duže te ga se može naći u grobovima IV st. kao i u stratumima naselja iz kasnocarskog vremena.¹⁰²

Međutim, pri vremenskoj determinaciji svjetiljki, osim popratnog materijala, mora se uzeti u obzir faktura i način obradbe. Tako su npr. svjetiljke starijeg tipa gotovo sve fine fature, oštih obrisa i kvalitetnog pečenja. Pečat im je vrlo pravilan i plastičan te često imaju ukras na disku. Pretežno su uvoz iz italskih radionica, a rijetko ih imitiraju provincijalni majstori. Kod mlađeg tipa s kanalom zapaža se veća razlika između proizvoda ranijeg i kasnijeg carskog razdoblja. Primjerci prvih dvaju stoljeća dobre su kvalitete, skladnih proporcija i precizno rađenih detalja. S vremenom dolazi do opadanja kvalitete zbog masovne serijske proizvodnje, a i sve većeg broja provincijalnih i lokalnih radionica. Uslijed mnogostrukog otiskivanja iz kalupa postaju manjih dimenzija, glina se slabije pročišćuje, zanemaruju se detalji tako da su otvori za ulje i stijenj, bradavke i rupica za zrak izvedeni manjkavo, a pečat je dosta plošan i neujednačenih slova. Grupa vrlo rustičnih firma-svjetiljki iz Siska najbolje ilustrira kasnoantičku južnopanonsku proizvodnju firma-svjetiljki (br. 877—917).

U našoj zbirci nalazi se velik broj svjetiljki ovoga tipa, što cijelih, malo oštećenih ili fragmentiranih (556). Najviše ih ima s područja između Save i Drave, a po broju prednjače Sisak i Osijek. Zastupljeni su i lokaliteti naše obale, osobito Hrvatskog primorja i njegovih otoka (Bakar, Senj, Stinica, Karlobag, Krk i dr.). Jedan dio firma-svjetiljki potječu iz grobova ili je nađen u stratigrafski pouzdanim situacijama i slojevima naselja. Tako je npr. nekoliko svjetiljki otkriveno u ranocarskim nekropolama u Stenjevcu i Bakru;¹⁰³ svjetiljka majstora Crescesa (br. 563) u jednom grobu u Držićevoj ulici u Zagrebu,¹⁰⁴ svjetiljka majstora Festusa u ranocarskom drvenom naselju (u sloju poda) u Varaždinskim Toplicama, a još jedna s pečatom Ursuli u stratumu istog naselja s prijelaza II i III st.¹⁰⁵ Nekoliko svjetiljki iz Siska s pečatom majstora Fortisa (br. 616, 648, 649 i 688) nađeno je s novcem Nerve, Julije Domne i Antonina Pija, jedna vrlo rustična svjetiljka iz Siska, bez pečata, bila je s novcem IV st, dok su dvije svjetiljke iz Mitrovice otkrivene u grobu iz IV st.¹⁰⁶ (br. 845, 904, 987). Ostale firma-svjetiljke dospjele su u muzej

¹⁰¹ Npr. u Savariji je nađena svjetiljka tipa XVI s novcem Julije Domne, u grobu KVD u Emoni svjetiljka tipa XVI Litogen zajedno sa svjetiljkom tipa XVII QGC, Vibiani i Octavi te s materijalom iz vremena Trajan—Antonin. S. Petru, o. c., T. LXXV, 2,4,5 i 6.

¹⁰² U Ptuj u novac Licinija, u Emoni s novcem Konstantina I i II, u Intercisi uz novac Konstantina I i Galerija, u Lauriacumu, u stratumu iz vremena poslije 375. godine. O. Fischbach, o. c., str. 53; D. Ivanyi, o. c., str. 18; S. Petru, o. c., grob 678, T. XLVI, 9; H. Deringer, Römische Lampen aus Lauriacum. Forschung in Lauriacum 9, 1965, 389 a, 53/30 b, 1a.

¹⁰³ V. Hoffiller, Predmeti iz rimskog groblja u Stenjevcu. Vjesnik (n. s.) VII, 1903/1904, str. 173. — Š. Ljubić, Arheologičko izkapanje u Bakru, Viestnik (s. s.) IV, 1882, str. 70—76.

¹⁰⁴ B. Vikić-Belančić, Obilježje i kronologija nekropole u Držićevoj ulici u Zagrebu. Iz Starog i novog Zagreba II, 1960, str. 38, T. 9.

¹⁰⁵ B. Vikić-Belančić, Prilog istraživanju antičkog naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama. Vjesnik AMZ, 3. ser. sv. VI — VII 1972—1973.

¹⁰⁶ U svjetiljaka iz Siska novac se nalazio na samom disku. Primjerci iz Mitrovice nađeni su u zidanom kasnocarskom grobu.

bilo kupnjom ili kao dar, a većina svjetiljki iz Siska nađena je prilikom jaružanja Kupe 1910, 1912. i 1913. godine.

Svjetiljke starijeg tipa (Loeschcke IX, Ivanyi XV—XVI) pretežno su vrlo kvalitetne fakture i izradbe, te nose pečate sjevernoitalskih majstora starije generacije¹⁰⁷ koji su djelovali u drugoj polovici I st. i prvih desetljeća II st. Znatno je broj onih koje su ukrašene maskama, tragičnim ili komičnim, glavama Satira, Amora, Amona, negroidnim zatim glavama negroidnog obilježja ili poprsvem Amora.

Među svjetiljkama mlađeg tipa s kanalom (Loeschcke X, Ivanyi XVII) opaža se veći raspon u kvaliteti — od vrlo finih proizvoda iz najpoznatijih sjevernoitalskih radionica, koje su djelovale u I i II st., preko primjeraka srednje fakture i izradbe s pečatima majstora mlađe generacije do boljih ili slabijih proizvoda provincijalnih radionica te vrlo rustičnih iz lokalnih lončarija. I na ovim svjetiljkama javlja se ponekad ukras, sličan onom na starijim tipovima, samo je manje plastičan i bez naznačenih detalja. Na svjetiljkama iz lokalnih i provincijalnih radionica ukras se javlja samo sporadično u obliku cik-cak linija, kapljica, girlandi i posve plošnih glavica (br. 456, 462 i 463). Zanimljiva je pojava, koja se može pratiti i na nekim našim primjercima rađenim u provincijalnim i lokalnim radionicama, da na svom dnu nose pečate renomiranih italskih majstora, čak i onda kad su oni u Italiji već prestali aktivno djelovati. To se najbolje može uočiti na svjetiljkama Fortisa iz Siska. Vjerojatno su domaći lončari stavljali njegovo ime radi bolje prođe svoje robe, jer je majstor Fortis bio poznat kao najplodniji proizvođač firma-svjetiljki, a ujedno i kao najveći izvoznik.

Na firma-svjetiljkama naše zbirke javljaju se imena 54 majstora od 83 koji su dosad poznati na području južne Panonije i našeg obalnog pojasa. Najveći je broj pečata sjevernoitalskih majstora, kojima su Panonija i rimska Dalmacija bile važna izvozna područja u prva dva stoljeća carstva.

Od majstora starije generacije zastupljeno ih je dvanaest (12), i to: ATIMETVS (sva tri tipa), CERINTHVS (tip XV), COMMVNIS (sva tri tipa), FESTVS (sva tri tipa), FORTIS (sva tri tipa), FRONTO (tip XV i XVI), LITOGENES (tip XVII), PASTOR (tip XVII), PHOETASPVVS (tip XV), SABINVS (tip XV), SATVRNINVS (neodređeni tip) i STROBILIS (tip XV i XVI).

Od majstora mlađe generacije koji su izrađivali samo tip XVII s kanalom predstavljeni su: AGILIS, APOLAVSTVS, APRIO, ASPER, CASSIVS, CEREALIS, C. P. S. F, CRESCES, C DESSI, FAOR (FAVOR), FELIX, IANVARIVS, IEGIDVS, L. L. C, LVCIVS, LVPATVS, MIA, MLL, MVRRVS, MVTIN(AE)^{107a}, L. NARIVS, NERIVS, OCTAVIVS, OLV II, OPTATVS, PROBVS, PVLLVS, QGC, QNC, RESIMVS, ROMVLVS, SCA, SEXTVS, VETTIVS, VIBIANVS i VIBVLEVS.

Od provincijalnih majstora javljaju se 6 pečata: INGENVS, TRANQVILLVS, VRSVLVS, V CIVF, VERVS, VICTORIA.

¹⁰⁷ Loeschcke je sjevernoitalske majstore, prema njihovim proizvodima i datiranim nalazima, podijelio na stariju i mlađu generaciju. Starija je bila aktivna od doba Fla-

vijevaca do Trajana, a mlađa od prvih decenija II st. do početka III st. S. Loeschcke, o. c., str. 295—297.

^{107a} Mjesto radionice a ne ime majstora

U našoj građi najviše se susreću firma-svjetiljke majstora Fortisa, i to sva tri tipa. Variraju od primjeraka prvorazredne kvalitete, s vrlo pravilnim i plastičnim pečatom ispod kojeg se nalazi vijenac i palma ili samo vijenac, a koji potječu iz njegove radionice cvatućeg razdoblja (I st.), preko svjetiljki srednje kvalitete, koje obilježavaju dugotrajnost i opadanje njegove manufakture (II st.), pa do osrednjih i slabih poizvoda manjih dimenzija uslijed mnogostrukog otiskivanja, koji nose obilježja provincijalnih i lokalnih lončarija.

Svjetiljke provincijalnih majstora u našoj zbirci pokazuju mekšu fakturu, dosta neoštre obrise, zakržljale bradavke, manje dimenzije i više plošan pečat s neujednačenim slovima. Na nekoliko primjeraka javlja se mjesto pečata grančica, cik-cak linija i ispupčeni koncentrični kružići (Sisak, Osijek).¹⁰⁸

Među svjetiljkama bez ikakva pečata ili znaka odvaja se velika skupina vrlo rustičnih primjeraka iz Siska, koji su bez sumnje lokalni proizvodi sisačkih lončarija kasnijeg carskog vremena (br. 870 i 877, nađeni uz novac IV st.). Te su svjetiljke rađene iz žučkaste, smeđe, sive ili blijedocrvene gline s dosta primjesa pijeska i čestica opeke te su nejednaka pečenja. Oblik im je više kruškoliko-ovalan. stijenke su debele, često deformirane. Detalji su izvedeni manjkavo — otvori za ulje i fitilj su neproporcionalni, bradavke plosnate, zakržljale ili posve rasplintute i procijepljene (imitacija brazde). Plastična traka oko diska i kanala nepravilno je zadebljana i razvučena. Dno je udubljeno ili ispupčeno, uslijed čega su nestabilne. Dimenzije variraju u dužini od 87—97 mm, u širini od 61—70 mm, u visini od 29—37 mm, a disk je promjera od 24—30 mm.

Kako bi dosta sumarna analiza naših firma-svjetiljki bila bolje potkrijepljena, a imena majstora i radionica preglednija, svrstani su pečati u grafikonu prema abecednom redu (u nominativnom obliku) uz podatke o podrijetlu, vremenu djelovanja, tipovima koje su proizvodili i konačno o ukupnom broju svjetiljki koje ih predstavljaju u našoj zbirci (vidi grafikon).¹⁰⁹

Svjetiljke koje pokazuju srodnost s firma-svjetiljkama ali ih se ne može uklopiti u standardne tipove, a koje su, kako sam spomenula, svrstane od D. Ivanyi u četiri grupe, također su zastupljene u našoj zbirci.

Tako prvoj grupi s karakterističnom drškom u obliku lista sa dva nosa ili više njih pripada šest svijetiljki iz Siska (br. 976—982). Njima se mogu pridodati dvije sa jednim nosom, također iz Siska (br. 976—977), od kojih primjerak sa zeleno-smeđom glazurom ima neobično velik srcolik list i povišenu nožicu. Glazura svjetiljke odgovara onoj na panonskoj keramici III i IV st. Time bi se datiranje D. Ivanyi za ovu grupu svjetiljki (I st.) moralo znatno korigirati.

¹⁰⁸ Na nekoliko svjetiljki iz keramičkog depoa u Akvinkumu (kod Macelluma) javlja se znak borove grančice. Ovaj depo pripada prvoj polovici III st., pa su vjerojatno naše dvije svjetiljke iz Siska i Osijeka potekle iz Akvinkuma, s kojim su Siscia i Mursa imale trgovačke veze. K. Pocsy, Die

Töpfer von Aquincum..., Acta Arch. Hungarica VII, 1—4, 1956, str. 120.

¹⁰⁹ Nađen je samo jedan primjerak u rimskom grobu u Brezju u Gorenjskoj. Arheološki Vestnik IX—X, 1958—1959, str. 26, T. 2,1. U sjevernoj Panoniji ova grupa svjetiljki bolje je zastupljena. D. Ivanyi, o. c., str. 3685—3690.

POPIS IMENA LONČARA NA FIRMA SVJETILJKAMA

IME	PORIJEKLO	VRIJEME	TIPOVI	KOM.
AGILIS	Sjev. Italija	Trajan-Antonin	— — XVII	4
APOLAVSTI	„	„	— — XVII	1
APRIO	„	„	— — XVII	2
ASPER	„	II st.	— — XVII	1
ATIMETVS	„	Vespazijan-Trajan	XV XVI XVII	19
CASSIVS	„	Trajan-Antonin	— — XVII	12
CERIALIS	„	„	— — XVII	27
CERINTHVS	„	Klaudije-Domicijan	XV — —	1
COMMVNIS	„	Vespazijan-Trajan	XV — —	4
C P S F	„	II st.	— — XVII	1
CRESCES	„	Trajan-Antonin	— — XVII	46
C DESSIVS	„	„	— — XVII	12
FAOR (FAVOR)	„	„	— — XVII	1
FELIX	„	Hadrijan-Antonin	— — XVII	1
FESTVS	„	Domicijan-Trajan	— XVI XVII	9
FORTIS	„	Domicijan-Antonin	XV XVI XVII	109
FRONTO	„	Domicijan-Trajan	XV XVI XVII	3
IANVARIVS	„	Trajan-Antonin	— — XVII	3
IEGIDVS	„	Trajan-Antonin	— — XVII	3

IME	PORIJEKLO	VRIJEME	TIPOVI	KOM.
INGENVVS	Panonija	II st.	XV — XVII	3
LITOGENES	Sjev. Italija	Domicijan-Trajan	— — XVII	5
L. L. C.	„	Trajan-Hadrijan	— — XVII	9
LVCIVS	„	Antonin-Komod	— — XVII	4
LVPATVS	„	„	— — XVII	2
M. I. A.	„	II. st.	— — XVII	2
MLL	„	„	— — XVII	1
MVRRVS	„	„	— — XVII	1
* MVTIN ...	„	II st. ?	— — XVII	2
L. NARIVS	„	Trajan-M. Aurelije	— — XVII	8
NERIVS	„	Trajan-Hadrijan	— — XVII	17
OCTAVIVS	„	Trajan-Antonin	— — XVII	9
OLV II	?	II—III st.	— — XVII	1
OPTATVS	Sjev. Italija	II st.	— — XVII	1
PASTOR	„	Domicijan-Trajan	— — XVII	3
PHOETASPVVS	„	Klaudije-Domicijan	XV — —	1
PROBVS	„	Hadrijan-Severi	— — XVII	3
PVLLVS	„	Trajan-Hadrijan	— XVI XVII	3
QGC	„	Antonin-Komod	— — XVII	6
QNC	„	II st.	— — XVII	1

* v. bilj. 107 a

I M E	PORIJEKLO	VRIJEME	TIPOVI	KOM.
RESINVS	Provinc.	II st.	— — XVII	1
ROMVLVS	„	II st.	— — XVII	1
SABINVS	Sjev. Italija	Domicijan-Nerva	— XVI —	1
SATVRNINVS	„	Domicijan-Trajan	XV — —	2
S C A	„	II st.	— — XVII	1
SEXTVS	„	Hadrijan-Antonin	— — XVII	7
STROBILVS	„	Klaudije-Trajan	XV XVI —	8
TRANQVILVS	Provinc.	II—III st.	— — XVII	2
VRSVLVS	Panonija	Antonin-Severi	— — XVII	1
V C I V E	Provinc.	II/III st.	— — XVII	2
VERVS	„	Hadrijan-Antonin	— — XVII	3
VETTIVS	Sjev. Italija	Trajan-Antonin	— — XVII	1
VIBIANVS	„	„	— — XVII	11
VIBVLEVS	„	Antonin-Severi	— — XVII	1
VICTORIA	Provinc.	III st.	— — XVII	4

Svjetiljke druge grupe sa školjkastim ispupčenjem ili rozetom također su zastupljene u našoj građi. U dva primjerka mjesto školjke nalazi se lavlja glavica iz koje izlazi drška. Po svojoj fakturi i načinu izradbe ove svjetiljke nose karakteristike svjetiljki srednjocarskog razdoblja (druga pol. II st. do sredine III st.).

Svjetiljke treće grupe u obliku češera izdvojila sam, kako sam ranije upozorila, i stavila u skupinu figuralnih svjetiljki, kamo se bolje uklapaju (1084—1086).

Svjetiljke četvrte grupe nisu predstavljene u našoj zbirci; uopće su vrlo rijetke u južnoj Panoniji.¹¹⁰

TIPOVI SVJETILJKI BEZ UKRASA

Ovalne svjetiljke s uglatim nosom (kat. br. 988—989)

Ivanyi tip XVIII

Ovaj tip svjetiljki zastupljen je u našoj zbirci samo sa dva primjerka. Tijelo im je ovalno, a nos uglat. Disk je posve malen i obrubljen trakom koja prati kanal i zavija prema vrhu nosa. Šira i ispupčena ramena imaju na bočnim stranama po tri plitka nabora, koja su zapravo degenerirane bradavke. Drška je pločasta i položena više okomito te dosta uska. Na dnu su dvije urezane kružnice.

Ivanyi ovu skupinu svjetiljki nije odredila ni tipološki, ni kronološki. Osim naših dviju, registrirala je u katalogu još nekoliko svjetiljki iz Ptuja, Beča, Intercise i Pecsca.¹¹¹ Oblik nosa i šira ramena vežu ih uz helenističke tradicije te su možda reminiscencija efeškog tipa s uglatim nosom. Po svojim karakteristikama pripadaju kasnijoj proizvodnji svjetiljki, a vjerojatno su provincijalnog, ako ne i panonskog, podrijetla. Ovalno tijelo organski povezano, malen disk, degenerirane bradavke u obliku nabora, neraščlanjena široka ramena, nedostatak rupice za zrak, deblja stijenka, pločasta drška i slabija faktura — sve su to obilježja kasnoantičkih svjetiljki III—IV st.¹¹²

Prstenaste svjetiljke s mnogo malih nosova (kat. br. 990)

Loeschcke tip C₂, Ivanyi tip XIX.

Imaju oblik šuplje prstenaste cijevi oko koje se s vanjske strane nižu kratki obli nosovi, bilo izvučeni rukom ili nalijepljeni naknadno. Između otvora na nosovima ili iznad njih nalaze se rupice za zrak. Otvori za stijenj vrlo su nepravilni.

Ovaj tip svjetiljki relativno je slabo zastupljen i rasprostranjen, pa se i u našoj zbirci nalazi samo jedan fragmentiran primjerak. Nešto se više javlja na

¹¹⁰ Vrijeme djelovanja određeno je ne samo na temelju literature i starijih nalaza nego i najnovijih istraživanja naselja i nekropola u južnoj Panoniji.

¹¹¹ D. Ivanyi, o. c., str. 287 i br. 4090, 4092, 4093.

¹¹² Činjenica da svjetiljke ovog tipa nisu nađene u mnogobrojnim grobovima I i II st. u Emoni, gdje je inače otkriven velik broj svjetiljki, govori u prilog pretpostavci da se nisu upotrebljavale prije druge polovice II st.

mediteranskom području i u Germaniji.¹¹³ Rane svjetiljke toga tipa pripadaju republikanskom i augustovskom razdoblju,¹¹⁴ a primjerak iz Vindonisse datira Loeschcke u kraj I st.¹¹⁵ Ivanyi nije kronološki odredila svjetiljke ovog tipa s područja Panonije.¹¹⁶

Po svojoj fakturi i obradbi te po izgledu nosova, koji jako podsjećaju na one sa svjetiljki Ivanyi tip IV i VIII, panonski su primjerci vjerojatno nastali u drugoj polovici II st. i u III st. Naš bi primjerak po svojoj olovnoj glazuri pripadao III/IV st.

Svjetiljke u obliku tignja (kat. br. 991—996)
Loeschcke tip XIII, Ivanyi XX.

Osnovna im je karakteristika da imaju okruglo tijelo, dublje ili pliće, te kraću vodoravnu dršku, tako da djeluju poput tignja ili tave. Otvor im je pretežno veći, ali može biti i nešto uži od stajace plohe. Stijenka je najčešće obla, a u nekih primjeraka više je okomita ili bikonična. Drška završava ravno ili oblo, a providena je rupom.

Na osnovi materijala iz Vindonisse Loeschcke razlikuje tri skupine:¹¹⁷

- A — svjetiljke kod kojih je otvor širi od promjera dna
- B — kod kojih je promjer otvora i dna približno isti
- C — kod kojih je otvor uži od promjera dna

Varijanta A je najkvalitetnije fature i vremenski najranija,¹¹⁸ varijanta B varira u kvaliteti i fakturi i pripada II st.,¹¹⁹ dok je varijanta C najmlađa i po svojim karakteristikama ulazi u III st.

Na području južne Panonije svjetiljke ovoga tipa dosta su rasprostranjene, ali najviše kasniji oblik, odnosno varijanta C. Pretežno su slabije fature i obradbe te su vjerojatno provincijalni proizvodi, a možda i lokalni. Prema izgledu i analogijama mogu se datirati u II i III st.¹²⁰

¹¹³ S. Loeschcke, o. c., str. 338.

¹¹⁴ Ibid., str. 339.

¹¹⁵ Datirao je svjetiljku prema situaciji u kojoj je nađena, ali i na osnovi analogije iz Rottweila. Mainznerzeitschrift VII, 1911. str. 100.

¹¹⁶ Naš primjer iz Siska nije registrirala. U ostalom dijelu Panonije nađene su u Beču, Oszonyu i Aquincumu. D. Ivanyi, o. c., str. 19 i br. 4095—4098.

¹¹⁷ S. Loeschcke, o. c., str. 305.

¹¹⁸ Najstariji primjerak, po Loeschckeovu mišljenju, jest svjetiljka iz logora u Hofheimu koja pripada vespazijanskom vremenu. I u Pompejima se javljaju u većem broju. o. c., str. 305—306.

¹¹⁹ Ovaj tip svjetiljke proizvodile su i radionice u Hedderheimu u prvoj polovici II st. Sama nekropola iz Hedderheima dala je nekoliko ovakvih svjetiljki uz novac Trajana i Hadrijana. Mitteilungen aus Hedderheim IV, 1907, str. 137.

¹²⁰ Vrlo srodne svjetiljke nađene su u Lauriacumu te su datirane u II i III st. H. Deringer, o. c., str. 63. Slične se javljaju u Bečansonu, Mainzu, Klagenfurtu i dr. L. Lerat, Les lampes antique. Annales Litairaire de l'université de Beçanson, 1954, T. XIII, 159 i 164; H. Menzel, Antike Lampen in Römisch-germanischen Zentralmuseum zu Mainz, 1954, sl. 80; F. Miltner, Die Antike Lampen in Klagenfurter Landesmuseum. Jahreshefte ÖAI XXVI, 1930, sl. 41

Svjetiljke u obliku zdjelice ili šalice (kat. br. 999—1076)
Ivanyi tip XXII.

Ovaj tip svjetiljki neobično je bogato zastupljen u našoj zbirci. Karakteristika im je da je tijelo slično malim zdjelicama ili šalicama te da su najčešće rađene na lončarskom kolu. Središnji otvor za ulje i otvor za stijenj srazmjerno su veliki. Ramena su šira, vodoravna i često oštra oboda. Nos je ponekad kratak i jedva uočljiv, ali u većine primjeraka jače je izvučen na gore. Drška je različito oblikovana — pločasta, valjkasta, previnuta, prstenasta, volutno svijena ili kolutasta. Imaju u pravilu stajaću plohu, ponekad višu i užu. Često su prevučene tanjim ili debljim slojem glazure (olovne), zelene, žućkaste, smečkaste, zeleno-smeđe ili crveno-smeđe boje.

Ivanyi je podijelila svjetiljke tog tipa u pet varijanata:¹²¹

1. svjetiljke s visokim prstenom oko središnjeg otvora i s pločastom drškom koja počinje na samom prstenu a završava na boku
2. svjetiljke s prstenom oko otvora ali bez drške
3. bez prstena oko otvora s drškom pločastom ili kolutastom
4. bez prstena s trakasto-prstenastom drškom
5. posve okrugle s jedva naznačenim nosom i najčešće dez drške

Analizirajući svjetiljke ovog tipa iz naše zbirke i na području južne Panonije, uočila sam još neke detalje prema kojima se može provesti stanovita dopuna klasifikacije D. Ivanyi. Naime, kod svjetiljki varijante 1 javljaju se dvije podvarijante:

- a) kod koje prsten oko otvora djeluje kao zadebljanje ruba otvora
- b) kod koje je prsten odmaknut od otvora manje ili više te zatvara disk

Osim toga postoji još jedna varijanta kod koje je tijelo visokih stijenski s većim konveksnim diskom, a obrubljuje ga prsten. Ova šesta varijanta trebala bi slijediti neposredno iza varijante 2.

Analiza je također pokazala da sve ove varijante ne predstavljaju razvojne faze svjetiljki ovog tipa, nego da se javljaju paralelno, i to uz nalaze i novac III i IV st.¹²²

¹²¹ Ivanyi, o. c., str. 20.

¹²² Tako je npr. svjetiljka varijante 1 nađena u Intercisi uz Galerijev novac, a varijante 3 s novcem Valentinijana I, Valensa i Gracijama. U Varaždinskim Toplicama otkrivena je svjetiljka varijante 1 u sloju nasipa antičkog bazena uz novac Konstantina I, Konstancija II i Valentinijana I. U zidanom grobu IV st. u Vinkovcima nađena

je svjetiljka varijante 4, a isto tako u kasnoantičkom grobu u Radovancima. St. Paulowic, Intercisa. Arch. Hung. 2,50.; B. Vikić — M. Gorenc, Arheološka istraživanja u Varaždinskim Toplicama od 1953—1955, Vjesnik AMZ ser. III, no I, 1956 T. XVIII, 52.; Zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu, kartoteka br. 438 i 464.

U vili Tac Fövenypuszta (dan. Mađarska) otkrivena je radionica u kojoj su se, uz ostalu keramiku, proizvodile i glazirane zdjeličaste svjetiljke (tipa XXII). Ova je radionica bila aktivna u posljednjoj trećini III st. do početka IV st.¹²³

Među našim materijalom najveći broj svjetiljki ovoga tipa potječe iz Siska i Sr. Mitrovice, i to prije svega primjerci varijante 1, 2 i 3, dok su ostale dvije varijante zastupljene mnogo slabije.

U pećima Sirmija nađene su glazirane zdjeličaste svjetiljke, što nedvojbeno ukazuje na lokalnu proizvodnju. Iako u Sisciji nisu otkrivene peći za keramiku, velik broj svjetiljki ovog tipa, koje se prema boji gline i fakturi znatno razlikuju od sirmijskih i primjeraka s drugih lokaliteta Slavonije i Srijema, dopuštaju pretpostavku da se u antičkom Sisku izrađivala ova vrst svjetiljki.¹²⁴ Analiza sisačkih svjetiljki potkrepljuje ovu pretpostavku, jer su nosovi i drške rađeni rukom i gotovo ne postoje, dva istovjetna nosa ili dvije identične drške. Faktura je gruba, glina je izmiješana s česticama opeke i pijeska, stijenka je debela, a obrisi zdepasti. Određen broj nema nikakvu glazuru. Sve su to obilježja kasnoantičke proizvodnje, što potvrđuje i nalaz novca iz IV st. uz dva naša primjerka (br. 1026 i 1044). Osim toga varijanta 6 zastupljena je samo u Sisku.

Među ostalim materijalom još su četiri svjetiljke datirane novcem iz IV st., i to: svjetiljke br. 1033 i 1050 iz Sr. Mitrovice, nađene u kasnoantičkom grobu, i svjetiljke iz Radovanca otkrivene u zidanom grobu kasnocarskog vremena (1061 i 1065).

Usporedjivanjem našeg materijala s onim na području današnje Mađarske (sjeverna Panonija), odmah se mogu uočiti znatnije razlike, kako u boji gline, tako i prema zastupljenim varijantama. Naime, u sjevernoj Panoniji najviše je zdjeličastih svjetiljki varijante 3, 4 i 5, koje su na našem području slabije predstavljene, dok se varijante 1 i 2 susreću rjeđe, a na našem su dijelu Panonije zastupljene najbolje.

Iz toga se može zaključiti da u kasnocarsko vrijeme nije bilo tješnjih veza između pojedinih keramičkih radionica, ne samo na širem panonskom području, nego su one bile slabe i na teritoriju između Save i Drave (znatne razlike između svjetiljki Siska i Mitrovice).

Otvorene svjetiljke (lojne)

Loeschcke tip XI i XII

Ova vrst svjetiljki pružala je rasvjetu uz pomoć loja ili voska. One zapravo oponašaju metalne prototipove, koji se javljaju već na početku I st.¹²⁵ Glineni primjerci obično su rađeni dosta primitivno i upotrebljavali su se ondje gdje je loja i voska bilo u obilju. Mnogo ih je nađeno u Vindonissi, pa je Loeschcke opisao nekoliko tipova.

¹²³ E. Thomas, Die römische Villa von Tac Fövenypuszta, Acta Arch. Hung. VI, 1—4, 1955, str. 120.

¹²⁴ Sisak je bio jak centar proizvodnje svjetiljki raznih tipova, o čemu govore ne

samo nalazi većeg broja kalupa nego i mnoštvo primjeraka rustične izradbe, iste fakture, sličnih dimenzija i srodnog karaktera.

¹²⁵ S. Loeschcke, o. c., str. 299 i 300.

U našoj zbirci javljaju se samo 3 otvorene svjetiljke: jedna u obliku osmice iz Siska, vrlo je rustična, debelih stijenki i manjkave izradbe te je vjerojatno lokalni proizvod. Druge dvije također iz Siska, imaju više ovalan oblik, na jednoj su strani stisnute, tako da je oblikovan nos. Ne mogu se uvrstiti ni u jedan od tipova po Loeschckeu, pa su nedvojbeno proizvod domaćeg lončara.

Figuralne svjetiljke (kat. br. 1079—1086)

Figuralne svjetiljke zapravo su jeftinija imitacija skupocjenih i teže dostupnih metalnih primjeraka. Najčešće su u obliku ljudske glave, kulturnog ili profanog karaktera, no ima ih i u obliku životinja, plodova ili predmeta iz svakidašnjeg života (lađa, noga, cipela i dr.). Osim svjetiljki koje su masovni fabrikati, eksportirani u sve provincije carstva, ima i takvih koje su individualni rad majstora keramičara, pa predstavljaju unikate.

Među našim figuralnim svjetiljkama ističe se po svojoj finoj modelaciji i izvanrednoj izražajnosti svjetiljka u obliku satirove glave. Potječe iz Pompeja i pripada prvom polovici I. st., odnosno vremenu do 79. godine.

Vrlo je osebujna svjetiljka iz Siska koja prikazuje ljubavni par u zagrljaju u čaški cvijeta (br. 1080). Na dnu ima pečat majstora Oceanusa. Slabije je kvalitete gline, zdepasto je modelirana i neprecizno rađena. Uza sve manjkavosti, čini se da je majstor morao imati pred sobom neki strani predložak. Prema frizuri žene moglo bi se svjetiljku datirati u posljednje decenije II st., što potkrepljuje i sam majstorski pečat. Oceanus je djelovao na području antičkog Poetovija i izrađivao firma-svjetiljke i svjetiljke tipa Ivanyi IV. U samom Ptuju otkriven je kalup za kraći oblik firma-svjetiljke s njegovim pečatom.¹²⁶ Pečat je dosta pravilnih slova. Sama činjenica da je proizvodio kraći oblik firma-svjetiljki također govori da pripada vremenu prije početka III st. n. e., kada se taj oblik svjetiljke gotovo posve gubi. U nekropoli u Šentpetru nađena je njegova firma-svjetiljka uz novac Marka Aurelija.¹²⁷ Kako su Ptuj i Sisak bili u tješnjim trgovačkim vezama, to je majstor Oceanus obskrbljavao i sisačko tržište.

Dvije svjetiljke u obliku glave muškarca s negroidnim obilježjima (br. 1081, 1082), koje potječu iz Siska i Surduka, pokazuju veliku razliku u pogledu fature i obradbe. Primjerak iz Surduka rađen je iz fino pročišćene gline s namazom crvene boje i vrlo precizno oblikovanim crtama lica i detaljima kose. Nasuprot tome sisačka je svjetiljka slabije modelirana, riješena plošno, a faktura je lošija i mekša. Djeluje kao manje vješt rad domaćeg majstora koji se služio uvezenim predloškom. Svjetiljka u obliku glave bradata muškarca iz Osijeka (br. 1083) grube je fature i izradbe. Prevučena je olovnom glazurom smeđe boje. Vjerojatno potječe iz jedne južnapanonske radionice, a možda i iz lokalne mursijske.^{127a}

¹²⁶ S obzirom na tipove svjetiljki koje je proizvodio, ovaj je majstor bio aktivan u drugoj polovici II st. Kalup s njegovim imenom, otkriven u Ptuju, registrirala je D. Ivanyi. o. c., br. 4564, T XCIX, 11 i str. 316.

¹²⁷ Zahvaljujem se kolegici V. Kolšek, direktorici muzeja u Celju, na ovom podatku.

^{127a} Osječki majstor Carus, koji je proizvodio firma-svjetiljke mlađeg tipa s kanalom, također ih je prekrivao olovnom gla-

Svjetiljka u obliku češera iz Siska (br. 1084) vjerojatno je rađena prema metalnom uzorku. Osim nje postoje i dvije fragmentirane, samo što su kod njih ljske prikazane više geometrizirano i stilizirano (br. 1085 i 1086).

Miltner smatra da se ova vrsta svjetiljki počela proizvoditi u prvim desetljećima II st.¹²⁸ S obzirom na veće razlike u tretmanu i na tendenciju da se od plastičnosti prijeđe ka stilizaciji i plošnosti govori u prilog činjenici da je ovaj tip morao duže trajati. To potvrđuje i materijal iz Intercise koji pripada III st.,¹²⁹ a i znatne razlike među našim primjercima, koji nisu mogli nastati u isto vrijeme. Analogne svjetiljke nalaze se u Londonu, Mainzu, Klagenfurtu, Oszónyju, Ptuju, Novom Mestu, Osijeku i dr.¹³⁰

METALNE SVJETILJKE

Metalne svjetiljke u našoj zbirci zastupljene su sa 30 primjeraka, od toga su 24 brončane, 4 željezne, a dvije olovne.

Brončane svjetiljke (kat. br. 1087—1110)

Javljaju se rano. Mnogi su oblici služili kao uzor glinenim svjetiljkama. Nisu toliko mnogobrojne, pa ih je teže uklopiti u čvrst tipološki sustav. Veći dio brončanih svjetiljki predstavlja individualni rad majstora, no jednostavniji tipovi su mosovni proizvod, pa su i rasprostranjeniji.

Loeschcke je prema materijalu iz Vindonisse podijelio brončane svjetiljke na nekoliko tipova.¹³¹ One s volutnim nosom rasčlanio je na tipove XV—XIX, kruškolike je podijelio na tip XX i XXI, svjetiljke starijih oblika, koje smatra prototipovima za glinene, uvrstio je u grupu XXII, a otvorene u obliku osmice u grupu XXV. Ivanyi je prema materijalu s područja Panonije donijela još nekoliko tipova, ali je za sve dala i nove oznake, slično kao kod glinenih primjeraka.¹³² Tako imamo po Ivanyi tipove XIX—XLIII, od kojih se neki potpuno poklapaju s Loeschckeovim.

U našoj zbirci nalazi se nekoliko osnovnih oblika brončanih svjetiljki-volutni, kruškoliki, firma-tip s kanalom, tanjurasti i figuralni.

zurom smeđasto-zelene boje. Glazirani vrč nađen je i kraj jedne peći u Vinkovcima, a u pećima u Sr. Mitrovici otkrivene su zdjelčaste svjetiljke. Vjerojatno je analizirana svjetiljka potekla iz jedne radionice Panonije Inferior. Vj. Celestin, Rimske svjetiljke iz Murse, Vjesnik HAD (n. s.) V, 1901, str. 27; V. Hoffiller, Spomenici rimskog lončarstva u Vinkovcima, Vjesnik HAD n. s. XIV, 1915, sl. 106.

¹²⁸ F. Miltner, o. c., str. 96.

¹²⁹ Intercisa II, 1957., str. 88.

¹³⁰ K. Walters, Catalogue of Greek and Roman Lamps in British Museum 1914, T. I, 33; H. Menzel, o. c., str. 76.; F. Miltner, Klagenfurt, str. 101, br. 119.; R. Haken, Rimske lampy v Narodnim Museu v Praze Sbornik Nar. Musea v Praze XII, 1—2, 1958, str. 88, T. II.; D. Ivanyi, o. c., str. 263—264, T. LIV, 1,5 i 10.; Vj. Celestin, Rimske svjetiljke iz Murse, Vjesnik HAD (n. s.) V, 1901, br. 140.

¹³¹ S. Loeschcke, o. c., str. 321—327 i 331.

¹³² D. Ivanyi, o. c., str. 21—24.

Volutne svjetiljke imaju izdužen nos flankiran s malim voluticama ili sa dva para volutica. Središnji otvor je velik i obrubljen tankim prstenom. Služile su za vješanje, pa su sačuvane i karičice. Tri primjerka imaju mjesto voluta spirale ili rozete. Odgovaraju Loeschcke tipu XIX, Ivanyi tipu XXX i XXXI. Prema analogijama pripadaju I st.¹³³ Jedna ima dva nosa (br. 1088), dok su ostale s jednim nosom. Osim oblog nosa mogu imati i bočno uvučen, što se osobito lijepo vidi kod jedne svjetiljke iz Siska sa tri nosa i rozeticama na prijelazu u rame (br. 1091).

Kruškolike su svjetiljke rađene vrlo fino i manjih su dimenzija, imaju viši obod, veliki središnji otvor i tri ušice za vješanje. Prstenasta drška obično završava lunulom (br. 1093—1097), ali se javlja i stilizirani cvijet (br. 1098). Naši primjerci potječu iz Siska, a jedan je iz Osijeka.

Prema karakteristikama i analogijama pripadaju I i početku II st.¹³⁴

Na prijelazu između volutnog i kruškolikog tipa nalazi se svjetiljka br. 1093 iz Osijeka. Tijelo ima kruškast oblik, nos je jače izvučen, na vrhu zaobljen, bez voluta, disk i ramena dijeli tanji prsten, a ima dvije ušice za vješanje: jednu na nosu, a drugu na lunuli drške. Ona također pripada ranocarskom dobu.

Tzv. firma-svjetiljke predstavljene su sa pet primjeraka. Ivanyi ih je stavila u grupu XXXVIII, dok ih Loeschcke nije uopće registrirao.¹³⁵ Sve su međusobno različite. Svjetiljka br. 1099 iz Siska najbliža je glinenim primjercima. Rađena je sirovo, zdepasta je i puna manjkavosti, pa je mogla biti proizvod jednog provincijalnog majstora.

Svjetiljka br. 1102 iz Siska ima dobro sačuvan uređaj za vješanje, koji se sastoji od karičice i lanaca utaknutih u tri ušice. Lijepu modelaciju upotpunjuje ukrasna lunula na kraju drške. Još dva primjerka brončanih svjetiljki s kanalom (imitacija glinenog tipa XVII), br. 1100 i 1101 iz Siska i Vukovara, imaju na sredini dršku poput štapa, a na mjestu treće bradavke nalazi se manja drška rompskog oblika. Patina im je plemenita, izvedene su skladno. Pripadaju drugoj pol. I st.

Jedna brončana svjetiljka iz Siska (br. 1110) ne može se uvrstiti ni u jednu grupu prema Loeschcke ili Ivanyi. Ima oblik posve plitkog tanjurića, a drška joj je poput okomito postavljene petlje. Nos je otvoren i podsjeća na kljun. Vjerojatno je svijetlila na loj, jer bi se ulje, zbog plitkoće recipijenta, vrlo lako prolilo.

Figuralne svjetiljke predstavljaju samo dva primjerka vrlo kvalitetne izvedbe. To su svjetiljka br. 1106 iz Siska u obliku glave crnca i svjetiljka iz Zagreba br. 1109 u obliku stiliziranog janjeta s konstantinovskim monogramom na glavi.

Prva se ističe finom izradbom u cijelini i detaljima očiju i kose. Po svojim karakteristikama može se datirati u II st. Druga je svjetiljka krajnje stilizirana i nosi obilježje kasnoantičkog toreutskog umijeća, što potvrđuje i oblik monograma, tipičan za IV st. Vjerojatno je potekla iz neke bizantske radionice.¹³⁶

Osim cijelih svjetiljki, u zbirci se nalaze i dva ukrasna nastavka od svjetiljki u obliku kazališne maske. Potječu iz Petrovaca kod Rume (br. 1107) i Siska (br.

¹³³ S. Loeschcke, o. c., str. 322.

¹³⁴ Ibid., str. 322.

¹³⁵ D. Ivanyi, o. c., 24.

¹³⁶ Ova je svjetiljka detaljno analizirana u članku B. Vikić-Belančić, Starokršćanska lampica iz Zagreba, Peristil I, 1955, str. 131—134.

1108). Ovako bogato izrađene drške najčešće se javljaju u ranocarskih svjetiljki Loeschcke tipa XX, a Ivanyi tipa XXXIV, ili pak u velikih volutnih svjetiljki iz istog vremena, tipa Loeschcke XV—XIX i Ivanyi XXX.¹³⁷

Maska iz Petrovaca pokazuje vrlo finu modelaciju i izražajnost te preciznost u izvedbi svih detalja, osobito očiju i kose. Vrlo joj je sličan ukrasni nastavak u obliku maske iz Paklenice na Hvaru, za koji Abramić smatra da je uvežen iz Akvileje, a srodna joj je i maska sa svjetiljke iz Vinkovaca.¹³⁸ I naš je primjerak vjerojatno došao posredstvom akvilejskog tržišta, jer je u I i II st. južna Panonija bila važno izvozno područje za akvilejske nabavljače.¹³⁹ Maska iz Siska već na prvi pogled odaje posve drugi karakter, iako joj je osnovna koncepcija slična. Riješena je plošno, ima malo, dosta površno nabačenih detalja. Usta nisu plastično prikazana, kao kod prve maske pomoću usne šupljine, a kosa je naznačena samo okomitim i kosim, plitkim urezima. Sve pokazuje nevještiju ruku, pa je možda ovdje riječ o jednom provincijalnom majstoru koji je pred sobom imao uveženi predložak i oponašao ga u granicama vlastitih izražajnih mogućnosti i tehničkog znanja.

Željezne svjetiljke (kat. br. 1111—1114)

U našoj zbirci nalaze se samo četiri željezne svjetiljke, od čega je jedna zapravo mala laterna.

Zanimljiv je primjerak svjetiljke u obliku osmice, visoke stijenke, s drškom koja se koljenasto svija a koja se pomoću duge, sačuvane kuke može objesiti. Ovaj je oblik vrlo omiljen kod otvorenih željeznih svjetiljki (Loeschcke tip XXIV). Susrećemo ga u Vindonissi, Kastel Newsteadu, Kastel Zugmantelu, u nekropoli Bertlow (Essex) i dr. Ovi nalazi pripadaju vremenskom rasponu od I—III st.¹⁴⁰ Oblik se sačuvao i do modernog vremena. Sličnu formu ima još jedna svjetiljka iz Siska, samo je većih dimenzija, nema drške i jače je oštećena. Rijedak primjerak je svjetiljka u obliku ribe iz tanjeg željeznog lima, sa šupljom nožicom i karičicom nasred leđa pomoću koje se mogla objesiti na lanac (br. 1113). U tom su materijalu vrlo rijetke figuralne svjetiljke, pa je ovoj jednostavnoj svjetiljci predložak od bronce vjerojatno služio kao uzor. S obzirom na sam materijal i izrazitu stilizaciju, mogla je nastati u kasnijem razdoblju carstva.

Četvrti je primjerak jedna laterna manjih dimenzija, cilindrična oblika, s pačetvorinastim otvorima, vrlo jednostavna i sirovo rađena. Po svojim je karakteristikama domaći proizvod.

¹³⁷ S. Loeschcke, o. c., str. 321.; D. Ivanyi, o. c., str. 22—23.; Vidi K. Walters, o. c., T. VI, 85, 95 i 96.; A. Ridder, *Les bronzes anti-que du Louvre II*, 1915, T. 109, br. 3106-3107.

¹³⁸ M. Abramić — A. Colnago, *Untersuchungen aus Norddalmatien, Jahreshefte des Öst. Arch. Inst. XII*, 1909, Beibl. str. 65, sl. 25.; M. Šmalcelj, *Antičke metalne svjetiljke iz Vinkovaca. Opuscula Arch.*, 1966, str. 39.

¹³⁹ U aleksandrijskim radionicama izrađivale su se svjetiljke s ukrasnim nastavcima te su preko Italije, odnosno Akvileje, eksportirane u razne pokrajine carstva. Picard smatra da su proizvod aleksandrijskih toreutičkih radionica I st pr. n. e. jer imaju helenističko obilježje. CH. Picard, *Revue Archeologique XLV*, 1—2, 1955 str. 63.; A. Mocsy, *Pannonia, Raully-Wissowa R. E.*, Supl. IX, 1962, str. 681.

¹⁴⁰ Sve ove nalaze citira S. Loeschcke, o. c., str. 329 i 330.

Olovne svjetiljke (kat. br. 1115—1116)

U zbirci su samo dvije olovne svjetiljke, obje iz Siska. Jedna je veća s izduženim nosom, ali je dosta oštećena. Manja je načinjena vrlo primitivno, odnosno prstima je oblikovana poput lista i djeluje nedovršeno. Vjerojatno je lokalni proizvod.¹⁴¹

KALUPI ZA SVJETILJKE (kat. br. 1117—1136)

Kako smo već u uvodu I dijela kataloga napomenuli, svjetiljke su rađene pretežno pomoću kalupa. Kalup se načinio prema svjetiljci uzorku, koja je najčešće bila vrlo masivna. I šuplja svjetiljka vrlo oštih obrisa mogla je poslužiti kao model. Ovakvih prauzoraka za svjetiljke našlo se na području Panonije relativno malo. Nekoliko primjeraka dale su lončarije Aquincuma, dvije su nađene u Oszónyju, jedna u Osijeku, tri u Ptujju i jedna u Sisku.¹⁴²

U našoj zbirci nalazi se uzorak-svjetiljka iz Siska (br. 1117) u kojoj je provrtana ljevkaستا rupa za ulje, ali otvor za stijenj naznačen je tek neznatnim ulegnućem. Gotovo je potpuno masivna.

Na osnovi kalupa Sartriusa iz Mainza, Fremmersdorf je proizvodnju svjetiljki razlučio u pet faza,¹⁴³ i to:

1. masivni originalni uzorak (model)
2. negativ I u dva dijela
3. uzorak II (načinjen iz negativ kalupa I)
4. negativ II (za masovnu proizvodnju)
5. svjetiljka priređena za upotrebu

B. Saria, obrađujući uzorak svjetiljke iz Ptujja, smatra da je postupak zapravo mnogo jednostavniji, tj. da je neposredno od prauzorka (pramodela) izrađen dvodijelni kalup za proizvodnju svjetiljki te da je slučaj kao što je model Sartriusa iz Mainza nešto izuzetno.¹⁴⁴

Kako su kalupi za svjetiljke s ukrasom (tzv. reljefne svjetiljke) relativno rijetki, navelo je to neke autore na pomisao da su te svjetiljke rađene pomoću gipsanih kalupa, koji su vrlo krhki te su stoga i nestali (Loeschcke, Fremmersdorf).¹⁴⁵

¹⁴¹ U Sisku je postojala domaća proizvodnja metalnih predmeta, osobito fibula, posuda i figurica. Vjerojatno su se izrađivali i predmeti iz olova, jer je u Sisciji nađena velika množina olovnih pločica — tessera, pečata i figurica, od kojih neki primjerci djeluju kao da su nedovršeni. Olovo se moglo uvoziti iz rimske Dalmacije (Domavia, Plumbum), a obrađivalo se u Sisciji ili Sirmiumu.

¹⁴² D. Ivanyi, o. c., str. 26.; B. Kuszinsky, Bud. Reg. 11, 1932, str. 299.

¹⁴³ F. Fremmersdorf, o. c., str. 44, sl. 150.

¹⁴⁴ B. Saria, *Positive Modelle römischen Öllampen aus Poetovio*, Germani 19, 1935, fig. 1.

¹⁴⁵ F. Fremmersdorf smatra da se u ovih svjetiljki, rađenih iz gipsanih kalupa, disk mogao mijenjati nakon što se reljef istrošio. o. c., str. 49.

U našoj zbirci nalazi se 21 kalup, i to pretežno za izradbu firma-svjetiljki, ali ima i nekoliko kalupa za svjetiljke s ukrasom tipa Ivanyi III, IV, VIII i XI.

Lijep je primjerak veliki gornji kalup iz Siska sa tri nosa i drškom u obliku lista za svjetiljku Loeschcke tip III, Ivanyi tip III, koji pokazuje da se ovaj relativno rani tip svjetiljki (I st.) izrađivao i na tlu južne Panonije (br. 1118). Osim toga nalazi se još jedan kalup za gornji dio svjetiljke sa dva nosa i drškom u obliku lista te dva za donji dio svjetiljki sa dva i tri nosa koji pokazuju da se u Panoniji razvila domaća varijanta (Ivanyi tip IV i VIII) italskog tipa svjetiljke (br. 1119—1121).

Donji kalup za jajoliku svjetiljku tipa Ivanyi XI iz Obreža (br. 1122) osobito je bogato ukrašen koncentričnim krugovima, viticama i lančićima, i to po cijeloj površini. Jedan kalup za donji dio svjetiljke više kruškolika oblika, možda za tip XII ili XIII, čini se da je u cijelosti rađen rukom, jer se na njemu vide tragovi prstiju (br. 1136, Sisak).

Među gornjim kalupima za firma-svjetiljke ima ih bez bradavki (br. 1125), sa dvije bradavke (br. 1123) i sa tri bradavke (br. 1124, 1127, 1128). Jedan ima i dršku u obliku lista. Dva donja kalupa za firma-svjetiljke iz Siska imaju tvornički žig majstora Fortisa (br. 1135) i Octaviusa (br. 1133). Na ovom drugom kalupu s donje strane urezano je kurzivnim slovima »Nasvs formam fecit«. ¹⁴⁶ S obzirom na to da je kalup dosta sirova izgleda i slabijeg pečenja, mogao ga je izraditi i domaći lončar uzevši za uzorak svjetiljku OCTAVIUSA, majstora koji je djelovao u II st. (Trajan-Antonin), a koji je masovno izvezio svoju robu i u Panoniju. ¹⁴⁷

Nalazi kalupa svjedoče o južnopanonskoj proizvodnji svjetiljki različitih tipova bez obzira na to da li su oni uvezeni ili su nastali u domaćim radionicama.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kako se vidi iz prethodnog izlaganja i analize svjetiljki naše zbirke (dio I i II), ona je ne samo bogata nego i vrlo raznovrsna po svom karakteru (1136 kom.). Osim najvećeg broja svjetiljki iz rimske epohe, ima feničkih, grčkih i istočnjačkih (egipatske, maloazijske, sirske-palestinske). Za nas su od najvećeg značenja rimske svjetiljke, jer one potječu gotovo u cjelini s teritorija naše domovine, a pretežno s područja Hrvatske. Iako je manji broj primjeraka za koje imamo sigurne stratigrafske podatke ili grobne cjeline te pouzdani popratni materijal (novac), ipak se većina svjetiljki prema karakteristikama i na temelju komparativnog materijala iz sistematski istraženih nekropola i naselja južne Panonije i drugih provincija carstva može datirati relativno sigurno. Zastupljeni su gotovo svi tipovi

¹⁴⁶ D. Ivanyi, o. c., br. 4565.

¹⁴⁷ Sjevernoitalski majstor mlađe generacije koji je mnogo izvezio u sva područja carstva. Nakon što je njegova radionica prestala djelovati, svjetiljke s njegovim pečatom bile su i dalje u optičaju, pa se

javlja do kasnocarskog doba. One su svakako proizvodi provincijalnih i lokalnih panonskih radionica. Interesantna je pojava da je u jednom alemanskom grobu nađena svjetiljka majstora Octaviusa. S. Schvick — H. Jänichen *Germania* 32, 1951. str. 299—302.

koji se javljaju i u drugim rimskim pokrajinama, što dokazuje jak prodor rimske civilizacije i kulture u naše krajeve, kao i živu trgovačku razmjenu. Raspon njihove kvalitete je velik — od pomno obrađenih i fine fakture do vrlo rustičnih i ponekad posve deformiranih. Broj importiranih gotovo je u istom omjeru s onima koje su se po uzoru na njih izrađivale u domaćim lončarijama. Može se vrlo lako uočiti razlika između svjetiljaka s teritorija rimske Dalmacije i primjeraka s panonskih nalazišta. U prvoj skupini pretežu svjetiljke fine fakture i izradbe, koje su najvećim dijelom importirane, dok među materijalom iz Panonije ima više onih koje su provincijalni ili lokalni proizvodi. Uzrok toj pojavi može se tražiti s jedne strane u neposrednijim vezama naše obale s klasičnim tlom, a s druge strane u mnogo povoljnijim uvjetima za razvoj domaćeg lončarstva u samoj Panoniji.

Među svjetiljkama iz ranocarskog razdoblja zapažaju se pokušaji da se neki italski tipovi svjetiljki oponašaju s manje ili više uspjeha. Npr. svjetiljke Loeschcke tip I i Ivanyi tip I (svjetiljke br. 46, 51, 69, 97, 114 i 123). Kasnije će ta pojava biti sve češća, pa će nastati i neke varijante sjevernoitalskih i afričkih tipova svjetiljki, kao npr. Ivanyi tip IV, koji je provincijalna varijanta tipa III, Ivanyi tip XI, te tip XIII, koji je degenerirani izdanak tzv. afričkog tipa svjetiljke iz kasnocarskog razdoblja. U kasnoantičko vrijeme osobito je uočljiv jak zamah južnapanonske proizvodnje svjetiljki, što je svakako u vezi s opadanjem uvoza i nastojanjem da domaće tržište podmiri potrebe stanovništva. U to vrijeme masovno se proizvode svjetiljke ovalna oblika, kruškoliko-ovalna, firma-svjetiljke i zdjelicaste svjetiljke. Množina svjetiljki tih tipova iz Siscije i Sirmija najbolje ilustrira domaću proizvodnju.

Na temelju primjeraka naše zbirke i šire analize materijala s područja između Save i Drave može se utvrditi da je u južnoj Panoniji bilo aktivno nekoliko lončarskih i radioničkih središta.¹⁴⁸ O tome svjedoče nalazi lončarskih peći, kalupa, nedovršenih svjetiljki i velik broj primjeraka, koji po fakturi, obliku i načinu obradbe (koja je izrazito rustična i u detaljima manjkava) nisu mogli biti uvezeni nego su proizvod domaćih lončara i lončarija.

Poetovio, Siscia i Sirmium imali su vodeću ulogu u toj proizvodnji, a istakli su se i kao trgovački centri koji su opskrbljivali šire južnapanonsko tržište.¹⁴⁹ Svakako da je uz njih bilo i drugih lončarskih središta koja su podmirivala potrebe svoje sredine ili bliže okolice (Mursa, Cibalae, Certissa, Aquae Iasae, Nevioudunum Emona i dr.) Na našoj obali, s obzirom na karakter tla, bili su znatno slabiji uvjeti za razvoj lončarstva nego u Panoniji, koja je obilovala debelim naslagama kvalitetne gline. Stoga se zasad proizvodnja glinenih svjetiljki može pouzdanije pretpostaviti samo u Saloni.¹⁵⁰

¹⁴⁸ B. Vikić-Belančić, Beitrag zur Problematik der keramischen Werkstätten in Südpannonien in der römischen Kaiserzeit, *Archaeologia Jugoslavica* XI, 1970. str. 29.

¹⁴⁹ B. Vikić-Belančić, Keramika i njen udio u trgovinskom prometu Južne Panonije u

rimsko carsko doba, *Arheološki vestnik* XIX, 1968, str. 509.

¹⁵⁰ Za podatak dugujem zahvalnost kolegi mr. Nenadu Cambiju iz Arheološkog muzeja u Splitu.

Glinene i metalne svjetiljke naše zbirke pokazuju također razgranate trgovačke veze naših krajeva s mnogim keramičkim centrima Italije, Grčke i Mediterana, kao i s provincijalnim radioničkim središtima Galije, Germanije, Norika, Mezije, Dacije i Sjeverne Afrike. Ovaj uvoz nije bio jednaka intenziteta, a ni ravnomjerno raspoređen na pojedina središta. U prva dva stoljeća svakako je prevladavao italski uvoz, da bi ga u drugom stoljeću i kasnije potisnuo mediteranski, galski i germanski. Znatno je slabija bila razmjena s obližnjim provincijama, kao što su Norik, Mezija i Dacija, jer u doba kad su ove pokrajine razvile vlastitu proizvodnju, politička previranja nisu dopuštala intenzivnu vanjsku trgovinu. Ponekad su trgovačke veze posve jenjavale, tako da su vodstvo na unutar-njem tržištu preuzele panonske i domaće, južnapanonske, radionice.

Napomena. U toku rada korištena je još slijedeća novija literatura:

- A. Neumann, Lampen aus Vindobona. Der römische Limes in Österreich XXII, 1967.
- C. Iconomu, Opaițe Grece-Romane. Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea, 1967.
- J. Daneauve, Lampes de Carthage. Paris 1969.
- R. Hanoune, Lampes de Graviscae. Melanges d'Archéologie et d'Histoire 82, 1970.
- V. Dauthova-Ruševljan, Rimske svjetiljke u zbirci Pomorskog i povijesnog muzeja u Rijeci. Diadora, Zadar 1970.
- B. Ilakovac, Brončane svjetiljke iz Arheološkog muzeja u Zadru. Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru Sv. 20. Zadar, 1973.
- J. C. Rubright, Lamps from Sirmium in the Museum of Sremska Mitrovica. Sirmium III, Beograd 1973.

ZUSAMMENFASSUNG

ANTIKE LAMPENSAMMLUNG IM ARCHÄOLOGISCHEN MUSEUM ZU ZAGREB

II. Teil*

In diesem Teil des Katalogs sind bearbeitet: Firmalampen, unter denen nur ein kleinerer Teil eine bescheidene Verzierung am Diskus hat; einige Lampentypen ohne Verzierung, unter denen die Schälchenlampen die grösste Gruppe bilden, dann tönernerne und bronzernerne Figurallampen, übrige metallene Lampen, ferner Model für die Erzeugung tönerner Lampen.

Gelegentlich der Lampenanalyse, führt die Autorin an, lasse das Material des südpannonischen Gebiets eine gewisse Korrektur des Loeschkes Datierens zu, d. h. die Verschiebung der Zeitgrenze etwas nach rückwärts oder nach vorn. Die früheste Erscheinung der Firmalampen auf südpannonischen Lokalitäten stellt sie in die Zeit des Kaisers Claudius, und des entwickleren Typus Loeschcke X in die Zeit der Flavier, während sie die untere Grenze der Dauerzeit ins späte IV. Jahrhundert verschiebt. Sie macht aber gleichfalls aufmerksam, dass bei der zeitlichen Determination der Lampen nebst des Begleitmaterials eine wichtige Rolle auch die

* Der erste Teil des Lampensammlung ist in Vjesnik AMZ 3. s. V 1971 publiziert.

Faktura und die Ausarbeitung der Lampen spielt. Das kann man an den Exemplaren aus Siscia und Sirmium verfolgen, einerlei ob es sich um importierte oder lokale Erzeugnisse handelt.

Auf den Firmalampen der Zagreber Lampensammlung findet man die Namen von 54 Töpfern, von denen nur 6 provinzieller oder einheimischer, pannonischer Abkunft sind. Die Autorin führt die Namen alphabetisch in drei Graphikone an, nebst Angaben ihrer Abkunft, der Arbeitszeit, der Typen, die sie erzeugten und der Anzahl der Lampen durch die sie in der erwähnten Sammlung vertreten sind.

Nachdem die Autorin die übrigen Lampen ohne Verzierung analysiert hatte, wandte sie sich mehr der Gruppe der Schälchenlampen zu, die in grosser Anzahl vertreten und vorwiegend das Produkt südpannonischer Werkstätten sind besonders Sirmiums und Siscias. Nebst fünf Varianten, die schon D. Ivanyi festgestellt hat, bringt sie noch eine, die sechste, die sich durch grössere Dimensionen, hohen Körper und grossen konvexen Diskus, umrandet mit einem Ring, hervorhebt. Diese Variante ist wahrscheinlich in der Lampenwerkstatt von Sisak entstanden. Die Autorin ist ausserdem der Meinung, dass alle sechs Varianten keine Entwicklungsphase dieses Typus von Lampen vorstellen, sondern parallel auftreten, u. zw. neben den Funden und den Münzen des III. und des IV. Jahrhunderts neuer Ära.

Die Figurallampen aus Ton sind durch einige sehr schöne und originale Exemplare vertreten, unter denen sich eine Lampe in Form des Kopfes eines Satyrn (No 1079) aus Pompeji und eine andere Lampe in Form eines verliebten Paares (No 1080) aus Sisak hervorheben.

Unter den metallenen Lampen sind die aus Bronze am besten vertreten; die aus Eisen (4) und aus Blei (2) nur in minderer Zahl. Insbesondere heben sich hervor: eine Lampe in Form eines Negerkopfes (II. Jht. Sisak) aus einer mediterranischen Werkstatt (No 1106) und eine Lampe in Form eines stilisierten Lammes mit Konstantins Monogramm am Kopfe, aus Zagreb (No 1109), die aus einer byzantinischen Werkstatt stammt (spätes IV. Jahrhundert), wie auch zwei verzierte Lampenansätze in Form von Theatermasken (No 1107 & 1108).

Im letzten Teil sind Model für die Herstellung verschiedener Lampenarten bearbeitet, besonders für die Firmalampen. Sie zeugen für die einheimische Herstellung der Lampen, ohne Rücksicht ob sie eingeführt oder in den südpannonischen Werkstätten erzeugt wurden.

In der Schlussdarstellung summiert die Autorin alle Kennzeichen der reichen Lampensammlung des Archäologischen Museums in Zagreb (1136 Stück). Sie hebt hervor, dass die Spannweite der Qualität sehr gross ist — von fein ausgearbeiteten Exemplaren qualitativer Faktura, bis zu sehr rustikalen, manchmal auch deformierten Exemplaren. Die Anzahl der importierten Lampen steht fast in demselben Verhältnis zu denen, die in den provinziellen und einheimischen Werkstätten hergestellt wurden. Es gibt unterdessen bei weitem mehr provinzielle und lokale Produkte unter den Lampen, die aus den südpannonischen Lokalitäten stammen als unter jenen, die von unserem Adriaufer herkommen. Diese Erscheinung erklärt sich einerseits durch die viel günstigeren Bedingungen für die Entwicklung der Töpferei in Pannonien, das gute Schichten an Ton im Überfluss besitzt, anderseits durch die engere Verbindung unseres Ufers mit dem klassischen Boden.

Auf Grund des Materials der Sammlung und anderer Exemplare aus dem Flussgebiet der Sawe und der Drau, meint die Autorin, habe es in Südpannonien einige aktive grössere und kleinere Töpfer- und Werkstättezentren gegeben, die nebst anderer Keramik auch Lampen erzeugt haben (Siscia, Sirmium, Mursa, Cibalae, Emona Poetovio, Neviodunum u. a.). Besonders auffallend ist ein starker Aufschwung in der spätantiken Zeit (III—IV Jht. n. Ä.), was jedenfalls im Zusammenhang ist mit dem Rückgang des Imports und dem Bestreben, dass der einheimische Markt alle Bedürfnisse der Bevölkerung bestreite. Diese intensive Erzeugung illustriert am besten die grosse Anzahl von rustikalen ovalen Lampen und Firmlampen wie auch die birnförmig-ovalen und schalenförmigen Lampen aus Siscia und Sirmium.

Zum Schluss sind noch die starken Handelsbeziehungen zwischen dem südpannonischen Gebiet und den übrigen Gegenden des römischen Kaiserreiches hervorgehoben. In den ersten zwei Jahrhunderten dominiert italischer Import, im Laufe des II. Jahrhunderts wird der gallische, germanische und mediterranische Import stärker und auch der Import des Nahen Orients. Zur Zeit grösserer politischer und gesellschaftlicher Schwankungen (III. & IV. Jht.) lockerten sich die Handelsbeziehungen, manchmal wurden sie auch ganz aufgegeben, so dass die einheimischen Werkstätten die Führung des Handels auf dem südpannonischen Gebiet übernahmen.

KATALOG

(V. Vjesnik AMZ, 3. ser. sv. V, str. 129—182)

*Svjetiljke s pečatom — firma svjetiljke**a) primjerci s ukrasom*

431. Inv. 8267. kart. 270. Nal. Karlobag. TABLA XXIX, 1
 Tip XV. Gornja polovina svjetiljke oštećenog nosa. Na disku komična maska, dva bočna otvora i rupica za zrak. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena s tragovima gorenja. Fina faktura i izradba.
 Mjere: d. —, š. 77 mm, v. —, di. 50 mm.
 2. pol. I st. n. e.
432. Inv. 7130. kart. 312. Nal. Sisak. jaružanje Kupe. TABLA XXIX, 3
 Tip XV. Gornja polovina svjetiljke oštećenog nosa. Na disku dvije negroidne maske i dva manja otvora, okomito postavljena, te rupica za zrak. Na ramenima dvije bočne piramidalne bradavke, treća oštećena. Glina crvena i glačana. Faktura fina i precizna izradba.
 Mjere: d. —, š. 73 mm, v. —, di. 49 mm.
 2. pol. I st. n. e.
433. Inv. 8657. kart. 322. Nal. Novi Banovci. TABLA XXIX, 2
 Tip XV. Fragmentirana svjetiljka, nedostaje donji dio recipijenta. Na disku tragična maska, dva bočna otvora i rupica za zrak. U kanaliću nosa rupica. Na širim ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena s jačim tragovima gorenja na nosu. Fina faktura i izradba.
 Mjere: d. 106 mm, š. 72 mm, v. —, di. 46 mm.
 2. pol. I st. n. e.
434. Inv. 10758. kart. 1007. Nal. Varaždinske Toplice, ranocarsko naselje. TABLA XXIX, 6
 Gornja polovina svjetiljke oštećenog nosa. Na disku negroidna maska i dva otvora, bočno postavljena. Na ramenima tri ušice za vješanje. U kanaliću rupica za zrak. Glina crvena. Faktura fina i precizna izradba.
 Mjere: d. —, š. 67 mm, v. —, di. 43 mm.
 na nosu. Fina faktura i izradba.
 Publ. Iványi, br. 1444.
 2. pol. I st. n. e.
435. Inv. 8576 kart. 640. Nal. Dalmacija TABLA XXIX, 4
 Tip XV. Na disku dvije komične maske i jedan otvor. U kanaliću rupica. Na ramenima tri ušice za vješanje. Na dnu firma **FORTIS** unutar dvaju prstenova.

- Glina crvenosmeđa. Faktura fina, precizna izradba.
Mjere: d. 101 mm, š. 75 mm, v. 36 mm, di. 51 mm.
2. pol. I st. n. e.
Anal. Iványi, T. LI, 5. — Menzel, sl. 51, 3. — Loeschcke, T. XVIII, 893.
436. Inv. 1606. kart. 711. Nal. Sv. Juraj kod Senja.
Tip XV. Na disku komična maska, dosta izlizana, dva otvora i rupica za zrak. Na ramenima dvije bradavke. Na dnu firma **ATIMETI** unutar dvaju prstenova. Glina crvena, mekše fature.
Mjere: d. —, š. 69, v. 35 mm, di. 50 mm.
Anal. Abramić — Colnago, str. 73, 31.
437. Inv. 7730. kart. 315. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA XXIX, 5
Tip XV. Gornja polovina svjetiljke oštećena nosa i s jednim dijelom recipijenta. Na disku komična maska, dva dijagonalno postavljena otvora i oveća rupica za zrak. Na ramenima tri ušice s brazdom. Glina tamnocrvena. Faktura fina i precizna izradba.
Mjere: d. —, š. 75 mm, v. —, di. 47 mm.
2. pol. I st. n. e.
438. Inv. 7.701. kart. 321. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Tip XV. Gornja polovina svjetiljke, fragmentirana. Na disku glava bradatog Satira, dva bočna otvora i veća rupica za zrak. Sačuvana je jedna prizmatična bradavka. Glina crvena s tragovima crvene boje i gorenja.
Mjere: 83 mm × 60 mm.
2. pol. I st. n. e.
439. Inv. 7730. kart. 330. Nal. Sisak, dar Bukvića, 1911. TABLA XXIX, 7
Tip XV. Gornja polovina svjetiljke bez nosa. Na disku glava Jupitra Amona i dva bočna otvora, te rupica za zrak. Na ramenima dvije prizmatične bradavke, jedna oštećena. Glina crvena, kvalitetna izradba.
Mjere: d. —, š. 78 mm, v. —, di. 49 mm.
Kraj I st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1445. — Menzel, sl. 49, 10.
440. Inv. 7730. kart. 326. Nal. Sisak. TABLA XXIX, 9
Gornja polovina svjetiljke bez nosa. Na disku maska bradatog muškarca, malo izlizana, dva bočna otvora i oveća rupica za zrak. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena s tragovima gorenja i crvene boje. Fina faktura i izradba.
Mjere: d. —, š. 78 mm, v. —, di. 49 mm.
2. pol. I st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1447.
441. Inv. 1535. kart. 271. Nal. Vidovgrad kraj Karlobaga. TABLA XXX, 1; XXXIII, 5
Tip XV. Nos nešto oštećen. Na disku poprsje Amora, dva otvora i oveća rupica za zrak. Na ramenima tri ušice za vješanje. Na dnu firma **FRONTO** unutar dvaju plićih prstenova. Glina smeđastocrvena. Faktura fina i precizna izradba.
Mjere: d. —, š. 76 mm, v. 37 mm, di. 62 mm.
Anal. Loeschcke, T. XVIII, 997,

- TABLA XXX, 2; XXXVI, 2
442. Inv. 7718. kart. 306. Nal. Sisak. PRILOG IV, 20
 Tip XVI. Na disku poprsje Amora i dva otvora. U kanaliću rupica za zrak. Na ramenima tri ušice za vješanje, dvije nešto oštećene. Na dnu firma **SABINI** unutar dvaju prstenova. Glina crvenosmeđa s tragovima gorenja. Fina faktura i izradba.
 Mjere: d. 110 mm, š. 75 mm, v. 36 mm, di. 50 mm.
 Kraj I st. n. e.
 Publ. Iványi, T. XCV, 22.; Anal. Iványi, T. L, 1—3. — Menzel, sl. 53, 5. — Kat. Niessen, T. LXXXI, 1075.
443. Inv. 10.766. kart. 1010. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA XXX, 3; XXXIV,5
 Tip XVI. Na disku glavica Amora, ispod nje otvor za ulje. U kanaliću rupica za zrak. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Na dnu firma **FORTIS** unutar dvaju plićih prstenova. Glina svjetlije crvena s tragovima smeđe boje. Finija izradba.
 Mjere: d. 104 mm, š. 73 mm, v. 34 mm, di. 42 mm.
 I/II st. n. e.
444. Inv. 7707. kart. 524. Nal. Sisak, dar Colussi, 1901.
 Tip XVI, nedostaje nos. Na disku komična maska i jedan otvor. U kanaliću rupica za zrak. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Na dnu firma **ATIMETI** unutar dvaju plitkih prstenova. Glina crvena, čvrsta faktura.
 Mjere: d. —, š. 72 mm, v. 33 mm, di. 49 mm.
 I/II st. n. e.
445. Inv. 7730. kart. 311. Nal. Sisak. TABLA XXIX, 8
 Tip XVI. Gornji dio svjetiljke oštećenog nosa. Na disku negroidna maska i dva otvora. Na ramenima tri ušice za vješanje s brazdom. Glina tamnije crvena. Fina faktura i precizna izradba.
 Mjere: d. —, š. 64 mm, v. —, di. 46 mm.
 Kraj I st. n. e.
 Anal. Menzel, sl. 49, 6.
446. Inv. 1723. kart. 307. Nal. Osijek, kuplj. A. Pleli, 1933.
 Tip XVII. Na disku maska s vijencem i dva velika bočna otvora. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Na udubljenom dnu firma **FORTIS**. Glina crvenkasta s namazom crvenosmeđe boje. Masivna.
 Mjere: d. 133 mm, š. 89 mm, v. 41 mm, di. 57 mm.
 Poč. II st. n. e.
447. Inv. 8658. kart. 323. Nal. Novi Banovci. TABLA XXX, 4; XXXIV, 4
 Tip XVII. Na disku negroidna maska i dva bočna otvora. U kanalu rupica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Na dnu firma **FORTIS** unutar dvaju plitkih prstenova, malo izlizana. Glina crvena s tragovima gorenja i crvene boje. Dobra faktura i izradba.
 Mjere: d. 107 mm, š. 72 mm, v. 34 mm, di. 41 mm.
 II st. n. e.
 Anal. Miltner, Eisenstadt, sl. 63, 12.

448. Inv. 8159. kart. 310. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci. Na dnu firma **LITOGENE** unutar dvaju prstenova. Glina svjetlocrvena, faktura mekša.
Mjere: d. 105 mm, š. 68 mm, v. 33 mm, di. 43 mm.
Poč. II st. n. e.
449. Inv. 7715. kart. 331. Nal. Osijek. TABLA XXX, 7 i 7a
Tip XVII. Na disku komična maska i dva otvora. U kanalu rupica za zrak. Na ramenima tri ušice za vješanje s brazdom. Na dnu firma **FORTIS**, ispod koncentrični kružić. Glina crvena i glačana. Oštre konture.
Mjere: d. 92 mm, š. 63 mm, v. 33 mm, di. 32 mm.
Kraj I st. n. e.
Anal. Iványi, T. LII, 6.
450. Inv. 8656. kart. 318. Nal. Osijek.
Tip XVII. Na disku maska Satira i jedan otvor. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Na dnu firma **FORTIS** unutar dvaju prstenova. Glina blijedoružičasta s tragovima crvene i smeđe boje u dva sloja. Dobra faktura i izradba.
Mjere: d. 99 mm, š. 60 mm, v. 31 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
Anal. Iványi, T. L, 10. — Abramić — Colnago, str. 71, 2 p. — Loeschcke, T. XVIII, 954. — Menzel, sl. 49, 10.
451. Inv. 7721. kart. 564. Nal. Sisak, dar Mosesa.
Tip XVII. Na disku izlizana maska i jedan otvor. Rupica u kanalu. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Na dnu firma **FORTIS**, jače izlizana. Glina žućkasta s namazom crvene boje. Slabija izradba.
Mjere: d. 86 mm, š. 57 mm, v. 30 mm, di. 37 mm.
II st. n. e.
452. Inv. 8659. kart. 324. Nal. Mitrovica. TABLA XXX, 5
Tip XVII. Na disku glava Amora, ispod nje jedan otvor. U kanalu rupica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Zdjelica jače oštećena. Glina crvenkasta, mekša faktura.
Mjere: d. 104 mm, š. 71 mm, v. —, di. 42 mm.
II st. n. e.
453. Inv. 7733. kart. 330. Nal. Osijek. TABLA XXX, 8 i 8a
Tip XVII. Na disku negroidna maska i dva manja otvora. U kanalu rupica. Na ramenima dvije uglate bradavke. Na dnu firma **FORTIS**, iznad i ispod nje po tri koncentrična kružića. Glina žućkasta s tragovima crvenosmeđe boje. Faktura mekša.
Mjere: d. 80 mm, š. 51 mm, v. 34 mm, di. 35 mm.
II st. n. e.
Anal. Iványi, T. L, 10.; Rubright, Sirmium III, T. XIII, 16.
454. Inv. 7733. kart. 653. Nal. Osijek.
Tip XVII. Na disku izlizana maska. Na ramenima tri male bradavke. Na dnu firma **FORTIS** jače izlizana unutar dviju kružnica. Glina žućkasta, sivo dimljena. Grublja faktura i izradba.
Mjere: d. 74 mm, š. 47 mm, v. 32 mm, di. 31 mm.
II/III st. n. e.

455. Inv. 10.767. kart. 1008. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Tip XVII. Na disku komična maska i otvor. U kanalu rupica. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Na dnu firma **FORTIS** unutar dvaju plitkih prstenova, izlizana. Glina svjetlocrvena, kvalitetna faktura i izradba.
Mjere: d. 87 mm, š. 56 mm, v. 30 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
456. Inv. 7728. kart. 327. Nal. Sisak. TABLA XXXI, 1
Tip XVII. Na disku negroidna maska i bočni otvor. Na ramenima tri bradavke. Na dnu se nazire firma **FORTIS**. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Mekša faktura.
Mjere: d. 72 mm, š. 50 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
II/III st. n. e.
457. Inv. 7723. kart. 308. Nal. Sisak, Colussi, 1901. TABLA XXX, 6
Tip XVII. Na disku maska Satira i dva otvora. U kanalu rupica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Donji dio oštećen. Glina crvenkasta, glačana. Faktura gusta i dobra izradba.
Mjere: d. 101 mm, š. 66 mm, v. —, di. 48 mm.
Poč. II st. n. e.
Publ. Iványi, T. LII, 3.; Anal. Iványi, T. LII, 5 i 7.
458. Inv. 7729. kart. 309. Nal. Sisak, Bukvić, 1910. TABLA XXXI, 3
Slična prethodnoj. Oštećen donji dio i nos. Na ramenima tri bradavke s brazdom. Glina crvena, dobre fature i izradbe.
Mjere: d. —, š. 69 mm, v. 32 mm, di. 48 mm.
I/II st. n. e.
459. Inv. 7733. kart. 319. Nal. Osijek, Friml, 1927. TABLA XXXI, 4
Tip XVII. Na disku komična maska i dva bočna otvora. U kanalu rupica. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Mekša faktura i površnja izradba.
Mjere: d. 104 mm, š. 72 mm, v. 33 mm, di. 43 mm.
II/III st. n. e.
Anal. Iványi, T. LI, 10. — Lerat, Besançon, T. XVIII, 144.
460. Inv. 8660. kart. 325. Nal. Mitrovica, 1883. TABLA XXXI, 2
Tip XVII. Gornja polovina svjetiljke. Na disku negroidna maska i otvor ispod nje. U kanalu rupica. Na ramenima tri bradavke s brazdom. Glina crvena. Dobra faktura i oštre konture.
Mjere: d. 91 mm, š. 61 mm, v. —, di. 41 mm.
II st. n. e.
Anal. Iványi, T. LI, 11. — Loeschcke, T. XVIII, 1895.
461. Inv. 7754. kart. 328. Nal. Sisak, dar J. Strossmayer.
Tip XVII. Na disku dvije komične maske i dva otvora. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Na dnu firma **PROBVS** unutar dvaju prstenova. Vrh nosa oštećen. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Puna ožiljaka.
Mjere: d. 90 mm, š. 61 mm, v. 35 mm, di. 41 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 2669, T. XCVI, 65.

462. Inv. 8606. kart. 210. Nal. Mitrovica, zidani grob u Sremskoj ul. 121. TABLA XXXI, 5
Tip. XVII. Na disku središnji otvor. Na ramenima ukras girlande. Na dnu istaknuti prsten. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje, nejednakog pečenja. Faktura mekša a izradba sirovija.
Mjere: d. 83 mm, š. 55 mm, v. 32 mm, di. 38 mm.
III st. n. e.
Publ. Brunšmid, Vjesnik IV (n. s.), str. 192, sl. 18.
463. Inv. 1739. kart. 278. Nal. Osijek, dar TABLA XXXI, 6
Tip XVII. Na disku i u kanalu se naziru kružići. Na ramenima su veća i manja ispupčenja. Dno suženo. Glina crvena s tragovima crvene boje i gorenja. Slabija faktura i izradba.
Mjere: d. 85 mm, š. 53 mm, v. 34 mm, di. 32 mm.
III st. n. e.
464. Inv. 7707. kart. 313. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Fragmentirana svjetiljka. Na oštećenom disku komična maska. Na dnu firma **ATIME** unutar dvaju uskih prstenova. Glina tamnije crvena, glačana.
Mjere: d. —, š. 73 mm, v. 33 mm, di. 51 mm.
465. Inv. 7730. kart. 314. Nal. Sisak. TABLA XXXI, 7
Fragment gornjeg dijela svjetiljke s negroidnom maskom na disku. Sačuvana je samo srednja ušica s brazdom. Glina crvena i glačana. Kvalitetna faktura i izradba.
Mjere: 69×39 mm.
466. Inv. 7719. kart. 329. Nal. Sisak.
Fragment gornjeg dijela svjetiljke s dvije negroidne maske na disku, slične br. 432, i sa dva otvora. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Firma **PROBVS** unutar dvaju prstenova i koncentrični kružić. Glina žutocrvenkasta s tragovima crvene boje, dosta izlizana.
Mjere: 74×58 mm.
467. Inv. 7730. kart. 317. Nal. Sisak, dar Bukvić, 1911. TABLA XXXI, 10
Fragment gornjeg dijela zdjelice s komičnom maskom i jednim otvorom. Sačuvana bočna prizmatična bradavka. Glina crvena s tamnocrvenim namazom boje, precizna izradba.
Mjere: 67 mm×47 mm.
Publ. Iványi, T. L., 8.
468. Inv. 7730. kart. 317. Nal. Sisak, Bukvić.
Fragment gornjeg dijela svjetiljke s komičnom maskom i jednom bradavkom. Glina crvena i glačana. Kvalitetna izradba.
Mjere: 68 mm×47 mm.
Publ. Iványi, T. L., 8.
469. Inv. 7730. kart. 316. Nal. Sisak. TABLA XXXI, 8
Fragment gornjeg dijela svjetiljke s komičnom maskom na disku i s dva bočna otvora. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena, faktura fina i precizna izradba.
Mjere: 72 mm×70 mm.

470. Inv. 8267. kart. 727. Nal. Karlobag. TABLA XXXI, 9
Gornji dio zdjelice s komičnom maskom na disku. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina svjetlocrvena, mekše fakture i osrednje izradbe.
Mjere: d. —, š. 74 mm, v. —, di. 53 mm.
471. Inv. 8257. kart. 763. Nal. Solin.
Fragment gornjeg dijela svjetiljke s komičnom maskom i sa dva otvora. Glina crvena, guste fakture.
Mjere: 61 mm × 51 mm.
472. Inv. 7792. kart. 638a. Nal. Sisak.
Fragment diska s komičnom maskom. Glina crvena, guste fakture. Precizna izradba detalja.
Mjere: 27 mm × 27 mm.
473. Inv. 7792. kart. 638b. Nal. Sisak.
Fragment svjetiljke s maskom sličnom kao kod br. 471. Manje precizna izradba. Glina crvenosmeđa.
Mjere: 27 mm × 26 mm.
474. Inv. 7792. kart. 638c. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Fragment svjetiljke s maskom sličnom kao kod br. 471. Detalji nisu precizno izvedeni. Glina crvena, izlizana.
Mjere: 29 mm × 22 mm.
475. Inv. 7792. kart. 638d. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Fragment s maskom sličnom br. 432., dosta izlizan. Glina svjetlocrvena, bolje fakture.
Mjere: 29 mm × 19 mm.
476. Inv. 7762. kart. 638. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Fragment diska s maskom kao kod br. 432. Glina crvenosmeđa, vrlo precizna izradba.
Mjere: 20 mm × 18 mm.
477. Inv. 7792. kart. 638f. Nal. Sisak.
Fragment diska s negroidnom maskom. Glina svjetlosiva s crvenim namazom boje. Tanka stijenka.
Mjere: 31 mm × 24 mm.

b) Primjerci bez ukrasa (redoslijed prema majstorima i tipovima)

478. Inv. 7694. kart. 488. Nal. Sisak. PRILOG I, 1
Tip XVII. Na dnu firma **AGILIS**, unutar dviju kružnica. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena s tragovima crvene boje. Faktura i izradba kvalitetna.
Mjere: d. 89 mm, š. 58 mm, v. 29 mm, di. 35 mm.
II st. n. e.

479. Inv. 7716. kart. 487. Nal. Sisak. PRILOG I, 2
Isti tip i firma. Rupica u kanalu i na disku. Nos na vrhu oštećen. Glina smeđa s tragovima crvene boje. Faktura mekša.
Mjere: d. 90. mm, š. 61 mm, v. 29 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.
480. Inv. 7609. kart. 859. Nal. Sisak, dar. Diericha. PRILOG I, 3
Kraći tip XVII. Na dnu firma Agilis unutar jedne kružnice. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina žućkastosiva sa smeđim namazom boje. Faktura dobra.
Mjere: d. 70 mm, š. 58 mm, v. 23 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1525.; Anal. S. Petru, Emona, grob. 934 (n. Trajana)
481. Inv. 8860. kart. 790. Nal. Trst. PRILOG I, 4
Tip XVII. Na dnu firma **APER/F** (Asper) unutar dviju kružnica. Glina žutocrvena s crvenim namazom boje. Faktura mekša.
Mjere: d. 86 mm, š. 57 mm, v. 26 mm, di. 39 mm.
II st. n. e.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. VII, 69.
482. Inv. 7705. kart. 570. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG I, 5
Kraći tip XVII. Na dnu firma **APOLAVSTI** unutar dvaju prstenova (malo izlizana). Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina crvenkasta, sivo dimljena.
Mjere: d. 81 mm, š. 69 mm, v. 27 mm, di. 43 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, str. 140, 1532 i T. LXXIX, 13.
483. Inv. 8777. kart. 689. Nal. Sr. Mitrovica. PRILOG I, 6
Tip XVII. Na dnu firma **APRIO** unutar dvaju prstenova. Glina crvena, faktura nešto mekša.
Mjere: d. 103 mm, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 44 mm.
II st. n. e.
- TABLA XXXII, 4
484. Inv. 10.771. kart. 934. Nal. Sisak. PRILOG I, 7
Isti tip i ista firma, unutar dviju kružnica. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Glina crvena s jačim tragovima smeđe boje. Masivnija i rustičnije rađena. Disk oštećen.
Mjere: d. 92 mm, š. 60 mm, v. 34 mm, di. 40 mm.
Anal. S. Petru, grob 685 (T. XLVII, 10); Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 1.
485. Inv. 8815. kart. 736. Nal. Surduk. PRILOG I, 8
Tip XV. Na dnu firma **ATIMETI** unutar dvaju plastičnih prstenova. Na ramenima tri bradavke. Rupica na disku. Glina sivkasta, vrlo guste fakture.
Mjere: d. 103 mm, š. 71 mm, v. 33 mm, di. 45 mm.
I/II st. n. e.
486. Inv. 7707. kart. 586. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG I, 9
Isti tip i ista firma (izlizana). Na ramenima tri bradavke. U kanaliću rupica. Glina žutocrvenkasta s tragovima crvene boje. Oštećen disk i vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 67 mm, v. 35 mm, di. 44 mm.
I/II st. n. e.

487. Inv. 7707. kart. 527. Nal. Sisak, Moses, 1900.
Isti tip i ista firma, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U dubljem kanalu rupica. Glina crvena, glačana. Faktura dobra, tanja stijenka. Oštećen nos i disk.
Mjere: d. —, š. 75 mm, v. 30 mm, di. 50 mm.
I/II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1269, T. LXXIX, 42.
488. Inv. 7707. kart. 528. Nal. Sisak. PRILOG I, 10
Isti tip, firma **ATIMET**, vrlo reljefna unutar dvaju prstenova. Sačuvana jedna bradavka. U kanaliću rupica. Glina siva, mekše fakture. Oštećena zdjelica.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 27 mm, di. 39 mm.
I/II st. n. e.
489. Inv. 8792. kart. 703. Nal. Bakar, nekropola, uz novac Trajana. PRILOG I, 11
Tip XVI. Na dnu firma **ATIME** unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije plastične bradavke. U kanaliću rupica. Glina crvena, fina faktura.
Mjere: d. 112 mm, š. 78 mm, v. 38 mm, di. 39 mm.
Poč. II st. n. e.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, 73, 1.
490. Inv. 1583. kart. 703. Nal. Bakar, skladište drva. PRILOG I, 12
Slična je prethodnoj samo što je glina svjetlije crvene boje i nešto mekše fakture.
Mjere: d. 112 mm, š. 78 mm, v. 35 mm, di. 50 mm.
II st. n. e.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, 73, 2.
491. Inv. 10.770. kart. 935. Nal. Sisak. TABLA XXXII, 5 i 5a
Isti tip. i ista firma unutar dvaju plastičnih prstenova. Na ramenima dvije visoke prizmatične bradavke. U kanaliću rupica. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje.
Mjere: d. 107 mm, š. 70 mm, v. 40 mm, di. 46 mm.
II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 104.
492. Inv. 8816. kart. 737. Nal. Surduk. PRILOG I, 13
Isti tip. Na dnu firma **ATIMETI**, dosta izlizana. Na ramenima dvije bradavke. U kanaliću rupica. Glina sivosmeđasta, nejednako pečena. Dno je napuklo.
Mjere: d. 85 mm, š. 57 mm, v. 28 mm, di. 37 mm.
II st. n. e.
493. Inv. 8846. kart. 775. Nal. nepoznato. PRILOG I, 14
Isti tip i ista firma, jače izlizana. Glina svjetlocrvena, mekše fakture. Nos nešto oštećen.
Mjere: d. 87 mm, š. 58 mm, v. 27 mm, di. 37 mm.
494. Inv. 7695. kart. 525. Sisak, dar A. Colussi, 1898.
Isti tip i ista firma, vrlo pravilna unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. U kanaliću rupica. Glina tamnocrvena, fine fakture. Oštećena na nosu i dnu.
Mjere: d. —, š. 68 mm, v. 32 mm, di. 44 mm.
I/II st. n. e.

495. Inv. 7707. kart. 526. Nal. Sisak, Ivkanec, 1892.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Glina tamnocrvena, dobra faktura. Nos oštećen.
Mjere: d. —, š. 76 mm, v. 34 mm, di. 50 mm.
II st. n. e.
496. Inv. 8897. kart. 738. Nal. Surduk, dar Stankovića, 1907. PRILOG I, 15
Tip XVII. Firma **ATIME**, vrlo reljefna, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina smeđa, fina faktura.
Mjere: d. 85 mm, š. 58 mm, v. 29 mm, di. 37 mm.
II st. n. e.
497. Inv. 8805. kart. 722. Nal. Stara Vas, 1895. PRILOG I, 16
Isti tip. Firma **ATIMET**, dosta izlizana. Na ramenima dvije bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena. Oštećena drška.
Mjere: d. —, š. 50 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
498. Inv. 8772. kart. 684. Nal. Novi Banovci.
Isti tip. Firma **ATIMETI** unutar dvaju prstenova. Glina siva, mekše fakture. Oštećena.
Mjere: d. —, š. 61 mm, v. 31 mm, di. —.
II st. n. e.
499. Inv. 8894. kart. 868. Nal. Bakar, Sarazinovo, vinograd A. Benca. PRILOG I, 17
Isti tip. Sačuvan samo dio zdjelice s firmom (AT)IMET. Glina svijetlocrvena, mekše fakture.
Mjere: 70 mm × 74 mm.
II st. n. e.
Anal. Neumann, Röm. Limes in Öster. XXII, T. XXV, 187.
500. Inv. 8751. kart. 601. Nal. Sisak, dar Bukvić.
Fragment svjetiljke s firmom (AT)IMET. Glina crvena, bolja faktura.
Mjere: 22mm × 13 mm.
501. Inv. 1736. kart. 662. Nal. Osijek, 1927. PRILOG I, 18
Tip XVII. Firma **CASSI** unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje. Faktura i izradba srednje kvalitete.
Mjere: d. 91 mm, š. 61 mm, v. 33 mm, di. 41 mm.
II st. n. e.
502. Inv. 10.722. kart. 936. Nal. Sisak. PRILOG I, 19
Isti tip, firma **CASSI** unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina tamnocrvena s tragovima smeđe boje i gorenja. Faktura i izradba kvalitetna. Nedostaje disk.
Mjere: d. 96 mm, š. 65 mm, v. 35 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 90.

503. Inv. 10.773. kart. 937. Nal. Šenj. PRILOG I, 20
Isti tip i ista firma, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina svjetlocrvena, mekše fature, s tragovima gorjenja. Manja oštećenja na boku zdjelice.
Mjere: d. 93 mm, š. 68 mm, v. 30 mm, di. 39 mm.
II st. n. e.
504. Inv. 10.792. kart. 938. Nal. Bakar, uz novac Vespazijana. TABLA XXXII, 6 i 6a
Isti tip i ista firma unutar dvaju plastičnih prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. U kanalu rupica. Glina crvenosmeđa, fina faktura i izradba.
Mjere: d. 130 mm, š. 71 mm, v. 33 mm, di. 42 mm.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 74, 5.
505. Inv. 7702. Kart. 531. Nal. Sisak. PRILOG I, 22
Isti tip i ista firma. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina svjetlosiva, mekša faktura. Masivna i rustično rađena.
Mjere: d. 88 mm, š. 57 mm, v. 28 mm, di. 35 mm.
II/III st. n. e.
506. Inv. 8677. kart. 373. Nal. Trst, dar Asta. PRILOG I, 21
Isti tip i ista firma. Na ramenima tri bradavke s brazdom. Glina crvena, dobra izradba. Nos jače oštećen.
Mjere: d. —, š. 73 mm, v. 28 mm, di. 35 mm.
II st. n. e.
507. Inv. 7691. kart. 532. Nalaz. Sisak, A. Colussi.
Isti tip i ista firma, vrlo nepravilna i izlizana. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Masivna i rustično rađena. Nos na vrhu oštećen.
Mjere: d. —, š. 58 mm, v. 27 mm, di. 33 m.
II/III st. n. e.
508. Inv. 1737. kart. 663. Nal. Osijek, 1927. PRILOG I, 23
Isti tip i ista firma, nepravilnih slova. Na ramenima tri bradavke malo oštećene. Glina crvena s crvenim namazom boje. Dobra faktura, ali površno rađena.
Mjere: d. —, š. 52 mm, v. 25 mm, di. 32 mm.
II/III st. n. e.
509. Inv. 8781. kart. 693. Nal. Sr. Mitrovića. PRILOG I, 24
Dio zdjelice s istom firmom. Sačuvana jedna bradavka. Glina svjetlosiva, mekša faktura.
Mjere: d. —, š. 57 mm, v. 28 mm, di. —.
510. Inv. 7713. kart. 511. Nal. Sisak. PRILOG I, 25
Tip XVII. Firma **C. A. S.** vrlo plastična unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena s crvenim namazom boje. Faktura fina : oštri obrisi.
Mjere: d. 95 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 37 mm.
II st. n. e.

511. Inv. 8819. kart. 740. Nal. Surduk, dar Hoffillera. PRILOG I, 26
Tip XVII. Firma **C.A.S.** unutar urezane kružnice. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Mekša faktura i osrednja izradba.
Mjere: d. 85 mm, š. 55 mm, v. 31 mm, di. 33 mm.
II st. n. e.
512. Inv. 7913. kart. 512. Nal. Sisak.
Tip XVII. Firma **CAS** unutar dvaju užih prstenova. Na ramenima tri bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, nejednako pečena.
Mjere: d. 87 mm, š. 57 mm, v. 26 mm, di. 33 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1619, T. LXXXI, 34.
513. Inv. 8794. kart. 705. Nal. Bakar.
Isti tip i ista firma jedva čitljiva ali velikih slova. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, mekša faktura.
Mjere: d. 104 mm, š. 73 mm, v. 30 mm, di. 44 mm.
514. Inv. 7720. kart. 549. Nal. Sisak. PRILOG I, 27
Tip XVII. Firma **CERIALIS** unutar dvaju uskih prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina tamnosiva s tragovima gorenja, masivna.
Mjere: d. 96 mm, š. 64 mm, v. 33 mm, di. 42 mm.
1. pol. II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1643.
515. Inv. 7698. kart. 548. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj samo iz crvenosmeđe gline.
Mjere: d. 93 mm, š. 63 mm, v. 31 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
516. Inv. 7720. kart. 548b. Nal. Sisak, Moses 1900. PRILOG I, 28
Isti tip i ista firma, slična svjetiljci br. 514. Glina smeđa. Malo je iskrivljena.
Mjere: d. 95 mm, š. 64 mm, v. 31 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1643.
517. Inv. 7720. kart. 548c. Nal. Sisak. PRILOG I, 29
Isti tip i ista firma, nešto izlizana. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, slabije fakture. Deblja stijenka i deformirana.
Mjere: d. 97 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 43 mm.
2. pol. II st. n. e.
518. Inv. 7698. kart. 551. Nal. Sisak, Bukvić, 1910. PRILOG I, 30
Isti tip i ista firma unutar dvaju uskih prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvenkasta. Faktura mekša ali pomno izrađena.
Mjere: d. 90 mm, š. 58 mm, v. 29 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
519. Inv. 10.774. kart. 939. Nal. Sisak. PRILOG I, 31
Isti tip i ista firma unutar dviju kružnica, nešto izlizana. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Faktura slabija.
Mjere: d. 97 mm, š. 63 mm, v. 31 mm, di. 40 mm.

520. Inv. 7720. kart. 549b. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije bradavke. Glina žućkasto crvenkasta, mekše fature. Rustična izradba.
Mjere: d. 95 mm, š. 63 mm, v. 29 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
521. Inv. 7720. kart. 546 a. Nal. Sisak. A. Colussi, 1901.
Tip XVII. Firma **CERIALIS** unutar jedne kružnice. Glina crvena s tragovima crne boje.
Mjere: d. 81 mm, š. 54 mm, v. 29 mm, di. 29 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1644.
522. Inv. 7698. kart. 546. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj samo slabije izrađena.
Mjere: d. 91 mm, š. 61 mm, v. 36 mm, di. 37 mm.
523. Inv. 7722. kart. 546c. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 521 ali je svjetlosmeđe gline i oštećena dna, tako da se vidi samo dio firme IALIS.
Mjere: d. 80 mm, š. 52 mm, v. 27 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.
524. Inv. 7720. kart. 728. Nal. Prečac kod Dugog Sela. PRILOG I, 32
Tip XVII. Firma **CERIALIS**. Glina crvena s tragovima smeđe boje. Masivna i srednje kvalitete. Disk je probijen.
Mjere: d. 108 mm, š. 64 mm, v. 30 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
525. Inv. 7720. kart. 550. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj samo iz smeđežućkaste gline i manja.
Mjere: d. 97 mm, š. 63 mm, v. 33 mm, di. 42 mm.
526. Inv. 7698. kart. 547c. Nal. Sisak, Colussi, 1905.
Isti tip i ista firma unutar dvaju uskih prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina svjetlo smeđa, deblja stijenka. Faktura gusta, osrednja izradba.
Mjere: d. 88 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 42 mm.
2. pol. II st. n. e.
527. Inv. 7720. kart. 552. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina smeđa. Faktura i izradba srednje kvalitete.
Mjere: d. 91 mm, š. 63 mm, v. 37 mm, di. 42 mm.
528. Inv. 7725. kart. 553a. Nal. Sisak. PRILOG I, 33
Isti tip i ista firma na udubljenom dnu unutar dviju kružnica. Na ramenima tri niske bradavke. Glina crvenosmeđa, deblja stijenka. Rustična izradba. Nos oštećen.
Mjere: d. 72 mm, š. 55 mm, v. 27 mm, di. 36 mm.
II/III st. n. e.

529. Inv. 7720. kart. 555. nal. Sisak, dar Bukvića.
Slična prethodnoj samo jače oštećen nos. Glina crvena, sivo dimljena.
Mjere: d. 76 mm, š. 54 mm, v. 28 mm, di. 34 mm.
530. Inv. 7720. kart. 554. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma. Glina crvenosmeđa, sivo dimljena. Oštećen disk, rame, vrh nosa i dio dna.
Mjere: d. 90. mm, š. 61 mm, v. 31 mm, di. 41 mm.
531. Inv. 7797. kart. 550b. Nal. Sisak, dar Bukvića.
Isti tip i ista firma, unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, nejednako pečena. Faktura i izradba srednje kvalitete.
Mjere: d. 82 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 45 mm.
532. Inv. 7720. kart. 550a. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma. Na ramenima tri prizmatične bradavke. Glina smeđasta, sivo dimljena. Bolja faktura i izradba. Nos bočno oštećen.
Mjere: d. 96 mm, š. 63 mm, v. 34 mm, di. 45 mm.
533. Inv. 7720. kart. 553b. Nal. Sisak, Moses, 1900.
Isti tip i ista firma. Na ramenima dvije bradavke. Glina svjetlocrvena, faktura srednje kvalitete. Nešto deformirana. Oštećeni su vrh nosa i disk.
Mjere: d. 92 mm, š. 60 mm, v. 34 mm, di. 37 mm.
534. Inv. 7720. kart. 557. Nal. Sisak. PRILOG I, 34
Donji dio zdjelice bez nosa s istom firmom. Glina crvenkasta, bolje fakture i izradbe.
Mjere: 61 mm × 61 mm.
535. Inv. 7720. kart. 545c. Nal. Sisak, Šipuš, 1901. PRILOG I, 35
Tip XVII. Firma **CERIAL¹/S** unutar dviju kružica. Glina crvena s tragovima gorenja. Masivnija i slabije izrađena.
Mjere: d. 91 mm, š. 87 mm, v. 33 mm, di. 36 mm.
III st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1664.
536. Inv. 7720. kart. 545b. Nal. Sisak. PRILOG I, 36
Slična prethodnoj samo još rustičnija.
Mjere: d. 91 mm, š. 61 mm, v. 36 mm, di. 37 mm.
537. Inv. 7691. kart. 545a. Nal. Sisak, Moses, 1901. PRILOG I, 37
Slična svjetiljci br. 535, samo oštećenog diska.
Mjere: d. 92 mm, š. 57 mm, v. 31 mm, di. 36 mm.
Publ. Iványi, br. 1667.
538. Inv. 7728. kart. 649. Nal. Osijek, Topnička vojarna, 1901.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina svjetlocrvena s tragovima crvene boje. Faktura mekša. Oštećen disk.
Mjera: d. 91 mm, š. 62 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1665.

539. Inv. 7728. kart. 649a. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, samo jedva čitljiva. Na ramenima tri bradavke. Glina smeđa, grublja izradba. Disk probijen.
Mjere: d. 82 mm, š. 50 mm, v. 28 mm, di. 35 mm.
II/III st. n. e.
540. Inv. 7720. kart. 539. Nal. Sisak.
Tip XVII. Firma **CERIALI/S** unutar većeg prstena. Na ramenima dvije bradavke. Glina blijedocrvena. Grublja faktura i izradba. Nos oštećen.
Mjere: d. 95 mm, š. 62 mm, v. 28 mm, di. 42 mm.
II/III st. n. e.
- TABLA XXXII, 7 i 7a
PRILOG I, 38
541. Inv. 7717. kart. 567. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Tip XV. Firma **CERINTHI** unutar dvaju izlizanih prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanaliću i na disku po jedna rupica. Glina tamnocrvena s tragovima gorenja. Faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 100 mm, š. 68 mm, v. 31 mm, di. 46 mm.
2. pol. I st. n. e.
Publ. Iványi, str. 123, br. 1292. — Anal. S. Petru, grob 26. uz novac Klaudija.
- PRILOG I, 39
542. Inv. 8744. kart. 503 Nal. Sisak, Ivkanec 1892.
Tip XV. Firma **COMMVNIS** unutar uskog prstena. Na ramenima tri ušice za vješanje. U kanaliću rupica. Glina crvena, kvalitetna faktura i izradba.
Mjere: d. 107 mm, š. 76 mm, v. 30 mm, di. 57 mm.
2. pol. I st. n. e.
Publ. Iványi, str. 123, br. 1294. Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 615 i 637.
543. Inv. 7722. kart. 504. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Tip XV. Firma **COMVNI** unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena s crvenosmeđim namazom boje. Dobra faktura i izradba.
Mjere: d. 74 mm, š. 49 mm, v. 25 mm, di 31 mm.
I/II st. n. e.
Anal. Deringer, Lauriacum, T. I, 1.; S. Petru, grob 33 (T. IV, 17).
- PRILOG I, 40
544. Inv. 7717. kart. 505. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena. Dobra faktura i izradba. Nos oštećen.
Mjere: d. —, š. 45 mm, v. 20 mm, di. 30 mm.
2. pol. I st. n. e.
Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 4.
- PRILOG I, 41
545. Inv. 7797. kart. 506. Nal. Sisak.
Donji dio zdjelice s firmom **COMUNIS**. Glina crvena. Nos oštećen.
Mjere: 56 mm × 50 mm.
- PRILOG I, 42
546. Inv. 8809. kart. 730. Nal. Topolje.
Tip XVII. Firma **CRESCES** unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina smeđa. Faktura fina, a obrisi oštri.
Mjere: d. 103 mm, š. 71 mm, v. 35 mm, di. 42 mm.
1. pol. II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 237, i 396 i 698.

547. Inv. 7706. kart. 539a. Nal. Sisak. PRILOG I, 43
Isti tip i ista firma, samo slova urezana, a ne reljefna. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena, sivo dimljena. Faktura i izradba srednje kvalitete. Mjere: d. 92 mm, š. 62 mm, v. 34 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
548. Inv. 7702. kart. 533a. Nal. Sisak, Šipuš, 1901. PRILOG I, 44
Isti tip i ista firma unutar dublje urezane kružnice. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena s tragovima gorenja. Faktura mekša. Malo je deformirana. Mjere: d. 92 mm, š. 62 mm, v. 34 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.
549. Inv. 7706. kart. 533c. Nal. Sisak, Šipuš, 1901. PRILOG I, 45
Tip XVII. Firma **CRESCES.** Na ramenima tri zakržljale bradavke. U kanalu rupica. Glina crvenosmeđa s tragovima gorenja. Nos malo okrhnut. Mjere: d. 89 mm, š. 63 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
II/III st. n. e.
550. Inv. 7702. kart. 536a. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma ali jedva čitljiva, na udubljenom dnu. Na ramenima tri deformirane bradavke. Glina crvena s mnogo čestica opeke. Rustična izradba. Mjere: d. 84 mm, š. 54 mm, v. 24 mm, di. 34 mm.
II/III st. n. e.
551. Inv. 7706. kart. 537a. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj samo iz smeđaste gline. Mjere: d. 78 mm, š. 51 mm, v. 32 mm, di. 32 mm.
552. Inv. 7706. kart. 537b. Nal. Sisak, Šipuš 1901.
Slična svjetiljci br. 550. Glina crvena, mekša faktura. Mjere: d. 78 mm, š. 52 mm, v. 31 mm, di. 32 mm.
553. Inv. 7704. kart. 591. Nal. Sisak, dar Šipuš, 1901.
Slična svjetiljci br. 550 samo malo deformirana i izlizana. Mjere: d. 80 mm, š. 52 mm, v. 31 mm, di. 32 mm.
554. Inv. 7706. kart. 536b. Nal. Sisak. PRILOG I, 46
Slična svjetiljci br. 550. Glina svjetlosmeđa. Mjere: d. 78 mm, š. 53 mm, v. 31 mm, di. 31 mm.
555. Inv. 7706. kart. 538b. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 550, samo firma jedva čitljiva. Glina žućkasta s tragovima gorenja. Mjere: d. 74 mm, š. 48 mm, v. 23 mm, di. 29 mm.
556. Inv. 7702. kart. 553a. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, samo slova sitnija. Na ramenima tri prizmatične bradavke. Glina crvenosmeđa, bolja faktura, masivnija. Mjere: d. 92 mm, š. 62 mm, v. 34 mm, di. 34 mm.

557. Inv. 7702. kart. 569. Nal. Sisak, dar J. Pilek, 1900.
 Tip XVII. Firma **CRESCES** posve malih slova. Na ramenima tri bradavke. Glina svjetložučkasta. Faktura i izradba grublja. Oštećen disk i nos.
 Mjere: d. 91 mm, š. 59 mm, v. 35 mm, di. 32 mm.
558. Inv. 10.778. kart. 940. Nal. Sisak.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri bradavke, srednja lučna, a bočne prizmatične. Glina crvena. Faktura i izradba su kvalitetne.
 Mjere: d. 104 mm, š. 72 mm, v. 38 mm, di. 42 mm.
 II st. n. e.
559. Inv. 7706. kart. 554. Nal. Sisak, Kupa, 1909.
 Tip XVII. Firma **CRESCES/S** unutar jednog prstena. Na ramenima dvije bradavke. mekša, a izradba osrednja.
 Mjere: d. 93 mm, š. 62 mm, v. 36 mm, di. 39 mm.
 II st. n. e.
 Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 6.; S. Petru, grob 260. (T. XXVI, 11)
560. Inv. 7705. kart. 535a. Nal. Sisak. PRILOG II, 1
 Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri bradavke s brazdom. Glina crvena, sivo dimljena. Faktura i izradba kvalitetne.
 Mjere: d. 91 mm, š. 59 mm, v. 31 mm, di. 36 mm.
 II st. n. e.
561. Inv. 7702. kart. 540a. Nal. Sisak, dar Tkalčević. PRILOG II, 2
 Isti tip i ista firma, dosta izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena, mekše fakture. Oštećen vrh nosa.
 Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 28 mm, di. 34 mm.
562. Inv. 8751. kart. 641. Nal. Sl. Brod (okolica). PRILOG II, 3
 Tip XVII. Firma **CRESCES/S** unutar jednog prstena. Na ramenima dvije bradavke. Glina smeđa. Faktura gusta i oštri obrisi. Puna je ožiljaka.
 Mjere: d. 102 mm, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 43 mm.
 II st. n. e.
 Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 6.; S. Petru, grob 260. (T. XXVI, 11)
- PRILOG II, 4
563. Inv. 8900. kart. 900. Nal. Zagreb, nekropola u Držićevoj ulici uz novac Dominicijana.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina crvenosmeđa. Faktura i izradba srednje kvalitete.
 Mjere: d. 113 mm, š. 76 mm, v. 36 mm, di. 42 mm.
 II st. (prema ostalom prilogu u grobu).
 Publ. B. Vikić, Iz starog i novog Zagreba II, str. 38, T. 9, 6
564. Inv. 8758. kart. 642. Nal. Vis. PRILOG II, 5
 Slična svjetiljci br. 562 samo što ima tri bradavke na ramenima i tragove namaza smeđe boje.
 Mjere: d. 107 mm, š. 73 mm, v. 40 mm, di. 44 mm.
 II st. n. e.
 Anal. Neumann, T. XXI, 69. — Deringer, Lauriacum, T. III, 133.

565. Inv. 10.776. kart. 941. Nal. Sisak TABLA XXXIII, 1 i 1a
Isti tip i ista firma, pravilna i plastična unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke, jako istaknute. Glina svjetlosmeđa. Faktura i izradba vrlo kvalitetne.
Mjere: d. 104 mm, š. 71 mm, v. 40 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
566. Inv. 10.775. kart. 942. Nal. Sisak. TABLA XXXIII, 2;
PRILOG II, 6
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova, nešto izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena s tragovima smeđe boje i gorenja. Faktura fina i oštri obrisi.
Mjere: d. 103 mm, š. 72 mm, v. 41 mm, di. 45 mm.
II st. n. e.
567. Inv. 10.777. kart. 943. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma vrlo pravilna i plastična. Na ramenima dvije manje prizmatične bradavke. Glina crvena s tragovima smeđe boje. Faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 103 mm, š. 72 mm, v. 34 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
568. Inv. 10.779. kart. 944. Nal. Sisak. PRILOG II, 7
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima 3 istaknute lučne bradavke. Glina svjetlocrvena, nešto porozna. Faktura mekša.
Mjere: d. 91 mm, š. 73 mm, v. 42 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
569. Inv. 8814. kart. 735. Nal. Drniš.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, mekše fakture. Oštećen donji dio nosa.
Mjere: d. 102 mm, š. 71 mm, v. 33 mm, di. 42 mm.
Anal. Deringer, Lauriacum, T. II, 129.
570. Inv. 7705. kart. 534c. Nal. Sisak, dar Ivkanec.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena, sivo dimljena. Faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. 91 mm, š. 62 mm, v. 30 mm, di. 35 mm.
II st. n. e.
Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 10.
571. Inv. 7702. kart. 534b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Posve slična prethodnoj, samo iz žućkaste gline i s tragom gorenja na nosu.
Mjere: d. 93 mm, š. 61 mm, v. 38 mm, di. 32 mm.
572. Inv. 7702. kart. 535b. Nal. Sisak, šipuš 1901.
Slična svjetiljci br. 570, samo malo deformirana.
Mjere: d. 91 mm, š. 62 mm, v. 29 mm di. 36 mm.
573. Inv. 7706. kart. 533b. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 570, samo iz crvene gline s jakim tragovima gorenja.
Mjere: d. 92 mm, š. 60 mm, v. 37 mm, di. 34 mm.

574. Inv. 10.780. kart. 945. Nal. Sisak. PRILOG II, 8
Isti tip i ista firma unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Glina bjelkasta, meke fakture.
Mjere: d. 91 mm, š. 73 mm, v. 42 mm, di. 40 mm.
II/III st. n. e.
575. Inv. 10.781. kart. 946. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke, u kanalu rupica. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Faktura mekša, a izradba osrednja. Vrh nosa oštećen.
Mjere: d. —, š. 70 mm, v. 38 mm, di. 39 mm.
II st. n. e.
576. Inv. 10.782. kart. 947. Nal. Sisak. PRILOG II, 9
Isti tip i ista firma unutar dvaju vrlo plastičnih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke s brazdom. Glina crvena s jačim tragovima smeđe boje. Faktura i izradba kvalitetne. Nedostaje vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 72 mm, v. 38 mm, di. 43 mm.
II st. n. e.
577. Inv. 7762. kart. 539b. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma ali manje plastična. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Glina smeđa, sivo dimljena. Grublja faktura i izradba. Nešto deformirana.
Mjere: d. 90 mm, š. 60 mm, v. 27 mm, di. 36 mm.
II/III st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1810.
578. Inv. 7726. kart. 538a. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, nešto izlizana. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke i ostatak oštećene drške. Glina žućkasta s tragovima gorenja na nosu. Kvalitetnija faktura i izradba.
Mjere: d. 84 mm, š. 50 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
II st. n. e.
579. Inv. 7702. kart. 541c. Nal. Sisak. PRILOG II, 10
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Sredina diska oštećena. Glina crvena s crvenosmeđim namazom boje.
Mjere: d. 94 mm, š. 62 mm, v. 31 mm, di. 38. mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1809.
580. Inv. 7702. kart. 541b. Nal. Sisak, Moses, 1900. PRILOG II, 11
Slična prethodnoj samo iz žućkaste gline sa smeđim namazom boje.
Mjere: d. 90 mm, š. 61 mm, v. 29 mm, di. 40 mm.
581. Inv. 7702. kart. 541a. Nal. Sisak, Moses 1900. PRILOG II, 12
Slična svjetiljci br. 579 samo iz blijedožute gline s tragovima crvene boje.
Mjere: d. 92 mm, š. 64 mm, v. 31 mm, di. 36 mm.
582. Inv. 10.785. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA XXXIII, 3 i 3a
Tip XVII. Firma **CRESCES**, jako izlizana unutar šireg i plitkog prstena. Na ramenima tri dugoljaste bradavke, nešto zakržljale. Glina ružičasta s jakim tragovima crvene boje i gorenja. Deblja stijenka, slabija faktura i izradba.

- Mjere: d. 81 mm, š. 55 mm, v. 30 mm, di. 32 mm.
II—III st. n. e.
Publ. Iványi, br 1686.
583. Inv. 10.793. kart. 948. Nal. Sisak, uz novac Antonina Pija.
Isti tip i ista firma, samo jako izlizana unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Rupica u kanalu. Glina crvena, guste fature, s tragovima gorenja.
Mjere: d. 109 mm, š. 77 mm, v. 41 mm, di. 43 mm.
584. Inv. 10.783. kart. 948. Nal. Sisak. PRILOG II, 13
Donji dio svjetiljke s firmom CRESCCE/S neujednačenih slova i dosta izlizana. Glina žućkasta sa slabim tragovima crvene boje. Faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. 89 mm, š. 82 mm, v. —, di. —.
585. Inv. 1537. kart. 726. Nal. Karlobag.
Isti tip, firma **CRESCCE**, slabo vidljiva. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina blijedocrvena, rustičnija izradba. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. 107 mm, š. —, v. 35 mm, di. 44 mm.
Anal. S. Petru, grob 223 (T. XXII 28).
II st. n. e.
586. Inv. 7702. kart. 539a. Nal. Sisak.
Isti tip, firma **CRESCCES**, jako izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina blijedocrvena, rustičnije izradbe. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. 91 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 37 mm.
II/III st. n. e.
587. Inv. 7702. kart. 543b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG II, 14
Isti tip. Firma CRESCCE/S, jako izlizana. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Glina crvena, tvrđe fature i rustičnije izradbe. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 56 mm, v. 24 mm, di. 31 mm.
II—III st. n. e.
588. Inv. 7706. kart. 540b. Nal. Sisak. PRILOG II, 15
Isti tip i ista firma. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, mekše fature i osrednje izradbe. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 30 mm, di. 38 mm.
Anal. S. Petru, grob 4 (T. XI, 6).
589. Inv. 7702. kart. 543a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma, jače izlizana. Na ramenima tri bradavke. Glina žućkasta. Faktura mekša i grublja izradba. Oštećen nos i sredina diska.
Mjere: d. —, š. 62 mm, v. 31 mm, di. 32 mm.
III st. n. e.
590. Inv. 8832. kart. 761. Nal. Solin. PRILOG II, 16
Isti tip, firma CRESCCE/S unutar debljeg, nepravilnog prstena. Na ramenima dvije bradavke s brazdom. Glina žućkasta s tragovima naranđaste boje. Faktura mekša, osrednja izradba.
Mjere: d. 64 mm, š. 64 mm, v. 35 mm, di. 40 mm.
II—III st. n. e.

591. Inv. 7707. kart. 544b. Nal. Sisak. PRILOG II, 17
Zdjelica svjetiljke s istom firmom unutar dvaju plitkih prstenova. Glina crvenkastožučkasta i siva, nejednako pečena, s tragovima gorenja na nosu.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 30 mm.
592. Inv. 7726. kart. 283. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Na suprot nosa drška u obliku lista s naznačenim žilicama. Glina crvenkasta i siva, nejednako pečena.
Mjere: d. 96 mm, š. 52 mm, v. 23 mm, di. 30 mm.
593. Inv. 7724. kart. 476a. Nal. Sisak. PRILOG II, 18
Tip XVII. Firma **C DESSI** unutar dvaju vrlo plastičnih prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina tamnocrvena. Fina faktura i oštri obrisi.
Mjere: d. 98 mm, š. 66 mm, v. 31 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1938. Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 941 (n. 2. pol. I st.)
594. Inv. 7714. kart. 476b. Nal. Sisak. PRILOG II, 19
Slična predhodnoj, samo mekše fakture.
Mjere: d. 98 mm, š. 66 mm, v. 31 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
- TABLA XXXIII, 4 i 4a;
595. Inv. 10.784. kart. 949. Nal. Sisak. PRILOG II, 20
Isti tip i ista firma, pravilna unutar dvaju užih prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena sa slabim tragovima smeđe boje.
Mjere: d. 95 mm, š. 63 mm, v. 31 mm, di. 39 mm.
II st. n. e.
Anal. Miltner, Klagenfurt, str. 88, 64.
596. Inv. 10.786. kart. 950. Nal. Sisak.
Tip XVII, ista firma, nešto izlizana unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije kvrgaste bradavke. Glina crvena, smeđa i siva, nejednako pečena. Malo oštećena na dnu. Slabija faktura i izradba.
Mjere: d. 77 mm, š. 54 mm, v. 35 mm, di. 34 mm.
Kraj II st. n. e.
Publ. Iványi, br. 1953.
597. Inv. 8778. kart. 690. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma, jako izlizana unutar dviju kružnica. Glina crvena, mekša faktura i slabija izradba.
Mjere: d. 89 mm, š. 59 mm, v. 22 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
598. Inv. 7701. kart. 478. Nal. Sisak, dar Šipuš, 1901.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova, iznad koncentrični kružić. Na ramenima tu i uglate bradavke. Glina žučkasta, glačana. Faktura tvrđa, osrednja izradba.
Mjere: l. 78 mm, š. 54 mm, v. 26 mm, di. 32 mm.
II st. n. e.

599. Inv. 7714. kart. 477b. Nal. Sisak, Moses, 1900.
Slična prethodnoj samo s dvije bradavke. Glina žućkastocrvena.
Mjere: d. 75 mm, š. 52 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
600. Inv. 7714. kart. 477a. Nal. Sisak.
Slična br. 598, samo što je firma nešto jasnija. Glina crvenkasta, s tragovima crvene boje. Disk probijen.
Mjere: d. 78 mm, š. 53 mm, v. 26 mm, di. 30 mm.
601. Inv. 1737. kart. 658. Nal. Osijek. PRILOG II, 21
Isti tip i ista firma unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. U kanalu veća rupica. Glina smeđasta s tragovima crvene boje. Faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. 74 mm, š. 46 mm, v. 22 mm, di. 30 mm.
Publ. Iványi, br. 1952.: Anal. Deringer, Lauriacum, T. II, 85.
602. Inv. 8810. kart. 731. Nal. Cres, dar M. Mužika.
Isti tip i ista firma, jače izlizana. Na ramenima dvije uske bradavke. Glina crvena. Faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. —, š. 64 mm, v. 29 mm, di. 36 mm.
603. Inv. 7724. kart. 479. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG II, 22
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina tamnocrvena, finije fakture i oštih obrisa. Nos oštećen.
Mjere: d. —, š. 59 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
604. Inv. 10.787. kart. 951. Nal. Sisak. PRILOG II, 23
Fragmentirana svjetiljka tipa XVII s firmom C DESSI, sitnih i pravilnih slova unutar dviju kružnica. Sačuvane su dvije uske bradavke. Glina crvena s tragovima tamnocrvene boje. Faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. —, š. 62 mm, v. 34 mm, di. 38 mm.
II st. n. e.
Anal. Miltner, Eisenstadt, sl. 66.
605. Inv. 7716. kart. 502. Nal. Sisak. PRILOG II, 24
Tip XVII, firma **FAOR**, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri bradavke s brazdom. U kanalu rupica. Glina crvena. Stijenka tanka, fina izradba.
Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 41 mm.
I. pol. II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 35, 504 i 663.; S. Petru, grob 206 (T. XXI, 11)
606. Inv. 8787. kart. 699. Nal. Bakar, nekropola, uz novac A. Pija. PRILOG II, 25
Tip XVII. Firma **FELIX** unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena. Faktura mekša i osrednja izradba.
Mjere: d. 105 mm, š. 70 mm, v. 30 mm, di. 36 mm.
Sred. II st. n. e.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 75, 12.; Anal. Iványi, br. 1990.
607. Inv. 7692. kart. 636. Nal. Sisak.
Tip XVI, firma **FESTI**, unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena i žućkasta, nejednako pečena. Faktura mekša i osrednja izradba.

Mjere: d. 87 mm, š. 60 mm, v. 27 mm, di. 38 mm.

I/II st. n. e.

Publ. Iványi, br. 1474.; Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 912.

PRILOG II, 26

608. Inv. 10.759. kart. 952. Nal. Varaždinske Toplice, naselje u Bakarićevoj ul. sonda C, u sloju poda.

Fragment svjetiljke tipa XVI s istom firmom, pravilnih slova unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije lučne bradavke. Glina crvena s tragovima tamnije crvene boje. Faktura fina, obrisi oštri.

Mjere: d. —, š. 69 mm, v. 37 mm, di. 46 mm.

Poč. II st. n. e.

Publ. B. Vikić, Vjesnik AMZ ser. 3, VI—VII, T. XVIII, 3.

Anal. Rubright, Sirmium III, T. VII, 71.

609. Inv. 7712. kart. 508. Nal. Sisak.

PRILOG II, 27

Tip XVII, firma **FESTI** unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. Glina crvena s tragovima gorenja. Faktura dobra, oštri obrisi. Mjere: d. 103 mm, š. 68 mm, v. 30 mm, di. 40 mm.

I/II st. n. e.

Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 972.; S. Petru, grob 78 (T. IX, 7).

610. Inv. 8800. kart. 717. Nal. Pula.

Isti tip i ista firma na udubljenom dnu. Na ramenima tri plosnate bradavke. Glina siva s tragovima crvene boje.

Mjere: d. 94 mm, š. 63 mm, v. 25 mm, di. 32 mm.

II st. n. e.

611. Inv. 8847. kart. 776. Nal. nepoznato.

Isti tip i ista firma unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije plosnate bradavke. Glina siva s tragovima crvene boje.

Mjere: d. 80 mm, š. 53 mm, v. 29 mm, di. 32 mm.

II st. n. e.

612. Inv. 8847. kart. 778. Nal. nepoznato.

PRILOG II, 28

Slična prethodnoj svjetiljci samo slabije fakture. Glina smeđa s tragovima crvene boje.

Mjere: d. 80 mm, š. 53 mm, v. 28 mm, di. 33 mm.

613. Inv. 7712. kart. 507. Nal. Sisak.

PRILOG II, 29

Isti tip i ista firma dosta izlizana unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina žućkastosiva, nejednako pečena. Mekša faktura i slabija izradba.

Mjere: d. 87 mm, š. 58 mm, v. 29 mm, di. 34 mm.

Publ. Iványi, br. 2004.

614. Inv. 8779. kart. 691. Nal. Mitrovica, vinograd Drakulića.

PRILOG II, 30

Isti tip i ista firma unutar dvaju manjih prstenova. Na ramenima dvije četvrouglate bradavke. Glina crvenkasta s tragovima tamnije crvene boje. Oštećenje na donjoj strani nosa.

Mjere: d. 69 mm, š. 45 mm, v. 25 mm, di. 29 mm.

II st. n. e.

615. Inv. 8785. kart. 697. Nal. Zemun.
Isti tip i ista firma unutar dvaju plićih prstenova. Na ramenima tri bradavke. U kanalu rupica. Glina siva s tragovima smeđe boje. Faktura i izradba osrednje. Mjere: d. 90 mm, š. 58 mm, v. 29 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
616. Inv. 7721. kart. 560. Nal. Sisak, novac Nerve.
Tip XV, firma **FORTIS** unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije masivne prizmatične bradavke. Na disku rupica. Glina tamnocrvena. Faktura fina, a obrisi oštri.
Mjere: d. 109 mm, š. 76 mm, v. 38 mm, di. 48 mm.
2. pol. I st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 107, 338, 923, 927 i 976.; S. Petru, grob 451, 91 (T. XXX, 9)
617. Inv. 8755. kart. 639. Nal. Grobnik. TABLA XXXII, 1; XXXIV, 1
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. U kanaliću rupica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina svjetlocrvena. Fina faktura i oštri obrisi.
Mjere: d. 113 mm, š. 77 mm, v. 37 mm, di. 53 mm.
2. pol. I st. n. e.
Anal. Menzel, sl. 51, 2 (samo druga firma).
618. Inv. 8806. kart. 725. Nal. Sisak. PRILOG II, 31
Slična prethodnoj svjetiljci samo manja i malo napukla. Firma vrlo reljefna. Ispod slovo I. Glina svjetlosiva.
Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 31 mm, di. 37 mm.
Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 2.
619. Inv. 7701. kart. 562a. Nal. Sisak. PRILOG II, 32
Isti tip samo s nešto širim kanalićem. Firma FORTIS unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije male bradavke. Glina svjetlocrvena s tragovima gorenja. Gusta faktura i oštri obrisi.
Mjere: d. 65 mm, š. 44 mm, v. 22 mm, di. 27 mm.
Kraj I st. n. e.
620. Inv. 7721. kart. 562b. Nal. Sisak. PRILOG II, 33
Slična prethodnoj svjetiljki samo malo slabije rađena. Glina žućkasta za crvenim namazom boje. Tragovi gorenja na nosu.
Mjere: d. 61 mm, š. 40 mm, v. 23 mm, di. 23 mm.
621. Inv. 7725. kart. 590. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma, slabije čitljiva. Na ramenima dvije bradavke i trag oštećene drške. Glina svjetlo siva, nejednako pečena. Izradba srednje kvalitete.
Mjere: d. 60 mm, š. 33 mm, v. 20 mm, di. 23 mm.
I/II st. n. e.
622. Inv. 7721. kart. 558d. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG II, 34
Isti tip i ista firma unutar dviju kružnica, ispod imena vjenac. Na ramenima dvije bradavke. Glina žutosmeđasta. Faktura i izradba osrednje. Oštećen vrh nosa i slomljena drška.
Mjere: d. —, š. 55 mm, v. 26 mm di. 39 mm.
I/II st. n. e.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. VI, 64.

623. Inv. 7701. kart. 850. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG II, 36
 Tip XV s nešto širim kanalićem. Ista firma sa koncentričnim kružićem iznad, a P ispod imena. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina žućkasta s tragovima crvene boje.
 Mjere: d. —, š. 64 mm, vi. 34 mm, di 40 mm.
 I/II st. n. e.
624. Inv. 7721. kart. 558c. Nal. Sisak, dar Colussi, 1901.
 Isti tip s nešto širim kanalićem i ista firma, unutar dva prstena. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena, faktura mekša. Vrh nosa oštećen.
 Mjere: d. —, š. 68 mm, v. 32 mm, di. 46 mm.
 I/II st. n. e.
625. Inv. 7721. kart. 561b. Nal. Sisak. PRILOG II, 35
 Isti tip i ista firma unutar dva plitka prstena. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. Glina svjetlije i tamnije siva, nejednako pečena. Izradba rustična.
 Mjere: d. 83 mm, š. 57 mm, v. 29 mm, di. 38 mm.
 Anal. Neumann, T. XX, 42.
626. Inv. 7721. kart. 558a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG II, 37
 Isti tip s dubljim kanalićem i rupicom. Ista firma unutar dvaju prstenova i s vijencem ispod imena. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, guste fakture i finije izradbe. Oštećen nos.
 Mjere: d. —, š. 68 mm, v. 33 mm, di. 46 mm.
 2. pol. I st. n. e.
 Anal. Lerat, T. XX, 157.; S. Petru, grob 171 (T. XX, 36).
627. Inv. 7946. kart. 558b. Nal. Sisak.
 Isti tip i ista firma, malo oštećena. Na ramenima tri ušice za vješanje. Glina crvena. Faktura gusta i kvalitetna izradba. Oštećen vrh nosa.
 Mjere: d. —, š. 61 mm, v. 29 mm, di. 39 mm.
 2. pol. I st. n. e.
628. Inv. 7721. kart. 849. Nal. Sisak, Bukvić, 1910. PRILOG II, 38
 Isti tip i ista firma s vijencem ispod, a kružićem iznad imena. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena. Faktura gusta i kvalitetna izradba. Nos oštećen.
 Mjere: d. —, š. 77 mm, v. 26 mm, di. 52 mm.
 2. pol. I st. n. e.
629. Inv. 8828. kart. 749. Nal. Stenjevac, nekropola. PRILOG II, 39
 Isti tip i ista firma, na udubljenom dnu unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina sivkasta, dobra faktura i izradba. Oštećen nos i disk.
 Mjere: d. —, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 50 mm.
 Kraj I st. n. e.
 Publ. Hoffiller, Vjesnik VII, str. 173. — Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 7.
630. Inv. 7721. kart. 561a. Nal. Sisak, Šipuš, 1901.
 Isti tip s uskim kanalićem i rupicom. Ista firma jače izlizana. Na ramenima dvije bradavke. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Faktura i izradba osrednje.
 Mjere: d. 83 mm, š. 56 mm, v. 25 mm, di. 33 mm.
 Kraj I st. n. e.

631. Inv. 1736. kart. 675. Nal. Osijek.
Tip XVI. Firma **FORTIS** unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Glina crvena, dobra faktura i izradba.
 Mjere: d. 103 mm, š. 70 mm, v. 32 mm, di. 41 mm.
 I/II st. n. e.
632. Inv. 8768. kart. 680.
 Isti tip i ista firma, unutar dvaju plastičnih prstenova. Na ramenima dvije bradavke prizmatične. Glina crvena, mekše fakture. Dobra izradba.
 Mjere: d. 86 mm, š. 58 mm, v. 27 mm, di. 38 mm.
 I/II st. n. e.
 Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 81 i 729.
633. Inv. 7701. kart. 579. Nal. Sisak.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju plićih prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina svjetlocrvena s tragovima smeđe boje. Oblik nepravilan. Oštećen vrh nosa.
 Mjere: d. 78 mm, š. 52 mm, v. 27 mm, di. 39 mm.
 II st. n. e.
634. Inv. 7721. kart. 852. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG II, 40
 Slična prethodnoj svjetiljci samo iznad imena koncentrični kružić. Glina svjetložuta s crvenim namazom boje.
 Mjere: d. —, š. 56 mm, v. 27 mm, di. 34 mm.
 II st. n. e.
635. Inv. 7721. kart. 851. Nal. Sisak, Bukvić, 1911. PRILOG II, 41
 Isti tip i ista firma, ispod imena koncentrični kružić. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, gusta faktura i fina izradba. Oštećen nos.
 Mjere: d. —, š. 69 mm, v. 33 mm, di. 36 mm.
 I/II st. n. e.
636. Inv. 7701. kart. 579b. Nal. Sisak.
 Isti tip i ista firma, jače izlizana. Na ramenima dvije plosnate bradavke. Glina siva i žućkasta, nejednako pečena, s tragovima crvene boje.
 Mjere: d. —, š. 51 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
 II st. n. e.
637. Inv. 8746. kart. 565. Nal. Sisak, 1892. PRILOG II, 42
Tip XVII skraćeni oblik. Firma **FORTIS** unutar plitkog prstena. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Glina crvena. Faktura i izradba osrednje.
 Mjere: d. 83 mm, š. 70 mm, v. 27 mm, di. 42 mm.
 II st. n. e.
638. Inv. 8799. kart. 716. Nal. Kostrena.
Tip XVII, ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena, mekše fakture.
 Mjere: d. 106 mm, š. 71 mm, v. 35 mm, di. 43 mm.
 II st. n. e.
639. Inv. 8908. kart. 908. Nal. nepoznato.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena, dobra faktura i oštri obrisi.
 Mjere: d. 106 mm, š. 71 mm, v. 35 mm, di. 44 mm.
 II st. n. e.

640. Inv. 1407. kart. 723. Nal. Stinica.
Slična svjetiljci br. 638, samo što ima nešto širi kanal i izlisanu firmu. Glina crvena.
Mjere: d. 105 mm, š. 72 mm, v. 35 mm, di. 41 mm.
641. Inv. 8804. kart. 721. Nal. Stara Vas, 1895. PRILOG II, 43
Svjetiljka slična br. 638. Glina crvena, oštri obrisi.
Mjere: d. 107 mm, š. 72 mm, v. 34 mm, di. 43 mm.
642. Inv. 8812. kart. 773. Nal. Drniš, Babina Glavica.
Slična svjetiljci br. 638, samo izlizana i sa tri bradavke. Glina smeđasta.
Mjere: d. 106 mm, š. 70 mm, v. 32 mm, di. 34 mm.
643. Inv. 10.788. kart. 953. Nal. Sisak. TABLA XXXIV, 6
Isti tip i ista firma unutar dvaju plitkih prstenova. U kanalu duguljasta rupica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena s tragovima crvene boje i gorenja. Faktura mekša i osrednja izradba.
Mjere: d. 110 mm, š. 75 mm, v. 39 mm, di. 43 mm.
II st. n. e.
644. Inv. 10.789. kart. 954. Nal. Sisak. TABLA XXXIV, 7
Isti tip i ista firma, vrlo pravilna unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena sa slabim tragovima smeđe boje. Faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 106 mm, š. 73 mm, v. 36 mm, di. 43 mm.
II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 416, 519, 610, 938 i 934.
645. Inv. 10.790. kart. 955. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, vrlo plastična i pravilna unutar dvaju prstenova. U širem kanalu sitna rupica. Na ramenima 3 lučne bradavke s brazdom. Glina crvena s tragovima gorenja. Mekša faktura, ali kvalitetnija izradba.
Mjere: d. 103 mm, š. 70 mm, v. 35 mm, di. 41 mm.
II st. n. e.
- TABLA XXXIV, 3 i 3a;
PRILOG II, 44
646. Inv. 10.791. kart. 956. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, unutar dvaju prstenova. Na užim ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena s tragovima gorenja na nosu. Faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 91 mm, š. 61 mm, v. 32 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
- TABLA XXXIV, 2 i 2a;
PRILOG II, 45
647. Inv. 10.794. kart. 957. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, pravilna i plastična unutar dvaju prstenova. U kanalu veća rupica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena s tragovima smeđe boje i gorenja.
Mjere: d. 110 mm, š. 73 mm, v. 37 mm, di. 44 mm.
II st. n. e.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. VI, 67.

648. Inv. 10.795. kart. 958. Nal. Sisak s novcem Faustine St. PRILOG II, 46
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije niže i pravilne bradavke. Glina svjetlocrvena, s tragovima smeđe boje i gorenja.
Mjere: d. 108 mm, š. 73 mm, v. 36 mm, di. 45 mm.
649. Inv. 10.796. kart. 959. Sisak, novac Antonina Pija.
Tip XVII, firma FORTIS unutar dvaju užih prstenova. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena s tragovima smeđe boje. Faktura i izradba osrednje. Disk je nešto oštećen.
Mjere: d. 109 mm, š. 73 mm, v. 36 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.
650. Inv. 7721. kart. 581a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe, 1913.
Isti tip i ista firma, dosta izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina smeđasta, grublja faktura i izradba.
Mjere: d. 95 mm, š. 65 mm, v. 33 mm, di. 35 mm.
651. Inv. 7721. kart. 854. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo uži kanal. Glina žućkasta s crvenim namazom boje.
Mjere: d. 94 mm, š. 60 mm, v. 30 mm, di. 42 mm.
652. Inv. 7721. kart. 580d. Nal. Sisak, Moses, 1900.
Svjetiljka slična br. 647 samo grublje fature. Glina žućkasta s crvenim namazom boje.
Mjere: d. 91 mm, š. 59 mm, v. 31 mm, di. 37 mm.
653. Inv. 7701. kart. 580c. Nal. Sisak, PRILOG II, 47
Svjetiljka slična br. 649 po fakturi i izgledu.
Mjere: d. 88 mm, š. 58 mm, v. 31 mm, di. 35 mm.
654. Inv. 7721. kart. 581d. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Svjetiljka slična br. 647 samo iz sive gline.
Mjere: d. 85 mm, š. 58 mm, v. 30 mm, di. 35 mm.
655. Inv. 7721. kart. 537b. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 647 samo iz svjetlosmeđe gline s crvenim namazom boje.
Mjere: d. 94 mm, š. 59 mm, v. 30 mm, di. 40 mm.
656. Inv. 7721. kart. 573d. Nal. Sisak.
Tip XVII. Firma FORTIS nešto izlizana. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Deformirana.
Mjere: d. 92 mm, š. 62 mm, v. 32 mm, di. 34 mm.
II/III st. n. e.
657. Inv. 8783. kart. 695. Nal. Zemun.
Slična prethodnoj svjetiljci samo jače izlizana.
Mjere: d. 92 mm, š. 62 mm, v. 33 mm, di. 40 mm.

658. Inv. 8766. kart. 679a. Nal. Novi Banovci.
Isti tip i ista firma malo izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina sive, mekše fature i osrednje izradbe.
Mjere: d. 92 mm, š. 60 mm, v. 30 mm, di. 42 mm.
II—III st. n. e.
659. 8777. kart. 679. Nal. Novi Banovci.
Slična prethodnoj svjetiljci samo izvinuta prema gore.
Mjere: d. 92 mm, š. 60 mm, v. 30 mm, di. 40 mm.
660. Inv. 7721. kart. 573e. Nal. Sisak.
Svjetiljka slična br. 656, samo iz žućkaste gline s crvenim namazom boje. Firma jače izlizana.
Mjere: d. 87 mm, š. 57 mm, v. 29 mm, di. 36 mm.
661. Inv. 7721. kart. 581b. Nal. Sisak, Colussi, 1901.
Svjetiljka slična br. 656. Glina tamnocrvena. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. 89 mm, š. 60 mm, v. 28 mm, di. 35 mm.
662. Inv. 1746. kart. 652a. Nal. Osijek.
Slična prethodnoj svjetiljci, ali je nešto grublje rađena. Firma je nepravilna.
Mjere: d. 90 mm, š. 59 mm, v. 28 mm, di. 38 mm.
663. Inv. 7721. kart. 855. Nal. Sisak.
Tip XVII. Firma FORTIS unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena, hrapava površina. Masivnija i rustičnije rađena.
Mjere: d. 72 mm, š. 56 mm, v. 30 mm, di. 31 mm.
III st. n. e.
664. Inv. 8811. kart. 732. Nal. Drniš, dar Milića, 1878.
Isti tip i ista firma unutar jednog prstena. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina smeđa, fatura dobra i oštri obrisi.
Mjere: d. 94 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 29 mm.
II st. n. e.
665. Inv. 7701. kart. 571a. Nal. Sisak, 1914. PRILOG II, 48
Slična prethodnoj svjetiljci samo iz žućkasto crvene gline s crvenim namazom boje. Firma jače izlizana.
Mjere: d. 91 mm, š. 60 mm, v. 28 mm, di. 35 mm.
666. Inv. 8773. kart. 685. Nal. Sr. Mitrovica. PRILOG II, 49
Svjetiljka slična br. 661. Bradavke plosnate. Glina crvenkasta s crvenim namazom boje.
Mjere: d. 91 mm, š. 59 mm, v. 32 mm, di. 35 mm.
Anal. Deringer, Lauriacum, str. 76, sl. 16, 786.
667. Inv. 1746. kart. 652b. Nal. Osijek, gimnazija. PRILOG III, 1
Svjetiljka slična br. 661., samo sa smeđim namazom boje.
Mjere: d. 90 mm, š. 60 mm, v. 31 mm, di. 35 mm.
668. Inv. 7721. kart. 574a. Nal. nepoznato. PRILOG III, 2
Slična svjetiljci br. 661, samo slabije izrađena.
Mjere: d. 90 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 37 mm.

669. Inv. 7701. kart. 576c. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
 Tip XVII. Firma FORTIS nešto izlizana, unutar dvaju uskih prstenova. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Faktura i izradba rustičnije.
 Mjere: d. 92 mm, š. 63 mm, v. 35 mm, di. 38 mm.
 III st. n. e.
670. Inv. 1736. kart. 677. Nal. Osijek.
 Slična prethodnoj svjetiljci samo što ima zakržljale bradavke. Glina siva s tragovima smeđe boje.
 Mjere: d. 94 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 40 mm.
 III st. n. e.
671. Inv. 8748. kart. 578a. Nal. Sisak, Ivkanec, 1892.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina siva s tragovima gorenja.
 Mjere: d. 78 mm, š. 51 mm, v. 30 mm, di. 31 mm.
 III st. n. e.
672. Inv. 8748. kart. 578d. Nal. Sisak.
 Slična prethodnoj svjetiljci, samo što je firma manja i izlizana. Dosta oštećena.
 Mjere: d. 70 mm, š. 48 mm, v. 32 mm, di. 30 mm.
673. Inv. 7729. kart. 563. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju uskih prstenova. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Vezana je o nekakovu podlogu ili postolje, koje je oštećeno. Glina smeđasta s crvenim namazom boje. Faktura i izradba srednje kvalitete.
 Mjere: d. 70 mm, š. 45 mm, v. 25 mm, di. 27 mm.
 II st. n. e.
674. Inv. 2088. kart. 753. Nal. Vinkovci, gimnazija.
 Isti tip i ista firma, nešto izlizana. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena s tragovima crvene boje. Dobra faktura. Oštećen nos.
 Mjere: d. 69 mm, š. 44 mm, v. 27 mm, di. 28 mm.
 II st. n. e.
675. Inv. 7710. kart. 566b. Nal. Sisak, Kupa. PRILOG III, 3
 Slična prethodnoj svjetiljci samo što ima rupicu u kanalu. Glina žućkasta, mekše fature.
 Mjere: d. 67 mm, š. 45 mm, v. 25 mm, di. 29 mm.
676. Inv. 7721. kart. 580b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
 Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Faktura i izradba osrednje.
 Mjere: d. —, š. 58 mm, v. 30 mm, di. 30 mm.
 II/III st. n. e.
677. Inv. 1735. kart. 651. Nal. Osijek. TABLA XXXVII, 8
 Isti tip i ista firma unutar uskog prstena, nešto izlizana. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Glina žućkasta s tragovima smeđe-crne boje. Oštećeni disk i drška. Masivna i velika.
 Mjere: d. 137 mm, š. 90 mm, v. 45 mm, di. 61 mm.
 II/III st. n. e.

678. Inv. 7721. kart. 581c. Nal. Sisak. PRILOG III, 4
Isti tip i ista firma, malo izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina smeđa s tragovima gorenja.
Mjere: d. 96 mm, š. 65 mm, v. 31 mm, di. 35 mm.
679. Inv. 7721. kart. 580a. Nal. Sisak. PRILOG III, 5
Slična prethodnoj svjetiljci samo iz žućkaste gline s crvenim namazom boje. Firma je manje plastična.
Mjere: d. 94 mm, š. 57 mm, v. 30 mm, di. 43 mm.
680. Inv. 8821. kart. 742. Nal. Surduk.
Slična svjetiljci br. 675 samo iz sive i žućkaste gline, nejednakog pečenja. Ima oštećeno dno i bradavke.
Mjere: d. 89 mm, š. 61 mm, v. 30 mm, di. 34 mm.
III st. n. e.
681. Inv. 8785. kart. 697. Nal. Zemun.
Slična svjetiljci br. 675 samo firma nešto izlizana. Glina žućkasta sa smeđim namazom boje. Deformirana i puna ožiljaka.
Mjere: d. 90 mm, š. 58 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
682. Inv. 7701. kart. 566. Nal. Sisak. PRILOG III, 6
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvenkasta s tragovima crne boje. Disk probijen.
Mjere: d. 79 mm, š. 53 mm, v. 28 mm, di. 32 mm.
II—III st. n. e.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. VIII. 76.
683. Inv. 8851. kart. 780. Nal. nepoznato. PRILOG III, 7
Slična prethodnoj svjetiljci, samo iz sivosmeđe gline.
Mjere: d. 77 mm, š. 55 mm, v. 26 mm, di. 36 mm.
684. Inv. 7721. kart. 578b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Slična svjetiljci br. 679, samo što je firma na udubljenom dnu nešto jače izlizana. Glina žuta s tragovima crvene boje.
Mjere: d. 74 mm, š. 52 mm, v. 22 mm, di. 29 mm.
685. Inv. 7721. kart. 578c. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 679.
Mjere: d. 79 mm, š. 52 mm, v. 28 mm, di. 33 mm.
686. Inv. 7721. kart. 578. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Slična svjetiljci br. 679. Glina siva, raspucana.
Mjere: d. 76 mm, š. 52 mm, v. 28 mm, di. 32 mm.
687. Inv. 8820. kart. 741. Nal. Surduk, kasnoantički grob. PRILOG III, 8
Slična svjetiljci br. 679. Glina žućkasta s crvenim namazom boje. Slabija izradba.
Mjere: d. 70 mm, š. 46 mm, v. 26 mm, di. 29 mm.
688. Inv. 10.797. kart. 960. Nal. Sisak, novac Julije Domne.
Tip XVII. Firma FORTIS, sitnijih slova unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije plosnate bradavke. U kanalu oveća rupica. Glina crvenkasta s tragovima crvene boje. Faktura i izradba srednje kvalitete,

- Mjere: d. 89 mm, š. 59 mm, v. 32 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.
689. Inv. 10.798. kart. 961. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma stisnutih slova. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina crvenosmeđa. Deblja stijenka.
Mjere: d. 77 mm, š. 52 mm, v. 25 mm, di. 34 mm.
690. Inv. 10.799. kart. 962. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci. Ima rupicu u kanalu.
Mjere: d. 77 mm, š. 52 mm, v. 25 mm, di. 34 mm.
691. Inv. 7721. kart. 572a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. Glina smeđa s crvenosmeđim namazom boje. Oštećen disk i ramena.
Mjere: d. 82 mm, š. 60 mm, v. 30 mm, di. 38 mm.
II st. n. e.
692. Inv. 7721. kart. 572b. Nal. Sisak, Moses, 1900.
Isti tip i ista firma, velikih i pravilnih slova, unutar jednog prstena. Glina crvenkasta s tamno sivom prevlakom od dimljenja. Oštećen nos.
Mjere: d. —, š. 59 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
693. Inv. 7721. kart. 577. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, nešto izlizana. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena, grublje fakture i izradbe. Oštećen vrh nosa i disk.
Mjere: d. —, š. 59 mm, v. 26 mm, di. 36 mm.
694. Inv. 7721. kart. 574b. Nal. Sisak. PRILOG III, 9
Isti tip i ista firma unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina crvena s crvenim namazom boje.
Mjere: d. —, š. 59 mm, v. 28 mm, di. 37 mm.
695. Inv. 7721. kart. 575b. Nal. Sisak, uz novac IV st. n. e.
Isti tip i ista firma, manje pravilnih slova. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. Glina smeđa, sivo dimljena. Oštećen vrh nosa i disk.
Mjere: d. —, š. 64 mm, v. 33 mm, di. 34 mm.
IV st. n. e.
696. Inv. 10.800. kart. 963. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma unutar dviju urezanih kružnica, plastičnih i zbijenih slova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke s brazdom koja se jedva nazire. Glina smeđesivkasta, bolje fakture, ali slabije rađena. Nos oštećen.
Mjere: d. —, š. 70 mm, v. 34 mm, di. 42 mm.
II—III st. n. e.
697. Inv. 10.801. kart. 964. Nal. Sisak.
Fragmentirana svjetiljka, s dijelom zdjelice na kojoj je firma FORTIS unutar dvaju prstenova, dio ramena s bradavkom i dio diska. Glina svjetlocrvena s tragovima smeđe boje. Faktura i izradba srednje kvalitete.
Mjere: 72 mm × 71 mm.
II—III st. n. e.

698. Inv. 8775. kart. 687. Nal. Mitrovica.
Fragmentirana svjetiljka, sačuvana zdjelica bez nosa s firmom FORTIS. Vidljive dvije bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje.
Mjere: d. —, š. 61 mm, v. 32 mm, di. 40 mm.
699. Inv. 7721. kart. 582a. Nal. Sisak.
Fragmentirana svjetiljka, sačuvan dio zdjelice s firmom FORTIS. Glina crvena, dobre fakture i izradbe.
Mjere: d. —, š. 88 mm, v. 35 mm, di. —.
700. Inv. 7721. kart. 582b. Nal. Sisak.
Fragmentirana svjetiljka, sačuvan dio zdjelice s istom firmom, unutar dvaju prstenova. Glina tamnije crvena.
Mjere: 71 mm × 63 mm.
701. Inv. 7701. kart. 583b. Nal. Sisak.
Donji dio svjetiljke s firmom FORTIS unutar dvaju nepravilnih prstenova. Glina žućkasta s tragovima crvene i smeđe boje, u dva sloja.
Mjere: 80 mm × 56 mm.
702. Inv. 7701. kart. 583a. Nal. Sisak, 1916.
Fragmentirana svjetiljka, sačuvan dio zdjelice s firmom (FO)RTIS i koncentričnim kružićem. Glina žuta s namazom crvene boje.
Mjere: 82 mm × 30 mm.
703. Inv. 7721. kart. 583c. Nal. Sisak, kuplj. od Tomca 1926.
Dio zdjelice s istom firmom unutar dvaju prstenova. Glina crvena, grublja faktura i izradba.
Mjere: 67 mm × 59 mm.
704. Inv. 7721. kart. 583d. Nal. Sisak, dar M. Hrnjak 1912.
Dio zdjelice s istom firmom, dosta izlizanom. Glina smeđa, slabije fakture.
Mjere: 63 mm × 49 mm.
705. Inv. 7701. kart. 584a. Nal. Sisak.
Donji dio svjetiljke s firmom FORTIS unutar dvaju prstenova. Glina smeđe-crvena s tragovima gorenja.
Mjere: 73 mm × 45 mm.
706. Inv. 7721. kart. 584b. Nal. Sisak.
Polovina svjetiljke s dijelom firme FO(RTIS) unutar dvaju prstenova. Glina žućkasta s tragovima crvene boje i gorenja na nosu.
Mjere: 86 mm × 25 mm × 20 mm.
707. Inv. 7982. kart. 584c. Nal. Sisak.
Dio zdjelice s nosom, vidljiva zadnja slova firme (FORT)IS. Glina crvena s tragovima narančaste boje i gorenja.
Mjere: 73 mm × 53 mm.
708. Inv. 8845. kart. 774. Nal. nepoznato.
Donji dio svjetiljke bez nosa, firma FORTIS na udubljenom dnu jače izlizana. Glina blijedožuta, mekše fakture.
Mjere: 57 mm × 22 mm.

709. Inv. 7722. kart. 872b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Fragment donjeg dijela zdjelice, vide se tri zadnja slova firme (FOR)TIS. Glina crvena, dobre fakture i izradbe.
Mjere: 58 mm × 48 mm.
710. Inv. 7797. kart. 871. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Donji dio svjetiljke s istom firmom. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Zdepasta i grublje rađena.
Mjere: 63 mm × 48 mm.
711. Inv. 8894. kart. 868b. Nal. Bakar, Sarazinovo, vinograd A. Benca.
Donji dio zdjelice s istom firmom unutar dvaju prstenova. Glina crvena, bolja faktura.
Mjere: 66 mm × 62 mm.
712. Inv. 7701. kart. 585a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Dno svjetiljke s firmom FORT(IS). Glina svjetlocrvena s tragovima crvene boje. Bolja faktura.
Mjere: 64 mm × 36 mm.
713. Inv. 7701. kart. 585b. Nal. Sisak, Šipuš, 1916.
Fragment donjeg dijela zdjelice s firmom FORTI(S). Glina siva s tragovima smeđe boje. Mekša faktura.
Mjere: 68 mm × 43 mm.
714. Inv. 8795. kart. 706b. Nal. Bakar.
Dio zdjelice s istom firmom dosta izlizanom. Glina crvena.
Mjere: 56 mm × 45 mm.
715. Inv. 8852. kart. 781.. Nal. nepoznato.
Fragment dna svjetiljke, vjerojatno (FORTI)S. Glina smeđa, mekše fakture.
Mjere: 55 mm × 25 mm.
716. Inv. 7703. kart. 589. Nal. Sisak, dar Colussi 1898.
Tip XVII s jako izlizanom firmom, vjerojatno FORTIS. Na ramenima dvije uglate bradavke. Veća rupica u kanalu. Glina žućkasta s tragovima crvene boje.
Mjere: d. 76 mm, š. 50 mm, v. 26 mm, di. 31 mm.
717. Fragment dna svjetiljke s firmom FORTIS unutar dvaju prstenova. Glina crvena, dobre fakture i izradbe.
Mjere: 37 mm × 31 mm.
718. Inv. 7690. kart. 489. Nal. Sisak. PRILOG III, 10
Tip XV. Firma **FRONTO/F** unutar prstena. Na ramenima tri ušice za vješanje. U kanaliću rupica. Glina tamnocrvena. Fina faktura i oštri obrisi, te precizna izradba. Očtećen vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 61 mm, v. 28 mm, di. 40 mm.
2. pol. I st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 507,

719. Inv. 7717. kart. 490. Nal. Sisak. PRILOG III, 11
Tip **XVII**. Firma **FRONTO** unutar prstena. Na ramenima tri masivne prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, guste fature i dobre izradbe. Stijenka masivna. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 62 mm, v. 28 mm, di. 38 mm.
1. pol. II st. n. e.
720. Inv. 2069. kart. 754. Nal. Vinkovci. PRILOG III, 12
Tip **XVII**. Firma **IANVAR/I** unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri oble bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, bolje fature i izradbe.
Mjere: d. 108 mm, š. 74 mm, v. 32 mm, di. 44 mm.
1. pol. II st. n. e.
Anal. Deringer, Lauriacum, str. 85, sl. 23.
721. Inv. 8813. kart. 734. Nal. Drniš, 1878. PRILOG III, 13
Slična je prethodnoj svjetiljci, samo što je firma nešto izlizana. Glina crvena s tragovima sivocrne boje. Faktura mekša.
Mjere: d. 105 mm, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 45 mm.
722. Inv. 8836. kart. 766. Nal. Bakar, nekropola. PRILOG III, 14
Tip **XVII**. Firma **IANVAR** unutar dviju kružnica, nešto izlizana. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena i siva nejednako pečena. Napukla.
Mjere: d. 97 mm, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 43 mm.
2. pol. II st. n. e.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 75, br. 21.
723. Inv. 8796. kart. 713. Nal. Grobnik. PRILOG III, 15
Tip **XVII**. Firma **IEGIDI**, unutar dviju kružnica, nešto izlizana. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Faktura i izradba srednje kvalitete.
Mjere: d. 76 mm, š. 49 mm, v. 22 mm, di. 31 mm.
II st. n. e.
Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 3.
724. 7703. kart. 523. Nal. Sisak, 1901. PRILOG III, 16
Isti tip i ista firma. Na ramenima tri manje, masivne bradavke. Glina crvena s tragovima crvenosmeđe boje. Slabija faktura i izradba.
Mjere: d. 70 mm, š. 46 mm, v. 20 mm, di. 26 mm.
II—III st. n. e.
725. Inv. 1725. kart. 657. Nal. Osijek. PRILOG III, 17
Slična prethodnoj svjetiljci, samo iz smeđe gline s crvenim namazom boje.
Mjere: d. 69 mm, š. 48 mm, v. 22 mm, di. 28 mm.
726. Inv. 8862. kart. 792. Nal. Trst, dar Aste. PRILOG VI, 19
Tip **XV**. Firma **IN(GE)NVI** u tabuli ansati treće i četvrto slovo jako izlizano. Na ramenima dvije bradavke. U kanaliću rupica. Glina siva, mekše fature.
Mjere: d. 102 mm, š. 68 mm, v. 30 mm, di. 45 mm,
II st. n. e.

727. Inv. 7725. kart. 593. Nal. Sisak.
Tip XVII. Firma INGENVS, u kurzivu, urezana, unutar prstena. Na ramenima tri plosnate bradavke s brazdom. Glina crvena i siva, nejednako pečena. Faktura i izradba osrednja.
 Mjere: d. —, š. 53 mm, v. 29 mm, di. 27 mm.
 II/III st. n. e.
728. Inv. 7917. kart. 341. Nal. Sisak, dar Tkalčić. PRILOG III, 18
 Donja polovina svjetiljke s firmom INGE/NVS u dva reda. Glina crvenosmeđa, deblja stijenka.
 Mjere: d. 80 mm, š. 57 mm, v. 24 mm, di. —.
 Publ. Iványi, br. 3851.
729. Inv. 7917. kart. 341b. Nal. Sisak.
 Fragment donjeg dijela svjetiljke s firmom INGE/NVS, u dva reda, nešto izlizanom. Glina crvenkasta.
 Mjere: 66 mm × 50 mm.
 II/III st. n. e.
- TABLA XXXIII, 6 i 6a
730. Inv. 10.802. kart. 965. Nal. Sisak. PRILOG III, 20
Tip XVII. Firma LITOGENE (dva zadnja slova ligirana), unutar dvaju prstenova, vrlo plastična. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Nasuprot nosa oštećena drška. U kanalu veća rupica. Glina crvena s tragovima gorenja. Fina faktura i precizna izradba.
 Mjere: d. 103 mm, š. 69 mm, v. 33 mm, di. 43 mm.
 I/II st. n. e.
731. Inv. 8801. kart. 718. Nal. Nin. PRILOG III, 21
 Isti tip i ista firma, nešto izlizana unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina žućkasta, mekše fakture. Faktura i izradba dobre.
 Mjere: d. 104 mm, š. 72 mm, v. 33 mm, di. 31 mm.
 poč. II st. n. e.
 Anal. Neumann, T. XX, 59.
732. Inv. 7722. kart. 568. Nal. Sisak. PRILOG III, 22
 Slična je prethodnoj svjetiljci samo što je oštećen nos. Glina žućkasta s crvenosmeđim namazom boje u dva sloja. Mekša faktura i osrednja izradba.
 Mjere: d. —, š. 56 mm, v. 33 mm, di. 36 mm.
733. Inv. 7723. kart. 872. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG III, 23
 Donji dio zdjelice s firmom LITOGENE unutar dvaju prstenova. Glina žuta s crvenim namazom boje.
 Mjere: 67 mm × 48 mm.
734. Inv. 8745. kart. 516. Nal. Sisak, dar Ivkanec, 1892. PRILOG III, 24
Tip XVII. Firma L. L. C unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena, gusta faktura i oštri obrisi.
 Mjere: d. 92 mm, š. 59 mm, v. 30 mm, di. 37 mm.
 1. pol. II st. n. e.
 Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 618.

735. Inv. 7702. kart. 592. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip. Firma **LLC** (bez točaka), dosta izlizana, na udubljenom dnu. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvena i siva, nejednako pečena. Faktura i izradba srednje kvalitete.
Mjere: d. 88 mm, š. 61 mm, v. 25 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
736. Inv. 7708. kart. 519. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, jače izlizana. Na ramenima tri zakrčljale bradavke. Glina žućkasta, mekše fakture i osrednje izradbe.
Mjere: d. 78 mm, š. 49 mm, v. 28 mm, di. 32 mm.
II—III st. n. e.
737. Inv. 7708. kart. 520. Nal. Sisak. PRILOG III, 25
Isti tip i ista firma dosta izlizana. Glina siva s česticama pijeska, nejednako pečena. Rustična izradba. Oštećen nos i disk.
Mjere: d. 88 mm, š. 58 mm, v. 32 mm, di. 37 mm.
III st. n. e.
738. Inv. 8754. kart. 635. Nal. Sisak, Ivkanec, 1892. PRILOG III, 26
Slična prethodnoj svjetiljci samo iz crvene gline.
Mjere: d. 94 mm, š. 59 mm, v. 31 mm, di. 36 mm.
739. Inv. 8745. kart. 517. Nal. Sisak. PRILOG III, 27
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Glina crvena s tragovima gorenja. Faktura i izradba osrednje. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 59 mm, v. 30 mm, di. 37 mm.
740. Inv. 7708. kart. 518. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj samo još rustičnija. Nos oštećen.
Mjere: d. —, š. 55 mm, v. 32 mm, di. 37 mm.
III st. n. e.
741. Inv. 7708. kart. 521. Nal. Sisak. PRILOG III, 28
Fragment svjetiljke s pečatom LLC i dijelom ramena s jednom bradavkom. Glina crvena, gušće fakture.
Mjere: d. —, š. 49 mm, v. 29 mm, di. —.
742. Inv. 1736. kart. 654a. Nal. Osijek. PRILOG III, 29
Tip XVII. Firma **LVCIVS** unutar triju užih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena s crvenim namazom boje. Faktura i izradba bolje kvalitete.
Mjere: d. 94 mm, š. 64 mm, v. 30 mm, di. 39 mm.
2. pol. II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, grob. 664, s novcem Tiberija.
743. Inv. 1836. kart. 654b. Nal. Osijek.
Slična prethodnoj svjetiljci samo masivnija. Glina smeđa s crvenosmeđim namazom boje u dva sloja. Bolja faktura i izradba.
Mjere: d. 93 mm, š. 62 mm, v. 30 mm, di. 39 mm.
II st. n. e.

744. Inv. 10.309. kart. 920. Nal. Bakar, nekropola. PRILOG III, 30
 Tip XVII. Firma **LVCIVS/F** unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena. Tanja stijenka, gušća faktura i oštri obrisi.
 Mjere: d. 114 mm, š. 78 mm, v. 34 mm, di. 48 mm.
 I/II st. n. e.
 Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 75 br. 24.; Anal. S. Petru, grob 569. (T. XXXVIII, 10).
745. Inv. 10.803. kart. 966. Nal. Sisak.
 Isti tip i ista firma unutar triju kružnica. Na ramenima tri lučne bradavke. U kanalu veća rupica. Glina svjetlocrvena sa slabim tragovima smeđe boje. Faktura mekša, dobra izradba. Napukla i na boku oštećena.
 Mjere: d. 105 mm, š. 74 mm, v. 34 mm, di. 42 mm.
 II st. n. e.
746. Inv. 8789. kart. 701. Nal. Bakar, nekropola. PRILOG III, 31
 Tip XVII. Firma **LVPATI**, vrlo plastična unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina tamnocrvena, gušće fakture. Stijenka tanka i oštri obrisi.
 Mjere: d. 86 mm, š. 56 mm, v. 29 mm, di. 35 mm.
 2. pol. II st. n. e.
 Publ. Ljubić, Vjestnik IV, str. 75, br. 25.; Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 11.
- TABLA XXXV, 3
747. Inv. 10.804. kart. 967. Nal. Sisak. PRILOG III, 32
 Isti tip i ista firma, nešto izlizana unutar dviju kružnica. Na ramenima tri lučne bradavke. U kanalu veća rupica. Glina svjetlocrvena, mekša faktura, dosta kvalitetna izradba. Na površini hrapava.
 Mjere: d. 99 mm, š. 89 mm, v. 36 mm, di. 39 mm.
 2. pol. II st. n. e.
 Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 19 i 206, s novcem Tiberija i Max. I.
748. Inv. 1737. kart. 648a. Nal. Osijek. PRILOG III, 33
 Tip XVII. Firma **MIA** između dviju kružnica, a iznad koncentrični kružić. Na ramenima tri bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje.
 Mjere: d. 84 mm, š. 56 mm, v. 28 mm, di. 35 mm.
 II st. n. e.
 Anal. S. Petru, grob 516 (T. XXXIV, 5).
749. Inv. 1737. kart. 648b. Nal. Osijek. PRILOG III, 34
 Isti tip i ista firma, ispod imena koncentrični kružić. Glina siva i crvena, nejednako pečena. Rustična izradba. Oštećen disk.
 Mjere: d. 87 mm, š. 62 mm, v. 26 mm, di. 37 mm.
 II—III st. n. e.
750. Inv. 1737. kart. 665. Nal. Osijek. Friml-Antunović. PRILOG III, 35
 Tip XVII. Firma **MLL** unutar dviju nešto izlizanih kružnica. Na ramenima tri plosnate bradavke. Glina žuta s crvenim namazom boje. Disk oštećen.
 Mjere: d. 87 mm, š. 60 mm, v. 31 mm, di. 32 mm.
 II st. n. e.

751. Inv. 7700. kart. 530. Nal. Sisak, dar šipuš, 1901. PRILOG III, 36
Tip XVII. Firma **MVRRI** unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije bradavke. U kanalu rupica. Glina smeđasta s tragovima crvene boje. Grublja faktura i izradba.
 Mjere: d. 88 mm, š. 61 mm, v. 30 mm, di. 34 mm.
 II st. n. e.
 Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 525.
752. Inv. 10.839. kart. 968. Nal. Sisak. TABLA XXXV, 4 i 4a
PRILOC III, 37
Tip XVII. Firma **MVTI/NAE**, unutar nepravilnog prstena. Na širim, visećim ramenima dvije dugoljaste bradavke. U kanalu oveća rupica. Glina žućkasto crvenkasta sa slabim tragovima crvene boje. Mekša faktura i osrednja izradba.
 Mjere: d. 108 mm, š. 80 mm, v. 40 mm, di. 47 mm.
 II st. n. e.
 Anal. Loeschcke, str. 262.
753. Inv. 7729. kart. 604. Nal. Zemun. PRILOG III, 38
Tip XVII. Firma **L.NARI** unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke s brazdom. Nasuprot nosa oštećena drška. Glina siva sa smeđim namazom boje. Bolja izradba.
 Mjere: d. 87 mm, š. 60 mm, v. 32 mm, di. 33 mm.
 Kraj II st. n. e.
754. Inv. 7722. kart. 588. Nal. Sisak, 1930.
 Slična prethodnoj svjetiljci, samo iz žućkaste gline i nešto slabije izradbe.
 Mjere: d. 91 mm, š. 60 mm, v. 24 mm, di. 39 mm.
755. Inv. 10.321. kart. 933. Nal. Štrbinsi. PRILOG III, 39
 Slična svjetiljci br. 753, samo bez brazda na bradavkama. Glina crvena, mekše fakture.
 Mjere: d. 81 mm, š. 55 mm, v. 29 mm, di. 30 mm.
756. Inv. 2089. kart. 756. Nal. Vinkovci.
 Slična svjetiljci br. 753, samo manja. Glina siva s tragovima smeđe boje.
 Mjere: d. 79 mm, š. 49 mm, v. 23 mm, di. 30 mm.
757. Inv. 7697. kart. 486. Nal. Sisak. PRILOG III, 40
Tip XVII. Firma **L.NARI** unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri bradavke s brazdom. Glina crvena, gušće fakture i oštrijih obrisa. Oštećen vrh nosa i djelomično dno.
 Mjere: d. 102 mm, š. 73 mm, v. 34 mm, di. 44 mm.
 II/III st. n. e.
758. Inv. 1737. kart. 668. Nal. nepoznato. PRILOG III, 41
 Slična svjetiljci br. 754, samo što je probijen disk. Glina žućkasta, mekše fakture. Izradba osrednja.
 Mjere: d. 86 mm, š. 60 mm, v. 31 mm, di. 31 mm.
759. Inv. 8840. kart. 769. Nal. nepoznato. PRILOG III, 42
 Slična svjetiljci br. 754., samo što su oštećeni donji dio nosa i zdjelice. Glina smeđasta s tragovima smeđe boje.
 Mjere: d. 84 mm, š. 57 mm, v. 31 mm, di. 34 mm.

760. Inv. 1731. kart. 661. Nal. Osijek.
Donji dio svjetiljke s firmom L NARI. Glina smeđasta s crvenim namazom boje. Osrednja izradba.
Mjere: 79 mm × 60 mm.
II/III st. n. e.
761. Inv. 7716. kart. 514. Nal. Sisak. PRILOG III, 43
Tip XVII. Firma **NERIVS**, unutar dvaju velikih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Nos uzdignut nagore. Glina žućkasta s crvenim namazom boje. Nešto rustičnija izradba.
Mjere: d. 122 mm, š. 78 mm, v. 39 mm, di. 53 mm.
I. pol. II st. n. e.
762. Inv. 7710. kart. 515. Nal. Sisak. PRILOG III, 45
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što ima oštećen disk. Glina crvena, mekše fature.
Mjere: d. 123 mm, š. 80 mm, v. 48 mm, di. 56 mm.
1. pol. II st. n. e.
763. Inv. 7696. kart. 492. Nal. Sisak. PRILOG III, 44
Tip XVII. Firma **NERI**, nešto izlizana. Na ramenima tri oble bradavke. U kanalu tri rupice. Glina crvena, s namazom tamnocrvene boje. Dobra faktura i izradba.
Mjere: d. 105 mm, š. 71 mm, v. 36 mm, di. 43 mm.
1. pol. II st. n. e.
764. Inv. 8664. kart. 336. Nal. Trst.
Skraćeni tip XVII. Firma **NERI** unutar dvaju plastičnih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena, tanka stijenka, oštri obrisi. Nos na vrhu oštećen.
Mjere: d. —, š. 79 mm, v. 26 mm, di. 48 mm.
1. pol. II st. n. e.
765. Inv. 7696. kart. 491. nal. Sisak. PRILOG III, 47
Isti tip i ista firma, samo slova velika i jasna. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, glačana.
Mjere: d. 105 mm, š. 77 mm, v. 35 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, grob. 534 i 913. — Neumann, T. XXI, 70.
766. Inv. 8759. kart. 643. Nal. Makarska.
Isti tip i ista firma, dosta izlizana, unutar dvaju nepravilnih prstenova. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina žuta, mekše fature.
Mjere: d. 86 mm, š. 58 mm, v. 30 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
767. Inv. 7715. kart. 493. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo iz smeđe gline i bolje fature.
Mjere: d. 80 mm, š. 57 mm, v. 23 mm, di. 35 mm.
768. Inv. 8753. kart. 634. Nal. Sisak, Kupa.
Isti tip i ista firma nešto izlizana, unutar dviju kružnica. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina žuta s crvenim i crnim namazom boje, u dva sloja. Mekša faktura i rustičnija izradba.

- Mjere: d. 78 mm, š. 54 mm, v. 30 mm, di. 33 mm.
II st. n. e.
769. Inv. 7715. kart. 496. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, unutar dviju nepravilnih kružnica. Na ramenima dvije bradavke. Glina žuta s crvenim namazom boje. Faktura mekša, izradba osrednja. Mjere: d. 68 mm, š. 42 mm, v. 26 mm, di. 29 mm.
II st. n. e.
770. Inv. 7715. kart. 495. Nal. Sisak, dar Dierich.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo nešto bolja faktura i izradba. Mjere: d. 66 mm, š. 43 mm, v. 26 mm, di. 27 mm.
771. Inv. 8770. kart. 682. Nal. Novi Banovci.
Slična svjetiljci br. 768, samo sa smeđim namazom boje. Tri kružnice na dnu. Mjere: d. 67 mm, š. 41 mm, v. 25 mm, di. 26 mm.
772. Inv. 8780. kart. 692. Nal. Mitrovica.
Tip XVII. Firma NERI, dosta izlizana unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina smeđa s tragovima crvene boje. Mekša faktura i rustičnija izradba. Mjere: d. 77 mm, š. 53 mm, v. 31 mm, di. 33 mm.
II—III st. n. e.
773. Inv. 7715. kart. 497. Nal. Sisak. PRILOG III, 46
Isti tip i ista firma, dosta izlizana. Na ramenima tri bradavke. Glina žućkasta sa smeđim namazom boje. Faktura meka i rustičnija izradba. Oštećen nos i disk. Mjere: d. 68 mm, š. 45 mm, v. 26 mm, di. 26 mm.
II—III st. n. e.
Publ. Iványi, br. 3878, T. XCIII, 61.
774. Inv. 10.805. kart. 969. Nal. Sisak. PRILOG III, 48
Isti tip i ista firma, velikih i pravilnih slova. Na ramenima dvije manje bradavke. U kanalu rupica. Glina žućkasta s tragovima crvene boje. Faktura mekša, bolja izradba. Disk probijen, a nos malo napukao. Mjere: d. 95 mm, š. 83 mm, v. 32 mm, di. 40 mm.
II st. n. e.
775. Inv. 7696. kart. 492. Nal. Sisak. TABLA XXXII, 3; XXXV, 2
Isti tip i ista firma, prva dva slova jače izlizana. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. U kanalu tri rupice. Glina crvena dobre fakture. Obrisi oštri. Mjere: d. 106 mm, š. 71 mm, v. 38 mm, di. 42 mm.
776. Inv. 7715. kart. 498. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Donji dio zdjelice s firmom NERI. Glina žuta s tragovima crvene boje. Slabija izradba i faktura. Mjere: 78 mm × 44 mm.
Publ. Iványi, br. 3882, T. XCIII, 76.
777. Inv. 8802. kart. 719. Nal. Knin. PRILOG IV, 1
Tip XVII. Firma **OCTAVI**, unutar dvaju užih prstenova. Na ramenima dvije niske bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, kvalitetne fakture i izradbe. Mjere: d. 104 mm, š. 72 mm, v. 31 mm, di. 42 mm.
Sred. II st. n. e.

778. Inv. 7709. kart. 469. Nal. Sisak. PRILOG IV, 2
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što ima tri lučne bradavke. Glina svjetlocrvena.
Mjere: d. 99 mm, š. 67 mm, v. 33 mm, di. 38 mm.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. VIII, 78.
779. Inv. 7706. kart. 408. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, jedva čitljiva. Na ramenima dvije uske bradavke. U kanalu rupica. Glina smeđa s jakim tragovima gorenja. Faktura dobra, oštri obrisi.
Mjere: d. 91 mm, š. 62 mm, v. 29 mm, di. 37 mm.
Sred. II st. n. e.
780. Inv. 8824. kart. 745. Nal. Dalj, 1938.
Slična prethodnoj samo je firma bolje sačuvana, te ima namaz crvene boje.
Mjere: d. 82 mm, š. 57 mm, v. 28 mm. di. 33 mm.
781. Inv. 7722. kart. 594. Nal. Bakar, nekropola, uz novac Hadrijana.
Isti tip i ista firma, dosta izlizana. Na ramenima dvije plitke bradavke. Glina crvena, mekša faktura i slabija izradba. Oštećen nos i disk.
Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
1. pol. II st. n. e.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 76, 26.
782. Inv. 7709. kart. 470. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip i ista firma, jače izlizana, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. Rupica u kanalu. Glina tamnocrvena, faktura fina, dobra izradba.
Mjere: d. —, š. 66 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
783. Inv. 7709. kart. 471. Nal. Sisak. PRILOG IV, 3
Tip XVII. Firma OCTAVI vrlo plastična, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri bradavke. Glina smeđa, glačana. Oštećen nos i disk.
Mjere: d. —, š. 68 mm, v. 35 mm, di. 42 mm.

Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 326 i 380, s novcem Trajana i Hadrijana.
- TABLA XXXV 5 i 5a
784. Inv. 10.806. kart. 970. Nal. Sisak. PRILOG IV, 4
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri procijepljene bradavke. Glina crvena s tragovima crvenog i smeđeg namaza boje, u dva sloja. Faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 93 mm, š. 65 mm, v. 33 mm, di. 36 mm.
Sred. II st. n. e.
785. Inv. 7731. kart. 472. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG IV, 5
Donji dio zdjelice s firmom OCTAVI, ispod koje su vijenac i palma. Glina Smeđa s crvenim i smeđim namazom boje, u dva sloja.
Mjere: 68 mm × 25 mm.
Publ. Iványi, br. 3884, T. XCIII, 83. Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 668.

786. Inv. 1927. kart. 666. Nal. nepoznato. Kuplj. od E. Meixnera, 1940. PRILOG IV, 6
Fragment zdjelice s firmom **OLV(?) II**, srednji dio imena nečitljiv. Vide se dvije
bradavke, treća je oštećena. Glina siva, faktura grublja.
Mjere: 68 mm×42 mm.
II—III st. n. e.
787. Inv. 8818. kart. 739. Nal. Surduk. PRILOG IV, 7
Tip XVII. Firma **OPTAT** unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije uglate bra-
davke. Glina siva, faktura mekša. Disk je oštećen.
Mjere: d. 73 mm, š. 61 mm, v. 24 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
- TABLA XXXV, 6 i 6a
788. Inv. 10.807. kart. 971. Nal. Sisak. PRILOG IV, 8
Tip XVII, skraćeni oblik. Firma **OPTATI**, manjih ali pravilnih slova, unutar
dvaju prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena
sa slabim tragovima smeđe boje. Faktura mekša, ali kvalitetna izradba.
Mjere: d. 73 mm, š. 61 mm, v. 24 mm, di. 36 mm.
II st. n. e.
789. Inv. 7717. kart. 499. Nal. Sisak, 1901. PRILOG IV, 9
Tip XVII. Firma **PASTOR** unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije uglate bra-
davke. U kanalu rupica. Glina žuta sa smeđim namazom boje i s tragovima
gorenja. Faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. 81 mm, š. 53 mm, v. 29 mm, di. 32 mm.
I/II st. n. e.
790. Inv. 7731. kart. 500. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Fragment zdjelice s istom firmom unutar dvaju prstenova. Glina žućkasta s tra-
govima crvene boje.
Mjere: 62 mm×52 mm, v. 27 mm.
Publ. Iványi, br. 3899, T. XCIV, 57.
791. Inv. 7791. kart. 501. Nal. Sisak, 1912.
Fragmenat dna svjetiljke s firmom **PAST(OR)**, nedostaju dva zadnja slova. Glina
smeđa s tragovima crvene boje.
Mjere: 48 mm×43 mm.
Publ. Iványi, br. 3900., T. XCIV, 58.
792. Inv. 8764. kart. 647. Nal. Sotin, ciglana, 1880. PRILOG IV, 10
Tip XV. Firma **PHOETASPI**, vrlo plastična, unutar dvaju plastičnih prstenova.
Na disku rupica. Glina crvena, oštri obrisi, fina izradba.
Mjere: d. 64 mm, š. 43 mm, v. 20 mm, di. 26 mm.
Sred. I st. n. e.
Anal. Iványi, br. 1403 i 1404.; Plesničar-Gec, Emona, grob. 627.; S. Petru, grob. 489
(T. XXXII, 25).
793. Inv. 8784. kart. 696. Nal. Zemun. PRILOG IV, 11
Tip XVII. Firma **PROBVS** unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije kvrgaste
bradavke. Glina siva, faktura mekša i rustičnija izradba.
Mjere: d. —, š. 65 mm, v. 27 mm, di. 38 mm.
2. pol. II st. n. e.

794. Inv. 8788. kart. 700. Nal. Bakar. nekropola. PRILOG IV, 12
Tip XVI. Firma **PVLLI**, unutar dvaju prstenova, iznad imena koncentrični kružić. Na ramenima dvije bradavke. U kanaliću rupica. Glina crvena, faktura i izradba kvalitetne.
 Mjere: d. 103 mm, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 47 mm.
 1. pol. II st. n. e.
 Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 76, br. 27.
795. Inv. 10.808. kart. 972. Nal. Sisak. TABLA XXXVI, 1 i 1a
PRILOG IV, 13
Tip XVII. Firma **PVLLI**, velikih i pravilnih slova, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije uglate bradavke. U kanalu veća rupica. Glina crvena s tragovima gorenja na nosu. Faktura fina, oštri obrisi.
 Mjere: d. 100 mm, š. 67 mm, v. 33 mm, di. 39 mm.
 1. pol. I st. n. e.
 Anal. S. Petru, grob 5 (T. I, 11).
796. Inv. 7716. kart. 587. Nal. Sisak, dar Šipuš.
 Isti tip i ista firma, unutar kružnice. Na ramenima dvije plosnate bradavke. Glina smeđa s tragovima gorenja. Faktura i izradba slabije. Disk je oštećen.
 Mjere: d. 87 mm, š. 57 mm, v. 30 mm, di. —.
 II st. n. e.
 Publ. Iványi, br. 2677, T. XCIV, 76.
797. Inv. 8803. kart. 720. Nal. Knin, dar Alačevića. PRILOG IV, 14
Tip XVII. Firma **QGC**, vrlo plastična, unutar prstena. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, fina faktura i oštri obrisi.
 Mjere: d. 87 mm, š. 60 mm, v. 19 mm, di. 34 mm.
 2. pol. II st. n. e.
 Anal. Deringer, Lauriacum, T. II, 87.
798. Inv. 8839. kart. 768. Nal. nepoznato. PRILOG IV, 15
 Slična prethodnoj svjetiljci, samo što nos nije izvijen prema gore. Glina crvena, faktura mekša i osrednja izradba.
 Mjere: d. 87 mm, š. 59 mm, v. 30 mm, di. 35 mm.
 Anal. Deringer, Lauriacum, str. 76, sl. 16, 196.
799. Inv. 1607. kart. 712. Nal. Sv. Juraj kod Senja. PRILOG IV, 16
 Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, gušće fakture. Oštećen vrh nosa.
 Mjere: d. —, š. 58 mm, v. 27 mm, di. 33 mm.
 2. pol. II st. n. e.
 Anal. S. Petru, grob 318 (T. XXVIII, 10).
800. Inv. 8832. kart. 762. Nal. Solin.
 Isti tip i ista firma, jače izlizana. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina žućkasta, faktura mekša i rustičnija izradba. Nos oštećen.
 Mjere: d. —, š. 61 mm, v. 35 mm, di. 36 mm.
 Anal. Rubright, Sirmium III, T. XIV, 128.
801. Inv. 10.811. kart. 973. Nal. Solin.
Tip XVII. Firma **QGC** unutar jednog prstena. Na ramenima dvije plitke bradavke. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Mekša faktura i osrednja izradba. Nos oštećen.

- Mjere: d. —, š. 55 mm, v. 28 mm, di. 31 mm.
2. pol. II st. n. e.
Anal. S. Petru, grob 134 (T. XVIII, 25).
802. Inv. 7717. kart. 485. Nal. Sisak. PRILOG IV, 17
Tip XVII. Firma **QNC**, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri masivne bradavke s brazdom. Glina smeđasta, faktura dobra.
Mjere: d. 102 mm, š. 71 mm, v. 34 mm, di. 41 mm.
II st. n. e.
803. Inv. 7731. kart. 873. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG IV, 19
Fragment donjeg dijela svjetiljke s firmom **RESIMI**. Glina crvena i siva, nejednako pečena.
Mjere: 67 mm × 38 mm.
Publ. Iványi, br. 3909, T. XCV, 20.
804. Inv. 10.310. kart. 921. Nal. Trst. PRILOG IV, 18
Tip XVII. Firma **ROMVLI**, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri ušice za vješanje. U kanalu rupica. Glina smeđa, faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 113 mm, š. 77 mm, v. 33 mm, di. 48 mm.
II st. n. e.
805. Inv. 8827. kart. 848. Nal. Stenjevac, rimsko groblje (grob 30). PRILOG IV, 21
Tip XV. Firma **SATVRNIN**, unutar dviju kružnica. Na ramenima tri bradavke, a na disku rupica. Glina siva, mekše fakture.
Mjere: d. 89 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 36 mm.
Kraj I st. n. e.
806. Inv. 7796. kart. 611. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. PRILOG IV, 22
Fragment dna s istom firmom. Glina crvena, gušća faktura.
Mjere: 45 mm × 43 mm.
807. Inv. 1736. kart. 656. Nal. Osijek. PRILOG IV, 23
Tip XVII. Firma **SCA**, unutar dvaju uskih prstenova. Na ramenima tri bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje, jačeg sjaja. Faktura vrlo gusta.
Mjere: d. 72 mm, š. 48 mm, v. 22 mm, di. 29 mm.
II st. n. e.
808. Inv. 8859. kart. 789. Nal. Trst, dar Aste. PRILOG IV, 24
Tip XVII. Firma **SEXTI**, plastična i pravilna, unutar dvaju užih prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. Glina crvena, dobre fakture i kvalitetna izradba.
Mjere: d. 102 mm, š. 68 mm, v. 32 mm, di. 41 mm.
Sred. II st. n. e.
Anal. Ljubić, Viestnik IV, str. 76, 28.
809. Inv. 10.809. kart. 974. Nal. Sisak, uz novac II st. TABLA XXXVI, 3 i 3a
PRILOG IV, 25
Tip XVII. Ista firma, vrlo pravilna i plastična, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke. U kanalu rupica. Glina smeđasta s tragovima sivog namaza. Faktura gusta, precizna izradba, oštri obrisi.
Mjere: d. 84 mm, š. 56 mm, v. 27 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.

810. Inv. 10.810. kart. 975. Nal. Sisak. PRILOG IV, 26
Isti tip i ista firma. Ispod imena se nalazi vjenac i koncentrični kružić a iznad samo koncentrični kružić. Na ramenima dvije lučne bradavke. U kanalu veća rupica. Glina siva s tragovima gorenja na nosu. Faktura i izradba kvalitetne.
Mjere: d. 89 mm, š. 60 mm, v. 27 mm, di. 35 mm.
1. pol. II st. n. e.
811. Inv. 2069. kart. 751. Nal. Vinkovci.
Isti tip i ista firma, unutar dviju kružnica. Na ramenima dvije bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena. Cijela svjetiljka je nešto deformirana.
Mjere: d. 89 mm, š. 62 mm, v. 27 mm, di. 34 mm.
II st. n. e.
812. Inv. 8808. kart. 729. Nal. Prečec kraj Dugog Sela. PRILOG IV, 27
Isti tip i ista firma, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri bradavke. Glina siva, faktura i izradba osrednja. Disk je probijen.
Mjere: d. 82 mm, š. 57 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
II—III st. n. e.
813. Inv. 7693. kart. 509. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma, dosta izlizana. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. Glina smeđa i crvena, nejednako pečena. Rustična izradba. Disk je probijen.
Mjere: d. 91 mm, š. 58 mm, v. 31 mm, di. 33 mm.
II—III st. n. e.
Publ. Iványi, br. 2733, T. XCV, 49.
814. Inv. 7693. kart. 510. Nal. Sisak, 1901.
Isti tip i ista firma, unutar dviju kružnica. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena i siva, nejednako pečena. Nos je oštećen.
Mjere: d. —, š. 61 mm, v. 28 mm, di. 32 mm.
Publ. Iványi, br. 2735 T. XCV, 51.
815. Inv. 1590. kart. 709. Nal. Senj, Gimnazija. PRILOG IV, 28
Tip XV. Firma **STROBIL**, vrlo plastična, unutar prstena. Na ramenima tri ušice s brazdom, na disku rupica. Glina smeđa, fine fakture i precizne izradbe.
Mjere: d. 90 mm, š. 62 mm, v. 30 mm, di. 40 mm.
Sred. I st. n. e.
Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob. 165, 255 i 665, uz novac Klaudija.
816. Inv. 1736. kart. 667. Nal. Osijek, kuplj. 1927. PRILOG IV, 29
Isti tip i ista firma, malo izlizana, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina siva s tragom smeđe boje i gorenja. Gusta faktura i dobra izradba.
Mjere: d. 93 mm, š. 63 mm, v. 31 mm, di. 41 mm.
2. pol. I st. n. e.
817. Inv. 7711. kart. 482. Nal. Sisak.
Isti tip i ista firma unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri nepravilne bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje, u dva sloja. Nos je oštećen.
Mjere: d. —, š. 64 mm, v. 29 mm, di. 41 mm,
I/II st. n. e.

818. Inv. 7711. kart. 483. Nal. Sisak. PRILOG IV, 30
 Isti tip i ista firma, vrlo plastična, unutar dvaju prstenova.
 Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena. Faktura i izradba kvalitetne.
 Mjere: d. —, š. 49 mm, v. 34 mm, di. 46 mm.
 2. pol. I st. n. e.
 Anal. S. Petru, Emona, grob. 480.
- TABLA XXXVI, 5 i 5a
819. Inv. 10.768. kart. 976. Nal. Solin. PRILOG IV, 31
 Tip XV. Firma STROBILI, unutar dvaju prstenova, tri zadnja slova jako zbijena.
 Ispod koncentrični kružić. Na ramenima tri visoke prizmatične bradavke. Na disku oveća rupica. Glina crvena. Faktura fina, izradba precizna, a obrisi oštri.
 Mjere: d. 115 mm, š. 73 mm, v. 37 mm, di. 48 mm.
 2. pol. I st. n. e.
 Anal. Lerat, T. XX, 156.
820. Inv. 10.769. kart. 977. Nal. Bakar. PRILOG IV, 32
 Isti tip i ista firma, vrlo plastična i pravilna, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena. Faktura i izradba vrlo kvalitetne. Disk jače oštećen.
 Mjere: d. 113 mm, š. 78 mm, v. 37 mm, di. 49 mm.
 2. pol. I st. n. e.
821. Inv. 7711. kart. 480. Nal. Sisak. PRILOG IV, 33
Tip XVI. Firma STROBILI, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena, mekše fakture. Izradba kvalitetna.
 Mjere: d. 105 mm, š. 72 mm, v. 32 mm, di. 43 mm.
 I/II st. n. e.
822. Inv. 7711. kart. 481. Nal. Sisak, dar Tkalčića. PRILOG IV, 34
 Isti tip i ista firma, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri ušice za vješanje, dvije malo oštećene. Glina crvena. Faktura bolja, oštri obrisi.
 Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 38 mm.
 2. pol. I st. n. e.
823. Inv. 7701. kart. 484. Nal. Sisak.
 Fragment dna s firmom STROBIL, vrlo plastična. Glina crvena, tanka stijenka, precizna izradba.
 Mjere: 66 mm × 46 mm.
 Publ. Iványi, br. 3935, T. XCVI, 12.
824. Inv. 8750. kart. 597. Nal. Sisak, dar Ivkanec.
Tip XVII. Firma TRANQVI, unutar triju nepravilnih kružnica. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Glina crvenosmeđa s jakim tragovima gorenja. Grublja faktura. Oštećen disk i nos.
 Mjere: d. 134 mm, š. 87 mm, v. 47 mm, di. 58 mm.
 Publ. Iványi, br. 2.764.
 II—III st. n. e.

825. Inv. 7700. kart. 522. Nal. Sisak, Kupa. PRILOG IV, 35
Isti tip i ista firma, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije nepravilne bradavke. Glina crvena, glačana. Oštećen nos.
Mjere: d. —, š. 63 mm, v. 32 mm, di. 40 mm.
II—III st. n. e.
826. Inv. 10.760. kart. 978. Nal. Varaždinske Toplice, kameno naselje u Bakarićevoj ul. PRILOG IV, 36
Fragment svjetiljke s firmom **VRSVLI**. Glina smeđasta, guste fakture.
Mjere: 60 mm × 24 mm.
2. pol. III st. n. e.
Publ. B. Vikić, Vjesnik 3 ser. sv. VI—VII, str. 107, 3. — Anal. Deringer, Lauriacum, T. I, 19. — Iványi, br. 3939—3941.
827. Inv. 1730. kart. 659. Nal. Osijek, gimnazija.
Tip XVII. Firma **VCIV/E**, dosta izlizana, unutar dviju kružnica. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje. Mekša faktura i osrednja izradba.
Mjere: d. 73 mm, š. 50 mm, v. 27 mm, di. 30 mm.
828. Inv. 8875. kart. 746. Nal. Dalj, dar Skive, 1922.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo bradavke imaju brazdu, a glina je crvena. Oštećen disk i nos.
Mjere: d. 73 mm, š. 51 mm, v. 28 mm, di. 30 mm.
829. Inv. 7716. kart. 473. Nal. Sisak. PRILOG IV, 37
Tip XVII. Firma **VERI**, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri prizmatične bradavke s brazdom. U kanalu rupica. Glina crvena, tanka stijenka. Fina faktura i precizna izradba.
Mjere: d. 103 mm, š. 70 mm, v. 34 mm, di. 41 mm.
Publ. Iványi, br. 2842.; Anal. S. Petru, grob 686 (T. XLVII, 40).
830. Inv. 7725. kart. 474. Nal. Bakar, nekropola, uz novac Hadrijana. PRILOG IV, 38
Isti tip i ista firma, unutar dvaju nepravilnih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvenkasta, sivo dimljena, s jakim tragovima gorenja. Rustičnija izradba.
Mjere: d. 96 mm, š. 62 mm, v. 36 mm, di. 32 mm.
Publ. Ljubić, Viestnik IV, str. 76, br. 31.
831. Inv. 7699. kart. 475. Nal. Sisak, dar Šipuša, 1901.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo masivnija s mnogo čestica opeke.
Mjere: d. 98 mm, š. 61 mm, v. 33 mm, di. 37 mm.
832. Inv. 10.812. kart. 1006. Nal. Sisak. PRILOG IV, 39
Tip XVII. Firma **VETTI**, manjih slova, s vijencem unutar dvaju većih prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. U kanalu rupica. Glina crvena sa smeđastim namazom boje u debljem sloju. Mekša faktura ali dobra izradba. Zdjelica napukla.
Mjere: d. 105 mm, š. 73 mm, v. 35 mm, di. 42 mm.
II st. n. e.

833. Inv. 1588. kart. 707. Nal. Senj. PRILOG IV, 40
Tip XVII. Firma **VIBIANI**, unutar dvaju vrlo plastičnih prstenova. Na ramenima tri lučne bradavke. U kanalu rupica. Glina crvenosmeđa. Faktura kvalitetna, oštri obrisi.
 Mjere: d. 105 mm, š. 71 mm, v. 36 mm, di. 43 mm.
 2. pol. II st. n. e.
 Anal. S. Petru, grob 202 (T. XXI, 15).
834. Inv. 8835. kart. 764. Nal. nepoznato. PRILOG IV, 41
 Slična prethodnoj svjetiljci samo što ima dvije bradavke i manje oštre obrise.
 Mjere: d. 103 mm, š. 72 mm, v. 30 mm, di. 40 mm.
835. Inv. 7771. kart. 513. Nal. Sisak, Moses, 1900. PRILOG IV, 42
Tip XVII. Firma **VIBIANI**, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvenkasta s tragovima gorenja. Faktura i dobra izradba.
 Mjere: d. 90 mm, š. 59 mm, v. 31 mm, di. 35 mm.
 2. pol. II st. n. e.
 Publ. Iványi, br. 2864. Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 18, 37 i 62.
836. Inv. 10.813. kart. 979. Nal. Sisak.
 Isti tip i ista firma, dosta izlizana, unutar dvaju plitkih prstenova. Na ramenima tri ispupčene, dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina svjetlocrvena s tragovima gorenja na nosu. Faktura i izradba srednje kvalitete.
 Mjere: d. 106 mm, š. 74 mm, v. 38 mm, di. 41 mm.
 Kraj II st. n. e.
 Publ. Iványi, br. 2864. — Anal. Plesničar-Gec, Emona, grob 265.
837. Inv. 10.814. kart. 980. Nal. Sisak. TABLA XXXVI, 6 i 6a
PRILOG IV, 43
 Isti tip i ista firma unutar prstena. Na ramenu dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvenosmeđasta s tragovima gorenja na nosu. Faktura čvrsta, izradba osrednja.
 Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 34 mm.
 II—III st. n. e.
 Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 39, 12. — Rubright, Sirmium III, T. X, 95.
838. Inv. 8861. kart. 791. Nal. Trst, dar Aste.
Tip XVII firma **VIBIANI**. Na ramenima dvije zakrčljale bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, čvršće fature, ali osrednje izradbe.
 Mjere: d. 83 mm, š. 57 mm, v. 28 mm, di. 34 mm.
 II—III st. n. e.
 Anal. Celestin, Vjesnik V, br. 32. — Iványi, br. 2889, s novcem Karacale.
839. Inv. 2088. kart. 752. Nal. Vinkovci.
 Slična prethodnoj svjetiljci, samo što je firma nešto izlizana. Glina crvenosmeđa, osrednje fature i izradbe.
 Mjere: d. 82 mm, š. 55 mm, v. 33 mm, di. 46 mm.
840. Inv. 8882. kart. 828. Nal. Kranj, 1901.
Tip XVII, firma **VIBIANI**, dosta izlizana, unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri dugoljaste plosnate bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena i siva, nejednako pečena. Rustična izradba.

Mjere: d. 81 mm, š. 55 mm, v. 25 mm, di. 29 mm.
II—III st. n. e.

841. Inv. 8159. kart. 720. Nal. Sisak.

Isti tip i ista firma, dosta izlizana, unutar dvaju plitkih prstenova. U kanalu rupica. Glina crvena. Faktura bolja, obrisi oštiri. Oštećen vrh nosa.

Mjere: d. —, š. 73 mm, v. 35 mm, di. 40 mm.

II st. n. e.

842. Inv. 7731. kart. 598. Nal. Sisak, Kupa.

Fragment donjeg dijela zdjelice s istom firmom, unutar dviju nepravilnih kružnica. Glina crvenosmeđa.

Mjere: 58 mm × 54 mm.

843. Inv. 8769. kart. 681. Nal. Novi Banovci, 1898.

PRILOG IV, 44

Tip XVII. Firma **VIBVLEI**, dosta izlizana, unutar nepravilnog prstena. Na ramenima tri nepravilne bradavke. Glina crvena. Faktura mekša a izradba rustičnija.

Mjere: d. 86 mm, š. 54 mm, v. 27 mm, di. 33 mm.

2. pol. II st. n. e.

Publ. Iványi, br. 2951. i T. XCVIII, 6. — Anal., Rubright, Sirmium III, T. IX, 80.

844. Inv. 1736. kart. 664. Nal. Osijek.

PRILOG IV, 45

Tip XVII. Firma **/V/ICTORIA**, unutar dvaju prstenova. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina crvenosmeđa, glačana. Slabija izradba.

Mjere: d. 88 mm, š. 58 mm, v. 34 mm, di. 35 mm.

III st. n. e.

Anal. Celestin, Vjesnik B, br. 33.

845. Inv. 8776. kart. 688. Nal. Mitrovica, 1913, kasnoantički grob.

Slična prethodnoj svjetiljci, samo što ima tri bradavke. Glina crvenosmeđa. Probijen disk.

Mjere: d. 85 mm, š. 57 mm, v. 30 mm, di. 33 mm.

846. Inv. 1746. kart. 655. Nal. Osijek.

PRILOG IV, 46

Tip XVII, Firma **VICT** unutar dvaju prstenova. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Glina crvena s tragovima crvene boje. Oštećen nos i disk. Hrapava na površini.

Mjere: d. 98 mm, š. 68 mm, v. 31 mm, di. 39 mm.

III st. n. e.

Publ. Iványi, br. 3000. — Anal. Iványi, br. 2993.

847. Inv. 1728. kart. 655. Nal. Osijek.

PRILOG IV, 47

Tip XVII, firma **VICT** (C obratno). Glina crvena s tragovima namaza crvene boje. Osrednja izradba.

Mjere: d. 101 mm, š. 61 mm, v. 36 mm, di. 41 mm.

III st. n. e.

848. Inv. 1736. kart. 650. Nal. Osijek.

Isti tip, firma nečitljiva, u kurzivu. Na ramenima tri masivne bradavke. Glina žućkasta sa smeđim namazom boje.

Mjere: d. 92 mm, š. 64 mm, v. 29 mm, di. 35 mm,

c) *Primjerci bez pečata*

849. Inv. 8752. kart. 610. Nal. Sisak, Ivkanec, 1892.
Tip XV. Na ramenima tri ušice za vješanje. Na disku rupica. U kanaliću rompsko udubljenje. Glina crvena, dobra faktura i precizna izradba.
 Mjere: d. 110 mm, š. 73 mm, v. 32 mm, di. 48 mm.
 2. pol. I st. n. e.
850. Inv. 7722. kart. 595. Nal. Sisak, M. Gorjanović, 1913.
 Isti tip. Na dnu plitko urezana kružnica. Na ramenima dvije kvrgaste bradavke. Glina smeđa sa smeđim namazom boje. Nos oštećen. Nešto deformirana.
 Mjere: d. —, š. 48 mm, v. 24 mm, di. 28 mm.
 I/II st. n. e.
851. Inv. 7725. kart. 596. Nal. Sisak.
 Isti tip. Na ramenima dvije bradavke. Glina crvenkasta s crvenim namazom boje. Oštećen disk i nos. Čvrsta faktura i dobra izradba.
 Mjere: d. —, š. 43 mm, v. 27 mm, di. 32 mm.
852. Inv. 7722. kart. 628. Nal. Sisak.
 Tip XV. Gornja polovina svjetiljke. Na ramenima ušice za vješanje. U kanalu dvije rupice, a jedna na disku. Glina crvena, mekša faktura i kvalitetna izradba.
 Mjere: d. —, š. 63 mm, v. —, di. 40 mm.
 2. pol. I st. n. e.
853. Inv. 8793. kart. 704. Nal. Bakar, 1880. TABLA XXXII, 2
Tip XVI. Gornji dio svjetiljke. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina smeđa, finija faktura.
 Mjere: d. 74 mm, š. 58 mm, v. —, di. 36 mm.
 I/II st. n. e.
854. Inv. 10.322, kart. 934. Nal. Trst.
 Tip XVI. Fragment svjetiljke. Sačuvana jedna bradavka, masivna i prizmatična, te rupica u kanalu. Glina smeđa, fine fakture i izradbe.
 Mjere: 97 mm × 71 mm.
855. Inv. 8648. kart. 274. Nal. Mitrovica, kasnocarski grob.
 Tip XVII. Na dnu dvije kružnice. Na ramenima tri bradavke. Drška u obliku lista. Glina žutocrvenkasta s tragovima namaza crvene boje. Faktura mekša i osrednja izradba.
 Mjere: d. 103 mm, š. 49 mm, v. 30 mm, di. 32 mm.
 Publ. Brunšmid, Vjesnik IV, str. 192, sl. 81.
 III st. n. e.
856. Inv. 1716. kart. 668. Nal. Osijek. TABLA XXXVII, 10
 Isti tip. Na dnu ukras grančice. Na ramenima tri masivne bradavke. U kanalu rupica. Glina žućkasta sa smeđim namazom boje, vidljiv trag prstiju. Bolja faktura i izradba.
 Mjere: d. 92 mm, š. 63 mm, v. 31 mm, di. 37 mm,
 II—III st. n. e.

857. Inv. 1737. kart. 669. Nal. Osijek.
Slična prethodnoj svjetiljci, isti ukras na dnu. Na ramenima unutar dvaju nepravilnih prstenova tri zakržljale bradavke. Glina crvena sa smeđim namazom boje. Disk oštećen.
Mjere: d. 72 mm, š. 50 mm, v. 28 mm, di. 30 mm.
858. Inv. 1736. kart. 670. Nal. Sisak.
Tip XVII. Na dnu ukras ptičje nožice. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. Glina crvena s crvenim namazom boje.
Mjere: d. 67 mm, š. 44 mm, v. 23 mm, di. 28 mm.
III st. n. e.
859. Inv. 7722. kart. 529c. Nal. Sisak. TABLA XXXVII, 6
Tip XVII. Dno prekriveno koncentričnim krugovima. Na ramenima tri uske bradavke. U kanalu rupica. Glina smeđa, grublja faktura i izradba.
Mjere: d. 84 mm, š. 57 mm, v. 28 mm, di. 32 mm.
III st. n. e.
860. Inv. 7728. kart. 856. Nal. Sisak, 1900.
Slična prethodnoj svjetiljci, s istim ukrasom na dnu. Glina tamnije crvena, grublja faktura.
Mjere: d. 81 mm, š. 54 mm, v. 31 mm, di. 33 mm.
861. Inv. 7722. kart. 529b. Nal. Sisak, Hrnjak, 1913.
Slična svjetiljci br. 859, samo što je manje rustična. Glina žućkastocrvena, glačana.
Mjere: d. 73 mm, š. 51 mm, v. 26 mm, di. 27 mm.
862. Inv. 8826. kart. 747. Nal. Dalj.
Tip XVII. Na dnu urezane kružnice. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena s tragovima namaza crvene boje. Čvrsta faktura. Probijen disk i oštećen nos.
Mjere: d. —, š. 54 mm, v. 25 mm, di. 32 mm.
II st. n. e.
863. Inv. 1745. kart. 672. Nal. Osijek, gimnazija. TABLA XXXVII, 3
Tip XVII. Na dnu nepravilan, istaknuti prsten. Na ramenima dvije oštećene bradavke. U kanalu rupica. Drška oštećena. Glina crvena s tragovima crvene i smeđe boje.
Mjere: d. 76 mm, š. 52 mm, v. 30 mm, di. 32 mm.
864. Inv. 7725. kart. 599. Nal. Sisak. TABLA XXXVII, 4
Tip XVII, skraćeni oblik. Na dnu nepravilan prsten. Na ramenima tri bradavke. Glina smeđesiva.
Mjere: d. 80 mm, š. 68 mm, v. 25 mm, di. 43 mm.
II/III st. n. e.
865. Inv. 8160. kart. 106. Nal. Sisak. TABLA XXXVII, 7
Dvije svjetiljke tipa XVII vezane za pločasto postolje, koje je oštećeno. Obje imaju kvrgastu dršku. Glina crvenkasta, prevučena smeđom olovnom glazurom.
Mjere: d. 56 mm, š. 36 mm, v. 24 mm (s postoljem 32 mm).
III—IV st. n. e.

866. Inv. 10.815. kart. 981. Nal. Sisak.
Tip XVII. Dno probijeno. Na ramenima tri lučne bradavke s brazdom. U kanalu rupica. Glina žućkastocrvena s tragovima namaza smeđe boje.
Mjere: d. 110 mm, š. 76 mm, v. 40 mm, di. 43 mm.
867. Inv. 10.816. kart. 982. Nal. Sisak.
Isti tip. Dno oštećeno, vide se samo dvije urezane kružnice i trag zadnjeg slova. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu oveća rupica. Glina crvena s tragovima tamnosmeđeg namaza boje.
Mjere: d. 103 mm, š. 70 mm, v. 32 mm, di. 38 mm.
II st. n. e.
868. Inv. 10.817. kart. 983. Nal. Sisak.
Isti tip. Na dnu plitak i nepravilan prsten. Na ramenima dvije uglate bradavke. Glina crvena s tragovima namaza smeđe boje. Disk malo oštećen.
Mjere: d. 89 mm, š. 62 mm, v. 30 mm, di. 37 mm.
II st. n. e.
869. Inv. 7725. kart. 629. Nal. Sisak, jaružanje, dar M. Lisičar. TABLA XXXVII, 2
Tip XVII. Na dnu deformirani prsten. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. U kanalu rupica. Glina smeđastosiva, sivo dimljena. Iskrivljena i vrlo rustično rađena.
Mjere: d. 50 mm, š. 29 mm, v. 21 mm, di. 17 mm.
III—IV st. n. e.
Anal. Deringer, Lauriacum, str. 99, sl. 29. 1003.
870. Inv. 7728. kart. 605. Nal. Sisak, nađena s kasnocarskim novcem. TABLA XXXVIII, 1
Tip XVII. Dno ovalno. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Drška kvrgasta. Glina siva i crvenkasta, nejednako pečena. Faktura grublja.
Mjere: d. 106 mm, š. 66 mm, v. 35 mm, di. 40 mm.
III/IV st. n. e.
871. Inv. 7728, kart. 604. Nal. Sisak. TABLA XXXVIII, 2
Tip XVII. Dno uže i ovalno. Na ramenima dvije zakržljale bradavke, nasuprot nosa drške. Glina crvenkasta, grube fakture.
Mjere: d. 119 mm, š. 65 mm, v. 38 mm, di. 41 mm.
III—IV st. n. e.
872. Inv. 7704. kart. 608. Nal. Sisak. TABLA XXXVIII, 3
Tip XVII. Dno udubljeno. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Drška oštećena. Glina crvena, grublja faktura i izradba. Vidi se spojni šav.
Mjere: d. 112 mm, š. 66 mm, v. 35 mm, di. 36 mm.
III—IV st. n. e.
873. Inv. 8830. kart. 758. Nal. Makarska. TABLA XXXVIII, 4
Tip XVII. Na dnu dvije kružnice. Na ramenima tri zakržljale bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena s crvenim namazom boje. Mekša faktura i osrednja izradba.
Mjere: d. 100 mm, š. 69 mm, v. 36 mm, di. 42 mm.
874. Inv. 8798. kart. 715. Nal. Gardun. TABLA XXXVII, 1
Tip XVII. Dno nestabilno. Na ramenima dvije plosnate bradavke. Vidi se trag slomljene drške. Glina žućkasta, rustična izradba.
Mjere: d. 102 mm, š. 68 mm, v. 30 mm, di. 35 mm.
III—IV st. n. e.

875. Inv. 8800. kart. 717. Nal. Pula, nađena s novcem IV st. TABLA XXXVIII, 5
Tip XVII. Dno udubljeno, bez ukrasa. Na ramenima tri zakrđljale bradavke. U posve uskom kanalu rupica. Glina crvenosmeđa, deblja stijenka i grublja izradba. Mjere: d. 94 mm, š. 64 mm, v. 32 mm, di. 36 mm. IV st. n. e.
876. Inv. 8762. kart. 645. Nal. Prozor. TABLA XXXVIII, 6
Tip XVII. Na dnu urezan oval. Na ramenima tri bradavke. Glina crvena, grublja izradba. Mjere: d. 93 mm, š. 64 mm, v. 36 mm, di. 37 mm.
877. Inv. 7726. kart. 616. Nal. Sisak, nađena s novcem IV st. n. e. TABLA XXXVIII, 7
Tip XVII. Dno ravno. Na ramenima dvije zakrđljale bradavke. Nasuprot nosa oštećena drška. Glina crvena, grublja faktura. Mjere: d. 95 mm, š. 60 mm, v. 32 mm, di. 32 mm. IV st. n. e.
878. Inv. 8864. kart. 794. Nal. Trst.
Tip XVII. Dno udubljeno. Na ramenima dvije zakrđljale bradavke. Ima veliki i zadebljali središnji otvor. Glina crvena, mekše fakture i osrednje izradbe. Mjere: d. 91 mm, š. 56 mm, v. 30 mm, di. 39 mm.
879. Inv. 8865. kart. 795. Nal. Trst.
Slična prethodnoj svjetiljci samo još slabije rađena. Glina ciglene boje. Mjere: d. 87 mm, š. 59 mm, v. 29 mm, di. 30 mm.
880. Inv. 7722. kart. 614a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA XXXVIII 9
Tip XVII. Na dnu stajaći prsten. Na ramenima tri procijepljene bradavke. Glina crvena, mekša faktura i osrednja izradba. Mjere: d. 94 mm, š. 65 mm, v. 33 mm, di. 34 mm. III—IV st. n. e.
881. Inv. 7722. kart. 614b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Slična prethodnoj samo iz smeđaste gline. Mjere: d. 96 mm, š. 65 mm, v. 34 mm, di. 35 mm.
882. Inv. 7723. kart. 602a. Nal. Sisak, 1905. TABLA XXXIX, 1
Tip XVII. Dno udubljeno. Disk ovalan. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvena, sivo dimljena. Grublja izradba. Mjere: d. 104 mm, š. 70 mm, v. 35 mm, di. 37 mm. III—IV st. n. e.
883. Inv. 7722. kart. 606. Nal. Sisak, 1913. TABLA XXXIX, 2
Slična prethodnoj svjetiljci samo jače deformirana i s uskim kanalićem. Na ramenima tri rasplinute bradavke. Glina crvena, sivo dimljena. Mjere: d. 98 mm, š. 68 mm, v. 29 mm, di. 38 mm.
884. Inv. 7704. kart. 607. Nal. Sisak, jaružanje. TABLA XXXIX, 3
Gotovo identična s prethodnom svjetiljkom, samo što ima jače tragove gorenja. Mjere: d. 92 mm, š. 61 mm, v. 30 mm, di. 30 mm.

885. Inv. 7703. kart. 620. Nal. Sisak, 1901.
Slična svjetiljci br. 882, samo što je oštećen vrh nosa. Glina smeđasta, mjestimično glačana.
Mjere: d. —, š. 59 mm, v. 30 mm, di. 31 mm.
886. Inv. 7722. kart. 620. Nal. Sisak.
Slična svjetiljkama br. 882 i 885, samo što ima sitnije bradavke.
Mjere: d. 87 mm, š. 59 mm, v. 26 mm, di. 34 mm.
887. Inv. 8863. kart. 793. Nal. Trst. TABLA XXXIX, 7
Tip XVII. Dno ravno. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Mekša faktura i sirovija izradba.
Mjere: d. 97 mm, š. 70 mm, v. 33 mm, di. 36 mm.
Anal. Deringer, Lauriacum, T. IV, 221.
888. Inv. 1729. kart. 676. Nal. Osijek. TABLA XXXVIII, 8
Tip XVII. Dno ravno. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Jedno rame šire. Glina žućkasta, mekše fakture. Deformirana.
Mjere: d. 84 mm, š. 57 mm, v. 31 mm, di. 34 mm.
III—IV st. n. e
Anal. Deringer, Lauriacum. T. V, 333.
889. Inv. 8842. kart. 771. Nal. nepoznato. TABLA XXXIX, 8
Slična prethodnoj svjetiljci, samo još slabije izrađena.
Mjere: d. 90 mm, š. 58 mm, v. 27 mm, di. 28 mm.
Anal. Deringer, Lauriacum. T. V. 273.
890. Inv. 8843. kart. 772. Nal. nepoznato.
Slična svjetiljci br. 888, samo što je oštećena na boku. Glina žućkasta s tragovima crvene boje.
Mjere: d. 92 mm, š. 52 mm, v. 29 mm, di. 29 mm.
891. Inv. 8823. kart. 744. Nal. Surduk. TABLA XXXIX, 9
Slična svjetiljci br. 888. Vidi se slab trag crvenog namaza boje.
Mjere: d. 91 mm, š. 68 mm, v. 26 mm, di. 31 mm.
892. Inv. 8786. kart. 698. Nal. Zemun.
Tip XVII. Dno udubljeno. Na ramenima tri plosnate bradavke. Glina siva i žućkasta, nejednako pečena. Faktura mekša.
Mjere: d. 80 mm, š. 54 mm, v. 25 mm, di. 29 mm.
II/III st. n. e.
893. Inv. 8822. kart. 743. Nal. Surduk, vrt V. Đorđevića, 1904.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što je oštećen disk. Glina siva, hrapava površina.
Mjere: d. 83 mm, š. 55 mm, v. 28 mm, di. 29 mm.
894. Inv. 1746. kart. 671. Nal. Osijek, Topnička vojarna, 1901.
Tip XVII. Ravno dno. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Glina žuta s tragom crvene boje.
Mjere: d. 91 mm, š. 59 mm, v. 29 mm, di. 33 mm.

895. Inv. 8838. kart. 767. Nal. nepoznato.
Tip XVII. Na dnu dva izlizana prstena. Na ramenima tri uske bradavke. U kanalu rupica. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje.
Mekša faktura i osrednja izradba.
Mjere: d. 91 mm, š. 62 mm, v. 26 mm, di. 38 mm.
896. Inv. 1736. kart. 675. Nal. Osijek.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što je dno udubljeno i glatko. Vide se tragovi crvene boje.
Mjere: d. 84 mm, š. 59 mm, v. 28 mm, di. 34 mm.
897. Inv. 7722. kart. 612. Nal. Sisak. TABLA XXXIX, 4
Slična svjetiljci br. 895, samo glina žućkasta i siva, nejednako pečena.
Mjere: d. 87 mm, š. 59 mm, v. 29 mm, di. 35 mm.
898. Inv. 7722. kart. 612b. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 895, samo bez rupice u kanalu.
Mjere: d. 87 mm, š. 59 mm, v. 29 mm, di. 32 mm.
899. Inv. 7722. kart. 613a. Nal. Sisak.
Tip XVII. Dno udubljeno. Na ramenima tri zakržljale bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, faktura i izradba osrednje.
Mjere: d. 77 mm, š. 50 mm, v. 29 mm, di. 30 mm.
III—IV st. n. e.
900. Inv. 7722. kart. 613b. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što ima dvije bradavke i jedno rame uže.
Mjere: d. 75 mm, š. 48 mm, v. 28 mm, di. 29 mm.
901. Inv. 2088. kart. 755. Nal. Vinkovci.
Tip XVII. Dno udubljeno. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina crvena, sirovija izradba.
Mjere: d. 69 mm, š. 46 mm, v. 26 mm, di. 32 mm.
III st. n. e.
902. Inv. 7722. kart. 619. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo nešto manja i rađena iz sive gline.
Mjere: d. 63 mm, š. 40 mm, v. 24 mm, di. 25 mm.
903. Inv. 7722. kart. 600. Nal. Sisak.
Tip XVII. Na dnu dvije kružnice. Na ramenima tri bradavke. U kanalu rupica. Glina žutosivkasta, slabo pečena.
Mjere: d. 84 mm, š. 54 mm, v. 30 mm, di. 35 mm.
III st. n. e.
904. Inv. 10.818. kart. 984. Nal. Sisak, uz novac IV st.
Tip XVII. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Na dnu urezana, nepravilna kružnica. U kanalu rupica. Glina blijedoružičasta s tragovima gorenja. Sirovija izradba.
Mjere: d. 95 mm, š. 67 mm, v. 33 mm, di. 35 mm.
905. Inv. 10.819. kart. 985. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što je iz žućkaste gline, mekše fakture. Nazire se vrlo izlizana firma.
Mjere: d. 95 mm, š. 65 mm, v. 34 mm, di. 36 mm.

906. Inv. 10.820. kart. 986. Nal. Sisak.
Tip XVII. Na dnu firma posve izlizana i nečitljiva. Na ramenima tri plosnate, uglate bradavke. Glina žućkasta s crvenim namazom boje. Sirovije rađena i malo deformirana.
Mjere: d. 94 mm, š. 62 mm, v. 32 mm, di. 29 mm.
907. Inv. 10.821. kart. 987. Nal. Sisak.
Isti tip. Na dnu su dva plitka, nepravilna prstena. Na ramenima tri plosnate, rascijepljene bradavke. U kanalu ovalna rupica. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Deformirana.
Mjere: d. 89 mm, š. 60 mm, v. 34 mm, di. 33 mm.
III st. n. e.
908. Inv. 10.822. kart. 988. Nal. Sisak.
Isti tip. Dno jače izlizano. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Ima dva bočna otvora. Glina žućkasta s jačim tragovima gorenja. Sirovija izradba.
Mjere: d. 91 mm, š. 59 mm, v. 33 mm.
III—IV st. n. e.
909. Inv. 10.823. kart. 989. Nal. Sisak.
Isti tip. Na dnu ispupčenje, vjerojatno izlizani pečat. Na ramenima dvije kvrgaste bradavke. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje. Mekša faktura i sirovija izradba.
Mjere: d. 85 mm, š. 56 mm, v. 28 mm, di. 33 mm.
III—IV st. n. e.
910. Inv. 10.825. kart. 990. Nal. Sisak. TABLA XXXVII, 5
Isti tip. Dno ovalno, malo udubljeno. Na ramenima 3 plosnate i nejednake bradavke. Rupica u kanalu. Glina ružičasta s jačim tragovima gorenja.
Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 28 mm, di. 33 mm.
III—IV st. n. e.
911. Inv. 10.824. kart. 991. Nal. Sisak. TABLA XXXVII, 9 i 9a
Isti tip. Na dnu udubljenje. Oko diska jako zadebljana traka. Na ramenima tri rasplinite bradavke. Glina crvena s tragovima gorenja. Masivna stijenka.
Mjere: 87 mm, š. 58 mm, v. 28 mm, di. 27 mm.
912. Inv. 10.826. kart. 992. Nal. Sisak.
Isti tip. Na ramenima dvije procijepljene bradavke. U kanalu ovalna rupica. Glina žućkasta sa slabim tragovima smeđe boje. Faktura mekša, sirovija izradba.
Mjere: d. 70 mm, š. 48 mm, v. 25 mm, di. 31 mm.
913. Inv. 10.827. kart. 993. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci samo manja i s jačim tragovima crvene boje.
Mjere: d. 64 mm, š. 43 mm, v. 22 mm, di. 25 mm.
914. Inv. 10.828. kart. 994. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 910, samo nešto deformirana.
Mjere: d. 65 mm, š. 43 mm, v. 23 mm, di. 26 mm.
915. Inv. 10.829. kart. 995. Nal. Sisak.
Svjetiljka gotovo identična po izgledu, fakturi i veličini svjetiljkama br. 911 i 912.
Mjere: d. 65 mm, š. 44 mm, v. 24 mm, di. 26 mm.

916. Inv. 10.830. kart. 996. Nal. Sisak.
Tip XVII. Oko diska jako istaknuta traka. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina smeđa s jačim tragovima gorenja. Masivna i sirovo izrađena.
Mjere: d. 62 mm, š. 42 mm, v. 25 mm, di. 20 mm.
III—IV st. n. e.
917. Inv. 10.831. kart. 997. Nal. Sisak.
Isti tip. Oko diska nepravilna zadebljana traka. Na ramenima tri posve zakržljale bradavke. Dno deformirano. Glina žutosiva, nejednako pečena. Masivna. i zdepasta.
Mjere: d. 61 mm, š. 39 mm, v. 24 mm, di. 21 mm.
IV st. n. e.
918. Inv. 7722. kart. 622. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj samo nos oštećen. Glina crvenkasta i siva, nejednako pečena.
Mjere: d. 85 mm, š. 57 mm, v. 33 mm, di. 34 mm.
919. Inv. 8844. kart. 773. Nal. nepoznato.
Slična svjetiljci br. 917, samo oštećen vrh nosa. Glina žućkasta s tragovima crvene boje i narančaste glazure.
Mjere: d. 85 mm, š. 57 mm, v. 33 mm, di. 34 mm.
920. Inv. 8761. kart. 644. Nal. Vrlika.
Tip XVII. Na dnu dvije kružnice, dosta izlizane. Na ramenima tri plosnate bradavke. U kanalu rupica. Glina crvenožuta, mekša faktura i slabija izradba..
Mjere: d. 103 mm, š. 71 mm, v. 35 mm, di. 41 mm.
921. Inv. 8831. kart. 760. Nal. Solin.
Isti tip. Na dnu kružnica. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, oštrij obrisi. Oštećenje na nosu.
Mjere: d. —, š. 74 mm, v. 35 mm, di. 50 mm.
II st. n. e.
922. Inv. 7703. kart. 617. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip. Dno ravno. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina smeđasta, slabija izradba. Donji dio nosa oštećen.
Mjere: d. 89 mm, š. 59 mm, v. 32 mm, di. 32 mm.
923. Inv. 7704. kart. 602c. Nal. Sisak.
Tip XVII. Dno ravno. Na ramenima tri deformirane i procijepljene bradavke. Glina crvena s tragovima gorenja. Disk i nos oštećeni.
Mjere: d. 97 mm, š. 68 mm, v. 37 mm, di. 42 mm.
II—III st. n. e.
924. Inv. 7934. kart. 615. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo iz žućkastocrvene gline, mekše fakture.
Mjere: d. 96 mm, š. 65 mm, v. 34 mm, di. 34 mm.
925. Inv. 7722. kart. 620c. Nal. Sisak, 1901.
Slična svjetiljci br. 923, samo vrh nosa slomljen. Glina smeđasta, čvršće fakture.
Mjere: d. —, š. 64 mm, v. 29 mm, di. 35 mm.

926. Inv. 7725. kart. 609. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Tip XVII. Dno ravno, disk ovalan. Na ramenima tri zakržljale bradavke. Glina smeđasta s česticama opeke. Grublja izradba. Oštećen vrh nosa.
Mjere: d. —, š. 68 mm, v. 32 mm, di. 35 mm.
927. Inv. 7722. kart. 602b. Nal. Sisak. 1901.
Slična prethodnoj, samo ima u kanalu rupicu i nešto je manja.
Mjere: d. —, š. 65 mm, v. 30 mm, di. 35 mm.
928. Inv. 8244. kart. 633. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA XXXIX, 5
Tip XVII. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Glina tamnosiva, grublja izradba. Oštećen vrh nosa i drška.
Mjere: d. 79 mm, š. 58 mm, v. 29 mm, di. 30 mm.
IV st. n. e.
929. Inv. 7722. kart. 618a. Nal. Sisak.
Na dnu dvije kružnice. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. Glina crvena, osrednje izradbe. Disk oštećen.
Mjere: d. 89 mm, š. 60 mm, v. 28 mm, di. 36 mm.
II/III st. n. e.
930. Inv. 7722. kart. 618b. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo što ima tri bradavke. Glina je svjetlije i tamnije siva, nejednako pečena. Dno oštećeno.
Mjere: d. 87 mm, š. 58 mm, v. 24 mm, di. 36 mm.
931. Inv. 7722. kart. 618c. Nal. Sisak.
Svjetiljka slična br. 926, samo iz žutosive gline.
Mjere: d. 77 mm, š. 49 mm, v. 25 mm, di. 30 mm.
932. Inv. 8850. kart. 779. Nal. nepoznato.
Slična svjetiljci br. 926. samo što ima smeđasti namaz boje.
Mjere: d. 86 mm, š. 59 mm, v. 32 mm, di. 35 mm.
933. Inv. 8797. kart. 714. Nal. Jarmina, dar V. Bića, 1902.
Slična svjetiljci br. 930. Glina crvenosmeđa.
Mjere: d. 83 mm, š. 55 mm, v. 27 mm, di. 35 mm.
934. Inv. 1727. kart. 673. Nal. Osijek.
Tip XVII. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. Dno udubljeno. Glina crvena sa slabim tragovima smeđe boje. Disk oštećen. Faktura gušća, izradba osrednja.
Mjere: d. 68 mm, š. 45 mm, v. 25 mm, di. 29 mm.
935. Inv. 1716. kart. 674. Nal. Osijek.
Isti tip. Dno ravno. Na ramenima dvije bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, slabije izradbe. Probijen disk.
Mjere: d. 72 mm, š. 47 mm, v. 25 mm, di. 30 mm.
III st. n. e.

936. Inv. 7703. kart. 626a. Nal. Sisak, Colussi, 1900.
Isti tip. Dno ravno. Na ramenima dvije dugoljaste bradavke. Glina žuta sa slabim tragovima crvene boje. Disk oštećen.
Mjere: d. 66 mm, š. 49 mm, v. 25 mm, di. 26 mm.
II—III st. n. e.
937. Inv. 7722. kart. 631. Nal. Sisak.
Isti tip. Dno ravno. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. U kanalu rupica. Glina žuta s tragovima crvene boje. Oštećen disk i nos.
Mjere: d. —, š. 58 mm, v. 31 mm, di. 36 mm.
938. Inv. 10.311. kart. 922. Nal. Trst, dar Asta.
Isti tip. Na oštećenom dnu dvije kružnice. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena i glačana. Bolja faktura i izradba.
Mjere: d. 88 mm, š. 60 mm, v. 29 mm, di. 35 mm.
II st. n. e.
939. Inv. 1561. kart. 708. Nal. Senj.
Isti tip. Na oštećenom dnu dva plitka prstena. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, finije izradbe i oštih obrisa.
Mjere: d. 105 mm, š. 72 mm, v. 34 mm, di. 44 mm.
II st. n. e.
940. Inv. 8841. kart. 770. Nal. nepoznato.
Isti tip. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, mekše fakture i bolje izradbe. Stijenka tanka.
Mjere: d. 101 mm, š. 70 mm, v. 29 mm, di. 41 mm.
941. Inv. 8892. kart. 750. Nal. Stenjevec, rimsko groblje.
Tip XVII. Na ramenima dvije bradavke, u kanalu rupica. Oštećeno dno i trakasta drška. Glina siva, mekše fakture i bolje izradbe.
Mjere: d. 113 mm, š. 68 mm, v. 31 mm, di. 42 mm.
I/II st. n. e.
942. Inv. 8790. kart. 702a. Nal. nepoznato.
Isti tip. Na ramenima tri bradavke, u kanalu rupica. Glina siva, slabo pečena. Donji dio zdjelice oštećen.
Mjere: d. 107 mm, š. 73 mm, v. 34 mm, di. 41 mm.
943. Inv. 7722. kart. 630. Nal. Sisak.
Isti tip. Na ramenima dvije bradavke, u kanalu rupica. Glina tamnosiva, faktura gušća i bolja izradba. Nedostaje donji dio zdjelice.
Mjere: d. 103 mm, š. 71 mm, v. 32 mm, di. 47 mm.
II st. n. e.
944. Inv. 8837. kart. 765. Nal. nepoznato.
Isti tip. Na ramenima dvije prizmatične bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, mekše fakture. Dno oštećeno.
Mjere: d. 107 mm, š. 72 mm, v. 33 mm, di. 48 mm.
II st. n. e.

945. Inv. 8837. kart. 759. Nal. Solin.
Isti tip. Na ramenima dvije bradavke. U kanalu rupica. Glina crvena, mekše fakture. Oštećen donji dio zdjelice.
Mjere: d. 102 mm, š. 71 mm, v. 34 mm, di. 41 mm.
II st. n. e.
946. Inv. 7720. kart. 624a. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Isti tip. Na dnu dvije kružnice. Na ramenima tri bradavke. Glina crvenosmeđa, grublje fakture i izradbe. Nos oštećen.
Mjere: d. —, š. 56 mm, v. 29 mm, di. 31 mm.
III—IV st. n. e.
947. Inv. 7722. kart. 624b. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo iz crvenosive gline.
Mjere: d. —, š. 58 mm, v. 28 mm, di. 33 mm.
948. Inv. 7703. kart. 623. Nal. Sisak, dar Šipuš, 1915.
Isti tip. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. U kanalu rupica. Disk i nos oštećeni. Glina žuta s tragovima crvene boje.
Mjere: d. —, š. 57 mm, v. 30 mm, di. 36 mm.
III—IV st. n. e.
949. Inv. 7722. kart. 613c. Nal. Sisak.
Isti tip. Na ramenima tri nepravilne bradavke. Oštećen vrh nosa. Glina žuta s tragovima crvene boje. Osrednja izradba.
Mjere: d. —, š. 49 mm, v. 25 mm, di. 33 mm.
III—IV st. n. e.
950. Inv. 8771. kart. 683. Nal. Novi Banovci, M. Fakundini, 1899.
Isti tip. Na dnu dva prstena. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. U kanalu rupica. Glina bjelkasta s tragovima smeđe boje.
Mjere: d. —, š. 55 mm, v. 26 mm, di. 34 mm.
951. Inv. 7722. kart. 626c. Nal. Sisak.
Isti tip. Na ramenima dvije zakržljale bradavke. U kanalu rupica. Disk oštećen. Glina žuta sa smeđim namazom boje.
Mjere: d. —, š. 50 mm, v. 25 mm, di. 33 mm.
952. Inv. 7722. kart. 626b. Nal. Sisak. TABLA XXXIX, 6
Slična prethodnoj svjetiljci, samo na dnu ima dvije kružnice, i nešto je slabije izrađena.
Mjere: d. —, š. 45 mm, v. 22 mm, di. 29 mm.
953. Inv. 7768. kart. 632. Nal. Sisak.
Isti tip. Na dnu nepravilan stajaći prsten. Na ramenima tri deformirane bradavke. Oštećeni disk, nos i traka duž kanala. Glina smeđasta, debela stijenka i grublja izradba.
Mjere: d. 81 mm, š. 69 mm, v. 36 mm, di. 34 mm.
III—IV st. n. e.

954. Inv. 8790. kart. 702b. Nal. Bakar, nekropola.
Isti tip. Gornja polovina svjetiljke s dvije bradavke i rupicom u kanalu. Glina crvena, mekše fature.
Mjere: d. 113 mm, š. 77 mm, v. —, di. 50 mm.
II st. n. e.
955. Inv. 8763. kart. 646. Nal. Crikvenica.
Isti tip. Gornja polovina svjetiljke, bez nosa. Na ramenima dvije bradavke, u kanalu rupica. Glina žuta, mekša fatura i bolja izradba.
Mjere: 75 mm × 48 mm.
II—III st. n. e.
956. Inv. 7730. kart. 627. Nal. Sisak.
Isti tip. Gornja polovina svjetiljke, oštećenog nosa. Na ramenima dvije zakržljale bradavke, u kanalu rupica. Glina sivosmeđa, mekše fature.
Mjere: 58 mm × 33 mm.
957. Inv. 7797. kart. 340. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Donja polovina firma svjetiljke iz smeđesive gline, s jakim tragovima gorenja. Grublja izradba.
Mjere: d. 99 mm, š. 68 mm.
958. Inv. 7722. kart. 637. Nal. Sisak, 1926.
Donja polovina svjetiljke iz crvene gline s jačim tragovima gorenja.
Mjere: d. 89 mm, š. 60 mm.
959. Inv. 7732. kart. 341. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj fragmentiranoj svjetiljci, samo što je dno udubljeno, te ima plastičnu kaplju.
Mjere: d. 99 mm, š. 60 mm.
960. Inv. 7732. kart. 347. Nal. nepoznato.
Donja polovina firma svjetiljke, iz crvene gline, sivo dimljena.
Mjere: d. 60 mm, š. 35 mm.
961. Inv. 10.832. kart. 998. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj fragmentiranoj svjetiljci, samo što je dno jače udubljeno.
Mjere: d. 91,5 mm, š. 63 mm.
962. Inv. 1409. kart. 724. Nal. Stinica.
Firma XVII. Na ramenima tri ušice za vješanje. U kanalu rupica. Disk i ramena oštećeni. Glina crvena, finija izradba.
Mjere: d. 106 mm, š. 71 mm, v. —, di. 41 mm.
I/II st. n. e.
963. Inv. 7723. kart. 627b. Nal. Sisak.
Isti tip. Gornja polovina svjetiljke, bez nosa. Na ramenima dvije bradavke, u kanalu rupica. Glina crvena, mekše fature i osrednje izradbe.
Mjere: d. 68 mm, š. 43 mm.

964. Inv. 7797. kart. 627c. Nal. Sisak.
Slična prethodnoj fragmentiranoj svjetiljci. Na ramenima tri dugoljaste bradavke. Glina crvenosiva, nejednako pečena.
Mjere: d. 56 mm, š. 33 mm.
965. Inv. 8795. kart. 706a. Nal. Bakar.
Veći fragment zdjelice firma svjetiljke iz crvene gline, mekše fature.
Mjere: 80 mm×44 mm.
966. Inv. 10.312. kart. 923. Nal. Trst, dar Aste.
Fragment zdjelice firma svjetiljke s jednom prizmatičnom bradavkom. Glina crvena, tanja stijenka.
Mjere: 72 mm×33 mm.
II st. n. e.
967. Inv. 8894. kart. 868. Nal. Bakar.
Fragment zdjelice firma svjetiljke iz crvene gline, mekše fature.
Mjere: 72 mm×33 mm.
968. Inv. 10.833. kart. 999. Nal. Sisak.
Veći fragment svjetiljke tipa XVII. Sačuvan dio diska, ramena i dna, s urezanim kružnicom i koncentričnim kružićem. Glina smeđa s tragovima crvene boje.
Mjere: 101 mm×51 mm.
969. Inv. 10.834. kart. 1000. Nal. Sisak.
Fragment zdjelice firma svjetiljke s jednom prizmatičnom bradavkom. Vide se djelomično dvije kružnice na dnu. Glina smeđastocrvena s tragovima crvene boje.
Mjere: 84 mm×43 mm.
970. Inv. 7722. kart. 872. Nal. Sisak.
Fragment donjeg dijela zdjelice iz crvene gline s tragovima crvene boje i gorenja.
Mjere: 73 mm×42 mm.
971. Inv. 7070. kart. 767. Nal. Vinkovci.
Fragment firma svjetiljke, sačuvan dio nosa i ramena. Glina crvena, čvrste fature.
Mjere: 56 mm×52 mm.
972. Inv. 7797. kart. 872c. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Veći fragment donjeg dijela zdjelice firma svjetiljke s plastičnim znakom X. Glina crvenosmeđa.
Mjere: 67 mm×37 mm.
973. Inv. 8267. kart. 880. Nal. Vidovgrad kraj Karlobaga.
Fragment gornjeg dijela svjetiljke tipa XV s dvije rupice, jedna u kanaliću a druga na disku. Sačuvana je jedna ušica za vješanje. Glina crvena, fine fature.
Mjere: 66 mm×54 mm.
2. pol. I st. n. e.
974. Inv. 10.835. kart. 1001. Nal. Sisak.
Fragment svjetiljke tipa XV. Sačuvan veći dio nosa, te komad diska i ramena. Glina crvenosmeđa, fine fature i izradbe.
Mjere: 98 mm×49 mm.
2. pol. I st. n. e.

975. Inv. 7722. kart. 879. Nal. Sisak.
Fragment ramena firma svjetiljke s prizmatičnom bradavkom. Glina crvena, guste fakture i precizne izradbe.
Mjere: 51 mm × 18 mm.

Varijante firme svjetiljki

976. Inv. 7803. kart. 102. Nal. Sisak. TABLA XL, 1 i 1a
Varijanta 1. Oko otvora za ulje proširenje poput diska. Nos uglato završen. Na dnu niska i šira nožica. Na ramenima dvije kvrgaste bradavke. Drška u obliku lista. Glina crvena, mekše fakture, prevučena zelenosmeđom glazurom.
Mjere: d. 114 mm, š. 56 mm, v. 86 mm (s drškom).
III/IV st. n. e.
977. Inv. 7726. kart. 283. Nal. Sisak. TABLA XL, 2
Ista varijanta. Na ramenima dvije uglate bradavke. Nasuprot nosa drška u obliku lista s naglašenim žilicama. Glina crvenožućkasta, mekše fakture.
Mjere: d. 95 mm, d. 52 mm, v. 23 mm, di. 35 mm.
II—III st. n. e.
978. Inv. 7809. kart. 284. Nal. Sisak, 1900. TABLA XL, 3; XLVI, 1 i 1a
Ista varijanta. Ima dva nosa i masivnu dršku trokutastog oblika, na kojoj su naglašene žilice. Na ramenima dvije bradavke. Na dnu nepravilan prsten i urezana firma TASTI/M (slovo M nije iznad slova A). Disk je oštećen. Glina crvena, gušće fakture. Masivna.
Mjere: d. 95 mm, š. 53 mm, v. 50 mm, (s drškom).
III st. n. e.
979. Inv. 7809. kart. 280. Nal. Sisak, 1900. TABLA XL, 4; XLVI, 2
Ista varijanta. Ima dva nosa i dršku rompskog oblika s rebrima. Na dnu su dvije urezane kružnice, a na ramenima dvije uglate bradavke. Glina crvena s crvenim namazom boje. Osrednja faktura i izradba.
Mjere: d. 88 mm, š. 40 mm, v. 37 mm, di. 26 mm.
III st. n. e.
980. Inv. 7809. kart. 281. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 3
Slična prethodnoj svjetiljci, samo oštećen vrh jednog nosa. Glina žućkasta s tragovima smeđe boje.
Mjere: d. 88 mm, š. 40 mm, v. 39 mm (s drškom), di. 27 mm.
981. Inv. 7809. kart. 282a. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 4
Slična svjetiljci br. 978, samo oštećena drška. Glina žutocrvena, s crvenim namazom boje.
Mjere: d. —, š. 38 mm, v. 21 mm, di. 22 mm.
982. Inv. 7809. kart. 282b. Nal. Sisak.
Slična svjetiljci br. 978, samo oštećen nos. Glina žućkasta s crvenim namazom boje.
Mjere: d. —, š. 39 mm, v. 22 mm, di. 23 mm.

983. Inv. 7801. kart. 93. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 5
Varijanta 2. Disk školjkasto nadsveden i ukrašen zrakasto raspoređenim rebrima. U sredini prstenasta drška. Nos izdužen s kratkim kanalom. Dno ravno. Glina smeđasta s crvenosmeđim namazom boje. Bolja faktura i izradba. Mjere: d. 68 mm, š. 48 mm, v. 43 mm, (s drškom). II—III st. n. e.
984. Inv. 8665. kart. 334. Nal. Sisak., 1912. TABLA XL, 7
 Ista varijanta. Na ovcem i školjkasto ispupčenom disku zrakasti ukras i dva otvora za ulje. U sredini pločasta drška providena rupom. Na ramenima tri kvrgaste bradavke. Dno udubljeno. Glina bjelkasta, mekše fature. Bolja izradba. Mjere: d. 110 mm, š. 78 mm, v. 50 mm (s drškom), di. 47 mm. II—III st. n. e.
 Anal. Kellner, Glasnik 1895, str. 193, sl. 118.
985. Inv. 7732. kart. 333. Nal. Sisak, Kupa.
 Ista varijanta. Gornji dio svjetiljke slična prethodnoj, samo što nedostaje vrh nosa. Glina žućkasta, mekše fature i sirovije izradbe. Mjere: d. —, š. 67 mm, v. —, di. 37 mm.
986. Inv. 8663. kart. 335. Nal. Trst, dar Aste. TABLA XL, 6
 Ista varijanta. Na disku stilizirana lavlja glava s oštećenom ušicom za vješanje i s dva otvora, jedan iznad glavice, a drugi bočno. Na ramenima tri uglate bradavke. Vrh nosa nedostaje. Na dnu firma VIBIANI, unutar dvaju prstenova, nešto izlizana. Glina crvena, glačana, s tragovima gorenja. Mjere: d. 98 mm, š. 84 mm, v. 43 mm, di. 52 mm. II st. n. e.
 Anal. Menzel, sl. 53, 13. — Lerat, T. XVIII, 1947.
987. Inv. 8666. kart. 338. Nal. Mitrovica, 1883, kasnoantički grob.
 Veći fragment svjetiljke, slične prethodnoj. Glina žućkasta s crvenosmeđim namazom boje. Mjere: 66 mm × 55 mm.
 Anal. Neumann. T. XI, 244.

Svjetiljke ovalnog tijela s uglatim nosom

988. Inv. 1724. kart. 279. Nal. Osijek, 1931. TABLA XL, 8
 Disk je uokviren trakom koja teče prema nosu i obrubljuje ga. Drška pločasta s brazdom. Na dnu se naziru dva prstena. Glina smeđasta, grublje fature i izradbe. Masivna. Mjere: d. 97 mm, š. 54 mm, v. 36 mm. III st. n. e.
 Publ. Iványi. T. LV, 2. — Anal. Intercisa II, T. LXXXV, 3.; Rubright, Sirmium III, T. XIV, 146.
989. 8654. kart. 302. Nal. nepoznato.
 Gornji dio svjetiljke istog tipa. Nos oštećen. Na ramenima sa svake strane po tri nabora. Glina crvena s tragovima crvene boje. Faktura i izradba osrednje. Mjere: d. 61 mm, š. 44 mm, v. 20 mm.
 Anal. Iványi, T. LV, 4.; Rubright, Sirmium III, T. XIV, 148.

Prstenaste svjetiljke s više nosova

990. Inv. 10.840. kart. 1005. Nal. Sisak. TABLA XL, 5
 Fragment svjetiljke od koje je sačuvan dio dna i prstena s tri manja, izvučena nosa, te grlić za prihvat ulja. Na prstenu su dva dublja žlijeba. Glina siva i crvena, stijenka debela. Na donjoj strani dna ostatak zelenosmeđe glazure.
 Mjere: 10 mm × 6 mm × 4 mm.
 Anal. Iványi, T. LV. 7.; Rubright, Sirmium III, T. XIV, 150.

Otvorene svjetiljke — u obliku tignja

991. Inv. 7800. kart. 809. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 8
 Zdjelica visokih stijenki s većim i podebljanim otvorom. Drška vodoravna, oblo završena i providena rupom. Stajaća ploha pojačana. Glina svjetložuta s česticama pijeska. Osrednja izradba.
 Mjere: d. 84 mm, š. 64 mm, v. 40 mm.
992. Inv. 7789. kart. 348. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 10
 Isti tip. Zdjelica kalotasta sa širokim otvorom. Drška vodoravna, šiljato završena i providena rupom. Glina crvenkasta, glačana.
 Mjere: d. 70 mm, š. 53 mm, v. 26 mm.
 Anal. Miltner, T. XXVI, str. 101, sl. 41.
993. Inv. 7828. kart. 107a. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 9
 Isti tip, samo manja. Drška vodoravna i oblo završena. Rub otvora oštećen. Glina žućkasta, mekše fakture.
 Mjere: d. 55 mm, š. 43 mm, v. 20 mm.
 Anal. Miltner, Klagenfurt, sl. 41.
994. Inv. 7789. kart. 107. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
 Slična svjetiljci br. 992, samo slomljen vrh drške i oštećen otvor. Glina crvenkasta s tragovima gorenja.
 Mjere: d. —, š. 51 mm, v. 22 mm.
995. Inv. 7811. kart. 351. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 11
 Posve otvorena zdjelica okomitih stijenki. Drška pločasta i providena rupom. Glina sivosmeđasta s dosta čestica pijeska. Gruba faktura.
 Mjere: d. 62 mm, š. 49 mm, v. 28 mm.
996. Inv. 7800. kart. 814. Nal. Mitrovica. D. Čobanić, 1906.
 Isti tip. Zdjelica okrugla s niskom nožicom i velikim otvorom. Vidi se trag drške, ili je nešto bila povezana. Glina sivosmeđasta, dimljena i glačana.
 Mjere: d. —, š. 56 mm, v. 32 mm.
997. Inv. 8877. kart. 816. Nal. Sisak. TABLA XLVI, 12
 Otvorena dugoljasto-ovalna svjetiljka, na jednoj strani stisnuta u nos. Ravno dno. Glina žućkasta, mekše fakture i grublje izradbe.
 Mjere: d. 85 mm, š. 53 mm, v. 27 mm.
 Anal. Neumann, der Röm. Limes, XXII, T. IX, 230. — Menzel, sl. 69, 3.

998. Inv. 7790. kart. 349. Nal. Sisak, 1913. TABLA XLVI, 13
Zdjelica kruškolikog oblika, visokih stijenki, stisnuta na jednoj strani u nos. Dno ravno. Glina siva, mekše fakture i vrlo primitivne izradbe.
Mjere: d. 82 mm, š. 41 mm, v. 33 mm.

Svjetiljke u obliku zdjelice

999. Inv. 8720. kart. 429. Nal. Sotin, 1897. TABLA XLI, 1; XLVII, 1
Varijanta 1a. Nos izvučen prema gore, drška pločasta, vertikalno postavljena. Glina sivosmeđa, glazura zelenosmeđa. Masivna.
Mjere: d. 101 mm, š. 69 mm, v. 37 mm.
III—IV st. n. e.
Publ. Iványi, str. 290, br. 4143.
1000. Inv. 8719, kart. 428. Nal. Sotin. TABLA XLI, 2
Slična prethodnoj svjetiljci samo što je drška horizontalnije položena. Glina smeđasta i glazura smeđasta, mjestimično otpala.
Mjere: d. 92 mm, š. 70 mm, v. 39 mm.
Publ. Iványi, str. 290, br. 4142.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. XV, 159. i T. XVI, 207.
1001. Inv. 8694. kart. 401. Nal. Mitrovica. TABLA XLI, 3; XLVII, 3
Ista varijanta. Nos jače izvučen nagore. Povišena stajaća ploha. Glina sivocrvenkasta, nejednako pečena. Glazura zelena.
Mjere: d. 94 mm, š. 62 mm, v. 48 mm.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. XV, 160. i T. XVI, 206.
1002. Inv. 8696. kart. 403. Nal. Petrovačka Gradina. TABLA XLI, 4
Ista varijanta. Nos širok i jako izvučen nagore. Pločasta drška je na vrhu oštećena. Glina crvena, glazura žutosmeđasta i zelenkasta, mjestimično otpala.
Mjere: d. 101 mm, š. 61 mm, v. 43 mm.
1003. Inv. 8722. kart. 431. Nal. Novi Banovci vrt Ž. Živković, 1909. TABLA XLVII, 4
Ista varijanta. Nos horizontalnije položen i na vrhu malo oštećen. Drška kratka, pločasta i koso postavljena. Glina sivosmeđasta, glazura zelenosmeđa.
Mjere: d. 86 mm, š. 65 mm, v. 44 mm.
1004. Inv. 8718. kart. 427. Nal. Mitrovica, vrt J. Biondića, kuplj. 1903.
Ista varijanta. Nos kratak, ali strši nagore. Drška klinasta. Povišena stajaća ploha. Glina crvenosivkasta s tragovima zelenkaste glazure.
Mjere: d. 88 mm, š. 41 mm, v. 62 mm.
1005. Inv. 1900. kart. 435. Nal. Rakovac, brdo Stručica. TABLA XLVII, 2
Ista varijanta. Manji nos, malo izvučen. Na obodu ramena žlijeb. Povišena stajaća ploha. Drška oštećena. Glina crvena, glazura smeđezelene boje, deblje nanesena.
Mjere: d. 112 mm, š. 90 mm, v. 49 mm.
1006. Inv. 8737. kart. 449. Nal. nepoznato.
Ista varijanta. Nos širok i izvučen nagore. Drška oštećena. Glina tamnije siva s tragovima zelenosmeđe glazure, tanje nanesene.
Mjere: d. 86 mm, š. 60 mm, v. 37 mm.

1007. Inv. 8698. kart. 405. Nal. Mitrovica. TABLA XLVII, 5
Ista varijanta. Nos slomljen. Drška previnuta i bočno stisnuta. Glina siva sa svjetlozelenom glazurom, koja se ljušti.
Mjere: d. —, š. 72 mm, v. 45 mm.
1008. Inv. 8700. kart. 407. Nal. Mitrovica, 1883.
Ista varijanta. Oštećen rub nosa i prstena. Drška u početku valjkasta, previnuta i prema prstenu stisnuta. Glina crvena i siva, nejednako pečena. Nema glazure.
Mjere: d. 101 mm, š. 71 mm, v. 44 mm.
1009. Inv. 8726. kart. 437. Nal. Surčin, 1907. TABLA XLVII, 8
Ista varijanta. Nos kratak i izvučen nagore. Drška oštećena. Glina crvenkasta, glazura smeđa, djelomično otpala.
Mjere: d. 76 mm, š. 58 mm, v. 48 mm.
1010. Inv. 1901. kart. 434. Nal. Rakovac, brdo Stručica, 1909.
Ista varijanta. Širok nos nešto oštećen. Slomljena drška. Glina siva, glazura smeđa.
Mjere: d. —, š. 56 mm, v. 41 mm.
1011. Inv. 8738. kart. 450. Nal. nepoznato.
Ista varijanta. Nos oštećen, jako strši nagore. Drška kvrgasta. Glina svjetložuta i siva, nejednako pečena. Glazura zelenožuta, tanko nanescena:
Mjere: d. —, š. 63 mm, v. 46 mm.
1012. Inv. 8723. kart. 432. Nal. Novi Banovci, P. Poljanac, 1913.
Ista varijanta. Nos širok, na vrhu oštećen. Drška klinasta, vodoravno položena. Glina tamnosmeđa, grublja faktura. Glazura zagasito smeđa.
Mjere: d. —, š. 65 mm, v. 40 mm.
Publ. Iványi, str. 290. br. 4137.
1013. Inv. 8739. kart. 451. Nal. nepoznato.
Ista varijanta. Nos kratak, polazi od samog prstena. Drška pločasto-uglata, izvučena prema gore. Stajaća ploha oštećena. Glina svjetlocrvena, bez glazure. Faktura mekša.
Mjere: d. 78 mm, š. 54 mm, v. 39 mm.
1014. Inv. 8244. kart. 399. Nal. Sisak. TABLA XLVII, 6
Ista varijanta. Nos kratak i spojen s prstenom. Drška pločasta, više uglata. Glina tamnosiva, bez glazure. Grublja izradba.
Mjere: d. 77 mm, š. 56 mm, v. 34 mm.
1015. Inv. 1738. kart. 440. Nal. Osijek, 1927. TABLA XLVIII, 8
Ista varijanta. Nos kraći, izvučen nagore. Drška oštećena. Glina crvena s jakim tragovima gorenja, bez glazure. Grublja faktura.
Mjere: d. 80 mm, š. 63 mm, v. 34 mm.
1016. Inv. 8708. kart. 426. Nal. Mitrovica, Dierich, 1883.
Ista varijanta. Nos naznačen velikim otvorom na samoj zdjelici. Drška malo oštećena. Glina crvena, bez glazure. Grublja izradba.
Mjere: d. 68 mm, š. 61 mm, v. 30 mm.

1017. Inv. 8730. kart. 442. Nal. Dalj, pilana, 1906. TABLA XLVII, 7
Ista varijanta. Nos horizontalan. Drška oštećena. Glina svjetlocrvena, mekše fakture, sa slabim tragovima žutosmeđe glazure.
Mjere: d. 84 mm, š. 74 mm, v. 34 mm.
- TABLA XLVII, 9
1018. Inv. 10.133. kart. 796. Nal. Varaždinske Toplice, antičko kupalište 1953.
Ista varijanta. Oštećen nos i vrh drške. Glina crvenkasta, glazura zelenkastosmeđe boje, tanje nanesena.
Mjere: d. —, š. 70 mm, v. 38 mm.
Publ. B. Vikić-Belančić — M. Gorenc, Vjesnik AMZ 3. ser. I, str. 110.
- TABLA XLII, 1; XLVII, 11
1019. Inv. 8725. kart. 436. Nal. St. Slankamen, vinograd Haulika, 1903.
Varijanta 1 b. Nos kratak i vodoravno položen. Drška pločasto-ovalna. Glina crvena, glazura zelenosmeđa, nepostojana. Grublji rad.
Mjere: d. 124 mm, š. 80 mm, v. 49 mm.
III—IV st. n. e.
An. Sucidava, Dacia III, sl. 20, 3.
1020. Inv. 8715. kart. 424. Nal. St. Slankamen, 1903.
Vrlo slična prethodnoj svjetiljci, samo drška oštećena. Glina crvena, glazura svjetlosmeđa.
Mjere: d. 108 mm, š. 83 mm, v. 48 mm.
1021. Inv. 8706. kart. 414. Nal. Mitrovica, 1902. TABLA XLII, 2; XLVII, 10
Ista varijanta. Nos izvučen nagore. Drška pločasta, polukružno svinuta prema prstenu. Neravna stajaća ploha. Glina smeđasta i siva, sa slabim tragovima glazure bez sjaja. Deformirana.
Mjere: d. 118 mm, š. 87 mm, v. 44 mm.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. XVII, 237.
1022. Inv. 8647. kart. 273. Nal. Mitrovica. TABLA XLVIII, 1
Ista varijanta. Nos na rubu zadebljan i izvučen nagore. Drška valjkasta, previnuta i bočno stisnuta. Glina smeđa, glazura zelenosmeđa, deblje nanesena.
Mjere: d. 113 mm, š. 87 mm, v. 52 mm.
IV st. n. e.
Anal. Intercisa II, T. XXIII, 10
1023. Inv. 8716. kart. 425. Nal. Mitrovica, 1903. vrt Biondića. TABLA XLII, 3; XLVIII, 3
Ista varijanta. Nos dulji, izvučen nagore. Drška previnuta prema prstenu. Glina crvena, glazura smeđa, bez sjaja, mjestimično otpala.
Mjere: d. 114 mm, š. 70 mm, v. 43 mm.
Anal. Neumann, T. XIV, 260.; Rubright, Sirmium III, T. XVII, 247.
1024. Inv. 8693. kart. 400. Nal. Mitrovica.
Ista varijanta. Nos izvučen i vodoravno položen. Drška ovalna i pločasta. Glina crvena, glazura svjetlozelena i smeđa. Mjere: d. 110 mm, š. 68 mm, v. 40 mm.
- TABLA XLVIII, 5
1025. Inv. 8705. kart. 413. Nal. Mitrovica, Mandelos, vinograd R. Čobanića.
Ista varijanta. Nos sličan kao na svjetiljci br. 1022. Drška okomitije postavljena. Glina crvena, bez glazure. Faktura mekša.
Mjere: d. 102 mm, š. 69 mm, v. 39 mm.

1026. Inv. 8244. kart. 460. Nal. Sisak. Novac IV st. TABLA XLII, 5
Ista varijanta. Nos kratak i jako širok. Drška pločasta, bočno stisnuta. Glina smeđasta, bez glazure.
Mjere: d. 107 mm, š. 70 mm, v. 35 mm.
Publ. Iványi, T. LVI, 6, br. 4130.
1027. Inv. 8729. kart. 441. Nal. Krčkovačka Juga. TABLA XLVII, 12
Ista varijanta. Nos vodoravan, a drška pločasta. Glina crvenkasta, bez glazure.
Mjere: d. 112 mm, š. 79 mm, v. 44 mm.
1028. Inv. 8244. kart. 398. Nal. Sisak. TABLA XLII, 4
Ista varijanta. Nos kratak, širok i nešto oštećen. Drška klinasta, koso položena. Glina žućkastocrvena i crna, nejednako pečena. Nema glazure.
Mjere: d. 120 mm, š. 76 mm, v. 35 mm.
1029. Inv. 8724. kart. 433. Nal. Novi Banovci.
Slična svjetiljci br. 1021, samo što je nos kraći i malo oštećen. Glina siva i žućkasta, glazura smeđezelena, nepostojana.
Mjere: d. 111 mm, š. 68 mm, v. 45 mm.
1030. Inv. 8699. kart. 406. Nal. Mitrovica, 1903. TABLA XLI, 5
Slična svjetiljci br. 1023, samo što je nos vodoravnije položen. Glina je crvena s tragovima glazure narančaste boje.
Mjere: d. 104. mm, š. 70 mm, v. 39 mm.
1031. Inv. 8732. kart. 444. Nal. nepoznato.
Ista varijanta. Nos oštećen, a drška polukružno svinuta i bočno stisnuta. Ima usku stajaću plohu. Glina sivosmeđa, glazura tamnozeleno.
Mjere: d. —, š. 77 mm, v. 48 mm.
1032. Inv. 8713. kart. 422. Nal. Stari Slankamen. TABLA XLVIII, 4
Ista varijanta. Nos oštećen, drška polukružno i bočno svinuta. Glina smeđasta, glazura svjetlozelena.
Mjere: d. —, š. 75 mm, v. 44 mm.
- TABLA XLI, 6
1033. Inv. 8695. kart. 402. Nal. Mitrovica, rimski zidani grob u Srijemskoj ulici.
Ista varijanta. Nos širok, izvučen nagore i oštećen na vrhu. Drška valjkasta, previnuta i nakrivljena. Ima užu stajaću plohu. Glina crvena, glazura narančasta.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 43 mm.
IV st. n. e.
1034. Inv. 8697. kart. 404. Nal. Mitrovica, 1903.
Ista varijanta. Nos širok i oštećen. Drška slomljena. Glina crvena, glazura zelena, nepostojana.
Mjere: d. —, š. 70 mm, v. 44 mm.
1035. Inv. 8705. kart. 412. Nal. Mitrovica, dar Junga, 1900. TABLA XLVIII, 2
Ista varijanta. Nos oštećen, a drška pločasta i na vrhu slomljena. Glina tamnosiva, glazura svjetlozelena.
Mjere: d. —, š. 66 mm, v. 37 mm.

1036. Inv. 8733. kart. 445. Nal. nepoznato. TABLA XLVIII, 6
Ista varijanta. Nos vodoravan i na vrhu slomljen. Drška slična onoj sa svjetiljke 1021. Glina crvena, glazura svjetlo i tamno zelena, mjestimično otpala.
Mjere: d. —, š. 70 mm, v. 43 mm.
1037. Inv. 8721. kart. 430. Nal. Sotin.
Ista varijanta. Nos oštećen, a drška slična onoj na svjetiljci 1023. Glina crveno-smeđa, glazura zelenkasta.
Mjere: d. —, š. 75 mm, v. 42 mm.
1038. Inv. 8701. kart. 408. Nal. Mitrovica, vrt j. Biondića, 1903. TABLA XLVIII, 7
Ista varijanta. Nos oštećen, a drška pločasta i polukružno svinuta prema prstenu. Glina crvenkasta, glazura svjetlosmeđa.
Mjere: d. —, š. 63 mm, v. 33 mm.
1039. Inv. 8736. kart. 448. Nal. nepoznato.
Slična prethodnoj svjetiljci. Glina crvena, a glazura gotovo potpuno otpala.
Mjere: d. —, š. 64 mm, v. 42 mm.
1040. Inv. 8717. kart. 426. Nal. Mitrovica, Griesbach, 1905.
Slična svjetiljci br. 1036, samo što je drška previnuta s procijepom. Glina crvena, glazura svjetlo zelena, nepostojana.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 43 mm.
III—IV st. n. e.
1041. Inv. 8714. kart. 423. Nal. Stari Slankamen.
Ista varijanta. Nos oštećen, a drška slična onoj na svjetiljci br. 1030. Glina crvena, glazura zelena, tanje nanescena.
Mjere: d. —, š. 65 mm, v. 36 mm.
1042. Inv. 8734. kart. 446. Nal. nepoznato.
Ista varijanta. Nos slomljen, a zdjelica nešto oštećena. Drška pločasta. Glina crvena, glazura smeđezelenkasta.
Mjere: d. —, š. 64 mm, v. 40 mm.
1043. Inv. 8244. kart. 461. Nal. Sisak, Dierich. TABLA XLVIII, 9
Ista varijanta. Nos je širok i oštećen na vrhu. Drška pločasta izvučena nagore. Glina crvena, bez glazure. Faktura mekša.
Mjere: d. —, š. 68 mm, v. 37 mm.
III—IV st. n. e.
Publ. Iványi, str. 290, br. 41132.
1044. Inv. 8244. kart. 456. Nal. Sisak, Dierich. Novac IV st.
Ista varijanta. Nos je kratak i oštećen. Drška pločasta, na vrhu slomljena. Ima stajaći prsten. Glina smeđecrna, glačana. Grublja izradba.
Mjere: d. —, š. 66 mm, v. 40 mm.
Publ. Iványi, str. 289, br. 4129.
1045. Inv. 8244. kart. 397. Nal. Sisak. TABLA XLVIII, 11
Ista varijanta. Nos oštećen, drška klinasta, koso postavljena. Glina smeđa s tragovima glazure smeđe boje.
Mjere: d. —, š. 63 mm, v. 40 mm.

1046. Inv. 8244. kart. 396. Nal. Sisak. J. Krapak.
Ista varijanta. Nos širok i na vrhu slomljen. Drška oštećena. Glina žućkasta, bez glazure. Faktura grublja.
Mjere: d. —, š. 66 mm, v. 35 mm.
1047. Inv. 8244. kart. 458. Nal. Sisak. TABLA XLVIII, 12
Ista varijanta. Nos je kratak s velikim otvorom do samog prstena. Drška slomljena. Glina crvena, bez glazure. Masivna.
Mjere: d. —, š. 72 mm, v. 33 mm.
1048. Inv. 8244. kart. 394. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
Ista varijanta. Vrh nosa oštećen, a drška slomljena. Glina tamnosiva, bez glazure. Faktura mekša.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 35 mm.
Publ. Iványi, str. 290, br. 4135.
1049. Inv. 8702. kart. 409. Nal. Mitrovica.
Ista varijanta. Nos jako izvučen nagore. Drška slomljena. Glina crvena, bez glazure. Faktura mekša.
Mjere: d. —, š. 69 mm, v. 39 mm.
- TABLA XLIX, 1
1050. Inv. 8703. kart. 410. Nal. Mitrovica, rimski kasnocarski grob, vrt J. Biondića.
Ista varijanta. Nos uži, izvučen nagore. Drška slomljena. Glina crvenkasta, bez glazure. Grublja izradba.
Mjere: d. —, s. 72 mm, v. 38 mm.
IV st. n. e.
1051. Inv. 8704. kart. 411. Nal. Mitrovica, 1901. TABLA XLVIII, 10
Ista varijanta. Nos oštećen kao i drška s dijelom ramena. Glina crvena, glazura smeđastozelena, tanje nanesena.
Mjere: d. —, š. 60 mm, v. 31 mm.
1052. Inv. 8707. kart. 415. Nal. Mitrovica, 1901. TABLA XLIX, 7
Ista varijanta. Nos uzak i vodoravno položen. Prsten oko otvora visok, a drška slomljena. Glina smeđa, bez glazure.
Mjere: d. —, š. 71 mm, v. 35 mm.
1053. Inv. 8244. kart. 395. Nal. Sisak, Dierich.
Ista varijanta. Nos kratak i oštećen na vrhu. Drška slomljena. Glina crvenosmeđa, bez glazure.
Mjere: d. —, š. 66 mm, v. 38 mm.
1054. Inv. 8244. kart. 455. Nal. Sisak. TABLA XLIII, 1; XLIX, 3
Varijanta 2. Nos zadebljan, kratak i izvučen nagore. Prsten oko otvora nizak i širok. Šira stajaća ploha. Glina smeđa i siva, nejednako pečena i bez glazure. Faktura grublja.
Mjere: d. 78 mm, š. 63 mm, v. 32 mm.
Publ. Iványi, T. LVI, 4, br. 4157.

1055. Inv. 8244. kart. 455a.
Ista varijanta. Nos kratak i vodoravno položen. Prsten visi prema unutra. Glina žutocrvena, bez glazure. Faktura mekša.
Mjere: d. 80 mm, š. 66 mm, v. 40 mm.
Publ. Iványi, str. 291, br. 4158.
1056. Inv. 8731. kart. 443. Nal. Ilok, dar 1912. TABLA XLIX, 5
Ista varijanta. Nos oštećen. Stajaća ploha visoka, slična niskoj nožici. Glina crvenkasta, bez glazure.
Mjere: d. —, š. 78 mm, v. 49 mm.
1057. Inv. 10.836. kart. 1002. Nal. Novi Banovci. TABLA XLIII, 3
Ista varijanta. Nos kratak, prsten oko diska istaknut. Glina crvenkasta, glazura zelena.
Mjere: d. 94 mm, š. 82 mm, v. 50 mm, di. 40 mm.
Publ. Iványi, str. 291, br. 4155. Anal. Rubright, Sirmium III, T. XV, 161.
1058. Inv. 10.837. kart. 1003. Nal. Rakovac.
Slična prethodnoj svjetiljci, samo nos oštećen.
Mjere: d. 80 mm, š. 60 mm, v. 41 mm, di. 32 mm.
Publ. Iványi, str. 291, br. 4156.
1059. Inv. 10.838. kart. 1004. Nal. Sisak.
Ista varijanta. Nos kratak, disk obrubljen prstenom. Glina crvenkasta, glazura zelena.
Mjere: d. 90 mm, š. 71 mm, v. 35 mm, di. 45 mm.
Publ. Iványi, T. LVI, 4. br. 4153.
1060. Inv. 8943. kart. 467. Nal. Vis. TABLA XLIX, 6; XLIII, 2
Varijanta 3. Nos uzak, kratak i nagore izvučen. Drška pločasta. Ravna stajaća ploha. Glina crvenožučkasta, bez glazure.
Mjere: d. 73 mm, š. 52 mm, v. 20 mm.
III/IV st. n. e.
- TABLA XLIX, 4
1061. Inv. 8727. kart. 438. Nal. Radovanci, rimski grob IV st., vinograd S. Stojčevića.
Ista varijanta. Nos kratak i šiljat. Otvor za ulje oštećen. Drška pločasta s rupicom. Glina smeđocrvena, glazura smeđezelena. Puna ožiljaka.
Mjere: d. 98 mm, š. 69 mm, v. 30 mm.
1062. Inv. 2070. kart. 463. Nal. Vinkovci, kasno-carski grob. TABLA XLIII, 4 i 4a
Varijanta 4. Otvor podebljan poput gliča, nos izvučen nagore. Drška trakasta, okomito postavljena. Glina crvenožučkasta s tragovima crvene boje.
Mjere: d. 85 mm, š. 75 mm, v. 45 mm.
IV st. n. e.
1063. Inv. 2070. kart. 464. Nal. Vinkovci, Lenije, kasnocarski grob. TABLA XLIII, 5 i 5a
Slična prethodnoj, samo otvor nešto uži. Drška trakasta. Glina žutocrvenkasta.
Mjere: d. 86 mm, š. 73 mm, v. 52 mm.
IV st. n. e.

1064. Inv. 8742. kart. 466. Nal. Gornja Krajina.
Ista varijanta. Nos jako izdužen i koso odrezan. Trakasta drška koja počinje od oboda dna, a završava kod otvora. Glina žuta s tragovima namaza smeđe boje.
Mjere: d. 91 mm, š. 54 mm, v. 32 mm.
1065. Inv. 8728. kart. 439. Nal. Radovanci, rimski grob IV st. n. e. TABLA XLIX, 10
Ista varijanta. Nos izvučen i vodoravno položen. Drška trakasta sa širim žljebom, oštećeno. Pojačana stajaća ploha. Glina žućkasta s tragovima crvene boje i smeđaste glazure.
Mjere: d. 81 mm, š. 68 mm, v. 42 mm.
1066. Inv. 8741. kart. 465. Nal. Štrbinci, 1985. TABLA XLIX, 8
Slična je br. 1060 samo što je slomljena drška i oštećeno dno. Glina crvenosmeđa, s tragovima gorenja.
Mjere: d. 81 mm, š. 67 mm, v. 43 mm.
1067. Inv. 7786. kart. 188, Nal. Sisak. TABLA XLII, 6
Varijanta 5. Nos posve malo izvučen. Gornja ploha ravna s naglašenim žlijebom na obodu. Drška oštećena. Dno udubljeno. Glina crvena i siva, nejednako pečena. Grublja izradba.
Mjere: d. 86 mm, š. 68 mm, v. 32 mm.
Publ. Iványi. T. LVII, 4. — Anal. Lerat, T. XXIII, 199. — Deringer, Lauriacum, str. 62, sl. 13, 1001. i T. XIV, 62.
1068. Inv. 8740. kart. 454. Nal. Sisak, 1900. TABLA XLIX, 9
Ista varijanta. Nos kratak, na rubu oštećen. Ima usku nožicu. Bez drške. Glina smeđesiva, glazura smeđastosiva sa srebrnim sjajem.
Mjere: d. 87 mm, š. 84 mm, v. 39 mm.
Publ. Iványi, T. LVII, 2.
1069. Inv. 7788. kart. 457. Nal. Sisak.
Ista varijanta. Kratak nos na vrhu oštećen. Bez drške. Glina crvenožućkasta, mekše fature, bez glazure.
Mjere: d. 66 mm, š. 68 mm, v. 33 mm.
1070. Inv. 7786. kart. 350. Nal. Sisak.
Ista varijanta. Nos naznačen otvorom na zdjelici. Bez drške. glina crvena, sivo dimljena. Trag gorenja na nosu.
Mjere: 55 mm, š. 48 mm, v. 15 mm.
IV st. n. e.
1071. Inv. 7786. kart. 188. Nal. nepoznato.
Ista varijanta. Na ramenima dvije kružnice. Bez drške. Glina crvena.
Mjere: d. 75 mm, š. 68 mm, v. 32 mm.
1072. Inv. 8243. kart. 453. Nal. Sisak. TABLA XLIII, 6
Varijanta 6. Nos širok s velikim otvorom, koji seže do prstena. Drška pločasta, koso postavljena. Glina crvena, bez glazure, s tragovima gorenja. Gruba površina.
Mjere: d. 124 mm, š. 85 mm, v. 45 mm.
IV st. n. e.

1073. Inv. 8243. kart. 452. Nal. Sisak, Dierich. TABLA XLIX, 11
Slična prethodnoj, samo drška na vrhu oštećena i nakrivo postavljena. Glina crvena, bez glazure. Grublja izradba.
Mjere: d. 114 mm, š. 81 mm, v. 51 mm.
1074. Inv. 8709. kart. 462. Nal. Mitrovica. TABLA XLIII, 7; XLIX, 2
Ista varijanta. Disk dublje uvučen. Nos usmjeren nagore. Drška polukružno pločasta. Viša stajaća ploha. Glina crvena, mekše fature. Osrednja izradba.
Mjere: d. 110 mm, š. 81 mm, v. 35 mm.
Anal. Deringer, Lauriacum, str. 61, sl. 12, W 73.
1075. Inv. 7802. kart. 189. Nal. Sisak, 1930. TABLA XLIX, 12
Slična svjetiljkama varijante 6. Oveći disk ima četiri rupice. Nos je širok i na vrhu slomljen. Drška pločasta. Glina crvena, sivo dimljena.
Mjere: d. —, š. 63 mm, v. 36 mm, di. 46 mm.
1076. Inv. 8881. kart. 827. Nal. Krk.
Fragment svjetiljke ovog tipa, jako istaknutog nosa. Glina smeđasta, glazura svjetlozelena.
Mjere: 96 mm × 63 mm.

Svjetiljke neuobičajenih oblika

1077. Inv. 7727. kart. 163. Nal. Sisak.
Svjetiljka dužeg nosa koji seže do prstena oko diska. Disk udubljen i bez ukrasa. Drška pločasta, vertikalno postavljena i providena rupom. Na dnu širi stajaći prsten i dva slova . . . NII . . . Glina siva i žućkasta, mekše fature.
Mjere: d. 105 mm, š. 68 mm, v. 32 mm.
1078. Inv. 7727. kart. 777. Nal. Sisak, Moses, 1900.
Svjetiljka dužeg nosa i pojačanog oboda. Disk je obrubljen s dva žlijeba. Drška pločasta s brazdom i providena rupom. Ima stajaći prsten. Glina sivosmeđa s tragovima gorenja na nosu.
Mjere: d. 80 mm, š. 23 mm, v. 32 mm.

Figuralne svjetiljke

1079. Inv. 8651. kart. 205. Nal. Pompeji. TABLA XLIV, 1 i 1a
Svjetiljka u obliku glave Satira. Vrlo je plastično izvedena, s precizno naznačenim detaljima — naborima čela, vrlo izražajnim očnim lukovima i očima punim lukavosti, stiliziranom bradom i rastvorenim ustima, ušnim školjkama, te kratkim svinutim nosom. Na nosu istaknute i masivne volute, a drška u obliku ovalnog lista s naznačenim brazdama. Ima tri masivne ušice. Na dnu dublje urezana ovala s točkicama i pečatom **AIMLIG**. Glina crvenkastožućkasta sa slabim tragovima crvenog namaza boje. Fina faktura i izradba.
Mjere: d. 145 mm, š. 57 mm, v. 63 mm.
I st. n. e.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. XIX, 294.

1080. Inv. 7785. kart. 94. Nal. Sisak, 1901. TABLA XLIV, 2
 Svjetiljka u obliku zaljubljenog para koji se nalazi u krunici cvijeta. Glave su spojene u poljupcu, a ruke su u zagrljaju. Gornji dio tijela izlazi iz latica, koje na kraju oblikuju nos, nešto oštećen. Među laticama je veliki otvor za ulje, a jedan manji je ispod njega. Iznad obiju glava diže se masivna prstenasta drška. Crte lica žene i muškarca su zdepaste i dosta grube. Na istaknutoj stajaćoj plohi, koja prati konturu svjetiljke, nalazi se pečat majstora OCEANVS. Glina ružičasta, mekše fakture.
 Mjere: d. 92 mm, š. 43 mm, v. 33 mm.
 II/III st. n. e.
 Publ. Iványi, T. LXV, 12, br. 4376.
1081. Inv. 8236. kart. 176. Nal. Sisak. TABLA XLV, 1
 Svjetiljka u obliku glave muškarca s negroidnim obilježjima. Na tjemenu ovalni otvor za ulje. Brada izdužena u nos. Drška pločasta i providena rupom. Kosa je plošno riješena, a obrve su naznačene nizom uboda. Glina žućkastocrvenkasta, mekše fakture. Izlizana je po cijeloj površini.
 Mjere: d. 118 mm, š. 51 mm, v. 59 mm.
 II/III st. n. e.
1082. Inv. 8236. kart. 176a. Nal. Surduk. TABLA XLV, 2
 Gornji dio svjetiljke u obliku glave s negroidnim oznakama. Cijela glava prikazana je dosta realistično, samo je kosa stilizirana. Nos je oštećen, a drška je trakasto-prstenasta s brazdom. Glina crvena, fine fakture i tanje stijenke.
 Mjere: 98 mm × 50 mm.
 II st. n. e.
 Publ. Brunšmid, Vjesnik I, sl. 155.
1083. Inv. 1735. kart. 171. Nal. Osijek, 1927. TABLA XLV, 3
 Svjetiljka u obliku bradatog muškarca (Jupiter?). Gornji dio lica s čelom i kosom je oštećen. Brada se nastavlja u nos dosta izdužen. Ima visoku ovalnu stajaću plohu. Drška je slomljena. Glina smeđa, glazura zelenkastosmeđa.
 Mjere: d. 113 mm, š. 55 mm, v. 63 mm.
 III/IV st. n. e.
1084. Inv. 7804. kart. 264. Nal. Sisak. TABLA XLV, 4 i 4a
 Svjetiljka u obliku češera (šišarke). Ljuske su naznačene vrlo plastičnim pravokutnim i višekutnim poljima s urezanim kružićem. Na donjoj polovini urezani su kvadrati, poput mrežice. Spojni šav obaju polovica svjetiljke jasno uočljiv. Na sredini prstenasta drška. Od središnjeg otvora vodi uski kanal prema otvoru za fitilj. Na dnu stajaći prsten. Glina crvena sa sivom prevlakom od dimljenja.
 Mjere: d. 110 mm, 59 mm, v. 73 mm (s drškom).
 II st. n. e.
 Anal. Ljubić, Vjesnik, s. s. IV, T. IV, 48. — Iványi br. 3692 i 3694.
1085. Inv. 7791. kart. 265. Nal. Sisak, jaružanje. TABLA XLVI, 7
 Veći fragment svjetiljke istog tipa. Otvor je poput grlića koji je na rubu ukrašen nizom caknica. Drška je prstenasta. Ljuske su vrlo reljefno istaknute. Glina crvena.
 Mjere: 65 mm × 58 mm.
 II st. n. e.
 Publ. Iványi, br. 3690. Anal. Miltner, Klagenfurt, str. 101, sl. 40 — Menzel, sl. 61 i 13. — Intercisa II, T. XXXII, 7.

1086. Inv. 7961. kart. 266. Nal. Sisak, jaružanje. TABLA XLVI, 6
 Fragment svjetiljke istog tipa. Ljuske su jako plošne i stilizirane. Glina žuta sa
 smeđim namazom boje.
 Mjere: 57 mm × 50 mm.
 II/III st. n. e.
 Publ. Iványi, str. 264, br. 3697.; Anal. Neumann, T. XI, 245.

SVJETILJKE OD BRONCE

Svjetiljke izduženog volutnog nosa

1087. Inv. 5253. kart. 836. Nal. Osijek.
 Dugačak nos s dva para malih voluta, od kojih jedan par flankira sam nos, a drugi ramena. Veliki središnji otvor obrubljuju plitki prsten i dvije kružnice. Ima povišenu stajaću plohu. Na boku je jače oštećenje.
 Mjere: d. 121 mm, š. 66 mm, v. 35 mm, di. 40 mm.
 I st. n. e.
 Publ. Iványi, T. LIX, 1.
1088. Inv. 5251. kart. 839. Nal. Dubovac (Karlovac) TABLA L, 1
 Dva dulja nosa leže jedan nasuprot drugog i imaju po dva para malih voluta. Gornje volute su providene rupom, te su služile kao ušice za vješanje. Oko velikog središnjeg otvora nalazi se prsten poput ovratnika. Cijelo je tijelo obrubljeno trakom koja je ukrašena urezima. Dno ispupčeno i nestabilno. Svjetlozelena patine.
 Mjere: d. 145 mm, š. 62 mm, v. 37 mm.
 Publ. Iványi, T. LIX, 2.
1089. Inv. 8053. kart. 833. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA L, 3
 Izdužen nos s dvjema malim volutama. Oko središnjeg otvora prsten. Iznad prstenaste drške ukrasni nastavak u obliku lunule. Niski stajajući prsten. Žuto-smeđasta bronca prekrivena djelomično zelenom patinom.
 Mjere: d. 70 mm, š. 33 mm, v. 29 mm.
 Publ. Iványi, T. LIX, 3. Anal. Lerat, T. XXIV, 203.
 I st. n. e.
1090. Inv. 5282. kart. 833b. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
 Posve slična prethodnoj svjetiljci, samo malo oštećena nosa i gotovo bez patine.
 Mjere: d. 70 mm, š. 33 mm, v. 30 mm.
 I st. n. e.

Svjetiljke bočno uvučenog nosa

1091. Inv. 10.313. kart. 924. Nal. Sisak, Kupa. TABLA L, 2
 Okruglo tijelo s tri duga zaobljena nosa, bočno uvučena. Bočni nosevi prema ramenu završavaju s rozetom. Veliki središnji otvor prstenasto je zadebljan. Niska nožica ima na unutarnjoj strani ureze od tocila. Pokrivena je fino sačuvanom patinom.
 Mjere: d. 147 mm, š. 107 mm, v. 48 mm.
 I st. n. e.

1092. Inv. 8166. kart. 843. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA L, 5
 Nos prema ramenima završava spiralno svijenim volutama. Disk i otvor su obrubljeni prstenovima. Veća prstenasta drška ima ukrasni nastavak u obliku lunule vrhovi koje završavaju malim lukovicama. Nožica je niska i šuplja. Nema patine.
 Mjere: d. 120 mm, š. 60 mm, v. 53 mm.
 Publ. Iványi, T. LX, 3.
 I st. n. e.
- Mjere: d. 105 mm, š. 44 mm, v. 40 mm.
1093. Inv. 10.316. kart. 928. Nal. Osijek.
 Oko diska urezana kružnica. Prstenasta drška završava s lunulom, kojoj je jedan krak oštećen. Ima dvije ušice za vješanje: jednu na nosu a drugu na lunuli. Stajuća ploha je pojačana. Vide se tragovi divlje patine.
 Mjere: d. 95 mm, š. 47 mm, v. 40 mm.
 I/II st. n. e.
 Anal. Menzel, sl. 90, 3.
1094. Inv. 5248. kart. 829. Nal. Sisak. TABLA L, 6
 Isti tip. Vanjski obod pojačan i uzdignut. Ima veliki središnji otvor. Prstenasta drška završava lunulom, koja na krajevima ima lukovice. Na ramenima su tri ušice za vješanje. Na jednoj visi karičica od lanca. Niska nožica je rađena na tocilu. Vidljiva je mjestimično tamnosmeđa patina.
 Mjere: d. 81 mm, š. 41 mm, v. 41.
 Publ. Iványi, T. LXI, 1. Anal. Iványi br. 4307 i 4308. — Menzel, sl. 89, 7 i 90, 3. — Loeschcke, T. XXI, 1056. a. — Walters, T. VIII, 101. — Kat. Niessen, T. LXXXI, 3.781. — Deringer, Lauriacum, T. XIII, 401. Menzel, sl. 89, 7.
1095. Inv. 5249. kart. 830. Nal. Sisak, jaružanje Kupe. TABLA L, 4
 Slična prethodnoj svjetiljci, samo lunula završava šiljato.
 Mjere: d. 84 mm, š. 43 mm, v. 36 mm.
 Anal. Fremmersdorf, T. 96, 1. — Szentleleky, br. 278a.
1096. Inv. 3287. kart. 831. Nal. Sisak.
 Slična svjetiljci br. 1091. Na dvjema ušicama vise karičice od lanca.
 Mjere: d. d. 85 mm, š. 42 mm, v. 40 mm.
1097. Inv. 3288. kart. 832. Nal. Sisak, jaružanje Kupe.
 Slična svjetiljci br. 1094. samo nešto veća i izduženijeg nosa. Jedan kraj lunule je slomljen. Tamnozeleno patina.
 Mjere: d. 106 mm, š. 47 mm, v. 45 mm.
 I/II st. n. e.
1098. Inv. 3287. kart. 837. Nal. Sisak. TABLA L, 7
 Slična svjetiljci br. 1094, samo mjesto lunule ima stilizirani cvijet, koji završava s trima lukovicama. Na sredini središnje latice cvijeta je rupica, a dvije ušice za vješanje na obodu su u blizini nosa. Mjestimično ima crnosmeđu patinu.
 I/II st. n. e.
 Publ. Iványi, T. LXI, 8.
Kruškolike svjetiljke s drškom,

Kruškolike — tzv. firma svjetiljke

1099. Inv. 8167. kart. 844. Nal. Sisak. TABLA LI, 1
 Tipa Iványi, XVII. Na ramenima tri plosnate, dugoljaste bradavke. Oko središnjeg otvora rozeta, a na disku dva paralelna, vrlo plastična štapića. Masivna i grublje rađena, te hrapava na površini. Dno nešto oštećeno. Patina je tamnije i svjetlije zelene boje.
 Mjere: d. 105 mm, š. 65 mm, v. 36 mm, di. 45 mm.
 Publ. Iványi, T. LXII, 1.
 II st. n. e.
1100. Inv. 8883. kart. 838. Nal. Vukovar. TABLA LI, 2
 Isti tip s tri otvora na disku, te rupicom u kanalu. Na sredini diska nalazi se okomito postavljena drška u obliku štapa s rupom za vješanje, a nasuprot nosa još jedna drška rompskog oblika ukrašena unakrsno urezanim linijama. Disk, kanal i nos obrubljeni su trakom s ornamentom kosih ureza. Dno je ispupčeno i nestabilno. Tamnozeleno patina.
 Mjere: d. 108 mm, š. 64 mm, v. 76 mm (s drškom).
 II st. n. e.
1101. Inv. 8911. kart. 909. Nal. Sisak.
 Isti tip sa središnjom, okomitom drškom u obliku štapa, na vrhu zaobljenom. Na disku i na stražnjem dijelu nekoliko oštećenja. Zelena i smeđa patina.
 Mjere: d. —, š. 63 mm, v. 81 mm (s drškom).
 II st. n. e.
1102. Inv. 5250. kart. 835. Nal. Sisak, 1892. TABLA LI, 3
 Isti tip s tri ušice za vješanje i rupicom u kanalu. Drška prstenasta s ukrasnim nastavkom u obliku velike lunule. Sačuvan je uređaj za vješanje, koji se sastoji od tri kraća lanca spojena u veću kariku od koje vodi dugi masivni lanac rađen iz dvostrukih karičica. Ima niski stajajući prsten. Vrh nosa je slomljen.
 Mjere: d. 125 mm, š. 48 mm, v. 61 mm.
 I/II st. n. e.
1103. Inv. 10.318. kart. 929. Nal. Osijek.
 Isti tip s tri ušice za vješanje. Dno je uvučeno. Oštećenje na zdjelici.
 Mjere: d. 115 mm, š. 84 mm, v. 50 mm, di. 40 mm.
 Publ. Iványi, str. 302, br. 4328.

Ovalna svjetiljka za vješanje

1104. Inv. 10.317. kart. 930. Nal. Osijek.
 Ovalan ili jajolik oblik s većim središnjim otvorom, zadebljanog ruba. Prstenasta drška ima srcolik ukrasni nastavak. Vide se manja oštećenja na dršci i otvoru.
 Mjere: d. 100 mm, š. 51 mm, v. 51 mm.
 Publ. Iványi, T. LXII, 10.

Figuralne svjetiljke

1105. Inv. 5252. kart. 834. Nal. Strizivojna. TABLA LI, 4
 Masivna svjetiljka u obliku loptastog vrča s grličem. Nos nasaden i na vrhu zaobljen, te ima rupicu i uski procjep. Uz grlič se pruža okomita štapolika drška s rupom. Pojačana stajuća ploha. Patina smeđaste boje.
 Mjere: d. 97 mm, š. 63 mm, v. 98 mm.

1106. Inv. 4680. kart. 845. Nal. Sisak. TABLA LIV, 1 i 1a
 Svjetiljka u obliku glave crnca. Usta se produljuju u izduženi nos sa širim kanalom u kojem su rupica i otvor za fitilj. Iz čela izlazi štapolika drška, koja je oštećena. Nasuprot nosa nalazi se uglata drška s profilacijom. Niska je nožica ovalnog oblika profilirana. Kosa sa stiliziranim kovrčama vrlo je precizno rađena. Tamnozelena patina.
 Mjere: d. 126 mm, š. 49 mm, v. 86 mm.
 II st. n. e.
1107. Inv. 10.314. kart. 926. Nal. Donji Petrovci. TABLA LII, 1; LIII, 1
 Ukrasni nastavak s velike brončane svjetiljke u obliku tragične maske. Mjesto vrata maska ima palmetu. Ispod onkosa, kosa je raspoređena u kovrče iznad čela, a sa strane pada u okomitim, stiliziranim uvojcima. Oči su izražajne, a usta rastvorena. Sama drška je masivna, u obliku široke, lučno svinute trake. Izrada je vrlo precizna.
 Mjere: d. 147 mm, vel. maske 138 mm × 134 mm.
 Publ. Brunšmid, Vjesnik XIII, sl. 175.; Anal. Abramić-Colnago, Jahreshefte XII, sl. 25.
 I st. n. e.
1108. Inv. 3232. kart. 926. Nal. Sisak. TABLA LII, 2
 Ukrasni nastavak veće brončane svjetiljke u obliku ženske maske. Ispod plošnog onkosa kosa je rješana plitkim valovitim urezima, a sa strane je posve stilizirana tako da je ploha s obje strane lica razvedena okomitim urezima i kosim crticama, koje imitiraju kovrče i pramenove. Lice je ovalno i vrlo glatko, oči imaju naznačene zjenice, a usta su zadebljana i puna. Velika palmeta, umjesto vrata, služila je kao ukrasni element na prijelazu drške u svjetiljku. Sama drška je oštećena. Patina je svjetlijezelena.
 Mjere: 108 mm × 132 mm.
 I st. n. e.
 Publ. Brunšmid, Vjesnik XIII, sl. 176.
1109. Inv. 8884. kart. 848. Nal. Zagreb, Mirogojska 12. TABLA LIII, 2
 Svjetiljka u obliku stiliziranog janjeta. Iznad glave uzdiže se okomito postavljeni konstantinovski monogram. Nos je u obliku sedmokrake zvijezde s većim otvorom za fitilj. Runo janjeta izvedeno je potpuno stilizirano i geometrizirano. Nožica je vitka s većim profiliranim i okruglim postamentom. Tamnozeleno patina.
 Mjere: d. 95 mm, š. 35 mm, v. 94 mm.
 IV st. n. e.
 Publ. B. Vikić, Peristil I, str. 131, sl. 1—3.
1110. Inv. 10.315. kart. 927. Nal. Sisak. TABLA LI, 5
 Posve plosnata, tanjurasta svjetiljka s velikim središnjim otvorom i trakastom drškom, koso položenom, nasuprot nosa. Na širokim ramenima vide se koncentrične brazde. Nos malo oštećen. Široka i povišena stajaća ploha.
 Mjere: d. 119 mm, š. 80 mm, v. 32 mm.

SVJETILJKE OD ŽELJEZA

1111. Inv. 3106. kart. 842. Nal. Sisak, Bukvić, 1900. TABLA LIV, 2
 Otvorena svjetiljka u obliku osmice. Stijenka je na prednjem dijelu niža, a na stražnjem visoka i prelazi na sredini u dršku. Drška je prvo okomita, a onda se

svija prema naprijed te je na kraju proširena i providena rupom. Svjetiljka visi na kuki jedne duge, bridaste šipke, koja na svom kraju također ima kukasti završetak.

Mjere: d. 84 mm, š. 66 mm, v. 89 mm, sa šipkom 236 mm.

I—II st. n. e.

An. Miltner, Klagenfurt, sl. 42 str. 102, — Walters, sl. 17. — Loeschcke, str. 330, br. 3. — Deringer, Lauriacum, T. XII, 397.

1112. Inv. 2607. kart. 912. Nal. Sisak.

Slična prethodnoj svjetiljci, samo jače oštećena.

Mjere: 134 mm × 107 mm.

1113. Inv. 5254. kart. 840. Nal. Sisak.

TABLA LIV, 3

Svjetiljka u obliku ribe. Na sredini tijela i na glavi nalazi se po jedan otvor. Na repu je ušica s karičicom. Peraja je naglašena rebrom, koje je nešto oštećeno. Nožica je polukuglasta, niska i šuplja. Rađena je od tankog željeznog lima.

Mjere: d. 112 mm, š. 35 mm, v. 39 mm.

Publ. Iványi, T. LXIV, 1 (među bronč. svjetiljkama tipa XL).

1114. Inv. 5256. kart. 841. Nal. Sisak.

TABLA LIV, 5

Svjetiljka — laterna u obliku cilindrične kutije, kojoj donja i gornja ploha prelaze liniju valjka, tako da djeluje kao krovčić. Sa svake su strane po dva pravokutna otvora.

Promjer 73 mm, promjer stajajuće plohe 80 mm, v. 80 mm.

SVJETILJKE OD OLOVA

1115. Inv. 5255. kart. 847. Nal. Sisak.

Oveća svjetiljka izduženog nosa, koji je nešto oštećen. Disk je ukrašen koncentričnim kružnicama. Drška je prstenastotrakasta. Ima stajajući prsten s koncentričnim žljebovima od tocila. Mjestimično bijela oksidacija.

Mjere: d. 115 mm, š. 71 mm, v. 40 mm, di. 51 mm.

1116. Inv. 8158. kart. 846. Nal. Sisak.

TABLA LIV, 4

Otvorena svjetiljka u obliku lista s drškom u obliku uglate petlje. Dno neravno.

Vidljiv trag rada ruku.

Mjere: d. 91 mm, š. 56 mm, v.

KALUPI ZA SVJETILJKE OD GLINE

1117. Inv. 7722. kart. 603. Nal. Sisak, 1901.

TABLA LV, 1

Pozitivni model svjetiljke tipa Iványi XVII. Naznačen središnji otvor, ali nedostaje otvor za fitilj. Nema bradavki. Dno je udubljeno. Vrh nosa je oštećen. Glina crvenosmeđa.

Mjere: d. 110 mm, š. 74 mm, v. 42 mm, di. 49 mm.

Publ. Iványi, br. 4424.

1118. Inv. 10.319. kart. 931. Nal. Sisak.

TABLA LV, 2

Kalup za gornji dio svjetiljke s tri nosa. Na ramenima ukras jajastog niza. Drška je u obliku lista s naznačenim žilicama i ukrasom koncentričnih kružica uz sam rub.

Mjere: d. 195 mm, š. 120 mm, deblj. 60 mm.

Publ. Iványi, br. 4441.

1119. Inv. 7951. kart. 896. Nal. Sisak, Kupa. TABLA LVI, 1
Gornji kalup svjetiljke potkovičastog oblika s dva nosa. Glina svjetlocrvena i siva, nejednako pečena.
Mjere: d. 105 mm, š. 98 mm, deblj. 25 mm.
1120. Inv. 8156. kart. 885. Nal. Sisak, 1900. TABLA LV, 5
Kalup za donji dio svjetiljke s dva nosa. Drška u obliku lista. Okrugla stajaća ploha. Glina narančastocrvene boje.
Mjere: d. 150 mm, š. 112 mm, deblj. 44 mm.
Publ. Iványi, br. 4442.
1121. Inv. 8897. kart. 897. Nal. Sotin. TABLA LV, 4
Kalup za donji dio svjetiljke s tri kraća nosa. Drška u obliku širokog lista ili školjke. Na dnu dvije kružnice. Glina crvenosmeđa.
Mjere: d. 93 mm, š. 117 mm, deblj. 68 mm.
1122. Inv. 10.320. kart. 932. Nal. Obrež, ciglana. TABLA LV, 3
Kalup za donji dio ovalne svjetiljke. Na dnu kalupa su koncentrični krugovi, a na stijenkama motivi vitica i lančanog niza. Glina svjetlocrvena.
Mjere: d. 107 mm, š. 79 mm, deblj. 30 mm.
Publ. Iványi, T. LXXII, 2.
1123. Inv. 2072. kart. 883. Nal. Vinkovci, Jovičićeva ul. TABLA LVI, 2
Gornji kalup za firma svjetiljku tipa XVII, varijanta 1. Drška u obliku lista s naznačenim žilicama. Na ramenima dvije bradavke. Na donjoj strani kalupa urezane su dvije kružnice ispunjene zrakastim urezima, nepravilno raspoređenim. Kalup ima dvije nožice, treća je slomljena. Glina svjetlocrvena.
Mjere: d. 121 mm, š. 98 mm, deblj. 40 mm.
1124. Inv. 7951, kart. 894. Nal. Sisak. TABLA LVI, 3
Gornji kalup za firma svjetiljku tipa XVII.
Na ramenima tri bradavke, naznačeni otvori za ulje i fitilj. Kalup ima tri široke nožice. Glina žutocrvenkasta.
Mjere: d. 181 mm, š. 145 mm, deblj. 49 mm.
1125. Inv. 7795. kart. 895. Nal. Sisak, 1901. TABLA LVI, 4
Kalup sličan prethodnom, ali nema naznačene rupe za bradavke niti ispupčenja za otvore za ulje i fitilj. Oštećene su sve tri nožice kalupa. Glina svjetlocrvena.
Mjere: d. 178 mm, š. 138 mm, deblj. 51 mm.
1126. Inv. 5795. kart. 892. Nal. Sisak, 1889. TABLA LVI, 5
Kalup za gornji dio svjetiljke tipa XVII. Ima dvije rupe za bradavke i dvije sačuvane nožice, dok je treća oštećena. Glina žućkasta.
Mjere: d. 124 mm, š. 114 mm, deblj. 29 mm.
1127. Inv. 2087. kart. 884. Nal. Vinkovci.
Kalup za gornji dio manje firma svjetiljke tipa XVII. Naznačene udubine za tri plitke bradavke. Otvori za ulje i fitilj nisu naglašeni. Glina crvena.
Mjere: d. 101 mm, š. 76 mm, deblj. 22 mm.
1128. Inv. 7794. kart. 891. Nal. Sisak, Colussi, 1900.
Kalup za gornji dio firma svjetiljke tipa XVII. Naznačeni su uski otvori za tri dugoljaste bradavke. Otvori nisu naglašeni. Glina crvena, mekše fakture.
Mjere: d. 113 mm, š. 88 mm, deblj. 32 mm.

1129. Inv. 7795. kart. 899. Nal. Sisak, dar Šipuš, 1901.
Fragmentirani kalup za gornji dio firma svjetiljke tipa XVII. Vide se udubine za dvije šire, uglate bradavke. Otvori za ulje i fitilj su jače naglašeni. Sačuvane su dvije nožice. Glina žućkastocrvenkasta.
Mjere: d. 96 mm, š. 82 mm, deblj. 24 mm.
1130. Inv. 7795. kart. 886. Nal. Sisak, Colussi, 1900.
Fragmentirani kalup za gornji dio svjetiljke tipa XVII. Vidljive su udubine za tri četverouglate bradavke. Naznačen otvor za ulje. Glina crvena, mekše fature.
Mjere: d. 109 mm, š. 90 mm, deblj. 29 mm.
1131. Inv. 1420. kart. 899. Nal. Osijek, Friml-Antunović, 1927.
Veći fragment gornjeg kalupa za firma svjetiljku tipa XVII. Vidljivi otvori za tri dugoljaste bradavke. Glina crvenkastosmeđa.
Mjere: d. 112 mm, š. 83 mm, deblj. 27 mm.
1132. Inv. 7793. kart. 888. Nal. Sisak, Colussi, 1901.
Kalup za donji dio firma svjetiljke. Vide se tri polukružna utora. Glina svjetlocrvena.
Mjere: d. 158 mm, š. 116 mm, v. deblj. 52 mm.
1133. Inv. 7796. kart. 889. Nal. Sisak, Bukvić, 1922. TABLA LVI, 6 i 6a
Kalup za donji dio firma svjetiljke s pečatom OCTAVI. Vide se tri polukružna utora. S donje strane kalupa urezan je natpis NASVS FORMAM FECIT. Glina crvena.
Mjere: d. 131 mm, š. 97 mm, deblj. 33 mm.
Publ. Iványi, T. XCIX, 14.
1134. Inv. 1786. kart. 898. Nal. Osijek., 1927. TABLA LVI, 8
Kalup za donji dio manje firma svjetiljke s dvije urezane kružnice. Vide se tri valovita utora. Glina svjetlocrvena.
Mjere: d. 106 mm, š. 80 mm, deblj. 35 mm.
1135. Inv. 7982. kart. 890. Nal. Sisak. TABLA LVI, 7
Fragmentirani kalup za donji dio svjetiljke s firmom FORTIS unutar dviju urezanih kružnica. Glina žućkastocrvena.
Mjere: d. 96 mm, š. 75 mm, deblj. 35 mm.
Anal. Rubright, Sirmium III, T. XI, 96.
1136. Inv. 8157. kart. 887. Nal. Sisak. TABLA, LVI, 9
Kalup za donji dio kruškolike svjetiljke, rustičnog izgleda i nešto deformiranog oblika. Stijenke debele. Glina smeđesiva i crna, nejednako pečena.
Mjere: d. 117 mm, š. 69 mm, deblj. 30 mm.

POPIS SLIKA NA TABLAMA S ODGOVARAJUĆIM BROJEM KATALOGA I S NALAZIŠTEM
(Vidi *Vjesnik AMZ* sv. V i IX)**Tabla I**

1. k. br. 1 (Cipar); 2. k. br. 2 (Cipar); 3. k. br. 4 (J. Italija); 4. k. br. 3 (Cipar); 5. k. br. 6 (nepoznato); 6. k. br. 7 (nepoznato); 7. k. br. 8 (nepoznato).

Tabla II

1. k. br. 12 (nepoznato); 2. k. br. 14 (nepoznato); 3. k. br. 16 (nepoznato); 4. k. br. 19 (nepoznato); 5. k. br. 21 (nepoznato); 6. k. br. 23 (J. Italija); 7. k. br. 30 (Cipar).

Tabla III

1. k. br. 31 (Split); 2. k. br. 334 (Grčka); 3. k. br. 32 (Solin); 4. k. br. 33 (nepoznato); 5. k. br. 34 (Akvileja); 6. k. br. 35 (Solin).

Tabela IV

1. k. br. 37 (Sisak); 2. k. br. 38 (Sisak); 3. k. br. 39 (Sisak); 4. k. br. 42 (Sisak); 5. k. br. 41 (Sisak); 6. k. br. 43 (Sisak); 7. k. br. 46 (Sisak); 8. k. br. 48 (Sisak).

Tabla V

1. k. br. 51 (Surduk); 2. k. br. 54 (Sisak); 3. k. br. 56 (Sisak); 4. k. br. 58 (Sisak); 5. k. br. 60 (Sisak); 6. k. br. 62 (Sisak); 7. k. br. 65 (Mitrovica); 8. k. br. 68 (Sisak).

Tabla VI

1. k. br. 67 (Sisak); 2. k. br. 69 (Surduk); 3. k. br. 70 (Zemun); 4. k. br. 73 (Bakar); 5. k. br. 75 (Bakar); 6. k. br. 76 (Sisak); 7. k. br. 78 (Sotin); 8. k. br. 79 (Sisak).

Tabla VII

1. k. br. 84 (Sisak); 2. k. br. 85 (Sisak); 3. k. br. 88 (Var. Toplice); 4. k. br. 89 (Sisak); 5. k. br. 91 (Sisak); 6. k. br. 92 (Sisak); 7. k. br. 94 (Sisak); 8. k. br. 97 (Surduk); 9. k. br. 99 (Karlobag).

Tabla VIII

1. k. br. 100 (Sisak); 2. k. br. 101 (Sisak); 3. k. br. 102 (Sisak); 4. k. br. 103 (Split); 5. k. br. 106 (Bakar); 6. k. br. 107 (Sisak); 7. k. br. 109 (Sisak); 8. k. br. 114 (Sisak).

Tabla IX

1. k. br. 131 (Sisak); 2. k. br. 138 (Sotin); 3. k. br. 139 (Trst); 4. k. br. 140 (Bakar); 5. k. br. 145 (Surduk); 6. k. br. 146 (Sisak); 7. k. br. 147 (nepoznato); 8. k. br. 149 (Trst).

Tabla X

1. k. br. 154 (Sisak); 2. k. br. 156 (Sisak); 3. k. br. 158 (Sisak); 4. k. br. 159 (Sisak).

Tabla XI

1. k. br. 160 (Sisak); 2. k. br. 163 (Sisak); 3. k. br. 164 (Sisak); 4. k. br. 168 (Sisak); 5. k. br. 167 (Sisak); 6. k. br. 175 (Osijek); 7. k. br. 176 (Osijek).

Tabla XII

1. k. br. 177 (Sisak); 2. k. br. 179 (Sisak); 3. k. br. 182 (Trst); 4. k. br. 190 (Pula); 5. k. br. 191 (Sisak); 6. k. br. 195 (Sisak).

Tabla XIII

1. k. br. 197 (Giljani); 2. k. br. 200 (Sisak); 3. k. br. 194 (Giljani); 4. k. br. 201 (Sisak); 5. k. br. 199 (Pula); 6. k. br. 192 (Sisak); 7. k. br. 206 (Sisak).

Tabla XIV

1. k. br. 210 (Osijek); 2. k. br. 211 (Sisak); 3. k. br. 212 (Bakar); 4. k. br. 215 (Karlobag); 5. k. br. 220 (Mitrovica); 6. k. br. 217 (N. Banovci); 7. k. br. 222 (Osijek); 8. k. br. 224 (Sisak).

Tabla XV

1. k. br. 225 (Solin); 2. k. br. 226 (Sisak); 3. k. br. 227 (Sisak); 4. k. br. 228 (Sisak); 5. k. br. 229 (Makarska); 6. k. br. 233 (Sisak); 7. k. br. 234 (Mitrovica); 8. k. br. 238 (Osijek); 9. k. br. 245 (Trst).

Tabla XVI

1. k. br. 253 (Trst); 2. k. br. 260 (Sisak); 3. k. br. 259 (Sisak); 4. k. br. 269 (nepoznato); 5. k. br. 272 (Sisak); 6. k. br. 306 (Sisak); 7. k. br. 324 (Sisak); 8. k. br. 327 (Sisak); 9. k. br. 330 (Sisak); 10. k. br. 332 (Sisak).

Tabla XVII

1. k. br. 280 (Sisak); 2. k. br. 286 (Osijek); 3. k. br. 294 (Sisak); 4. k. br. 291 a (Sisak); 5. k. br. 301 (Sisak); 6. k. br. 303 (Sisak); 7. k. br. 304 (Sisak).

Tabla XVIII

1. k. br. 1 (Cipar); 2. k. br. 3 (Cipar); 3. k. br. 5 (J. Italija); 4. k. br. 7 (nepoznato); 5. k. br. 8 (nepoznato); 6. k. br. 11 (nepoznato); 7. k. br. 12 (nepoznato); 8. k. br. 15 (nepoznato); 9. k. br. 19 (nepoznato); 10. k. br. 13 (Cipar); 11. k. br. 22 (nepoznato); 12. k. br. 25 (J. Italija); 13. k. br. 27 (nepoznato); 14. k. br. 28 (nepoznato); 15. k. br. 30 (Cipar); 16. k. br. 31 (Split); 17. k. br. 32 (Solin); 18. k. br. 33 (nepoznato); 19. k. br. 34 (Akvileja).

Tabla XIX

1. k. br. 36 (Sisak); 2. k. br. 37 (Sisak); 3. k. br. 38 (Sisak); 4. k. br. 39 (Sisak); 5. k. br. 40 (Sisak); 6. k. br. 43 (Sisak); 7. k. br. 50 (Osor); 8. k. br. 51 (Surduk); 9. k. br. 53 (Bakar); 10. k. br. 55 (Sisak); 11. k. br. 57 (N. Banovci); 12. k. br. 58 (Sisak); 13. k. br. 59 (Sisak); 14. k. br. 61 (Sisak); 15. k. br. 62 (Sisak); 16. k. br. 64 (Sisak); 17. k. br. 65 (Mitrovica); 18. k. br. 63 (Bakar).

Tabla XX

1. k. br. 71 (Sisak); 2. k. br. 74 (Sisak); 3. k. br. 76 (Sisak); 4. k. br. 77 (Bakar); 5. k. br. 81 (Trst); 6. k. br. 82 (Crikvenica); 7. k. br. 83 (Drniš); 8. k. br. 84 (Sisak); 9. k. br. 86 (Sisak); 10. k. br. 87 (Bakar); 11. k. br. 89 (Sisak); 12. k. br. 92 (Sisak); 13. k. br. 93 (Sisak); 14. k. br. 96 (Osor); 15. k. br. 99 (Karlobag); 16. k. br. 100 (Sisak); 17. k. br. 104 (Sisak); 18. k. br. 101 (Sisak); 19. k. br. 107 (Sisak); 20. k. br. 114 (Sisak).

Tabla XXI

1. k. br. 133 (Bakar); 2. k. br. 135 (Rijeka); 3. k. br. 136 (Bakar); 4. k. br. 137 (Bakar); 5. k. br. 138 (Sotin); 6. k. br. 139 (Trst); 7. k. br. 142 (Trst); 8. k. br. 143 (Bakar); 9. k. br. 145 (Surduk); 10. k. br. 146 (Sisak); 11. k. br. 147 (nepoznato); 12. k. br. 153 (Sisak); 13. k. br. 154 (Sisak); 14. k. br. 156 (Sisak); 15. k. br. 158 (Sisak); 16. k. br. 160 (Sisak); 17. k. br. 159 (Sisak); 18. k. br. 165 (Sisak); 19. k. br. 174 (Sisak); 20. k. br. 175 (Osijek).

Tabla XXII

1. k. br. 177 (Sisak); 2. k. br. 178 (Solin); 3. k. br. 180 (Solin); 4. k. br. 181 (Trst); 5. k. br. 184 (Sisak); 6. k. br. 186 (Sisak); 7. k. br. 187 (Pula); 8. k. br. 190 (Pula); 9. k. br. 208 (Pula); 10. k. br. 189 (Split); 11. k. br. 188 (Sisak); 12. k. br. 203 (Trst); 13. k. br. 206 (Sisak); 14. k. br. 192 (Sisak); 15. k. br. 193 (Bakar); 16. k. br. 198 (nepoznato); 17. k. br. 197 (Giljani); 18. k. br. 199 (Pula); 19. k. br. 200 (Sisak).

Tabla XXIII

1. k. br. 210 (Osijek); 2. k. br. 213 (Makarska); 3. k. br. 214 (Split); 4. k. br. 216 (Mitrovica); 5. k. br. 217 (N. Banovci); 6. k. br. 218 (Solin); 7. k. br. 220 (Mitrovica); 8. k. br. 221 (Osijek); 9. k. br. 225 (Solin); 10. k. br. 229 (Makarska); 11. k. br. 236 (Petrovačka Gradina); 12. k. br. 230 (Makarska); 13. k. br. 235 (nepoznato); 14. k. br. 242 (nepoznato); 15. k. br. 240 (Trst); 16. k. br. 247 (Sisak); 17. k. br. 238 (Osijek); 18. k. br. 254 (Sisak); 19. k. br. 250 (Trst).

Tabla XXIV

1. k. br. 281 (Gor. Muć); 2. k. br. 282 (Rijeka); 3. k. br. 283 (Gor. Muć); 4. k. br. 284 (Gor. Muć); 5. k. br. 287 (Drniš); 6. k. br. 288 (Sisak); 7. k. br. 286 (Osijek); 8. k. br. 289 (Mitrovica); 9. k. br. 290 (Osijek); 10. k. br. 291 (Sisak); 11. k. br. 294 (Sisak); 12. k. br. 296 (Vinkovci); 13. k. br. 297 (Vinkovci); 14. k. br. 300 (Sisak); 15. k. br. 299 (Sisak); 16. k. br. 303 (Sisak); 17. k. br. 304 (Sisak); 18. k. br. 301 (Sisak).

Tabla XXV

1. k. br. 306 (Sisak); 2. k. br. 309 (Sisak); 3. k. br. 324 (Sisak); 4. k. br. 325 (Sisak); 5. k. br. 331 (Sisak); 6. k. br. 323 (Sisak); 7. k. br. 336 (Sisak); 8. k. br. 335 (Topolje); 9. k. br. 317 (Sisak).

Tabla XXVI

1. k. br. 337 (Sisak); 2. k. br. 338 (Sisak); 3. k. br. 342 (Sisak); 4. k. br. 339 (Sisak); 5. k. br. 368 (Sisak); 6. k. br. 358 (Hvar); 7. k. br. 341 (Karlobag); 8. k. br. 367 (Sisak); 9. k. br. 361 (Karlobag); 10. k. br. 351 (Sisak).

Tabla XXVII

1. k. br. 344 (Sisak); 2. k. br. 345 (Sisak); 3. k. br. 346 (Sisak); 4. k. br. 347 (Sisak); 5. k. br. 350 (Karlobag); 6. k. br. 354 (Sisak); 7. k. br. 353 (Sisak); 8. k. br. 355 (Karlobag); 9. k. br. 359 (Sisak); 10. k. br. 356 (Sisak); 11. k. br. 366 (Sisak); 12. k. br. 372 (Sisak); 13. k. br. 373 (Sisak); 14. k. br. 376 (Sisak); 15. k. br. 377 (Sisak); 16. k. br. 378 (Sisak); 17. k. br. 374 (Karlobag); 18. k. br. 375 (Sisak); 19. k. br. 380 (Karlobag); 20. k. br. 370 (Sisak); 21. k. br. 382 (Sisak); 22. k. br. 383 (Sisak); 23. k. br. 385 (Sisak); 24. k. br. 384 (Sisak); 25. k. br. 386 (Sisak).

Tabla XXVIII

1. k. br. 390 (Karlobag); 2. k. br. 391 (Karlobag); 3. k. br. 392 (Karlobag); 4. k. br. 393 (Karlobag); 5. k. br. 395 (Sisak); 6. k. br. 396 (Sisak); 7. k. br. 399 (Karlobag); 8. k. br. 400 (Sisak); 9. k. br. 401 (Sisak); 10. k. br. 403 (Sisak); 11. k. br. 404 (Sisak); 12. k. br. 405 (Sisak); 13. k. br. 408 (Sisak); 14. k. br. 409 (Sisak); 15. k. br. 419 (Sisak); 16. k. br. 402 (Sisak); 17. k. br. 406 (Sisak); 18. k. br. 412 (Sisak).

Tabla XXIX

1. k. br. 431 (Karlobag); 2. k. br. 433 (N. Banovci); 3. k. br. 432 (Sisak); 4. k. br. 435 (Dalmacija); 5. k. br. 437 (Sisak); 6. k. br. 434 (Var. Toplice); 7. k. br. 439 (Sisak); 8. k. br. 445 (Sisak); 9. k. br. 440 (Sisak).

Tabla XXX

1. k. br. 441 (Karlobag); 2. k. br. 442 (Sisak); 3. k. br. 443 (Sisak); 4. k. br. 447 (N. Banovci); 5. k. br. 452 (Mitrovica); 6. k. br. 457 (Sisak); 7. k. br. 449 (Osijek); 8. k. br. 453 (Osijek).

Tabla XXXI

1. k. br. 456 (Sisak); 2. k. br. 460 (Mitrovica); 3. k. br. 458 (Sisak); 4. k. br. 459 (Osijek); 5. k. br. 462 (Mitrovica); 6. k. br. 463 (Osijek); 7. k. br. 465 (Sisak); 8. k. br. 469 (Sisak); 9. k. br. 470 (Karlobag); 10. k. br. 467 (Sisak).

Tabla XXXII

1. k. br. 617 (Grobnik); 2. k. br. 853 (Bakar); 3. k. br. 775 (Sisak); 4. k. br. 484 (Sisak); 5. k. br. 491 (Sisak); 6. k. br. 504 (Bakar); 7. k. br. 541 (Sisak).

Tabla XXXIII

1. k. br. 565 (Sisak); 2. k. br. 566 (Sisak); 3. k. br. 582 (Sisak); 4. k. br. 595 (Sisak); 5. k. br. 441 (Karlobag); 6. k. br. 730 (Sisak).

Tabla XXXIV

1. k. br. 617 (Grobnik); 2. k. br. 647 (Sisak); 3. k. br. 646 (Sisak); 4. k. br. 447 (N. Banovci); 5. k. br. 443 (Sisak); 6. k. br. 643 (Sisak); 7. k. br. 644 (Sisak).

Tabla XXXV

1. k. br. 648 (Sisak); 2. k. br. 775 (Sisak); 3. k. br. 747 (Sisak); 4. k. br. 752 (Sisak); 5. k. br. 784 (Sisak); 6. k. br. 788 (Sisak).

Tabla XXXVI

1. k. br. 795 (Sisak); 2. k. br. 442 (Sisak); 3. k. br. 809 (Sisak); 4. k. br. 810 (Sisak); 5. k. br. 819 (Solun); 6. k. br. 837 (Sisak).

Tabla XXXVII

1. k. br. 874 (Gardun); 2. k. br. 869 (Sisak); 3. k. br. 863 (Osijek); 4. k. br. 864 (Sisak); 5. k. br. 910 (Sisak); 6. k. br. 859 (Sisak); 7. k. br. 865 (Sisak); 8. k. br. 677 (Osijek); 9. k. br. 911 (Sisak); 10. k. br. 856 (Osijek).

Tabla XXXVIII

1. k. br. 870 (Sisak); 2. k. br. 871 (Sisak); 3. k. br. 872 (Sisak); 4. k. br. 873 (Makarska); 5. k. br. 875 (Pula); 6. k. br. 876 (Prozor); 7. k. br. 877 (Sisak); 8. k. br. 888 (Osijek); 9. k. br. 880 (Sisak).

Tabla XXXIX

1. k. br. 882 (Sisak); 2. k. br. 883 (Sisak); 3. k. br. 884 (Sisak); 4. k. br. 897 (Sisak); 5. k. br. 928 (Sisak); 6. k. br. 952 (Sisak); 7. k. br. 887 (Trst); 8. k. br. 889 (nepoznato); 9. k. br. 891 (Surduk).

Tabla XL

1. k. br. 976 (Sisak); 2. k. br. 977 (Sisak); 3. k. br. 978 (Sisak); 4. k. br. 979 (Sisak); 5. k. br. 990 (Sisak); 6. k. br. 986 (Trst); 7. k. br. 984 (Sisak); 8. k. br. 988 (Osijek).

Tabla XLI

1. k. br. 999 (Sotin); 2. k. br. 1000 (Sotin); 3. k. br. 1001 (Mitrovica); 4. k. br. 1002 (Petrovačka gradina); 5. k. br. 1030 (Mitrovica); 6. k. br. 1033 (Mitrovica).

Tabla XLII

1. k. br. 1019 (St. Slankamen); 2. k. br. 1021 (Mitrovica); 3. k. br. 1023 (Mitrovica); 4. k. br. 1028 (Sisak); 5. k. br. 1026 (Sisak); 6. k. br. 1067 (Sisak).

Tabla XLIII

1. k. br. 1054 (Sisak); 2. k. br. 1060 (Vis); 3. k. br. 1057 (Novi Banovci); 4. k. br. 1062 ((Vinkovci); 5. k. br. 1063 (Vinkovci); 6. k. br. 1072 (Sisak); 7. k. br. 1074 (Mitrovica).

Tabla XLIV

1. k. br. 1079 (Pompeji); 2. k. br. 1080 (Sisak).

Tabla XLV

1. k. br. 1081 (Sisak); 2. k. br. 1082 (Surduk); 3. k. br. 1083 (Osijek); 4. k. br. 1084 (Sisak).

Tabla XLVI

1. k. br. 978 (Sisak); 2. k. br. 979 (Sisak); 3. k. br. 980 (Sisak); 4. k. br. 981 (Sisak); 5. k. br. 983 (Sisak); 6. k. br. 1086 (Sisak); 7. k. br. 1085 (Sisak); 8. k. br. 991 (Sisak); 9. k. br. 993 (Sisak); 10. k. br. 992 (Sisak); 11. k. br. 995 (Sisak); 12. k. br. 997 (Sisak).

Tabla XLVII

1. k. br. 999 (Sotin); 2. k. br. 1005 (Rakovac); 3. k. br. 1001 (Mitrovica); 4. k. br. 1003 (N. Banovci); 5. k. br. 1007 (Mitrovica); 6. k. br. 1014 (Sisak); 7. k. br. 1017 (Dalj); 8. k. br. 1009 (Surčin); 9. k. br. 1018 (Var. Toplice); 10. k. br. 1021 (Mitrovica); 11. k. br. 1019 (St. Slankamen); 12. k. br. 1027 (Krčkovačka Juga).

Tabla XLVIII

1. k. br. 1022 (Mitrovica); 2. k. br. 1035 (Mitrovica); 3. k. br. 1023 (Mitrovica); 4. k. br. 1032 (St. Slankamen); 5. k. br. 1025 (Mitrovica); 6. k. br. 1036 (nepoznato); 7. k. br. 1038 (Mitrovica); 8. k. br. 1015 (Osijek); 9. k. br. 1043 (Sisak); 10. k. br. 1051 (Mitrovica); 11. k. br. 1045 (Sisak); 12. k. br. 1047 (Sisak).

Tabla XLIX

1. k. br. 1050 (Mitrovica); 2. k. br. 1074 (Mitrovica); 3. k. br. 1054 (Sisak); 4. k. br. 1061 (Radovanci); 5. k. br. 1056 (Ilok); 6. k. br. 1060 (Vis); 7. k. br. 1052 (Mitrovica); 8. k. br. 1066 (Štrbinci); 9. k. br. 1068 (Sisak); 10. k. br. 1065 (Radovanci); 11. k. br. 1073 (Sisak); 12. k. br. 1075 (Sisak).

Tabla L

1. k. br. 1088 (Dubovac, Karlovac); 2. k. br. 1091 (Sisak); 3. k. br. 1089 (Sisak); 4. k. br. 1095 (Sisak); 5. k. br. 1092 (Sisak); 6. k. br. 1094 (Sisak); 7. k. br. 1098 (Sisak).

Tabla LI

1. k. br. 1099 (Sisak); 2. k. br. 1100 (Vukovar); 3. k. br. 1102 (Sisak); 4. k. br. 1105 (Strizivojna); 5. k. br. 1110 (Sisak).

Tabla LII

1. k. br. 1107 (D. Petrovci); 2. k. br. 1108 (Sisak).

Tabla LIII

1. k. br. 1107 (D. Petrovci); 2. k. br. 1109 (Zagreb).

Tabla LIV

1. k. br. 1106 (Sisak); 2. k. br. 1111 (Sisak); 3. k. br. 1113 (Sisak); 4. k. br. 1116 (Sisak); 5. k. br. 1114 (Sisak).

Tabla LV

1. k. br. 1117 (Sisak); 2. k. br. 1118 (Sisak); 3. k. br. 1122 (Obrež); 4. k. br. 1121 (Sotin); 5. k. br. 1120 (Sisak).

Tabla LVI

1. k. br. 1119 (Sisak); 2. k. br. 1123 (Vinkovci); 3. k. br. 1124 (Sisak); 4. k. br. 1125 (Sisak); 5. k. br. 1126 (Sisak); 6. k. br. 1133 (Sisak); 7. k. br. 1135 (Sisak); 8. k. br. 1134 (Osijek); 9. k. br. 1136 (Sisak).

Tiskarskom pogreškom poremećen je pri kraju slijed tabli u Katalogu svjetiljki (B. Vikić—Belančić) pa je Tab. LV otisnuta odmah iza Tab. XLIX.

R.

Par une coquille d'imprimerie l'ordre des Planches dans le Catalogue des Lampes (de B. Vikić—Belančić) a subi une petite erreur, de la sorte que la Pl. LV a été imprimée immédiatement après la Pl. XLIX.

La R.

AGILIS AGILIS AGILIS APER APOLVSTI
1 2 3 4 5

APRIO APRIO ATIMETI ATIME TI
6 7 8 9

ATIMET ATIME ATIME ATIMETI
10 11 12 13

ATIMET ATIME ATIMET ATIMETI
14 15 16 17

CASSI CASSI CASSI CASSI
18 19 20 21

CASSI CASSI CASSI CAS CA'S
22 23 24 25 26

CERIAL CERIALS CERIALS CERIALS
27 28 29 30

CERIALS CERIALS CERIALS CERIALS
31 32 33 34

CERIAL CERIAL CERIAL CERINTI
35 36 37 38

COMVNIS COMVNI COMVNIS CRESCES
39 40 41 42

CRESCED CRESCED CRESCES CRESCES
43 44 45 46

CRESCERE 1

CRESCERE 2

CRESCERE 3

CRESCERE 4

CRESCERE 5

CRESCERE 6

CRESCERE 7

CRESCERE 8

CRESCERE 9

CRESCERE 10

CRESCERE 11

CRESCERE 12

CRESCERE 13

CRESCERE 14

CRESCERE 15

CRESCERE 16

CRESCERE 17

CESSI 18

CESSI 19

CESSI 20

CESSI 21

CESSI 22

CESSI 23

FAOR 24

FELIX 25

FESTI 26

FESTI 27

FESTI 28

FESTI 29

FESTI 30

FORTIS 31

FORTIS 32

FORTIS 33

FORTIS 34

FORTIS 36

FORTIS 35

FORTIS 39

FORTIS 40

FORTIS 41

FORTIS 37

FORTIS 42

FORTIS 42

FORTIS 43

FORTIS 37

FORTIS 38

FORTIS 44

FORTIS 45

FORTIS 46

FORTIS 47

FORTIS 48

FORTIS 49

FORTIS 1 T O R T I S 2 F O R T I S 3 F O R T I S 4 F O R T I S 5

F O R T I S 6 F O R T I S 7 F O R T I S 8 F O R T I 9

F R O N T 10 F R O N T O 11 I A N V A R 12 I A N V A R 13

I A N V A R 14 L E C I D I 15 L E C I D I 16 I N C I D I 17 I N C I D I 18

L I T O G E M 21 L I T O G E M 22 L I T O G E M 23 L I T O G E M 24 L I T O G E M 25

L I T O G E M 26 L I T O G E M 27 L I T O G E M 28 L I T O G E M 29 L I T O G E M 30

L I T O G E M 31 L I T O G E M 32 L I T O G E M 33 L I T O G E M 34 L I T O G E M 35

L I T O G E M 36 L I T O G E M 37 L I T O G E M 38 L I T O G E M 39 L I T O G E M 40

L I T O G E M 41 L I T O G E M 42 L I T O G E M 43 L I T O G E M 44 L I T O G E M 45

L I T O G E M 46 L I T O G E M 47 L I T O G E M 48 L I T O G E M 49 L I T O G E M 50

L I T O G E M 51 L I T O G E M 52 L I T O G E M 53 L I T O G E M 54 L I T O G E M 55

L I T O G E M 56 L I T O G E M 57 L I T O G E M 58 L I T O G E M 59 L I T O G E M 60

OCTAVI
1

OCTAVI
2

OCTAVI
3

OCTAVI
4

OCTAVI
5

OLV 7 III
6

OBSTAT OPTATI
7 8

PASTOR
9

PHOETA SPA
10

PROBVS
11

@
PVLLI
12

PVLLI
13

QGC
14

QGC
15

Q.G.C
16

QNC
17

ROMVI
18

AESIMI
19

SABINI
20

SATVRNIN
21

TVRNN
22

SCA SEXTI
23 24

SEXTI
25

SEXTI
26

SEXTI
27

STROBIL
28

STROBILI
29

STROBILI
30

STROBILI
31

STROBIL
32

STROBILI
33

STROBILI
34

TRANOV
35

URSVI
36

VERI
37

VERI
38

VIBIANI
40

VETTI
39

VIBIANI
41

VIBIANI
42

VIBIANI
43

VIBVLI
44

VICTORIA
45

VICT
46

VICT
47

1

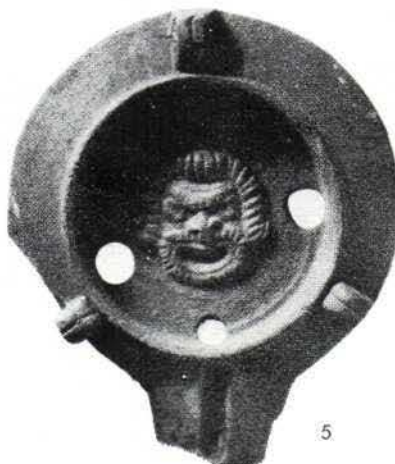
2

3

4

5

6

7

8

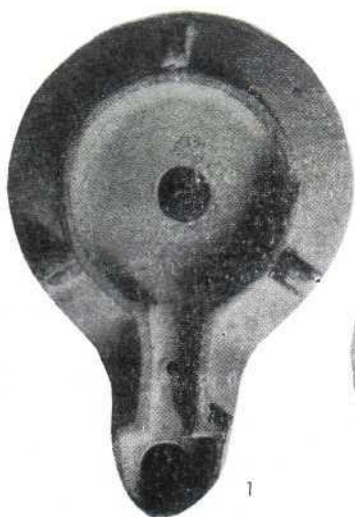

9

1

1a

2

3

3a

4

4a

5

6

6a

1

1a

2

3

3a

4

4a

5

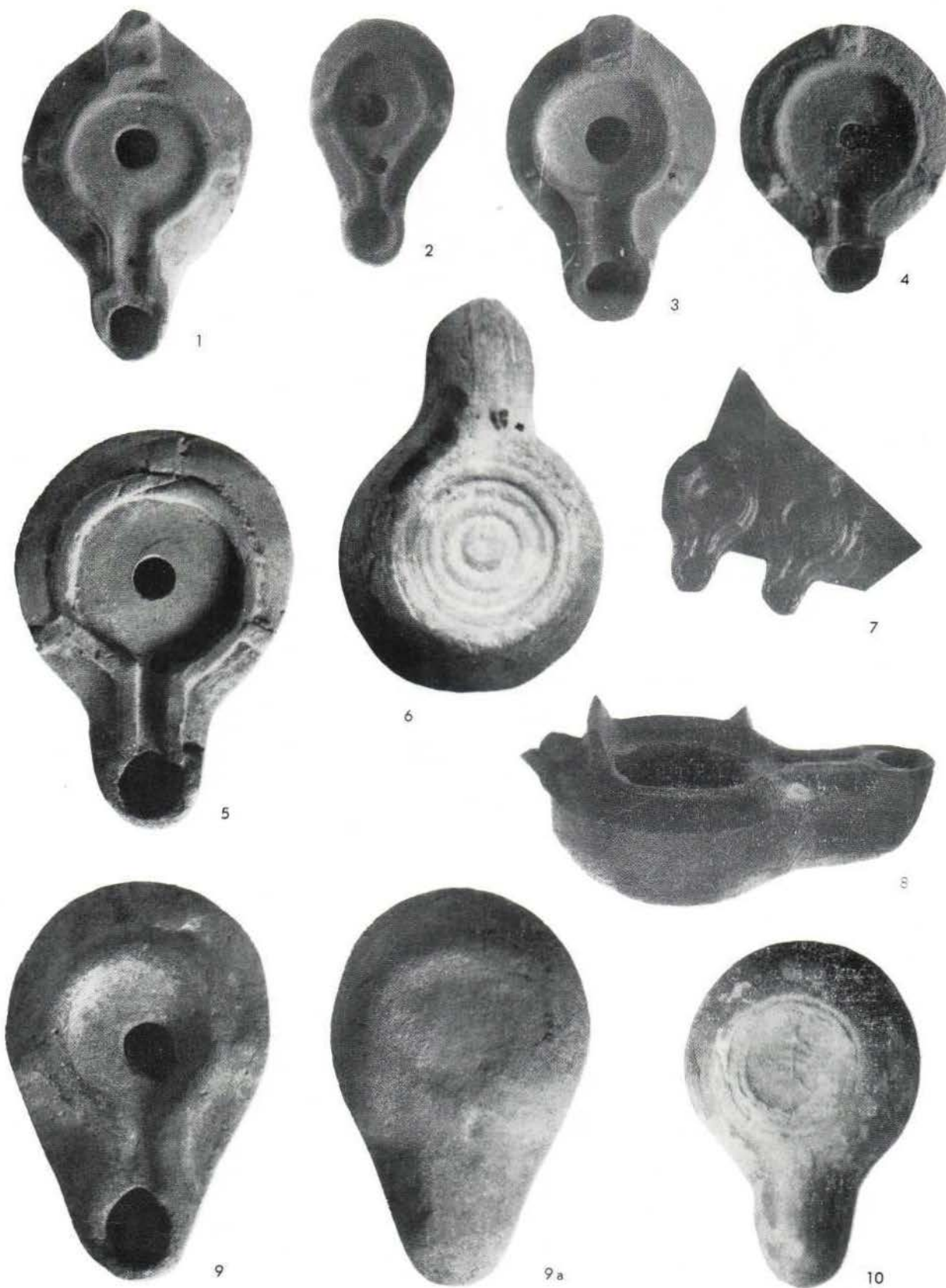
5a

6

6a

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

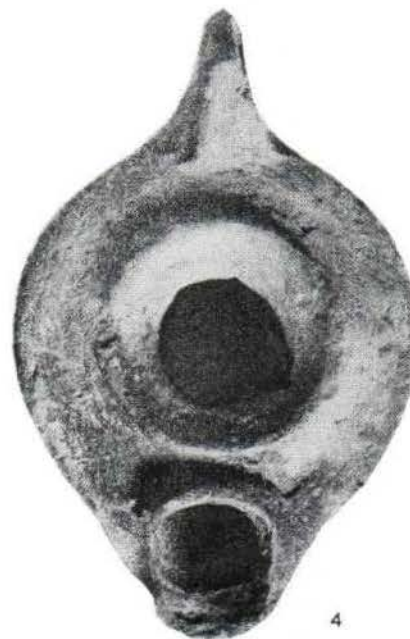
5

6

7

1

2

3

4

5

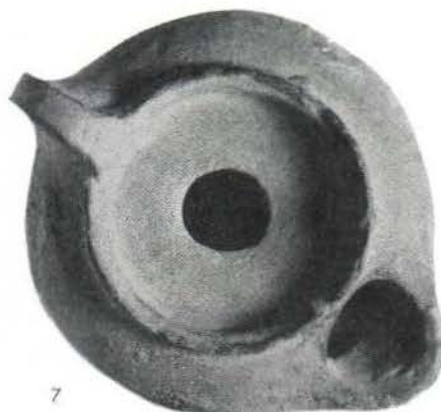
4a

5a

6

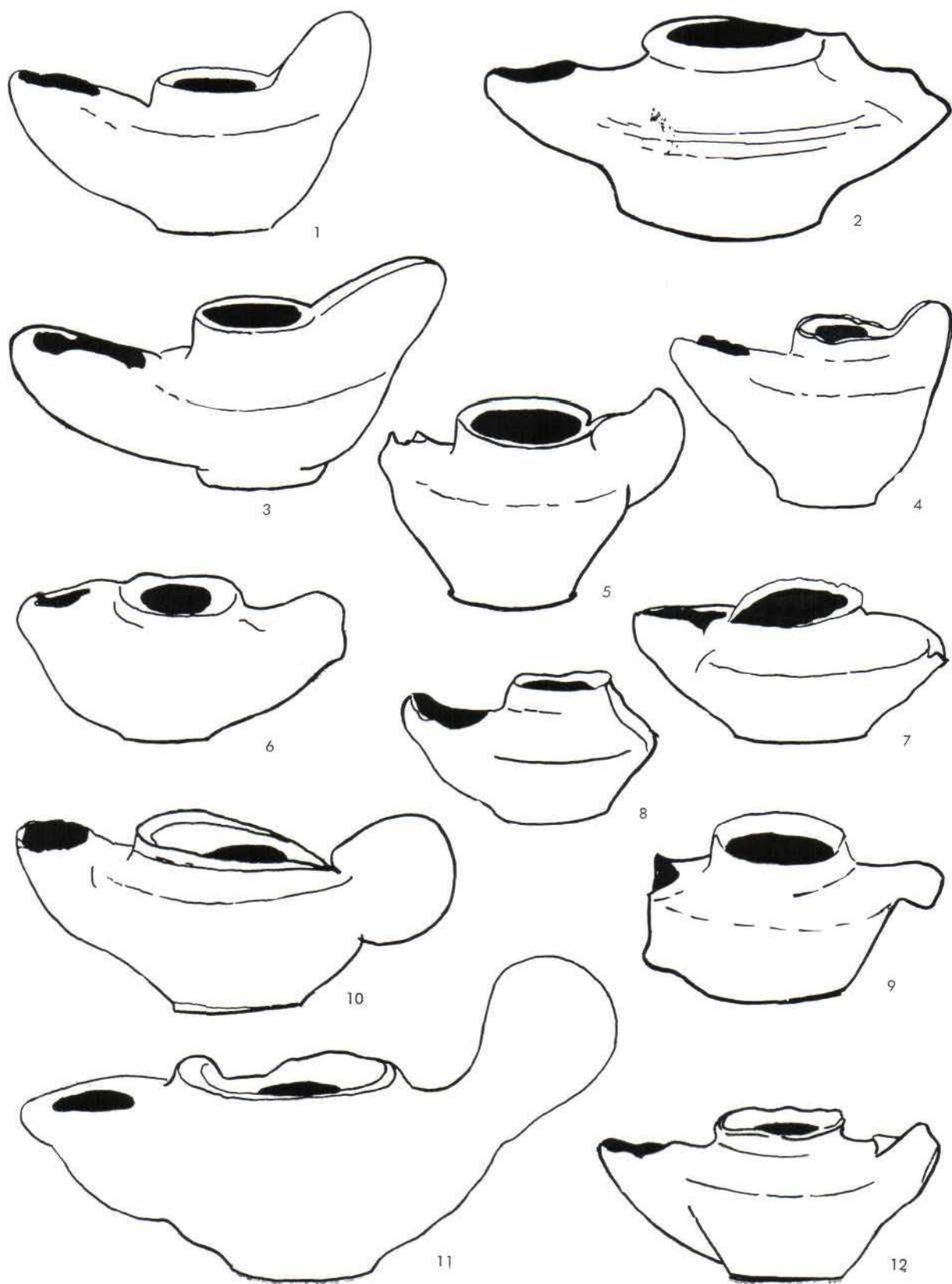

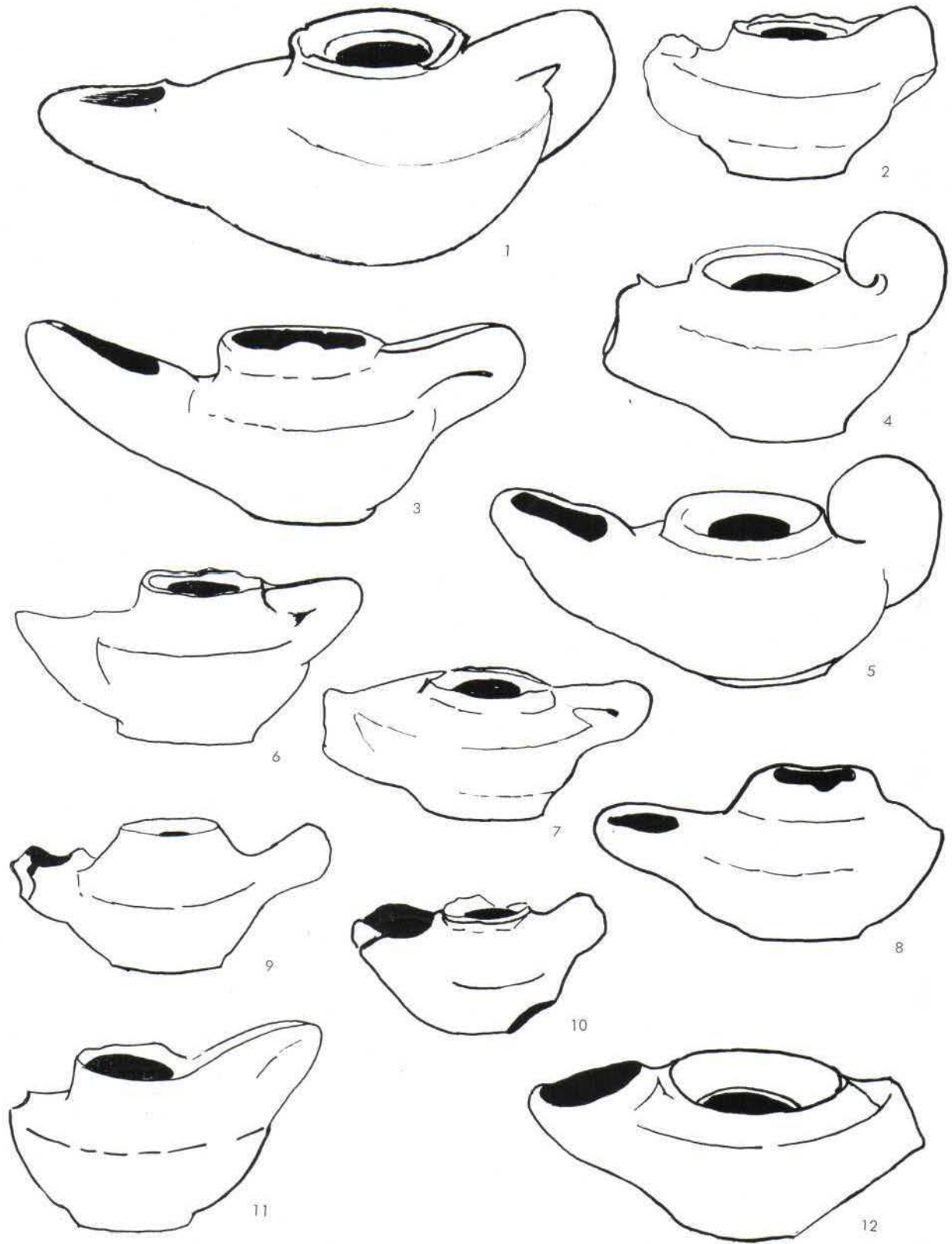
7

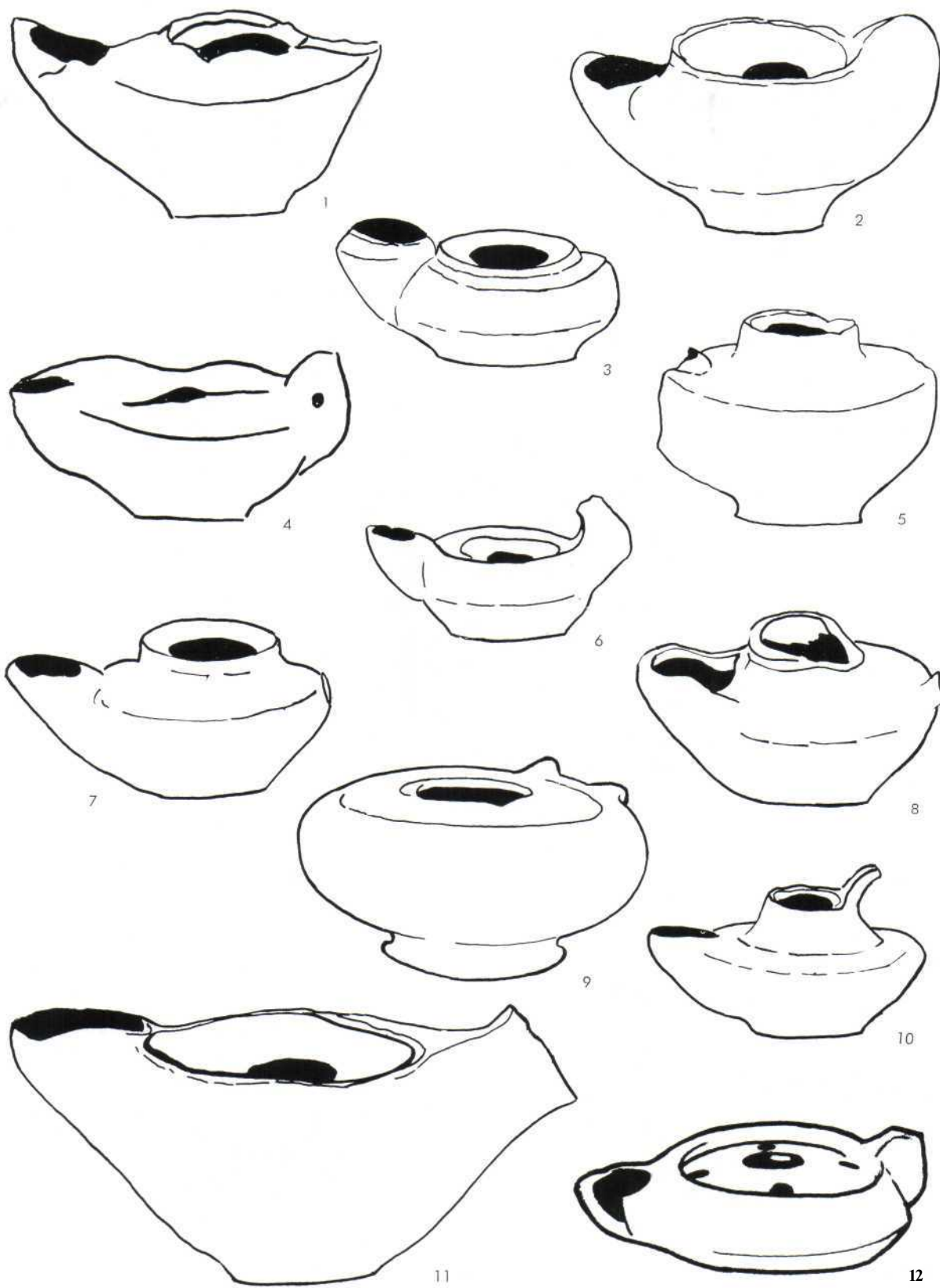

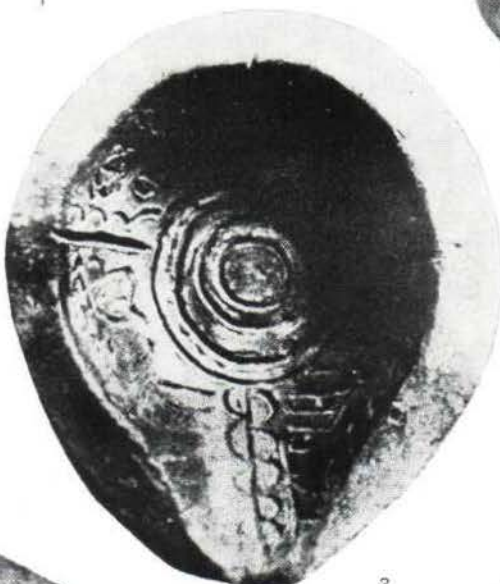

1

2

3

4

5

1

1a

2

3

4

5

1

3

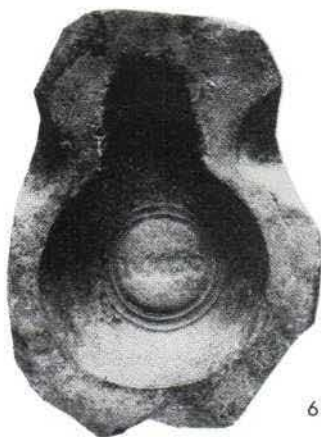
2

5

4

6

6a

7

9

8

IVAN MIRNIK

SKUPNI NALAZ BIZANTSKOG BRONČANOG NOVCA 6. STOLJEĆA IZ KAŠTEL STAROG

Sređivanjem numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu od godine 1966, kada je ta zbirka vraćena u muzej iz trezora banke, pa do danas, došle su na vidjelo mnoge vrijedne i zanimljive cjeline koje su decenijama ležale nezapažene u zamotuljcima i kutijama. Uz brojne pojedinačne primjerke najrazličitijeg novca našao se i niz neobrađenih i neobjavljenih skupnih nalaza novca, na sređivanju i znanstvenoj obradbi kojih se radi i koji će se postupno moći objavljivati. Među takvim skupnim nalazima novca izdvojena su dva nalaza bizantskog brončanog, odnosno bakrenog novca, od kojih jedan datira iz 6. a drugi iz 12. i početka 13. stoljeća. Oba nalaza potječu iz Dalmacije, prvi iz Kaštel Starog nedaleko od Splita, dok se drugom uža lokacija unutar Dalmacije nije mogla ustanoviti. Oba nalaza otkupljena su za muzejsku zbirku godine 1943. zajedno s izvjesnom količinom bizantskog srebrnog i brončanog novca od Alfreda Mankanca, sabirača i numizmatičkog pisca. Za razliku od pojedinačnih primjeraka novca, skupni nalazi, za koje nije postojao neki veći interes i za koje se nije smatralo da su od neke veće vrijednosti, nisu uneseni u glavnu inventarsku knjigu muzeja (knjiga ulaska). Stoga se moramo osloniti na oskudne podatke s omota u kojima su se nalazili ovi skupni nalazi.

Omot s oznakom Kaštel Stari sadržavao je 22 komada polufolisa 6. stoljeća u vrlo lošem stanju. Patina je bila sivkastozelene boje i pretvarala se u prašinu. Nakon preparatorskog zahvata u laboratoriju Arheološkog muzeja mogao se novac bolje proučiti. Velika je šteta što ne postoje poblizi podaci o užoj lokaciji i godini nalaza.

Kaštel Stari jedno je od modernih naselja u nekadašnjem salonitanskom zaljevu, na istočnom kraju kojega je ležala Salona, glavni grad rimske provincije Dalmacije. U posljednje vrijeme Salona se sve češće spominje kao jedna od mogućih kovnica vojničkog obilježja u vrijeme rekonkviste cara Justijana I (527—565). Za mišljenjem Philipa Griersona, jednog od vodećih autoriteta današnjice na polju bizantske numizmatike, poveo se i Alfred Bellinger¹ opisujući primjerke zbirke

¹ *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, I. A. R. Bellinger.

Anastasius I to Maurice. 491—602. Washington D. C., 1966, pp. 187—189; Tab XLVII, 358,2; XLVIII, 358, 3—361, 8.

bizantološkog centra Dumbarton Oaks u reprezentativnom katalogu. On daje opis triju primjeraka folisa, 30 polufolisa i 8 dekanumija, koji svi nose karakteristike jedne određene kovnice, za koju izričito kaže da se odnosi na Salonu. Ni jedan od opisanih primjeraka ne posjeduje pobliže podatke o mjestu nalaza, no većina njih potječe iz zbirke Lea Schindlera (1885—1957) iz Beča, kao i iz jedne anonimne zbirke iz Švicarske, otkupljene 1956. godine za Dumbarton Oaks. Iz opaske² vidi se da neki primjerci potječu iz Solina, iz blizine kojega potječu i zagrebački primjerci koji su im vrlo slični. Uz veću koncentraciju oko Solina ovakvi primjerci opaženi su i u Italiji, a do sada su atribuirani nekoj nepoznatoj kovnici iz vremena cara Justinijana I. Poznaje ih već Sabatier³ u svom katalogu, kao i Tolstoj.⁴ Po svojoj težini, dosta lošoj kovini i vrlo provincijalnoj kvaliteti izradbe, ovi se primjerci razlikuju od onih kovanih u drugim poznatim kovnicama.

Za A. Bellingerom, koji je prvi jasno pripisao spomenute primjerke novca salonitanskoj kovnici, povelili su se i drugi autori, npr. P. Whitting⁵ i D. Sear,⁶ koji su u svoje karte ucrkali Salonu kao kovnicu toga doba. U najnovije vrijeme u našoj se stručnoj literaturi ovim problemom pozabavio S. Bakota⁷ i našem je jezičnom području približio sva ova pitanja iz inače rijetke i kod nas uglavnom nepostojeće stručne literature. Što je još važnije, on je obradio neke primjerke novca iz vlastite zbirke, kao i zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu,⁸ te ih je poređao prema njihovoj težini. Uz pojedinačne primjerke imao je na uvidu i skupni nalaz novca iz Kaštel Staroga. Također je proanalizirao neke od vrlo važnih faktora, kao npr. slabiju kvalitetu kovine i malu težinu primjeraka, koja je i nadalje opadala, te se s toga na ta pitanja ovdje nećemo vraćati. Posljednji numizmatičar koji je Salonu prihvatio kao kovnicu u šestom stoljeću jest W. Hahn u prvom svesku svog djela »Moneta Imperii Byzantini».^{8a}

Kako je već napomenuto, spomenuti tipovi folisa (s oznakom vrijednosti M = 40 numija), polufolisa (s oznakom vrijednosti K = 20 numija) i dekanumija (s oznakom vrijednosti I = 10 numija) nose neke zajedničke oznake, stilske, pa kakvoće i težine, no najvažnija je ta da se uz naznačenu vrijednost na naličju ne

² o. c. p. 187, opaska 358—361.

³ J. Sabatier, *Description générale des monnaies byzantines frappées sous les empereurs d'Orient*, I. Paris 1862. Tab. X, 12; Tab. XI, 24; Tab. XIV, 14; p. 163, br. 29; p. 185, br. 55.

⁴ I. I. Tolstoj, *Vizantijske monete*, III—IV. St. Petersburg, 1912—1914, Tab. 25, br. 396—398; p. 356, br. 396—398.

⁵ P. D. Whitting, *Byzantine Coins*, s. 1. 1973.

⁶ D. R. Sear, *Byzantine Coins*. London 1974.

⁷ S. Bakota, *Bizantska ratna kovnica u Salonu. Numizmatičke vijesti*, 21/1974, 32, 13—21.

⁸ To su slijedeći primjerci: polufolisi: Arheološki muzej — Zagreb, inventarska

knjiga bizantskog novca, br. 1539 (= Bakota br. 24), 1540 (= Bakota br. 28), 1542 (= Bakota 31), 1543 (= Bakota 41), 1544 (= Bakota 32), 1546 (= Bakota 27), kao i skupni nalaz iz Kaštel Starog, inv. br. 1547—1568. Od toga su svi primjerci iz stare muzejske zbirke, osim br. 1545—1546, koji su u zbirku ušli zajedno sa zbirkom J. Brunšmida godine 1899. O polufolisima iz nalaza u Kaštel Starom bit će govora kasnije. Od dekanumija su opisani slijedeći primjerci: inv. br. 419 (= Bakota 1), 420 (= Bakota 5), 421 (= Bakota 2), te 1545 (= Bakota 7).

^{8a} W. Hahn. *Moneta Imperii Byzantini I. Von Anastasius I bis Justinianus I 491—565*, Wien, 1973: pp. 75—76; tab. 35, br. 248—251.

čita ni jedna od uobičajenih oznaka carskih kovnica ili godine vladanja cara. Kod polufolisa, od kojih se i sastoji skupni nalaz iz Kaštel-Staroga, na licu dolazi poprsje cara s dijademom, u oklopu i paludamentu, nadesno, u dosta rustičnoj izradbi koja kod nekih primjeraka prelazi u čistu karikaturu i podsjeća na suvremene barbarske falsifikate, pogotovo što se tiče izvedbe i modeliranja nosa. Kod folisa je poprsje dato *en face*. Legenda je u većini slučajeva *DNIVSTINI ANVSPP*, no najčešće poradi slabog stanja sačuvanosti nije čitka u cijelosti. Vrlo često čitamo i *DNIVSTI NVSPP*, te nas to navodi da još jednom razmotrimo da li je atribuiranje svih primjeraka caru Justinijanu I (527—565) ili njegovom predšasniku i ujaku Justinu I (518—527) ono ispravno, ili je pak riječ o pomanjkanju prostora za cijelo ime cara na tako malom novcu i o nesposobnosti rezača. A. Bellinger sve primjerke, bez obzira na legendu, pripisuje Justinijanu I. Lice još obično ima bisernu, najčešće linearnu, kružnicu, koju također nalazimo i na naličju oko oznake vrijednosti. *M*, *K* i *I* na naličju odlikuju se zadebljanjima na krajevima hasti, no i ona su kod nekih primjeraka našeg skupnog nalaza neznatna.

Činjenica je da primjerci našeg skupnog nalaza ne pripadaju ni jednoj od poznatih kovnica Carigrad (*Constantinopolis*.) Aleksandriji, Antiohiji, Kartagi, Kiziku, Hersonesu, Nikomediji, Numidiji, Raveni, Rimu ili Solunu (*Thessalonica*). Također je činjenica da je koncentracija sličnih primjeraka novca u blizini Salone jaka, pa prema tome nije isključeno da oni i pripadaju hipotetičkoj vojničkoj kovnici u tom gradu (prema jednom prekovanom primjerku Theodahada mogla bi se datirati oko 540 godine.⁹ Ipak, smatramo da je preuranjeno to pitanje zaključiti. Na takav nas oprez navodi niz pisaca te epohe, a naročito Prokopije, koji u svojoj knjizi o gotskim ratovima vrlo često spominje Salonu — *Salones* (*Σαλωνες*), no kovnici nema ni spomena, usprkos njegovom minucioznom bilježenju najsitnijih detalja.¹⁰

Skupni nalaz novca iz Kaštel Starog neka posluži u daljnoj diskusiji o eventualnoj kovnici u Salonu. On je u zemlju dospio polovicom 6. stoljeća n. e. i predstavlja relativno malu vrijednost, šaćicu novca, a ne plaću vojnika ili pak ratnu blagajnu.

⁹ A. Bellinger, o. c. br. 360, p. 188.

¹⁰ *Procopius*, V,v, 2, 11; V, vii, 1, 2, 10, 11, 27, 30; VII, x, 3, 12; VIII, xxi, 4, 5; xxii, 1; xxiii, 4, 8, 42; xxvi, 5.

OPIS TABLE

Justin I (518–527) i Justinijan I (527–565) ili samo Justinijan I.

1. AV: *DNIVSTINI*[Poprsje cara s dijademom, u oklopu i plaštu na d.
RV: K veliko u polju. Linearna kružnica.
(AE, veličina 16×17 mm, težina 2,15 g., os ↓; Arheološki muzej — Zagreb, Inventarska knjiga bizantskog novca, br. 1548 = Bakota br. 23)
2. AV:]*NIV*[kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 14×16 mm, težina 2,50 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1547 = Bakota br. 11)
3. AV: *DNIVS TINVSPP* kao gore. Linearna kružnica.
RV: kao gore
(AE, veličina 16×17 mm, težina 2,65 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1556 = Bakota br. 7)
4. AV:]*TINVSP* kao gore.
RV: kao gore
(AE, veličina 14×16 mm, težina 2,35 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1549 = Bakota br. 14)
5. AV: *DN*[kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 14×16 mm, težina 2,35 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1555 = Bakota br. 15)
6. AV:]*NIVST*[]*P* kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 15×17 mm, težina 2,0 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1550 = Bakota br. 30)
7. AV: *DNIVSTI*[kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 14×16 mm, težina 2,45 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1551 = Bakota br. 12)
8. AV: *DN*[]*NVSP* kao gore
RV: K nešto manje u polju. Linearna kružnica.
(AE, veličina 13×16 mm, težina 2,70 gr, os ↓, mali otklon na desno; AMZ, inv. br. 1552 = Bakota br. 4)
9. AV: legenda nečitka; kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 14×15 mm, težina 1,65 gr, os ↓, mali otklon na desno; AMZ, inv. br. 1553 = Bakota br. 35)
10. AV:]*NIVS*[]*NVSPP* kao gore
RV: kao gore
(AE, 14×16 mm, veličina, težina 2,65 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1566 = Bakota br. 6)
11. AV:]*NVSP*[kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 13×15 mm, težina 1,50 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1564 = Bakota br. 38)
12. AV:]*NIANVS* kao gore, glava veća.
RV: kao gore
(AE, veličina 14×16 mm, težina 2,05 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1562 = Bakota br. 29)
13. AV: *D*[natpis nečitak; kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 15×16 mm, težina 2,15 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1561 = Bakota br. 22)
14. AV: *DNIVSTINI ANVSP* Poprsje sitnije.
RV: kao gore
(AE, veličina 13×14 mm, težina 2,55 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1565 = Bakota br. 9)

15. AV:]*TINVSP* Poprsje veće.
RV: K još manje.
(AE, veličina 14×15 mm, težina 1,60 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1563 = Bakota br. 36)
16. AV: natpis nečitak; kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 14×15 mm, težina 1,70 gr, os ↓, mali otklon na desno; AMZ, inv. br. 1554 = Bakota br. 34)
17. AV:]*TINVSP* kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 12×13 mm, težina 1,20 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1557 = Bakota br. 40)
18. AV: natpis nečitak; kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 13×15 mm, težina 1,35 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1558 = Bakota br. 39)
19. AV: natpis nečitak; kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 13×15 mm, težina 1,80 gr, os ↓; AMZ, inv. br. 1559 = Bakota br. 33)
20. AV: *DNIVS*[kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 12×13 mm, težina 1,55 gr, os ↓, mali otklon na desno; AMZ, inv. br. 1560 = Bakota br. 37)
21. AV: *DNIV*[kao gore
RV: kao gore
(AE, veličina 13×14 mm, težina 2,25 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1568 = Bakota br. 17)
22. AV: *DIVSTI* (legenda iskrivljena); glava stisnuta i izdužena.
RV: kao gore
(AE, veličina 14 mm, težina 2,40 gr, os ↓, mali otklon na lijevo; AMZ, inv. br. 1567 = Bakota 13)

SUMMARY

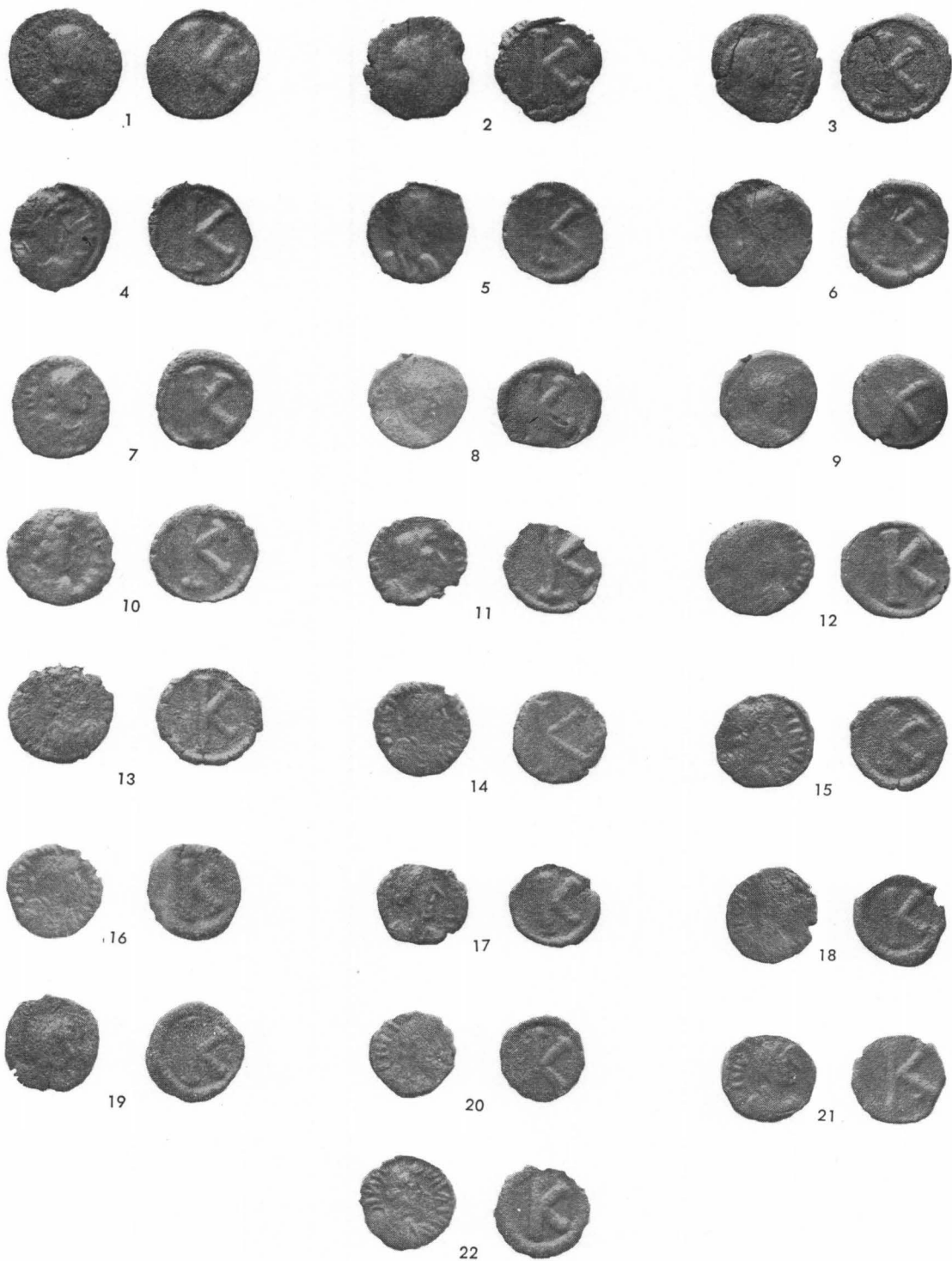
HOARD OF BYZANTINE BRONZE COINS OF THE SIXTH
CENTURY FROM KAŠTEL STARI

In this paper the author publishes a small hoard of 1/2 folles, found between the two world wars at Kaštel Stari, a modern vilage situated in what once was the Bay of Salona. The handful of coins was bought with some other Byzantine coins and another hoard in 1943 from A. Makanec, a collector and numismatist. Unfortunately, no more specific data about the conditions of the find, the date and exact site have been recorded. All of the 22 coins are 1/2 folles and all bear characteristics of a certain mint, which, since the publication of the first volume of the Dumbarton Oaks Collection, has been considered as the Salonitan military mint during the Gothic Wars and which is usually set around the year 540 A. D. Some facts, for instance a strong concentration of such coins around Salona, the Roman capital of Dalmatia, speak in favour of this. The inscription on the obverse is in most of the cases DNIŪSTINI ANVSPP, but DNIŪSTI NVSPP can also be found. Both have been attributed to Justinian I (527—565) by A. Bellinger. The obverse also bears the Emperor's bust turned to the right, with a diadem, in cuirass and paludamentum, executed mainly in a very rough and provincial manner. The reverse bears only the mark of the value: K (= 20 numia) with no other marks referring either to a specific mint or a year. The metal is of a low quality and therefore the specimens from the hoard are very corroded, whereas the weight of coins is decreasing.

P L A T E

Justin I (518—527) and Justinian I (527—565), or Justinian I only.

1. 1/2 follis, Archaeological Museum — Zagreb,
inventory book of Byzantine coins, Nr. 1548	12. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1562
2. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1547	13. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1561
3. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1556	14. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1565
4. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1549	15. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1563
5. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1555	16. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1554
6. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1550	17. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1557
7. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1551	18. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1558
8. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1552	19. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1559
9. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1553	20. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1560
10. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1566	21. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1568
11. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1564	22. 1/2 follis, AMZ, Inv. Nr. 1567

Terenska istraživanja
i nalaziISTRAŽIVANJA JAPODSKIH NASELJA U
PROZORU KOD OTOČCA

Godine 1972—1973. završeno je, još u prošlom stoljeću započeto, istraživanje do sada najvećih prahistorijskih japodskih nekropola, smještenih u neposrednoj blizini gradina Veliki i Mali Vital u selu Prozoru kod Otočca. U isto vrijeme započeta su i sondiranja na gradini Veliki Vital, gdje je prema historijskim izvorima bio veliki japodski grad Arupium. Već prvi pokušaji dali su dobre rezultate, jer se pokazalo da je na terasama ove gradine bio veći broj kuća, gdje je prahistorijsko naselje, sudeći po arheološkim nalazima, moglo trajati kontinuirano od starijeg željeznog doba do u vrijeme rimske vladavine na teritoriji Japoda. Zbog toga je 1974. godine započelo sistematsko istraživanje nastambi na Velikom Vitlu, da bi se u nekoliko kampanja u narednim godinama obuhvatio kompletan prostor obiju gradina i na taj način dobila cjelovita slika o veličini, tipu i trajanju naselja.

U srpnju 1975 godine nastavljeno je istraživanje na manjoj terasi (livada Jandre i Ivice Majetića iz Prozora) koja se nalazi na istočnoj padini Velikog Vitla, neposredno ispod stožastog vrha gradine. Sondom (18 m duga i 8 m široka) obuhvaćena je skoro cijela širina livade. Kako je terasa koso nagnuta prema rubu gradine tragovi zida na zapadnom rubu sonde nađeni su na svega 0,40 dubine, dok su na istočnom rubu bili na dubini od 1,80 m.

Na prostoru od ukupno 144 m² istražnog terena otkriveni su temelji, podnice i ognjišta dviju kuća s pokretnim arheološkim nalazima.

Kuća A imala je dimenzije 6 x 4,5 m. Temelji od kamenja složenog u suhozid mjestimično su očuvani do 0,80 m. visine. Veće kamenje je dobro slagano, a samo mjestimično su neke nastale šupljine zapunjene sitnijim kamenjem. Podnica kuće je od čvrsto nabijene ilovače, debela 0,40 m. i vrlo glatka, ravna, mjestimično intenzivno crvene boje. Kuća je dužinom okrenuta zapadu i brdom djelomično zaklonjena od istočnih i sjevernih vetrova. U uglu kojeg čine istočni i južni zid nađeno je ognjište veličine 1 x 1,30 m., mjestimično ograđeno manjim neobrađenim kamenjem. Podnica mu je bila od čvrsto nabijene ilovače. Osim životinjskih kostiju i nešto keramike, na ognjištu je nađeno desetak keramičkih okruglih grijalica, nekoliko piramidalnih i jedan vrlo dobro sačuvan ovalni žrvanj od pješčanika.

Kuća B nije do kraja istražena, jer je istočnim zidom prelazila na zemljište drugog vlasnika koji je bio odsutan iz sela, te tako nismo dobili dozvolu za rad. Otkopani su ipak sjeverni, zapadni i južni zid. U sloju zemlje koji je ispunjavao prostor kuće također je nađeno mnogo keramike istih oblika kao i u kući A. Podnica ove kuće je skoro na istoj dubini kao u kući A, dok je prostor između kuća svega 1 m širok. Po svemu sudeći obje kuće su podignute u istom vremenskom periodu. Kuća B orijentirana je isto kao kuća A, odnosno one se nalaze tačno jedna pored druge i pružaju se u pravcu sjever-jug, a lice kuća gleda prema zapadu. I ovdje su zidovi temelja dobro očuvani, a samo se južni zid djelomično oslanja na živu stijenu. Treba takođe spomenuti da su u zidovima obiju kuća zapaženi dobro očuvani utori za horizontalne grede od kojih su sagrađeni zidovi kuća.

Oko 0,60 m. dublje od najniže točke zapadnog zida kuće B pojavio se lijepo

složeni suhozid od većeg, neobrađenog kamenja. To je sigurno dio treće kuće, odnosno prve kuće koja je 1974 g. ovdje djelomično otvorena, ali se sondiranjem nije obuhvatio veći prostor pa se tako ni zidovi nisu mogli tačno fiksirati.

Što se tiče vremena nastanka ovih kuća, ono se može odrediti velikim brojem karakterističnih keramičkih nalaza, koji po obliku a naročito po tipovima drški ukazuju na podmaklo starije željezno doba. Od brončanih nalaza, iako malobrojnih, treba pomenuti dugmad koja na prednjoj strani imaju niz koncentričnih udubjenih linija, a zadnja strana je glatka i u toj ravni nalazi se petlja. Takva dugmeta nalažena su u velikom broju u zatvorenim grobnim cjelinama japodskih nekropola najranije u 4. stoljeću prije n. e. Ali, kako naša istraživanja zapravo tek počinju, za sada ne bih davala nikakve decidirane izjave o starosti ovih objekata osim onih koje sam već navela, odnosno da su ove kuće mogle nastati u nešto kasnijim fazama starijeg željeznog doba.

Rad na istraživanju ovih kuća nastaviti će se iduće godine pa od novih rezultata očekujemo i bolje mogućnosti datiranja i nove dragocjene podatke o karakteru i tipu naselja na Velikom Vitlu.

R. Drechsler-Bižić

REKOGNOSCIRANJE I ISTRAŽIVANJE U POŽESKOJ KOTLINI 1975. GODINE

Rekognosciranje koje je u toku rujna 1975. godine u Požeškoj kotlini izvršila ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu započela su lokalitetom Čemernica kod sela Kaptol, gdje su predhodnih godina vršena sistematska arheološka iskopavanja grobnih humaka iz 6. st. prije naše ere. Veći dio ranije istraženog lokaliteta sada je rigolan do dubine od 0,70 m i zasađen vinogradima. Rigolanjem su svi humci sniženi i razvučeni pa je tako uništeno i ono što je bilo pod zemljom. Arheološka iskopavanja iz prethodnih godina pokazala su se tako opravdanima i u pogledu njihove zaštite te su bila iz-

vršena u posljednji čas. Lokalitet je snimljen u današnjem stanju.

Istraženi humci na lokalitetu Čemernica su nekropola koja pripada gradini zvanoj Gradca koja leži sjeverno od humka u obroncima Papuka visoko, na vrlo dominantnom i dobro branjenom položaju. Gradina je bila rekognoscirana u više navrata. Ovom prilikom ustanovljena je njena veličina i oblik terase pod njom. Uz poteškoće izazvane potrebom krčenja žbunja geodetski je snimljena. Sačuvanost i dobro stanje gradine može se zahvaliti debelom sloju humusa i vegetaciji. Površinski nalazi kako po oblicima tako i po fakturi slični su onima s lokaliteta Čemernica. Južno od gradine na gorskoj kosi koja se spušta prema tzv. »Ruskom putu«, koji je na granici seoskog pašnjaka i državne šume, ustanovljeno je devet zemljanih grobnih humaka. Dva su sondirana. U prvom je ustanovljen devastirani grob s ostacima fragmenata crvene i grafitirane keramike, drvenog uglja i nagorjele ljudske kosti. Grob je bio bez arhitekture. U drugom humku ustanovljen je dio vijenca od kamena složena u suhozidu te intaktan grob s više posuda. Keramika je oblikom, ukrasima i fakturom identična s nalazima već istraženih grobova u tumulima II, IV i V s lokaliteta Čemernica.

U isto vrijeme dobiveni su i podaci o nekropoli koja leži nedaleko od sela Doljanovac u trokutu što ga čine cesta za Doljanovac i Bežince te put koji vodi u šumu.

V. Vejvoda

ISTRAŽIVANJA U LUDBREGU 1975. GODINE

U rujnu 1975. godine vršena su u Ludbregu (ant. *Iovia*) sondažna istraživanja na terenu stare škole, koja je u toku ljeta srušena i gdje je planirana izgradnja dvaju novih objekata — pošte i banke. Ova lokacija leži sjeverno od najuže jezgre Ludbrega, odnosno izvan dosad istraženog areala Iovije i njenog bedemskog sistema.

Sondiranje se moglo izvršiti samo na prostoru dvorišta škole i uz rubove terena, jer građevni materijal od srušene zgrade nije na vrijeme evakuiran.

Četiri sonde veličine 6 x 2 m dale su pozitivne rezultate jer su otkriveni fragmenti rimske arhitekture, dvije otpadne jame s rimskim materijalom te dio srednjovjekovnog bedema, iznad kojeg je izgrađen objekt iz 18. st.

Ugao rimske zgrade koji je nađen u sondi 1 (dužina jednog kraka 5,70 m, visina 0,70 m) nestaje pod recentnom dvorišnom šupom, ali pokazuje da se radi o jednom većem objektu. Po načinu gradnje (poluobrađni kamen s proredima opeke), vezivnoj žbuci i popratnom arheološkom materijalu pripada kasnocarskom vremenu (4. st. n. e.).

U sondama 2 i 4 slojevi ispunjeni rimskim građevnim gruhom govore o uništenoj antičkoj arhitekturi koja je ležala negdje u blizini. U nižim dijelovima sondi otkrivena je po jedna otpadna jama (dno jama je, na 2 m dubine) u kojima je bilo ulomaka tegula, fragmenata sive i sivocrne kasnoantičke keramike te većih i manjih kamenova i valutaka.

Sonda 3 dala je tragove života od rimskog razdoblja do 18. st. Ispod solidnog zida, građenog od opeke koja je dimenzijama i fakturom identična s opekama iz jednog ranije otkrivenog objekta, datiranog novcem Josipa II, nalazio se je bedemski zid, učvršćen kolcima, ulomcima rimskih tegula i stijenkama lonaca s profilima kasnijeg srednjeg vijeka. Ovaj srednjovjekovni bedem bio je građen od ilovače, učvršćen spomenutim materijalom, a zatim dobro zapečen, odnosno spaljen. Na pojedinim njegovim dijelovima jasno su uočljivi tragovi izgorelih kolaca ili njihovi zaobljeni otisci.

Iako su ovogodišnja istraživanja bila manjeg opsega, dala su dosta važnih podataka za proučavanje života u antičkom i srednjovjekovnom Ludbregu. Ona su pokazala da se antičko naselje širilo izvan linija kasnocarskog bedemskog sistema, a da je zbog svog specifičnog položaja Ludbreg i u srednjem vijeku bio osiguran i opasan zemljanim bedemom.

B. Vikić

ISTRAŽIVANJA ANTICKOG NASELJA KOD PROZORA U LICI (*ARVPIVM*)

Nedovoljna istraženost antičkih lokaliteta u Lici ne pruža pravu sliku života stanovnika tog područja u antičko doba. Činjenica je da niti jedan antički lokalitet nije čak ni detaljnije sondiran, iako brojni slučajni nalazi i sačuvani ostaci raznih antičkih spomenika svjedoče o neprekinutom trajanju života od prethistorije do kasne antike.

Ekipe Arheološkog muzeja u Zagrebu u dva je navrata posljednjih godina vršila sondažne radove na potencijalno najzanimljivijem antičkom lokalitetu u selu Prozor koje se nalazi oko 8 km jugoistočno od Otočca, južno od asfaltirane ceste koja presjecajući Gacko polje povezuje Ličko Lešće i Otočac. Antičko naselje pružilo se, kako je ispravno primjetio i K. Patsch koji je taj kraj obilazio na prijelazu iz prošlog u ovo stoljeće (o tome vidi Karl Patsch, *Die Lika im römischer Zeit*, Wien 1900), u nizini između zaseoka Čovići i sjevernog podnožja dvojne gradine Vital koja dominira tim dijelom Gackog polja. Prema ostacima koji su i danas vidljivi na većoj uzvisini, tzv. Velikom Vitlu, kao i onima koji su bili vidljivi još koncem prošlog stoljeća (npr. ostaci fortifikacija) može se sa sigurnošću pretpostaviti trajanje života na gradini i u periodu rimske vladavine iz kojega potječu ostaci naselja niklog u nizini.

Patsch i neki drugi auktori povezali su vidljive arheološke ostatke (neki su spomenici uklesani u živcu i dobro su sačuvani) s položajem što ga na poznatim kartama-izvorima za antičku topografiju (*Itinerarium Antonini*, *Tabula Peutingeriana*) zauzima istaknuti centar Japoda i kasniji rimski municipij *Arupium*, čije stanovnike *Arupine* spominju u svojim djelima i dva poznata antička pisca Apijan i Strabon. Rezultati dosadašnjih sondažnih istraživanja potvrdili su postojanje jednog većeg naselja, što je još jedna potvrda ispravnosti predložene ubikacije.

Radovi u 1974. godini

Istraživanja u 1974. godini trajala su od 1—13. srpnja i u njima je uz potpisano koji je radovima rukovodio u ime Arheološkog muzeja u Zagrebu kao suradnik učestvovao Ivan Šarić, arheolog-konzervator Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

Prvih dana radovi su se odvijali na objektu smještenom uz sjeveroistočnu padinu Velikog Vitla koji je stjecajem okolnosti, s drugim ciljem, većim dijelom istražen u nekoliko ranijih godina. Objekat je čitav uklesan u živcu, dimenzije su mu 13x9 m, a orijentacija otprilike istok-zapad. Rad se odvijao u istočnom uglu objekta na dva sektora. U jugoistočnom uglu kopalo se do nivoa litice, odnosno do obrađenog kamenog bloka. Na dubini od 1,45 m od površine nađena su dva kostura bez ikakvog arhitektonskog okvira i bez grobnih priloga koji su bili položeni na fino obrađeni živac. U sjeveroistočnom uglu objekta nađena su još dva skeleta bez grobne skelet nalazio se na 1,45 m dubine i po U jednom grobu (dubina 0,80 m) nađen je do prstiju ulomak prstena, kod lijevog ramena brončani Galijenov novac, a s lijeve strane u visini nadlaktice nađeni su ulomci keramike grube fature. Drugi skele nalazio se na 1,45 m dubine i pored njega nije bilo nikakvih priloga. Završni radovi na ovom objektu pokazali su da je riječ o kompleksu manjeg antičkog kamenoloma s tragovima karakterističnih detalja, klinova, dlijeta i sl. Na samom dnu kamenoloma nađeni su odvaljeni neodvezeni veliki kameni blokovi. Sigurno je da se kamen iz tog i drugih manjih kamenoloma na podnožju Vitla koristio za gradnju objekata rimskog naselja, što otkopanom kompleksu daje osobito zanimljivu dimenziju, kao i činjenica da je prostor kamenoloma u jednom periodu bio korišten za ukapanje pokojnika.

Osim na kompleksu kamenoloma radilo se i na položaju zvanu »Buljma«, gdje valovita konfiguracija terena jasno ocrta trage arhitekture pod zemljom. Vlasnik zemljišta J. Dujmović i drugi mještani obavijestili su nas o brojnim

arhitektonskim fragmentima koje danomice vade iz zemlje prilikom oranja i kopanja kako na Buljmi tako i na okolnim njivama.

Otkopane su dvije sonde dimenzija 6 x 2 m, udaljene jedna od druge oko 50 m. Obje sonde presjekle su umjetno stvoreni nasip, tako da je dubina u njima relativno velika. U prvoj, zapadnoj sondi otkopan je zid širok 0,80 m, a nešto niže od njegova istočnog lica otkrivene su tri velike kamene ploče poredane u pravilnom nizu. Ploče se položene na pravokutnu konstrukciju koja leži na sloju zdravice na 2,80 m dubine. Vjerojatno je riječ o kanalu vodovoda prekrivrenom velikim kamenim pločama koje su istodobno služile i kao popločenje nekoj ulici, a sve to zajedno negirao je u nekoj kasnijoj fazi prije spomenuti zid. U iskopu je nađeno mnogo ulomaka keramike, crnih i bijelih kockica mozaika, ulomaka bojane zidne žbuke, tubula, stakla, poneki novac i sl.

U drugoj sondi iskop je mjestimično bio dubok i do 3,40 m. Otkriven je vrlo masivan zid, širok 1 m, a sačuvan mjestimice zajedno s temeljom i do 2,10 m. Po relativno solidnoj tehnici zidanja i po dimenzijama može se naslutiti da je zid pripadao nekom većem objektu kojemu nije bilo moguće odrediti namjenu. Materijal nađen u iskopu ove sonde brojčano skromnije ponavlja situaciju iz prve sonde.

Radovi u 1975. godini

Istraživanja su trajala od 9—19. srpnja, ekipa je radila u istom sastavu kao i prošle godine, a rad se i ove godine odvijao na Buljmi. Za desetak radnih dana otkopano je 9 sonda dimenzija 4 x 3 m, a iskop u većini sonda relativno je plitak, jer se kopalo između nasipa gdje se sloj antičke arhitekture najčešće javlja već na dubini od tridesetak centimetara.

U sondi 1975—A otkopan je prostrani kanal koji je čitavim otkopanim dijelom popločen dobro sačuvanim tegulama. Kanal je sa strana omeđen zidovima iznad kojih se nekad nalazio red velikih ka-

menih ploča, od kojih je sačuvana samo jedna u sjeverozapadnom uglu sonde. (istodobno dijelovi popločenja ulice). Uz južni zid koji flankira kanal srastao je zid nekog nepoznatog objekta, sačuvan, nažalost, samo 0,10—0,15 m iznad nivoa temelja. Nešto južnije otkopana je sonda 1975—F koju presjeca zid građen rustičnom varijantom zidanja na tzv. riblju kost s naizmjeničnim redovima koso poredanih većih i manjih kamenja nepravilne fakture.

Druge sonde u južnom dijelu Buljme (1975-C, D i G) nisu pružile nikakve interesantnije podatke, barem kad je riječ o arhitekturi. U sondi 1975-E konstatiran je na dubini od 1,25 m sloj podnog naboja neke prostorije, gdje je nađen i velik broj raznih ulomaka dekorativne, polihromne zidne žbuke u oker, pompejansko-crvenim, plavim i bijelim tonovima. U sondama 1975-B i B₁ nalazi se na dubini od 0,45—0,65 m, ovisno o konfiguraciji površine terena, vrlo dobro sačuvan pod jedne prostorije s hipokaustom, sa sačuvanim ostacima četvrtastih suspenzura poredanih u pravilnom ritmu od sjevera prema jugu i od istoka prema zapadu. Uz pod se u profilu, osobito uz istočnu stranicu sonde 1975-B, lijepo ocrtava sloj crnog gara nastao sagorijevanjem materijala za zagrijavanje prostorija ovog objekta. U sondi 1975-H otkrivena su dva zida koja se sastaju pod pravim kutem u jugoistočnom uglu sonde. Zidovi su građeni vrlo dobrom tehnikom pravilnih kvadara. Vjerojatno je riječ o jednoj od prostorija istog objekta kojem pripada i hipokaust u sondama koje su prije opisane, a to se dade naslutiti i po orijentaciji zidova koji u sve tri sonde drže orijentaciju sjeverozapad-jugoistok, odnosno sjeveroistok-jugozapad. Namjenu ovog objekta trebat će utvrditi sondiranjem u narednim godinama.

Zanimljivo je da se od sitnog materijala osim velike količine ulomaka raznih keramičkih posuda, stakla, opeke, tegula, tubula, čavala, zatim mnoštva kockica podnog mozaika i sl. nalazi

i relativno mnogo dobro sačuvanog novca, od kojih je najraniji Trajanov, dok pretežu primjerci iz trećeg i osobito četvrtog stoljeća n. e.

A. Rendić-Miočević

Izložbe

MINERVA IZ VARAŽDINSKIH TOPLICA I NJEZINA PRELIMINARNA INTEGRACIJA

Od 23. prosinca 1974. do 23. siječnja 1975. godine održana je u prostorijama Arheološkog muzeja u Zagrebu izložba koja je javnost trebala obavijestiti o metodama rada, o rezultatima identifikacije, i o sastavljanju ulomaka monumentalnog mramornog kipa Minerve, koji je razlomljen, pronađen u Varaždinskim Toplicama (Aquae Iasae) u njezinu hramu, u toku iskopavanja kapitolija 1967. i 1968. godine. — Osim velikog torza tijela božice, u odjeći bogatih nabora otkriveno je još stotinjak ulomaka od kojih se odabiranjem i pronalaganjem međusobne povezanosti uspjelo rekonstruirati cijelu glavu sa šljemom, veće dijelove obih ruku i veliku zmiyu koja je s lijeve strane nogu flankirala božicu noseći na leđima prislonjen štit, s licem Meduze u središtu.

Osim fotografija i podataka o mjestu i situaciji nalaza te prethodnoj shematiziranoj grafičkoj rekonstrukciji, koja je bila izrađena prije nego su bili otkriveni svi sačuvani djelovi kipa; na pažljivo izvedenim odljevima od gipsa — (zbog osjetljivosti pohorskog mramora, od kojega je izrađen kip) uz njihovo grupiranje — pokazan je dugački i odgovorni put od otkrivanja spajanja u cjeline kojima je konačni rezultat i cilj bio uspostavljanje ovog jedinstvenog umjetničkog spomenika. Tako je i prvi model rekonstrukcije čitavog kipa također izveden u sadri. Iskorišten je sav otkriveni materijal ori-

ginala pa su sve kiparske kvalitete mogle doći do izražaja i stvoriti adekvatni i dokumentarni predložak prema kojemu će se, specifičnom metodom sastavljanja, uspostaviti definitivno rekonstruirani kip u mramoru.

Originalnost i ljepota Minerve iz Var. Toplica rijedak je primjerak antičke umjetnine iz naših krajeva, u kojemu, početkom 2. stoljeća naše ere, dolazi do izražaja cjelovitost snage umjetničkog izraza kao i punoća kiparskih mogućnosti majstora stvaraoca. Mladolika i slobodno komponirana božica ležerno stoji pred nama, a istovremeno lebdi bez obzira na to što se, ikonografski vezana, oslanja o koplje, koje drži u desnoj ruci, dok lijevom pridržava štit na povijenim leđima zmijske nemani.

M. G.

SKULPTULARNI DRVENI SARKOFAG IZ STAROG EGIPTA (21. DINASTIJA)

Kao što je istaknuto u naslovu izložbe, koja je otvorena 14. siječnja 1975. godine, te s produljenjem trajala do kraja travnja iste godine, Muzej je želio s jedne strane istaknuti izvanrednu ljepotu i kulturnu vrijednost poklonjenog sarkofaga, prije njegova uklapanja u stalni postav izložbe staroga Egipta, a s druge strane po prvi put kod nas izložbom obavijestiti širu javnost o vrijednom udjelu naših stručnjaka pri spašavanju spomenika u staroj Nubiji.

Egipat s dugom povijesnom prošlošću i njezinim spomenicima našao se u sadašnjosti koja mu otvara velike perspektive budućnosti. Radovi oko vodoopskrbe, kao i veliki sistemi navodnjavanja s izvorima energetike te geološka i tektonska istraživanja odvijala su se ne samo u susjedstvu, nego i na područjima samih spomenika. — Tako je poduzeće »Geoistraživanje« iz Zagreba (danas djeluje pod nazivom »Geotehnika«) radilo na terenu File i Abu Simbela, a arhitekti i konzervatori od 1960. do 1964. godine — u organizaciji Jugoslavenskog instituta za zaštitu spomenika kulture — radili

su u Egiptu i u Sudanu, osobito na dokumentarnom tehničkom snimanju i ostaloj dokumentaciji arhitektonskih objekata kao i na skidanju odnosno evakuaciji zidnih slikarija u Nubiji. Od velika broja uspješnih akcija i radova izložen je bio, samo manji dio dokumentarnih fotografija koje su pokazivale specifične prilike i ambijente u kojima su radili naši stručnjaci i konzervatori.

Izložba je bila komponirana na bazi povezivanja triju činjenica: prisutnosti i ugroženosti neprocijenjivih kulturnih spomenika, organizirane pomoći konzervatora Jugoslavije i priznanje koje je Egipat konkretizirao poklonom našoj zemlji vrijednog staroegipatskog sarkofaga. U izložbenom prostoru, posebno opremljenom za tu svrhu, uvodno su bile izložene fotografije koje su ilustrirale komplicirane pripreme radove za zaštitu kompleksa hramova File i Abu Simbela. Najdetaljnije su bili prikazani radovi na osiguranju, skidanju i evakuaciji zidnih slikarija na lokalitetima Abu Oda, Vadi Es Sebua, Abdalah Nirki i Šeik abd el Gadir, te arhitektonska dokumentacija hrama u Daki. U istaknutoj izložbenoj niši dana je prezentacija samog figuralnog sarkofaga iz doba 21. dinastije uz sažetu informaciju o okolnostima realizacije toga poklona.

Na svečanom otvorenju govorio je i predsjednik Komisije za kulturne veze s inozemstvom Izvršnog vijeća sabora SR Hrvatske drug Miljenko Paravić.

M. G.

PRIOLOG ARHEOLOGIJE POVIJESTI LUDBREGA U RIMSKO DOBA (Istraživanje od 1968—1973. god.)

Arheološki muzej u Zagrebu priredio je u Ludbregu u jesen 1975. godine izložbu u kojoj je prikazao rezultate istraživanja na tlu antičke Iovije (*Iovia-Botivo*) s obzirom da je općina Ludbreg djelomično financirala te radove.

Raniji slučajni nalazi ukazivali su na to da se na mjestu Ludbrega nalazilo ur-

banizirano rimsko naselje, od kojeg je vidljiv trag u tipičnom pravokutnom rasteru najuže jezgre današnjeg naselja kao i u pravilnom rasporedu ulica i njihovih križanja. Arheološka istraživanja koja se vrše posljednjih godina pokazala su da je u toku nekoliko stoljeća Iovija bila opasana bedemima koji su štitili naselje, njegove prilaze i prijelaz preko rijeke Bednje (1. — 5. st. n. e.) U najužem centru otkriveni su ostaci javnih objekata od kojih se ističe kupalište. Ono je izgrađeno u 2. st. n. e. ali je tokom stoljeća pregrađivano i adaptirano pa je u kasnoj antici vjerojatno promijenilo i svoju namjenu (4. st. n. e.). Osim toga nađeni su i tragovi stambenih zgrada te

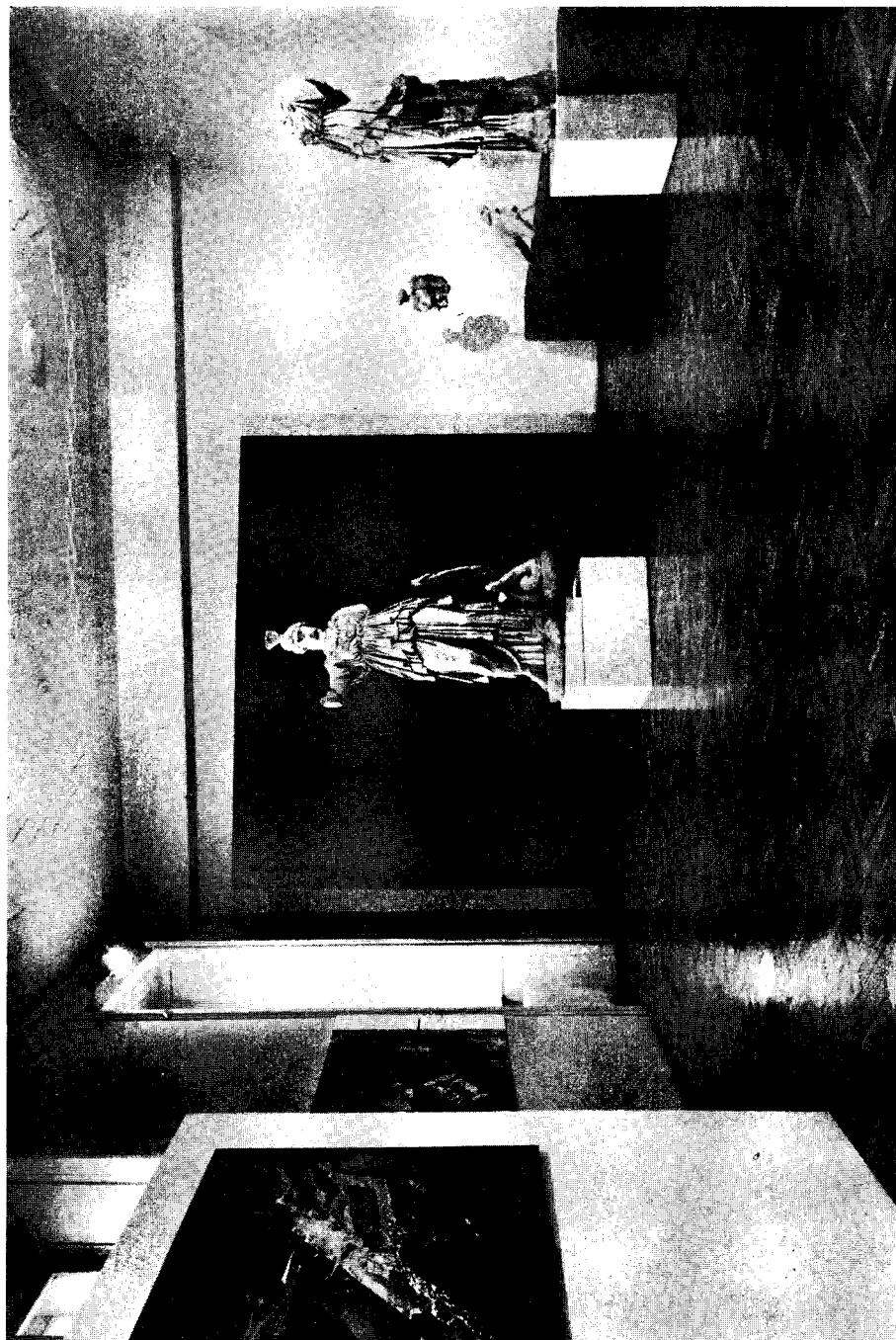
dijelovi arhitekture kojoj zasad nije moguće pouzdano utvrditi namjenu.

Dosadašnji rezultati ostavljaju otvorenim problem da li je antička Iovija — današnji Ludbreg — nastala iz vojničkog tabora ili je zbog specifičnog položaja u blizini dravskog limesa bila osigurana bedemom kako u rano tako i u kasnije carsko doba.

Sva spomenuta otkrića upotpunjena su pokretnim arheološkim nalazima — novac, metalni predmeti, keramika i dr. — koji su putokaz za vremenskog određivanje pojedinih etapa izgradnje i pregradnje kao i odumiranja antičkog naselja.

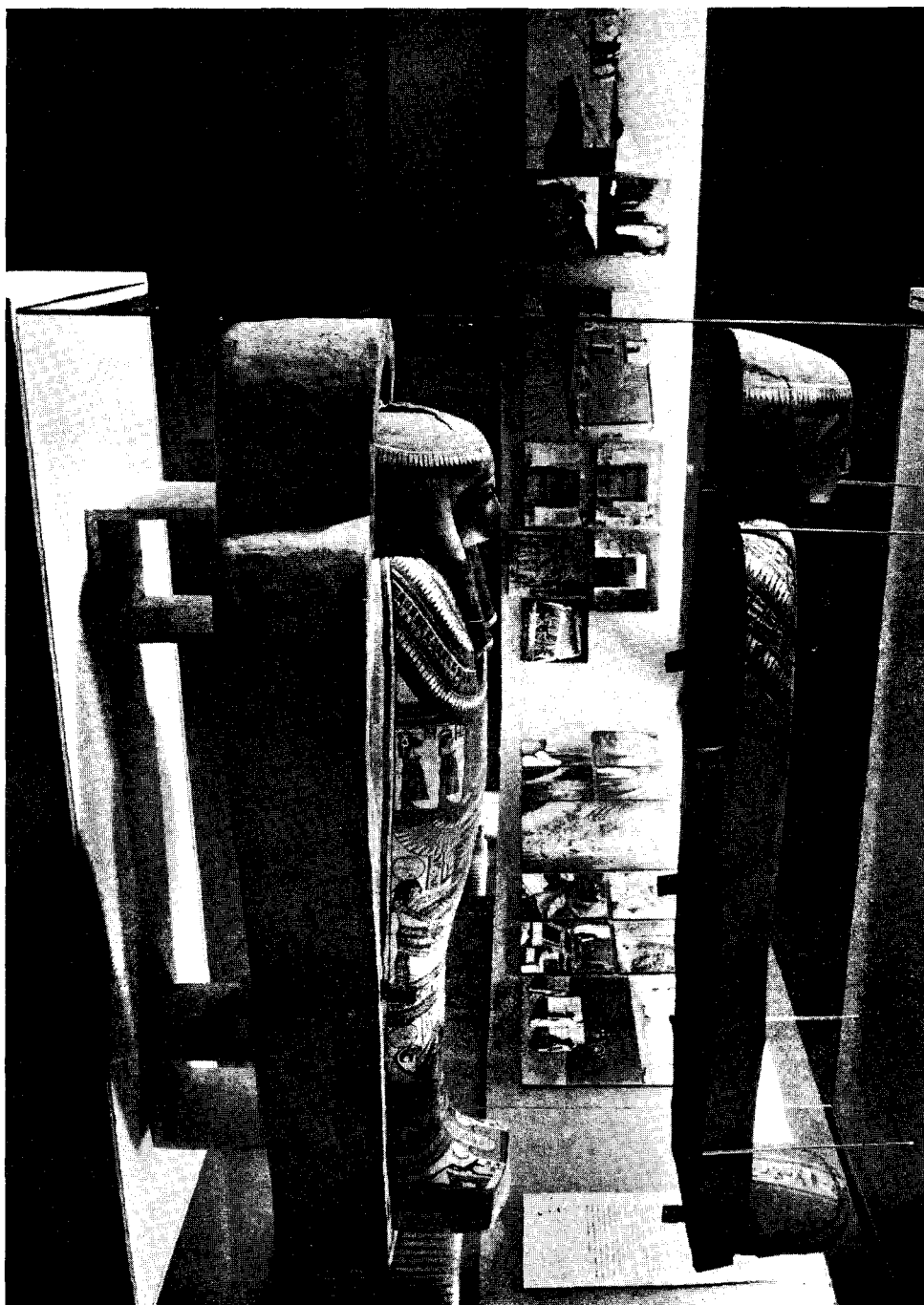
B. V.-B.

Pogled na izložbu Minerve iz Varaždinskih Toplica

Izložba staroeĝipatskih sarkofaga poklona vlade AR Eĝipat

Hans GABELMANN, *Die Werkstattgruppen der oberitalischen Sarkophage*. Beihefte der Bonner Jahrbücher, Band 34 (Rheinland Verlag GMBH), Bonn 1973.

Već su odavno gornjoitalski sarkofazi pobudili pažnju istraživača tih važnih nadgrobnih somenika antike.¹ Razlog tom interesu je po svoj prilici dosta velika kompaktnost grupe — kako prema strukturalnim karakteristikama, tako i po figuralnom ukrasu — koja je davala dojam srodnosti, pa čak i radioničkog jedinstva, iako je proširena na većem geografskom području. Takvo je mišljenje do nedavno prevladavalo u literaturi. Tek nedavno je, međutim, ta grupa sarkofaga dobila svoju monografsku obradbu, djelo H. Gabelmanna vrsnog poznavaoa arheoloških spomenika sjeverne Italije, posebno onih nadgrobnog karaktera.

S obzirom na to da se u Gabelmannovoj knjizi obrađuju spomenici kraja (regio X Italiae) koji je u antici zahvaćao i dio naše zemlje (Istra), a koji je osim toga u svakom pogledu blizak s čitavom našom obalom, te posebno s obzirom na to što je tip, tzv. gornjoitalskog sarkofaga s arhitektonskim raščlanjenjem sanduka zastupljen i u Dalmaciji, potrebno je to djelo pomnivo recenzirati. Upravo zbog toga što se i u Dalmaciji nalaze sarkofazi sličnog tipa, Gabelmann

nije mogao izbjeći da više puta ne spomene primjerke iz Dalmacije, premda nije obradio grupu u cijelosti — što autoru ne treba biti zamjeriti, jer mu to nije bilo ni moguće — nužno je djelo temeljito razmotriti, pa sam se stoga odlučio da obavim taj zadatak. U ovoj recenziji kritički naglasak bit će stavljen upravo na probleme koji se dotiču naših spomenika i rezultate do kojih autor dolazi u vezi s njima.

Djelo se sastoji od dva najvažnija poglavlja: u prvom se obrađuje grupa sarkofaga iz Akvileje i Venecije, a u drugom se tretiraju na isti način sarkofazi Ravenne poganskog doba. Autor upotrebljava termin ravenatski poganski sarkofazi za razlikovanje od termina ravenatski, pod kojim se podrazumijeva poznatija kršćanska grupa sarkofaga izrađena u radionicama tog grada. Osim toga autor na početku govori odvojeno o najranijim zakaпанjima u sarkofazima u sjevernoj Italiji, a na kraju uspoređuje radionice u Raveni i Akvileji. Već naslovom djela i rasporedom poglavlja pisac je najavio problematiku koja je potaknula njegovo djelo, a ta je da li je i koliko radionica postojalo u gornjoj Italiji. Rezultat do kojeg je došao jest odvajanje dviju radioničkih skupina, koje su, doduše, ovisne jedna o drugoj, ali koje ipak imaju svoje vlastite osobine. Te osobine, međutim, istraživači nisu obično zapažali, pa su gornjoitalski sarkofazi redovno bili smatrani jedinstvenim fenomenom. Zahvaljujući razrađenoj metodologiji, koja je, usput budi rečeno, djelo njemačkih arheologa suradnika Corpusa sarkofaga, mogao je i proizići tako važan rezultat istraživanja. Spomenuta metodologija obradbe pojedinih grupa sarkofaga posebnu pažnju usredotočuje na analizu strukturalnog oblika sanduka i poklopca, a međusobnom uspo-

¹ Usp. H. Dütschke, *Antike Bildwerke Oberitalien I—V*. Leipzig 1874—1888. H. Dütschke, *Ravennatische Studien. Beiträge zur Geschichte der späten Antike*. Leipzig 1907. G. Rodenwaldt, *Säulensarkophage*. *Röm. Mitt.* 38,39,1923—24. str. 1 i d. G. Rodenwaldt, *Verschollene Sarkophage*. *Arch. Anz.* 1930. str. 168 i d. G. Rodenwaldt, *Arch. Anz.* 1934. str. 287 i d. M. Lawrence, *Columnar Sarkophagi in the Latin West*. *Art. Bull.* XIV/1932. str. 103 i d. H. U. von Schoenbeck, *Der Mailänder Sarkophag und seine Nachfolge*. *Città del Vaticano* 1935 i d. itd. — Od novije literature usp. H. Gabelmann, *Der Sarkophag der Pedecea Hilara in Modena*. *Marb. Winckelmann Programm* 1966. str. 37 i d. Isti, *Oberitalische Rundaltäre*. *Röm. Mitt.* 75/1968. str. 87 i d. Isti, *Altäre im Kapitol von Brescia*. *Röm. Mitt.* 76/1969. str. 219 i d.

redbom cijelih komada nastoji se utvrditi relativni vremenski redosljed primjeraka. Isto tako se analiziraju i stilске karakteristike figuralnih predodžbi s ciljem da se utvrde zakonitosti u razvoju tehničke izradbe skulpture, a kao posebno razmatra se i izbor figuralnog repertoara.

Gabelmann je, dakle, svom djelu postavio za cilj da utvrdi radioničke odnose među sarkofazima gornje Italije, a njihovu cjelokupnu obradbu i katalogiziranje svih sačuvanih primjeraka ostavio je za svezak VIII, 1 *Corpusa* sarkofaga, kojemu će također biti autor. Usp. *Symposion über die antiken Sarkophagreliefs*. Arch. Anz. 1971. str. 86 i d.

Svoje razmatranje pisac započinje najranijim sarkofazima u gornjoj Italiji (str. 5 i d). Polazi od pretpostavke da svaki sarkofag datiran u I st. n. e. može pridonijeti rasvjetljavanju pojave sarkofaga općenito te početku masovnog ukapanja u njima, što datira od početka II st. pa dalje. On posebno ukazuje na tri važna komada iz regije kojom se bavi, a to su sarkofag Pedeuceje Hilare iz Modene zatim onaj G. Decima Filagira iz Reggio Emilije te onaj Celije Libue iz Asola. Sva ova tri sarkofaga naručili su oslobođenici što potvrđuje i ranije pretpostavke o socijalnom elementu koji je bio nosilac rane pojave inhumacije i pokapanja u sarkofazima. Usp. A. W. Byvanck, *Le problème des sarcophages romains*. Bull. Ant. Beschav. XXXI/1956. str. 34 i d. Autor također iznosi dokaze da je pojava sarkofaga starija nego što se to obično misli i da za njihovu ranu upotrebu znatno bolje govori materijal sačuvan na Zapadu, nego onaj na Istoku (str. 9).

Prešavši na sarkofage gornjoitalskih radionica (ovi raniji su samo pojedinačni primjerci neserijske proizvodnje), Gabelmann najprije obrađuje grupu akvilejskih radionica (str. 11 i d). Na formiranje akvilejskih sarkofaga, po piščevu mišljenju, znatno su utjecali antički importirani komadi (str. 13 i d). Ovi su sarkofazi, naime, bili osobito omiljeni u Akvileji i Saloni, koje su očito bile uvozne luke. U Raveni pak, drugom centru gornjoitalskih sarkofaga, primjerci antičkog importa nisu uopće zabilježeni. Autor ispravlja Rodenwaldtovo mišlje-

nje da su za formiranje tipičnog arhitektonskog raščlanjenja gornjoitalskih sarkofaga zaslužni maloazijski sarkofazi sa stupovima. Usp. G. Rodenwaldt, *Röm. Mitt.* 38 (39) 1923-24. 38 i d. *Gnomon* 1/1925. str. 124. Arch. Anz. 1934. 283 i d.

To mišljenje je točno kad su u pitanju sarkofazi izrađeni u Raveni, ali ne i oni klesani u Akvileji, gdje je u radionicama postojala snažna atizirajuća tendencija i produkcija koja je našla odraz i na tipovima s arhitektonskim raščlanjenjem. Primjeri takve atizirajuće tendencije jesu sarkofazi iz Torcella, koji uopće nema arhitektonskog raščlanjenja (str. 15 i d), tipični gonjoitalski komad iz Belluna (str. 71 i d), te fragment s muzama koji omogućuje bolje poznavanje antičkih originala (str. 25). Muze su, naime, na antičkim sarkofazima bile poznate samo na jednom jedinom primjerku. Usp. M. Wegner, *Die Musensarkophage* (ASR V, 3). Berlin 1966. Tab. IV. br. 143 i 229. osobito je zasluga autora što upozorava na još jedan fragment originalnog antičkog sarkofaga s muzama iz Milana, koji je izmakao Wegneru prilikom obradbe te teme za *Corpus* sarkofaga (str. 26). Među atizirajućim primjercima iz gornje Italije Gabelmann navodi i jednu bočnu stranu sarkofaga iz Pule s prikazom sfinge (str. 31). U vezi s ovim sarkofagom autor je u dilemi da li je on bio izrađen u Puli ili je pak bio poslan morskim putem iz Akvileje. Odlučuje se, ipak, kao i u slučaju sarkofaga iz Torcella, za pretpostavku da je riječ o akvilejskom produktu. Mišljenja sam da autorovu pretpostavku treba podvrći kritici, jer je i u Puli postojao import originalnih antičkih komada, (usp. A. Gnirs, *Pola. Ein Führer durch die antike Baudenkmäler und Sammlungen*. Wien. 1915. str. 115. br. 545. te 76, sl. 38) a isto doba izvan svake je sumnje da je tu postojala i jedna lokalna radionica koja se u nekim detaljima razlikuje od tipova gornjoitalskih sarkofaga (str. 82). Postojanje domaće produkcije i antičkog importa glavni su preduvjeti za lokalnu atizirajuću djelatnost, pa se postojanje jedne takve radionice ne smije odbaciti.

Iako je očito da se radi o radionici koja se dosta razlikuje od one u Akvileji, Gabelmann te sarkofage naziva samo modifikacijom osnovnog tipa.

Preuzimanje antičkih motiva u lokalnim radionicama Gabelmann stavlja već u sredinu II st. n. e., a konac te kopističke djelatnosti pada po njegovom mišljenju, već približno u doba Marka Aurelija (str. 33). Mišljenja sam, međutim, da nije metodički ispravno datirati kopije prema originalima, nastalim još uvijek u doba prije tzv. »stilske promjene« koja se, kako drži Wiegartz, smješta približno u vrijeme oko 200. godine. H. Wiegartz, koji priprema Corpus IX, 1 o antičkim sarkofazima stavlja promjenu stila u doba oko 200 godine n. e. (usmeno saopćenje). Kopije antičkih sarkofaga mogle su, naime nastati i znatno kasnije. Lokalnim majstorima sigurno je bilo znatno lakše imitirati ranije antičke primjerke koji su imali manje figura i kojima glave i ekstremiteti nisu ulazili u kimatij, nego složene kompozicije iz doba punog cvata antičkog importa na Jadranu, iza spomenute već »stilske promjene«. Nedostatak kasnijih kompozicija antičkih sarkofaga tumači prestankom rada kopističkih radionica, odnosno njihovom nesposobnošću da se prilagode novoj antičkoj produkciji (str. 33) Pojačani antički uvoz i razvoj domaće serije sarkofaga s arhitektonskim raščlanjenjem nije mogao biti konkurencija kopističkoj radionici, jer su se te tri grupe morale bitno razlikovati cijenom, pa je svaka od njih mogla imati svoju klijentalu. Čini mi se da su samo ekonomski a ne formalni razlozi mogli uništiti jednu produkciju. Stoga, kako se meni barem čini, kopiranje ranijih uzoraka antičkih sarkofaga moglo se nastaviti i kasnije, nezavisno od stilske promjene. Među atizirajućim primjercima treba izvršiti stilističko razlučivanje i na taj način doći do kriterija za njihovo međusobno vremensko svrstavanje.

Nakon atizirajuće produkcije Gabelmann obrađuje karakterističnu produkciju akvilejskih radionica koju on naziva arhitektonskim sarkofazima, držeći da Rodenwaldtov termin »Säulensarkophage« nije prikladan jer se na ovim pri-

mjercima pojavljuju polustupovi i pilastri (str. 39). Usp. G. Rodenwaldt, Röm. Mitt. 38/39. 1923—24. str. 1 i d.

Način obrazovanja arhitektonskih tipova gornjoitalskih sarkofaga omogućio je autoru da na majstorski način odvoji akvilejsku od ravenatske grupe. U tu je svrhu kao primjere uzeo dva sarkofaga: anepigrafski primjerak iz Poreča te sarkofag Sosije Herenije iz Modene (str. 42 i d). Prvi pripada akvilejskoj, a drugi ravenatskoj proizvodnji. Osnovna je strukturalna razlika među njima u tome što na kutnim pilastrima sarkofaga iz Modene leži arhitrav, a na onom iz Poreča ispod rubne trake nalazi se nedekorirana lezbička kima koja stoji iznad kapitela, odvojena uskim međuprostorom. Osim toga sarkofag iz Modene je konzekventno arhitektonski koncipiran, jer ima unutarnje raščlanjenje logično postavljeno unutar okvira; naprotiv, na akvilejskoj grupi vrh zabata centralne edikule i vrhovi postranih arkada zasijecaju u gornji profil, što se kosi s arhitektonskom koncepcijom sanduka. Za ravenatske sarkofage karakteristično je osim toga povezivanje unutarnje arhitekture s gornjim arhitravom uskim neizrađenim spojem.

Analiza strukturalnih karakteristika venetskih sarkofaga s kutnim pilastrima ukazala je na to da oni u formalnom pogledu ne počivaju na grupi maloazijskih primjeraka tipa Torre Nova, odnosno njezinih klasičnih prethodnika, nego na antičkim uzorcima (str. 39 i d, osobito str. 43). Autor, naime, drži da venetski arhitektonski sarkofazi i maloazijski Torre Nova komadi ukazuju na zajednički izvor: antički tip sanduka s kutnim pilastrima.

Gabelmann je veliku pažnju posvetio razradbi tipologije gornjoitalskih sarkofaga koja vrijedi za obje radionice (str. 46—59). Izdvojio je više tipova, ali svi imaju jednu zajedničku karakteristiku: podjelu prednje strane na tri dijela, od kojih srednji služi za natpis, a dva jednaka, kraća od centralnog, za figuralni ukras.

Tip I (str. 46). Karakteristike ovog tipa je kutni pilastri koji drže arhitrav, odnosno kimu, a u centru je velika ta-

bula koju drže eroti. Iako se svi tipovi gornjoitalskih sarkofaga zasnivaju na ovome, čini se ipak da je u razvoju postojala jedna ranija stepenica na kojoj su stvoreni tipovi unutarnjeg raščlanjenja, ali bez tih kutnih pilastara, što ukazuje na to da razvoj nije išao pravolinijski. Na to, naime, ukazuju sarkofazi Baburija Antha iz Grada i Getacije Servande iz Trsta, koji su vrlo rani, a ipak nemaju kutnih pilastara (str. 47 i d.). Autor misli da je elastičnost radionica i prilagodljivost elemenata različitog karaktera omogućila njihovo kombiniranje do specifičnih gornjoitalskih kompozicija.

Tip III, 2 (str. 49). Ovaj tip najviše ovisi o maloazijskim uzorcima. On u sredini ima jednu edikulu s trokutastim zabatom, a sa strana dvije arkade. U sredini je obično natpis, a sa strana eroti ili pak likovi pokojnika. Taj tip je mnogo češći u Raveni nego u Akvileji. Autor ga naziva tabernakul-tip. Autor, naime, ne prihvaća »obični tip« (geläufige Typ). Taj termin upotrebljava H. Wiegartz za maloazijske sarkofage sa stupovima koji također imaju bočne arkade i središnju edikulu. Usp. H. Wiegartz, *Kleinasiatische Säulensarkophage*. Berlin 1965. str. 11 i d. Gabelmann se odlučuje za naziv »tabernakulski sarkofazi« (Tabernakelsarkophage) koji je upotrebljavao još Rodenwaldt, *Röm. Mitt.* 38 (39) 1923—24. str. 6.

Tip III, 1 (str. 51). Ovaj tip predstavlja samo jednu varijantu prethodnog. Njegove su karakteristike što isti stupovi nose i arkade i središnji zabat. Ova varijanta uopće ne postoji među maloazijskim sarkofazima sa stupovima, a izdvojen je na sarkofagu iz Lanuvija, pa se obično tako i naziva. Usp. M. Lawrence, *A Sarcophagus at Lanuvium*. *Amer. Journ. Arch.* 32/1932. str. 421 i d. Tip se u gornjoj Italiji pojavio već na tako ranom primjerku kao što je onaj Baburija Antha.

Tip II (str. 53). Ovaj tip, osim kutnih pilastara, ima postrane arkade, dok je u sredini tabula bez ansa. Gabelmann tumači genezu ovoga tipa tako da je tabula zamijenila središnju edikulu, ali prije nego što je običan tip maloazijskog sarkofaga sa stupovima preoblikovan na gornjoital-

ski način (tip III, 2), suprotno onome što je mislio G. Rodenwaldt (zamjena nakon usvajanja tog tipa u gornjoj Italiji). Usp. G. Rodenwaldt, *Arch. Anz.* 1934. str. 289. Ovaj tip karakterističan je za Akvileju, a ne za Ravenu.

Tip III, 4 (str. 57). Ovaj tip karakteriziraju tri spojene arkade, bez edikule, od kojih je srednja najšira. Ovaj se tip pojavio kasnije od ostalih.

Ostali tipovi samo su neznatne varijante navedenih, a sastoje se uglavnom u tome što se arkade umjesto na stupove oslanjaju na konzole (usp. tablu između str. 40 i 41).

Što se tiče likovnog programa i njegova odnosa prema arhitekturi, postoji jedno zajedničko pravilo koje ujedinjuje sve obrađene tipove, a ono je da se oni međusobno nikad ne zasijecaju (str. 60). Autor to smatra posljedicom tehnike, odnosno karakterističnim procesom rada. To, naime, pokazuju nedovršeni komadi kod kojih je redovno bio završen okvir, a reljef je bio tek abociran ili posve nezapočet. Na osnovi toga izvlači se logičan zaključak da je najprije bio izrađen okvir, pa tek onda likovni prikaz. Unutar prostora u arhitekturi prednje strane sanduka mogle su se smjestiti samo pojedinačne figure, dok bočne strane pružaju mogućnosti izradbe nešto razvijenijih scena (str. 61). Tek kasnije to je bilo moguće i na prednjoj strani kod tipova sa širokom središnjom arkadom (tip III, 4 i 5).

Produkcija sarkofaga u Raveni i Akvileji međusobno se razlikuje i po izboru likovnih motiva (str. 61). Izvori likova za ove su sarkofage dvojaki, s jedne strane oni su preuzimani s tipova orijentalnih sarkofaga, a s druge iz repertoara plastike ranijih domaćih vrsta nadgrob- nih spomenika. Najveći odjek našle su na akvilejskim sarkofazima figure s atičkih erotskih i bakhičkih sarkofaga. Broj erota izrađenih prema uzorcima s atičkih sarkofaga nadmašuje one s izvrnutom bakljom koji su bili poznati na nadgrob- nim arama. Osim figura s atičkih sarkofaga, samo u dva slučaja pojavljuju se izdvojeni likovi preuzeti s maloazijskih sarkofaga sa stupovima. To su figure Dioskura na sarkofagu iz Trevisa (str.

67) te lik jednog herosa, vjerojatno Meleagra, na fragmentu iz Rijeke (str. 67 i d).

Nešto kasnije pojavljuju se na akvilejskim sarkofazima likovi pokojnika te scene u vezi s njihovim životom i djelovanjem na bočnim stranama (str. 69 i d). Pokojnici omogućuju također razdvajanja akvilejskih od ravenatskih radionica. Tako se na akvilejskim sarkofazima pojavljuju palliati kao statuarni tipovi muškaraca, dok se u Raveni susreću samo togati, ako je, naravno riječ o civilnim osobama (str. 70). Za žene se u Akvileji upotrebljava tip palliate a u Raveni Velike Herkulanke. Ova zamjena mitoloških likova privatnima odigrala se kasnije, vjerojatno potkraj II ili na početku III st. n. e. (str. 71). S obzirom na to da se u Akvileji pojavljuje relativno malen broj prikaza pokojnika, čini se da su radionice u Akvileji dosta rano završile svoju aktivnost. Obje ove skupine likova, tj. ona općenita, simbolička s mitološkim likovima, te ona realistička koja se odnosi na osobe pokojnika, ponkad se vremenski međusobno presijecaju. S tom pojavom treba računati još u ranijem III st. n. e. (str. 76).

Autor u tehnici izradbe skulptura na gornjoitalskim sarkofazima zapaža potpun nedostatak upotrebe svrdla, odnosno kompletnu obradbu dljetom (str. 78). Ta je tehnika, pridodajem ovdje, karakteristična i za Dalmaciju, s tom razlikom što svrdlo ipak nije sasvim nepoznato i što se ona konzekventno upotrebljavala i na ranijim tipovima nadgrobni spomenika, dok se rotirajuće svrdlo upotrebljavalo u Akvileji vrlo često na arama flavijejskog doba.

Da li je gornjeitalskoj regiji bilo lokalnih radionica, osim centra u Akvileji, vrlo je problematično (str. 79). Budući da nema tipoloških razlika, autor ipak odbacuje mogućnost postojanja manjih lokalnih radionica a također i znatniju ulogu putujućih majstora u njihovoj izradbi nego pretpostavlja uvoz iz Akvileje. Neke posebnosti u tipološkom pogledu imaju samo sarkofazi iz Pule (str. 82). Na njima se na tzv. tabernakul-tipu dodaje još jedna tabula te se slobodne površine iznad edikula ispunjavu rogovima obilja

i vegetabilnim motivima. Ostali manji centri vezani su ipak čvrsto za Akvileju. Još je lokalnog karaktera samo grupa u Veroni (str. 82). Njezini su primjerci izrađeni iz crvenog mramora lokalnog podrijetla.

Od navedenih tipova sarkofaga, karakterističnih za Akvileju i Veneciju, Gabelmann odvaja jednu manju grupu sarkofaga, prema ikonografiji, arhitektonskom raščlanjenju i tehnici obradbe skulpture. Autor te sarkofage naziva grupom Akvileja-Grado (str. 84—90). Ovu su radionicu, po njegovu mišljenju, formirali majstori doseljeni iz Rima, koji upotrebljavaju rimske i maloazijske ikonografske motive i tehniku (str. 86). Karakteristika ove grupacije su bogato ukrašeni profili i arhitektonska dekoracija izrađeni svrdlom, što je inače u gornjoj Italiji rijetkost.

Nakon toga autor prelazi na ravenatsku skupinu sarkofaga. Razlike između jednih i drugih Gabelmann je objasnio već ranije, kad je uspoređivao sarkofage iz Poreča i Modene.

Od tipa I sačuvao se u ovoj grupi samo jedan jedini primjerak, pronađen poslije rata na Piazza Matteotti u Modeni (str. 92). On ima posebno odvojenu bazu od sanduka i najraniji je primjerak ove radioničke grupe, a datira se u antoninsko doba.

Među ravenatskim sarkofazima dominira tzv. tabernakul-tip (III, 2), koji je u Akvileji vrlo rijedak (str. 94—105). Motivi raščlanjenja sanduka, po autorovu mišljenju, prihvaćeni su ipak iz Akvileje (str. 95). To pretpostavlja na osnovi činjenice da koherentni niz ravenatskih sarkofaga počinje tek sarkofagom iz Ivreje, koji je iz kasnoantoninskog ili ranoseverskog razdoblja.

Raspravljajući o sarkofazima ravenatske grupe, autor je na više mjesta spominjao sarkofage sa stupovima iz Dalmacije. On na dva mjesta navodi da su oni nastali pod utjecajem ravenatske grupe (str. 4 i 103), a na trećem da su potkraj III st. sarkofazi kopirani prema uzorcima iz Ravene a ne Akvileje (str. 195). To autoru služi kao potvrda da je težište gornjoitalske produkcije u III st. pomaknuto iz Akvileje u Ravenu. Činjenica je

da su salonitanski sarkofazi s arhitektonskim raščlanjenjem najbliži tipu III, 2, koji je daleko najbrojniji u Raveni, ali je isto tako činjenica da on mnogo odstupa od tog tipa, i to kako po svojoj arhitektonskoj formi, tako i u figurálnom pogledu. Ako se za salonitanske sarkofage poslužimo tipologijom koju je za sjevernu Italiju razradio Gabelmann, tada njima, i to valjda najvjerojatnije tipu III, 2, pripada samo jedan jedini fragment. To je ulomak desnog kraja prednje strane sanduka, na kojem su se sačuvali samo donji dijelovi kutnog pilastra i stupa do njega (oba glatka) s atičkim bazama te rub ženske haljine ispod kojih vire stopala. Ni ovaj fragment nije, međutim, kantski, jer se na desnoj strani nalazio ženski, a ne muški lik, kako je to uobičajeno i na ravenatskim, i na salonitanskim primjercima.

Svi drugi odstupaju od toga, pa i drugih tipova, tako da se s pravom može govoriti o salonitanskim tipološkim varijantama, kao što autor govori o ravenatskim ili akvilejskim. Te razlike uočio je već Rodenwaldt, (Arch. Anz. 1930. str. 168 i d.) — a sastaje se u tome što se na uglovima primjeraka u Dalmaciji redovno pojavljuju stupovi, i to obično tordirani, te što uglavnom nemaju postrane arkade, nego samo slobodne prostore u kojima se smještaju likovi pokojnika. Postoje pak dva slučaja kad su u tim prostorima ipak arkade sa strane centralne edikule. To su poznati sarkofag s prikazom Dobrog pastira, te jedan nepublicirani fragment s Manastirima. Postoje, međutim, i brojne druge razlike koje nije nitko zapazio, kao na primjer u oblikovanju zabata centralne edikule. Gabelmann je, doduše, ukazao da je salonitanski specijalitet tzv. »sirski zabat« s polukružnim arhivoltom ispod trokutastog završetka (str. 103). Takav zabat autor je u Raveni mogao utvrditi samo u hibridnoj formi na fragmentu sarkofaga Pizacharusa. No u svakom slučaju ne može se smatrati da je »sirski zabat« specijalitet Salone, jer se on javlja samo na spomenutom sarkofagu Dobrog pastira te na bočnoj strani sarkofaga na Manastirinama. R. Egger, Forschungen in Salona II. Wien 1926. str. 78. sl. 46). Karak-

terističniji je, naime, jedan drugi način oblikovanja zabata centralne edikule, koji također nije zabilježen u gornjoj Italiji a odlikuje se ispuštanjem arhitrava ispod trokutastog zabata. Time se dobilo veće natpisno polje, a izgubio se logični arhitektonski izraz.

Salonitanski sarkofazi sa stupovima razlikuju se od onih iz gornje Italije i po načinu klesanja kapitela. Čak i vrlo kasni primjerci imaju pravilno klesani korintski kapitel, uglavnom orijentalnog tipa, kod kojega su listovi izrađeni pomoću dubokog svrdlanja i urezivanja. Usp. H. Kahler, Zur Datierung des Sarkophags von Manastirine im Archäologischen Museum von Split. Mullus. Festschrift Theodor Klauser. Munster 1964. str. 174.

Samo manji broj ima zapadni način klesanja kapitela Usp. H. Kahler, 1. c. te onaj koji je poznat u gornjoj Italiji s dugim neobrađenim listovima (usp. Tab. 41, br. sl. 1). Usp. G. Rodenwaldt, Arch. Anz. 1930. sl. 2. Naprotiv, nije se uopće mogla zabilježiti pojava stožastog neobrađenog kapitela, koja prevladava na gornjeitalskim sarkofazima (str. 97).

Prema tome, vrlo je malo toga što je identično strukturalnoj formi sarkofaga gornjoitalskih primjeraka, pa tako zaista nema razloga salonitansku produkciju smatrati kopijom ove posljednje.

Što se pak tiče figurálnog ukrasa, i tu susrećemo istu situaciju. Gabelmann je utvrdio da su tipovi palliata karakteristični za Akvileju, a togata i Velikih Herkulanki za Ravenu (str. 70 i 112 i d). Ako su salonitanske radionice zaista kopirale ravenatske primjerke, kako to da se među salonitanskim sarkofazima nije pronašao ni jedan »togatus«, nego su svi prikazi pokojnika bili »palliati«. To je, doduše, teže kazati za ženske figure, jer su one slabije sačuvane, ali se zato za muškarce može pouzdano tvrditi da su zaista prikazani odjeveni u palij. U tom pogledu bi, dakle, Salona stajala pod utjecajem Akvileje. Kako to, međutim, dovesti u sklad s činjenicom da u Akvileji potkraj III ili na početku IV st. kad je salonitanska produkcija u naponu, nema ni jednog jedinog primjerka ovih sarkofaga, a prikazi pokojnika i inače su vrlo rijetki?

Iz iznesenog jasno proizlazi zaključak da su se radionice arhitektonskih sarkofaga u Dalmaciji razvijale samostalno, nezavisno od Akvileje i Ravene. Tome u prilog ide i činjenica da u Dalmaciji postoje i drugi tipovi ovih sarkofaga. Ovo, naravno, Gabelmann nije mogao znati, jer su samo fragmenti jednog sarkofaga publicirani. To su fragmenti pronađeni na antičkoj nekropoli u Visu. usp. B. Gabričević, *Antički spomenici otoka Visa. Viški spomenici. Split 1968. str. 42*). Radi se o fragmentima bliskim tipu II (tabula s arkadama), koji, doduše, postoji u ravenatskom repertoaru, ali je dosta rijedak (poznat je samo jedan primjerak, onaj Brutije Aurelijane iz Modene). Od ovog se sigurno raniji dalmatinski primjerci, jer se na njima pojavljuju eroti ispod arkada, koji su, prema Gabelmannovim rezultatima, ranije u upotrebi nego likovi pokojnika. Toj pretpostavci idu u prilog i neka druga zapažanja. U prvom redu spomenuti sarkofag iz Visa ima bazu atičkog tipa, kakva se pojavljuje još na ranijim primjercima iz Akvileje (usp. Tab. 16, 3), a modeliranje erota izrazito je kvalitetno. Ovaj sarkofag, međutim, ne imitira ni akvilejske, ni ravenatske tipove, jer ima niz specifičnosti, kao što su jaki tordirani stupovi, zatim baze ne stoje na donjoj osnovici sanduka nego vise u zraku, tabula ima specifični oblik s ansama, tipičan za Salonu, a tabulu ispod podržavaju dvije sitne figurice, te konačno na njemu se pojavljuje i ascija, koja je tako česta u Dalmaciji. Vrlo sličan ovom fragmentu jest i onaj iz Knina i Salone, samo su ovi primjerci još slabije očuvani.

U Salonu postoji također i jedan primjerak tipa I (s kutnim pilastrima). To je sarkofag bračnog para Valerija Dinensa i Atije Valerije. Usp. F. Bulić, *II sarkofago marmoreo dei coniugi Valerius Dinens e Attia Valeria trovato a Salona. Bull. dalm. XIV/1891. str. 49 i d. Tab. I* on je karakterističan, jer je mnogo izgubio od svojih arhitektonskih karakteristika. Tako kutni pilastri imaju po sredini vegetabilni ukras, a baza i krunište sanduka imaju izgled letvice. Na taj način je umanjen njegov arhitektonski strukturalni karakter, ali je sar-

kofag dobio snažan individualni izraz. Karakter tipa usprkos tome nije narušen, a tome ne smeta ni osmerokutna tabula koju drže eroti. Ovakvu tabulu u gornjoitalskoj regiji imaju sarkofazi iz Belluna i jedan sarkofag iz Rovinja. Sarkofag iz Belluna donosi Gabelmann na Tab. 13 i 14, a onaj iz Sv. Eufemije u Rovinju A. Degrassi, *Bull. Mus. Imp. 11/1940. str. 28 sl. 6*. Sarkofag Valerija Dinensa tipičnim oblikom poklopca, kakav se često javlja na području Dalmacije, pokazuje nesumnjivo lokalnu izradbu i inspiraciju.

Sve ovo očito ukazuje na to da se arhitektonski sarkofag razvijao u Dalmaciji na isti način kao i u drugim regijama, bez direktnog utjecaja Akvileje i Ravene. S ovom konstatacijom došli smo do vrlo važnog problema. Odakle, naime, dolazi poticaj za stvaranje arhitektonskih sarkofaga na Jadranu općenito, konkretnije u Salonu, Akvileji i Raveni? Gabelmann je izrazio mišljenje da su se tipovi začeli i razvijali u Akvileji odabiranjem i kombinacijom raznih elemenata atičkih i malozijskih sarkofaga (str. 40), a da su se iz nje utjecaji širili u Ravenu te da su preko nje stigli i u Salonu (str. 3 i d, 103, 195). Već smo vidjeli da jedan dio tog zaključka, onaj što se odnosi na Salonu, ne može biti točan, jer je u njoj postojala radionica koja je barem toliko rano prihvatila arhitektonske sarkofage kao i ona u Raveni, a tipološke razlike strukture, kao i figuralnog dekora, odvajaju ih od oba spomenuta gornjoitalska središta. Na taj način teško je pretpostaviti direktno posredovanje iz gornje Italije.

Prema tome, inicijalni poticaj treba tražiti drugdje. Sve su te radionice u općoj shemi arhitekture srodne, ali su u izrazu i interpretaciji bitno različite. Pretpostavljam zbog toga da je svima trima morao poslužiti jedan zajednički predložak na osnovi kojega se arhitektonski sarkofag samostalno razvijao u svakom pojedinom centru jadranske regije. Odakle bi on došao, nije, na žalost, jasno. Mislim da je mogao doći samo s Istoka, prema kojem je Jadran uvijek bio široko otvoren, a gdje su ti sarkofazi u luksuznoj verziji bili poznati, pa čak i eksportirani u ove krajeve. Njihove modifikacije na način

gornjoitalskih sarkofaga za sada nema nigdje u Maloj Aziji. Usprkos tome lako je moguće da su sheme stizale zajedno s importiranim blokovima prokoneškog mramora, od kojih su se ovi sarkofazi najviše i klesali (u Raveni i Saloni su arhitektonski sarkofazi isključivo iz tog materijala, dok su u Akvileji najljepši i najčišći primjerci također iz tog mramora). S druge strane, u okolici Konstantinopola postojali su sarkofazi sličnog arhitektonskog raščlanjenja iz kasnijeg doba. (Usp. A. Grabar, *Sculptures byzantines de Constantinople*. Paris 1963. Tab. 10—15, te F. W. Deichmann, *Konstantinopler und ravnennatische Sarkophag-Probleme*. *Byz. Zeitsch.* 62/1969. Tab. I.)

Oni su, kao što sam spomenuo, kasniji od onih na Jadranu, ali su možda svjedočanstvo i nastavljači nekad postojeće trodjelne sheme, predstavnici kojih stjecajem okolnosti nisu očuvani. Tako pretpostavlja i F. W. Deichmann (o. c. str. 291 i bilj. 4). Konačno, da je poticaj za stvaranje ove sheme raščlanjenja sanduka nastao izvan jadranskog kruga, govorio bi i jedan sarkofag pronađen u Rimu kod Porta Salaria koji se danas čuva u Kopenhagenu. Usp. G. Rodenwaldt, *Arch. Anz.* 1930. 168 i d.

Za taj sarkofag, međutim, Gabelmann na vodi da je eksportiran iz Salone u Rim i bez analiziranja i provjeravanja poziva se na Rodenwaldtovo mišljenje (str. 1, 103, bilj. 340, te 169 i bilj. 600). U djelu na koje se autor poziva Rodenwaldt, doduše, uspoređuje ovaj sarkofag s nekim primjercima iz Salone, ali nigdje ne navodi izričito da bi on zaista bio izrađen u Saloni. Usp. G. Rodenwaldt, *Arch. Anz.* 1930. 168 i d. Daleko sam od pomisli da ovaj sarkofag nije blizak salonitanskim komadima, jer on također nema postrano od centralne edikule arkade i na uglovima pilastre, a ima tordirane stupove, »sirski zabat« i duboko rezane korintske kapitele. S druge strane, međutim, strogi en face položaj pokojnika, posebno žene, zatim veća plastika — što nije karakteristično za salonitanske radionice — ukazivali bi prije na dovršavanje sarkofaga drugdje, vjerojatno u samom Rimu. Teško je pretpostaviti da bi Salona eksportirala u Rim zbog toga što ona nije uopće

izvozila, osim u najbližu okolicu, a ponajmanje mramorne sarkofage koji su sami, kao grubi blokovi, prije toga bili dopremljeni u Salonu. Čudno bi bilo da jedna takva provincijska radionica izvozi u glavni grad, u kojem su konkurirale druge velike radionice carstva, pored enormne domaće, rimske, produkcije. Ta rimska produkcija izvozila se čak i u Dalmaciju. Do sada se držalo da je import rimskih sarkofaga u Dalmaciju sasvim neznatan. Usp. G. Rodenwaldt, *Der Klinensarkophag von S. Lorenzo*. *Jahrb. Deutsch. arch. Inst.* 45/1930. str. 187. Uspio sam, međutim, utvrditi relativno veliki broj fragmenata uglavnom još nepubliciranih — fragmenata. Nije logična, dakle, pretpostavka da bi Salona neorganizirano s minimalnim brojem primjerkama pokušala prodrijeti na takvo tržište.

Imajući sve to u vidu, a još više činjenicu da Rodenwaldt uopće ne spominje da bi taj sarkofag mogao biti eksportiran iz Salone u Rim, treba pretpostaviti da je on nastao na licu mjesta, a na osnovi istih predložaka po kojima su rađeni sarkofazi u gornjoj Italiji i Dalmaciji. Prema tome, nalaz sarkofaga arhitektonskog tipa u Rimu, vrlo sličnog primjercima iz jadranske regije, potkrepljuje već iznesenu pretpostavku da su ovakvi komadi mogli nastati nezavisno o eventualnom incijalnom utjecaju Akvileje. Presudan utjecaj ipak je morala imati Mala Azija.

Nakon tipa III, 2 autor obrađuje tipove koji imaju isključivo arkade (str. 105—108). Ovi tipovi (III, 3 i 4) drugi su po važnosti u Raveni. Isto tako raspravljao je i o tipu II, koji je zastupljen samo sa tri primjerka (str. 108—110). Gabelmann, s obzirom na to da su primjerci ovog tipa u Akvileji stariji nego u Raveni, zaključuje da je on morao biti preuzet iz prvospomenutog grada. Ovo, međutim, kao što smo vidjeli, ne mora biti ispravno.

U tipološkom pregledu sarkofaga iz Ravene autor raspravlja i o posebnim primjercima koji se ne mogu svrstati u spomenute tipove. To su sarkofazi Julijane i Vibija Prota iz Classe (str. 110—111), o kojima, posebno onom prvom, daje vrijednih novih zapažanja.

Statuarni tipovi prikazani na prednjoj strani sanduka ravenatskih sarkofaga ograničavaju se, za razliku od akvilejskih, samo na likove pokojnika (str. 112—119). Eroti se pak pojavljuju samo na jednom jedinom primjerku, onom Aurelija Macedona iz sredine III st. n. e. (str. 131, 173, 187). U tom poglavlju autor vrlo lijepo razlaže mogućnosti datacije na osnovi usporedaba pojedinih likova i njihove plastične forme, posebno nabora haljina. Kao jedan od osnovnih zakonitosti razvoja pisac je utvrdio pojednostavljivanje forma arhitekture, plošnost reljefa, kanonizacije ikongrafskih elemenata, nestanak raznih detalja i razgradnju plastičnih vrednota reljefa.

Obrađujući likovni program, autor je utvrdio raniju tendenciju izbora tipičnih prikaza (str. 128 i d) i kasniju, u kojoj prevladavaju individualne scene (str. 155 i d). Prva se odnosi na opće motive koji nemaju veze s pojedinim pokojnikom, a druga donosi prikaze karakteristične za njihove funkcije i svakodnevni život.

U poglavlju o lokalizaciji druge gornjoitalske radioničke skupine sarkofaga, Gabelmann se odlučuje na to da je smjesti u Raveno na osnovi niza elemenata (str. 168 i d).

Zatim autor obrađuje trgovinu sarkofazima i njihovo naručivanje (str. 179 i d), a na koncu analizira još jedanput razlike između akvilejskih sarkofaga i ravenatskih (str. 192).

S obzirom na to da će o sarkofazima gornje Italije još jedanput pisati u Cor-

pusu sarkofaga, autor se u ovom radu ograničio samo na to da dađe sumarni popis spomenika, bez opisa i drugih detalja (str. 205 i d). Treba zažaliti da djelo nema indeksa, a svaku pohvalu zaslužuje rezime na kraju (njemački i talijanski), koji pruža mogućnost nekom tko ne želi sve čitati da barem letimično upozna sadržaj knjige, a da, ukoliko ga pojedino poglavlje zanima, to i pročita, jer se u sažetku donosi broj stanice na koji se pojedini odlomak odnosi.

Na kraju bih spomenuo da ovo djelo pokazuje koliko je općenito napredovalo istraživanje sarkofaga i kakvi se sve rezultati mogu postići na osnovi jedne logične i pregledne metodologije. Iako djelo ima sintetski karakter, ono je vrlo bogato analizama i usporedbama, koje ipak ne razbijaju cjelinu općenitog. Osim nekoliko pojedinosti, koje bitno ne utječu na cjelinu, te nekih pogrešaka koje treba smatrati slučajnošću (brojevi nekih slika nisu koordinirani s tablama usp. str. 102, zatim pogrešnih citata str. 103, bilj. 340, te spomena bočnih strana sarkofaga Aurelija Macedona kojih nema, jer je sačuvana samo prednja strana (usp. str. 100), ovo se djelo može smatrati modelom kako se valja obraditi jedna grupa sarkofaga. To treba čim više uzeti u obzir što se autor želio ograničiti samo na razlučivanje i obradbu radionica gornjoitalskih sarkofaga.

N. Cambi

Tisak dovršen u lipnju 1976. godine